

Yst 14
Gard 15
Yst 20

W 8 20

GMEINERI XAVERII

EPITOME

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

N. T.

IN USUM

PRÆLECTIONUM ACADEMICARUM.

TOMUS II.

COMPLECTENS DUAS EPOCHAS POSTERIORES.

MATRITI

EX TIPOGRAPHIA IBARRA.

ANNO MDCCCXXII.

Se hallará en la librería de Matute, calle de Carretas.

GENEVE 1787

PLATONIS

HISTORIAE ECCLESIASTICAE

M. T.

IN USUM

PRÆLECTIONUM ACADEMICARUM.

TOMUS II.

COMPLETENS DUEBIS EPŒCHAS POSTERIORES.

MADRID

EX TYPGRAPHIA IERONIAE

ANNO MDCCCLXXII

Se vend en la libreria de Alvarez, calle de Carmona.

CONSPECTUS CAPITUM.

EPOCHA TERTIA.

MEMBRI I SECTIO I.

De fatis ecclesiæ externis.

	§.	P.
<i>Caput</i> I. De fatis ecclesiæ prosperis.	I.	I.
<i>Caput</i> II. De fatis ecclesiæ adversis.	II.	4.

MEMBRI I SECTIO II.

De fatis ecclesiæ internis.

<i>Caput</i> I. De statu litterarum & eruditionis.	16.	7.
<i>Caput</i> II. De controversiis theologicis, schismatibus & hæresibus.	34.	14.
<i>Caput</i> III. De disciplina, moribus & ritibus.	58.	23.
<i>Caput</i> IV. De hierarchia.	73.	29.
<i>Caput</i> V. De monachis.	88.	38.

MEMBRI II SECTIO I.

De fatis ecclesiæ externis.

<i>Caput</i> I. De fatis ecclesiæ prosperis	95.	41.
<i>Caput</i> II. De fatis ecclesiæ adversis.	114.	49.

MEMBRI II SECTIO II.

De fatis ecclesiæ internis.

<i>Caput</i> I. De statu litterarum & eruditionis.	118.	50.
<i>Caput</i> II. De schismatibus, hæresibus, & inquisitione hæreticæ pravitatis.	139.	59.
<i>Caput</i> III. De conciliis.	165.	70.
<i>Caput</i> IV. De disciplina & ritibus.	176.	78.
<i>Caput</i> V. De discordia inter sacerdotium, & imperium.	197.	84.
<i>Caput</i> VI. De hierarchia.	230.	100.
<i>Caput</i> VII. De monachis.	265.	115.

INGRESSUS.

Historia Reformationis a Luthero susceptæ.

	§.	P.
Caput I. Ab initio reformationis usque ad Aug. conf.	286.	131.
Caput II. Ab oblata confessione Augustana ab belli Smalcaldici exordium.	304.	139.
Caput III. A bello smalcaldico ad pacem religiosam.	314.	142.
Caput IV. Historia reformationis extra Germaniam.	317.	144.

EPOCHÆ QUARTÆ

MEMBRUM I.

Historia ecclesiæ catholicæ.

Caput I. De fatiis externis.	322.	147.
Caput II. De fatiis internis.	356.	166.

MEMBRUM II.

Historia ecclesiæ protestantiæ.

Caput I. De fatiis externis.	425.	203.
Caput II. De fatiis internis.	440.	211.

MEMBRUM III.

Historia ecclesiæ reformatæ.

Caput I. De fatiis externis.	458.	220.
Caput II. De fatiis internis.	476.	229.

MEMBRUM IV.

Historia sectarum reliquarum.

Caput I. De Anabaptistis, seu Mennonitis.	504.	244.
Caput II. De Quakeris.	516.	250.
Caput III. De Socinianis.	523.	254.
Caput IV. De sectis quibusdam minoribus.	528.	256.

EPOCHA TERTIA.

A

CAROLO M. AD CONCILIUM TRIDENTINUM.

INGRESSUS.

Hæc epocha cum ceteris longior sit, in duo dividi solet membra, ita ut considerentur facta ecclesiæ a Carolo M. usque ad Gregorium VII. Papam, & inde usque ad concilium Tridentinum, seu reformationem Lutheri.

MEMBRI I. SECTIO I.

DE

FATIS ECCLESIAE EXTERNIS.

CAPUT PRIMUM

DE

FATIS ECCLESIAE PROSPERIS.

§. 1. In Europa omnes fere Germanorum populi, exceptis Bavaris, & Francis adhuc Ethnici erant. Tentarunt sæpius Germanorum institutionem tum viri pii, tum & ipsi Reges, quorum intererat, ut feritatem suam gentes bellicosæ exuerent, & mansuetiores fierent, sed aut nullo fructu, aut exiguo. Seculo vero octavo felicioribus auspitiis opus idem adgredebatur *Winifridus* monachus Benedictinus illustri genere in Anglia natus. Is anno 715. ex patria sua cum duobus sociis egressus inter Frisos primum Chris-

tum frustra prædicabat, anno vero deinde 719. a Gregorio II. Papa solemniter legatus inter Thuringos, Frisos, Hassos utilius doctoris Christiani munus obibat.

§. 2. Anno 723. venit Romam, ibique eum Gregorius II. Papa imposito nomine *Bonifacii* episcopum creavit. Potentia, & opibus *Caroli Martelli* Majoris - Domus Franciæ adjutus ad Hassos, & Thuringos redibat, & quod cœpit opus, secundis votis prosecutus est. Pluribus Christianorum cœtibus collectis, quum omnes solus regere non posset, anno 738. a Gregorio III. Papa archiepiscopus creatus ejus autoritate plures in Germania episcopatus fundabat, Herbipolensem, Buraburgensem, Erfordiensem, & Eichstadensem, quibus anno 744. celebre monasterium Fuldense (quod nunc ad episcopatum evectum) addebat. Supremum laborum præmium *Zacharias* Papa ei decernebat, a quo archiepiscopus Moguntinus, Germaniæque ac Belgiæ Primatus constituebatur. Senex ad Frisos iterum proficiscebatur, ut in ea gente, in qua suam inchoaverat legationem, eandem terminaret, sed ab his anno 755, cum quinquaginta sociis trucidabatur. Meruit Bonifacius propter tot labores nomen *Apostoli Germaniæ* ¹.

I. Pluribus agunt de Bonifacio Baronius ad annum 755. Serarius in Moguntinis episcopis, & Browerus in historia Fuldensi. Collegit Serarius *epistolas* Bonifacii, quas ignorantiam rerum sacrarum testari adfirmat Mullerus in compendio Moshemii. Primus fuisse narratur Bonifacius, qui Pontifici juramentum fidelitatis præstitit. (*Historia de la bula de la cena* Tom. 2. p. 99.)

§. 3. Inter reliquos Germanorum apostolos commemorandi sunt *Corbinianus* monachus e Gallia Benedictinus, qui post varios labores in Bavaris, aliisque populis emendandis collocatos Freysingensium episcopus evasit. *Priminus* Gallus in Germania multas inter molestias Christianam veritatem docuit. *Lebvinus* Anglus ferocem Saxonum gentem, Frisos item, & Belgas, aliosque serio quidem, at exiguo cum fructu ad recipienda sacra Christiana exhortatus est ¹.

I. Fidem Christianam seculo octavo quidem susceperant Hircani, & veteres Scythæ, qui modo Tartari vocantur, at hæresi imbuti a *Timothæo* Nestoriano.

§. 4. Saxones amplissimam, & maximam Germaniæ partem occupantes, qui cum Francis perpetua fere bella de finibus, aliisque rebus gerebant, Carolus M. Francorum Rex anno 772. domare, & simul ab idololatria avocare adgrediebatur, sperans fore, ut animi Christi præceptis exculti ferociam sensim deponerent, Francorumque imperium tolerare discerent ¹.

I. Videtur Carolus M. maxima ex parte vi, & armis gentem Saxonum ad Christianismum coegisse; quod enim partim præmiis, partim minis ad fidem perducti sint, constat ex *Alcuino* Caroli M. præceptore, qui narrat: „Antiqui Saxones, & omnes Fresonum populi instante Rege Carolo alios præmiis, alios minis sollicitante ad fidem conversi sunt.” qui enim avitam superstitionem reliquerunt, pristinae libertati, quam victi amiserant, restituti, & omni censu Regi debito soluti sunt, si quis autem baptismum suscipere renuit, morte punitus. Narrat etiam *Alcuinus*, quid Saxones potissimum a fide suscipienda alienaverit, Ep. 104. operum pag. 1647. his verbis: *Si tanta instantia suave Christi jugum, & onus ejus leve durissimo Saxonum populo prædicaretur, quantæ decimarum redditu, vel legalis pro parvissimis quibusdam culpis edictis necessitas exigebatur, forte baptismatis sacramenta non abhorrent. Sint tandem aliquando doctores fidei apostolicis eruditi exemplis. Sint prædicatores, non prædatores.*

§. 5. Seculo nono evangelium prædicatum fuit in *Dania* ab *Ebbone* Remensi episcopo illuc misso a Papa Paschali I. anno 823. & baptismo ablatus est anno 826. Rex Danorum *Heroldus*, Christianæ item religioni nomen dedit anno 878. alter *Daniæ* Rex *Curo* nomine. *Suevos, Cimbrosque* auspiciis *Ludovici Pii* Caroli M. filii ad Christum convertit *Anascharius* monachus *Corbejensis*, comite *Authberto*. Vestigia magni hujus hominis, qui primum *Hamburgensis* episcopus, dein archiepiscopus *Bremensis* anno 833. constitutus est, alii deinde secuti sunt.

§. 6. *Mysos, Bulgaros, Gazaros* primum, deinde etiam *Bohemos, & Moravos*, aliqua jam religionis Christianæ notitia imbutos, duo Græci monachi *Methodius, & Cyrillus*, *Constantinopoli* a *Theodora* Augusta matre *Michaelis III.* circa annum 850. missi, Christum recipere docuerunt. Has ipsas vero nationes postea *Romani Pontifices* a Græcorum ritibus avocare, at haud sine ortis rixis, tentarunt. Sub *Basilio Macedone* Græcorum Imp. *Slavorum* populi, *Arentani*, & alii *Dalmatiam* incolentes ad sacra Christiana recipienda Græcis paratos se profitebantur. Idem Imperator bellicose *Ruthenorum* genti fidem Christianam persuasit, & receperunt etiam missum *Constantinopoli* archiepiscopum.

§. 7. Seculo decimo *Otto M. Imp.* in *Germania*, præsertim in *Saxonia* religionem Christianam propagavit, aut nondum satis stabilitam roborare studebat; ejus enim beneficio, & liberalitate multis in urbibus *Brandeburgi, Havelbergæ, Misenæ, Magdeburgi*, ubi nulli antea episcopi erant, eos constitui, & homines passim adhuc semibarbaros rectius institui curavit.

§. 8. *Rollo* *Normanorum* Dux, & archipirata a *Carolo Simplice Gallorum* Rege, spe securitatis a tam horribili hoste, matrimonii cum *Gisela* filia adductus cum suis nomen Christo dedit. *Micislaus* *Polonorum* Dux anno 965. nuptiis *Dambrobkæ Bohemorum* Principis filia commotus, avitam religionem cum Chris-

tiana commutavit, suosque reluctantes Polonos commutare, itemque duobus Archiepiscopis, & septem episcopis parere coegit. Idem Ruthenorum Dux Wlodimirus anno 987. fecit, postquam Annam Basillii junioris, Græcorum Imperatoris sororem duxit uxorem.

§. 9. Hungarorum aliqua jam luce Caroli M. ætate collustratorum, Dux *Geisa* anno 960. sacro fonte est lustratus, sed hujus tamen filio S. *Stephano* præcipua Hungariæ Christo subjectæ gloria debetur. Danorum Rex *Haraldus* anno 948. victoris sui *Otonis* M. religionem una cum subjectis recepit, neque filii *Suenonis* ferocitas postea veterem superstitionem stabilire iterum potuit. Norvegiæ incolis *Haco* Rex anno 945. in comitiis Frostensibus religionem Christianam persuasit. Ex Norvegia ad *Orcades* insulas, Islandiam, atque Grælandiam paullo post Christiana peruenit religio.

§. 10. Jam seculo decimo consilia de bello sacro Machumedanis Palæstinam tenentibus inferendo inter Europeos Reges, ac Principes agitari cœpit¹. Classicum in exitu hujus seculi primo pontificatus sui anno cecinit *Sylvester II.* scripta nomine ecclesiæ Hierosolymitanæ ad ecclesiam universalem epistola, qua graviter Europæos ad Christianis Hierosolymitanis succurrendum obtestatur; verum nulli tum erant, qui Pontifici obedire vellent, præter Pisanos in Italia, quos ferunt statim se ad bellum sacrum accinxisse.

1. Intolerandum enim, & Christianis ignominiosum videbatur, terram, in qua Christus vixit, in ditione hostium ejus relinqui, justissimum vero injurias ulcisci, quibus Palæstinæ possessores Christianos in ea viventes, aut religionis causa in eam proficiscentes afficere, aut vexare solebant.

CAPUT SECUNDUM

DE

FATIS ECCLESIAE ADVERSIS.

§. 11. Imperium Constantinopolitanum seculo octavo tot sensit funesta fata, & intestinas calamitates, ut non poterat non ingentem virium jacturam facere; nulli enim fere Imperatorum quiete regnare licuit: tres solio deturbati, variisque contumeliis affecti in exilium missi sunt. Hinc Saracenis libere per Asiam, &

Africam vagari, infinita Græcis mala exhibere, ampliffimas terras in ditionem ſuam redigere, & inde Chriſtianam religionem ubique deprimere, variis in locis prorsus extirpare licuit.

§. 12. Idem Saraceni trajecto mari, quod Africam ſejungit ab Hispania anno 714. *Roderici* Gothorum in Hispania Regis exercitum fundebant, maximamque terræ hujus partem ſibi ſubjiciebant ¹. Neque Italia tuta erat a bellicosa hac gente; nam Sardiniam inſulam in ditionem redigebant, & Siciliam miſere vaſtabant. In Hispania igitur, & Sardinia ſub hiſ dominis inſignem cladem religio Chriſtiana patiebatur. In Germania, finitimisque regionibus illæ gentes, quæ Chriſtianam fidem amplexæ ſunt, a ceteris, quæ idololatriam non abjecerant, multis injuriis adfectæ ſunt. Extructa hinc paſſim ſunt varia caſtella, & munimenta, quibus impetus barbarorum cohiberetur.

¹. Carolus M. quidem valido in Hispaniam exercitu ducto totam hanc illis provinciam eripere tentabat non infelici quidem ſucceſſu, at non eo, quem ſperabat, eventu.

§. 13. Seculo nono pergebant Saraceni Chriſtianos vexare ¹, ſed præterea eodem ſeculo alia peſtis Chriſtianos in Europa degentes infeſtabat. *Normani*, id eſt, populi Daniæ Norvegiæ, & Sueciæ oras maris Baltici incolentes, qui cædibus, & rapinis adſueti erant, quorumque Duces piraticam exercere ſolebant, regnante adhuc Carolo M. Germaniæ, & Galliæ littora claſſibus ſiſ infeſtarunt, quibus caſtra jam oppoſuit. Hoc vero ſeculo multo audaciores facti frequentibus incuſionibus Germaniam, Britaniam, Friſiam & præſertim Galliam vexare, & depopulari pergebant. Primum quidem feroces hi populi prædam tantum, & mancipia quærebant in terris, quas invadebant, ruſſumque revertebantur; at paullatim amænitate, & fertilitate provinciarum capti, ſedem in illis ſibi etiam figebant, neque hoc Europæi Reges impedire poterant. *Carolus Calvus* hoc ſeculo non mediocrem regni ſui partem anno 850. hiſ advenis concedere cogebatur. Paucis poſt annis *Carolo Crasso* Francorum Rege *Godofredus* eorum Dux fortiffimus bellare non deſiſtebat, antequam totam ſibi Friſiam ſubjiceret ².

¹. Nam tenebant univerſam Aſiam, Africæ partem optimam. in occidente Hispaniam, & Sardiniam. Ex Africa in Siciliam, Corſicam, & Cretam, ex Sicilia in Italiam trajiciebant crudeliter omnia depopulantes. Hæc proſperitas quantum ubique rei Chriſtianæ detrimentum adtulerit, facile intelligitur, in Oriente præſertim multæ nationes victorum religionem amplexæ ſunt, qui vero majori erant conſtantia, magnam partim fortunarum jacturam fecerunt, partim in ſtuporem, & inſcitiam conjeſti ſunt.

². Mansueſcebant vero paullatim, qui Chriſtianos inter conſidebant, atque uxo-

ribus Christianis ductis idololatriam abjecerant. Id Godofredus Ille Frislae victor hoc jam seculo faciebat, postquam *Gisela* Regis Lotharii junioris filiam uxorem a Carolo Crasso acceperat.

§. 14. Seculo decimo pergebant Saraceni in Asia, & Africa, licet ipsi intestinis dissensionibus, aliisque malis valde premerentur, suæ id est, Machumedanæ religionis præcepta disseminare, quod studium magnam de numero Christianorum multitudinem detraxit. Idem Saraceni *Turcis* ¹ religionis suæ veritatem persuaserunt, nec tamen hæc nova cum Saracenis religionis societas Turcas morari potuit, ne, cum deinde a Persis in auxilium vocarentur, primum Saracenos Persarum regno privarent, deinde ad alias eorum provincias occupandas progredierentur ².

1. Sunt Turci Tartarorum progenies, gens aspera, & immansueta, quæ ex angustiis montis Caucasi, locisque inaccessis erupit.

2. Ita Saracenorum imperium, quod Greci & Romani frustra debilitare conabantur, a sociis & amicis eorum paulatim diminutum est, potentissimumque illud Turcarum imperium, quod hodieum existit, in ejus locum successit.

§. 15. Etiam in Occidente populi illi, qui se Christo nondum subjecerant, graves ubique in ejus sectatores inimicitias exercuere. Normani per dimidium fere seculum Francos, aliosque maximis malis adfecere. Slavi, Bohemi & alii, quibus ignota & exosa erat Christi disciplina, non modo summa vi eam a finibus suis propellere studebant, verum etiam vicinarum gentium, a quibus recepta erat, terras ferro sæpe ac igne vastarunt. Dani non antea Christianis molesti esse desierunt, quam Ottonis M. armis subigerentur ¹.

1. Infinita hæc mala, quæ populi infideles Christianis intulerant, indefessum illud Christianorum Principum studium excitarunt, effrænatos, ac furiosos hosce populos ad Christum adducendi. Non illi religionis tantum, verum etiam quietis, & securitatis rationem habuerunt; sperabant enim fore, ut feroces hi animi præceptis Christianis mitigarentur. Itaque Regibus, ac Ducibus eorum matrimonia, auxilia contra hostes, agros aliasque opportunitates offerebant, si avitis religionibus, quæ totæ militares, & ad ferociam alendam comparatæ erant, nuntium mittere vellent, quibus hi muneribus, & fructibus commotum ipsi concessere, tum populis suis, ut id ipsum facerent, suasere.

MEMBRI I. SECTIO II.

DE

FATIS ECCLESIAE INTERNIS.

CAPUT PRIMUM

DE

STATU LITTERARUM, ET ERUDITIONIS.

§. 16. Si in ente A continetur ratio, cur in ente B. mutationes contingant, tum illud in hoc *influere* dicitur. Itaque si quandoque status litterarum mutationes quaedam in ecclesia produxit, oppido liquet, eum in ecclesiam influxum habere, atque historici officium esse, statum eruditionis cujuslibet epochae exponere¹.

I. Est enim juxta receptum eruditorum adagium *ignorantia mater superstitionum*, & ex neglecta, aut culta philosophia nunquam non ecclesia detrimentum aut emolumentum sensit.

§. 17. Inter Græcos quidem non deerant seculo octavo, qui fugientes litteras morari & potuissent, & voluissent, sed in perpetuis illis turbis, quibus res sacra, & civilis in summum discrimen adducebatur, patroni deerant. Aristotelis tamen philosophia haud mediocres progressus faciebat & in scholis ubique tradebatur¹, de qua bene præ ceteris hac ætate promeritus est *Joannes Damascenus*, in gratiam rudiorum dogmata aristotelica quibusdam libellis illustrando.

I. Plato enim post Origenis sententias publice toties damnatas, exortasque lites Nestorianas, & Eutychianas ex scholis amandatus est, eo quod Nestoriani, & Jacobitæ æque diligentes in reperendo Aristotele fuerint, quo cum Græcis tanto animosius de naturis, & persona Christi disputare possent.

§. 18. Latinorum profunda fuit ignorantia. Romæ, & in non-

nullis Italiae urbibus restabat tenuis doctrinae umbra, praeter hanc autem quidquid litterarum supererat, ad Britanos, & Hibernos sese receperat, quique idcirco laudem ingenii praeter ceteris ex Latinis sunt consecuti, si paucos ex Italis, & Gallis excipias, omnes prope Britani, aut Scoti, id est, Hiberni erant. Huic ignorantiae Carolus M. ipse litteratus auctore praecipuis praecceptore suo *Alcuino* sese opposuit, illius enim autoritate, & jussu episcopi in primariis suis ecclesiis erigebant scholas, quas *cathedrales* nominabant. In his juvenes, & pueri ecclesiae dicati litteris imbuebantur, Abbates pariter monasteriorum, in quibus aliquid bonae mentis erat, scholas aperiebat, in quibus fratrum aliqui latinam linguam, aliaque quaedam docebant.

x. Olim Carolus M. etiam universitatis Parisiensis fundator putabatur, hodie tamen hac gloria eum omnes privant, quamquam fundamenta ab eo jacta esse exploratum sit. Imo in aula ipsa Carolus M. scholam, quam *palatinam* nominavit, instituit, ubi tum suos, tum procerum libellos erudiri jussit.

§. 19. Verum ex his scholis haud multo meliores, & doctiores, quam ad eas accesserint, exhibant juvenes. Magistrorum exigua erat dexteritas, ipsa quam explicabant doctrina tam sterilis erat, & arida, ut eximiae utilitati nulli esse posset. Universus scientiarum orbis septem continebatur disciplinis, quas tum artes liberales nominabant, scilicet gramatica, rethorica, dialectica, arithmetica, musica, geometria, & astronomia, quarum tres priores *trivium*, posteriores *quadrivium* adpellabantur. Inque scholis ultra trivium doctores progredi haud audebant, qui vero trivio, & quadrivio superato majus aliquid tentare cupiebant, ii *Cassiodoro*, & *Boethio* operam dare juebantur.

x. Quae scientiae quam misere traditae sint, ex Alcuini de illis opusculo, aut ex Augustini libellis, quibus tum nihil habebatur praestantius, cognoscitur. Alcuinus autem suum opusculum de artibus liberalibus fere totum ex Cassiodoro exscripsit.

§. 20. Cum miser fuerit seculo octavo litterarum status, etiam non mirum, perpauca hujus seculi fuisse scriptores, quibus magnam laudem tribui liceat. Ex Graecis *Germanus* Patriarcha Constantinopolitanus sub Imp. Leone Isauro ex litibus cum Iconomachis claritatem aliquam adeptus est. Princeps Graecorum, & orientalium scriptorum hujus seculi est *Joannes Damascenus* nobilis Syrus, quondam Caliphae Saracenorum administer, & cancelarius, dein monachus in Laura S. Sabae in presbyterum a Joanne Hier. Patr. ordinatus. Celeberrimum inter ejus scripta est opus, quod inscripsit, *Libri quatuor de orthodoxa fide*, quo universam doctrinam Christianam scientiae forma vestitam comprehendit.

- I. Primum itaque Joannem Damascenum fuisse, qui theologiæ Christianæ formam scientiæ dedit, nemo controvertit, at putat Jo. Henricus *Hottingerus* Hist. Orient. L. 2 Cap. 7, eum suam, quam tenuit tractandi rationem, a Syris, & Arabibus accepisse. Vocatus fuit ob eloquentiam suam *Χρυσόροσος Χρυσός ἄμ-
rum, & περὶ fluo.*

§. 21. Adhibuit Joannes Damascenus philosophiam aristotelicam in explicandis religionis dogmatibus, ideo eum parentem theologiæ *scholasticæ* quidam faciunt; at testatur *Benedictus Anianensis* (cujus opera quædam Stephanus Baluzius Miscellaneor. Tom. V. vulgavit) eodem seculo octavo in Europa *Hibernos*, qui hodie Scoti nominari solent, theologiæ scholasticæ fuisse magistros¹.

- I. Ita enim *Benedictus Anianensis* Epistola ad Guarnarium: „Apud modernos „scholasticos, maxime apud Scotos est syllogismus delusionis, ut dicunt, tri- „nitatem sicut personarum, ita & substantiarum, quatenus si assenserit illectus „auditor, trinitatem esse trium substantiarum Deum, trium derogetur cultor „Deorum: si autem abnuerit, personarum denegator culpetur.” Per syllogismum ergo quemdam, quem *delusionis* vocat *Benedictus Anianensis*, Hiberni hi demonstrabant, personas in Deo substantias esse. Captiosus autem valde hic syllogismus erat: nempe ita vexabant auditores suos? Fatere, tres in Deo personas esse tres substantias, aut nega. Si fateris, sine dubio Tritheista es, & tres colis Deos, si negas, personas etiam tollis, & ad Sabellianismum delaberis.

§. 22. Latinorum seculi octavi scriptorum primas tenet *Beda* quem *venerabilem* vocant¹. Tantæ fuit authoritatis, ut ipsius Homiliæ, eo adhuc vivente, in ecclesiasticis officiis legerentur. Natus fuit in districtu Dunelmi Angliæ septentrionalis anno 672, & vita functus anno 735. Ejus de ratione temporum, de mundi ætatibus, de computo, & arithmetiis, de situ locorum sanctorum libri exhibent insignem chronologum, geographum, & mathematicum. Ejus vero in theologia, sacrisque litteris peritiam amplissima commentaria, tractatus egregii, & homiliæ complures demonstrant. Quid in historia valuerit, historia ecclesiastica gentis Anglorum testatur. Astronomum ostendunt libri de augmentis lunæ, de embolismis, de cyclis, de astrolabio, de planetis, & de sphaera. Etiam de arte metrica, de partibus orationis, de elementis, de linguis, & de oraculis pertractavit, eumque novimus gramaticum, poetam, philosophum, polygraphum (*Laurent. Berti Breviar. H. E. p. 402.*)

- I. Ajunt, ideo *venerabilem* dictum, quod ejus discipulus *leonino* versu epitaphium meditatus, hac sunt in fossa *Beda presbyteri ossa*, torquens se ob syllabarum quantitatem in somnis admonitus fuerit, ut ita versum emendaret: *Hac sunt in fossa Beda venerabilis ossa*: aliam adducit causam *Trithemius*, putans, eum ob magnam, qua pollebat, authoritatem dictum fuisse venerabilem, eo quod adhuc in terra degentem non poterant appellare sanctum; at hanc *Trithemii* opinionem refutavit *Mabilionius* partim ex silentio comparium authorum quorum nullus *Beda* venerabilem vocat, partim ex vetustissimo codice *Thuaneo* ab *Gm. hist. eccl. T. II.*

annis octingentis manu descripto, in quo extant *Beda homiliae omnes* cum hoc ubique titulo: *Homiliae Domini Bedae*.

§. 23. Ipsum Carolum M. scriptoribus ecclesiasticis seculi octavi adnumerat Wilhelmus Cave, Moshemius, alique, quorum prior recenset Caroli epistolas, & Capitula de re ecclesiastica, libellum ad Alcuinum, de sacrificio missae, & ratione rituum ecclesiasticorum, capitularia, & libros carolinos.

§. 24. Tanta fuit Caroli M. erga sacram scripturam reverentia, ut non dubitaret, omnium artium, ac scientiarum semina in illa contineri, quam ipsi sententiam sine dubio Alcuinus, & reliqui quos audire solebat, theologi instilarunt. Hinc variae ejus curae, ut clerus ad eas diligentius tractandas incitaretur, extant etiam leges ejus hac de re latae, & ne vitia exemplarium Latinae interpretationis huic consilio aliquid impedimenti objicerent, Alcuinum ad ea emendanda adhibuit.

§. 25. Valuit haec Imperatoris opera ad quorundam segnes, & languentes animos excitandos, sed tamen simul ex altera parte nonnulla sanxit, quae optimi consilii partem intervertunt, & causa neglecti studii biblici erant. Primum receptum jam ante se morem illum singulis diebus dominicis & festis certa, ac determinata evangelia in concionibus praelegendi & explicandi ratum esse voluit. Cum autem cognosceret, paucos pares esse his dominicalibus *evangeliiis*, & *epistolis* dextre explicandis, *Paulum* diaconum, & *Alcuinum* homiliae antiquorum Patrum in eas colligere jussit, quas tardi, & rudiores ex religionis ministris populo recitare possent. Hinc *Homiliarium* Pauli diaconi natum est. Bono animo haec a Carolo constituta esse nemo dubitat, verum id ipsum praeter Imperatoris mentem ad inertiam doctorum publicorum, & neglectionem studii biblici roborandam haud parum contulit; plerique scilicet omnem diligentiam suam ab hoc tempore in illas partes scripturae unice convertebant, quae populo exponendae essent, neque multi reperiebantur, qui mallent ipsi sermonem aliquem ad populum contexere, quam *homiliario* suo uti.

I. Opportuna se hic offert occasio inquirendi, num Carolus M. seligi curaverit illa evangelia, quae hodie adhuc pro quolibet festo, ut ante concionem praeligantur, determinata sunt, non enim desunt, qui hujus sunt opinionis. Contrarium autem constat ex eo, quod superioribus jam seculis in plerisque Latinorum conventibus ecclesiasticis singulis diebus sacris certae scripturae sacrae portiones fuerint assignatae. (vid. Joann. Hern. Thameri *Schediasma de origine, & dignitate pericoparum, quae evangelia, & epistolae vulgo vocantur.*) Itaque origo pericoparum non referenda est ad Carolum, negari tamen ex altera parte nequit, nonnullas illius in hoc negotio fuisse partes, nam quum ante ipsum Latini hac

in re varis legibus uterentur, nec omnes easdem scripturæ partes populo recitarent, & interpretarentur, is primus sanxit, ut omnes ecclesiæ ditioni ejus subjectæ ad Romani cœtus exemplum se componerent. Illa enim evangelia, & epistolæ, quæ ab ejus ætate ad nostra usque tempora in conventibus sacris exponuntur, seculo jam sexto Romæ usitatæ fuerant. Notum est Carolum diligenter curasse, ut cultus divini forma, quæ Romæ usitata erat, communis omnium Latinorum fieret. Hinc ad nostram ætatem illæ ecclesiæ, quæ Romanum ritum haud susceperunt, alia habent, ut loquimur, *evangelia*, alias *epistolas* singulis festis recitandas, quam nos. Exemplo est Mediolanensis ecclesia, quæ ritum Ambrosianum retinet, & ecclesia Curiensis teste *Muratorio Antiq. Italic.*

§. 26. *Alcuinus* Anglus natione, discipulus Ven. Bedæ, Caroli M., ac filiorum ejusdem præceptor, Palatinæ scholæ præfectus, & diaconus Eboracensis, & cum eo *Paulinus* Aquilejensis, viri diligentia, & studiõrum amore nobiles, suo merito collocari debent, nam hi omne fere litterarum genus, quales illa ætas habebat, ita scriptis explanarunt, ut facile videas, non ingenium, sed temporum conditionem obstitisse, ne altius eniterentur. Adde his *Eginhardum* inclytum vitæ Caroli M., & aliorum librorum scriptorem, *Paulum* diaconum, qui *Desiderio* ultimo Longobardorum Regi fuit a secretis, & post una cum Rege suo in Caroli M. potestatem venit. Summo in honore a Carolo habitus donec propter nimiam erga *Desiderium* fidem relegatus fuit in insulas maris Adriatici Diomedæas. Præter historiæ Longobardorum libros sex, & quatuor alios de vita Gregorii M., Homilias, & opuscula alia adscribuntur ei libri viginti quatuor historiæ Miscellæ: sed hæc non unum habent parentem. Lusit etiam versibus in laudem S. Scholasticæ, eique tribuitur sonorus Hymnus S. Joannis Baptistæ: *Ut queant laxis &c.* Floruit circa annum 776.

§. 27. Inter scriptores seculi noni Græcos primas tenet *Photius* schismatis inter Græcos, & Latinos author, ut suo dicitur loco, vir magni ingenii, cujus *Bibliotheca* ¹, Epistolæ ², ac scripta reliqua insignem adhuc utilitatem habent. Ceterorum præter *Photium* scriptorum Græcorum seculi noni, uti *Nicephori*, *Theodori Studitis*, *Theodori Grapti*, *Theodori Abucaræ*, *Methodii*, *Petri Siculi*, aliorumque nulla fors hodie memoria extaret, nisi Græci cum Latinis de cultu imaginum, aliisque rebus controversias habuissent.

1. Est hæc opus, in quo libros a se lectos recenset, censorium de iis fert judicium, multorumque fragmenta, & excerpta transmisit ad posteros.

2. Inter ejus epistolas, quarum scripsit numero 248. de variis argumentis, illa eminet, quam dedit ad *Michaellem* Bulgarorum Regem de officio Principis ob præclara documenta in ea contenta.

§. 28. Ex Latinis seculi noni scriptoribus principem tenet lo-

cum *Rabanus Maurus* natus Fuldae, discipulus Alcuini, monachus, & posthac Abbas Fuldensis, postremo Archiepiscopus Moguntinus. Fuit suo tempore communis Germaniae, & Galliae præceptor, quocum neminem illius ætatis, sive ingenium, sive variarum rerum cognitio, sive librorum multitudo spectetur, conferre licet. Qui hujus cognitio habet sententias, is quid per quatuor fere secula Latinorum meliores senserint, callet; scripta enim ejus in omnium eruditorum manibus fuerunt.

i. Obiit anno 856. Omnia ejus opera edita sunt Coloniae anno 1627. curante Gregorio Colvenerio Duacensis academiae cancellario, eaque in sex tomos distributa.

§. 29. Rabano Mauro addendi *Hincharius* Rhemensis, nobilis Francus, ex monacho in locum Ebbonis archiepiscopi Rhemensis ob conjurationem in Ludovicum Pium depositi subrogatus anno 845. in concilio Bellovacensi, adnitente potissimum Carolo Calvo, *Paschasius Radbertus* notissimus in controversia de eucharistia nomen, *Bertramus*, sive *Ratramus* monachus Corbejensis Radberti discipulus, *Servatus Lupus*, cujus opera anno 1664. Parisiis vulgavit Baluzius, Joannes *Scotus Erigena*, aliique.

§. 30. Summam seculi decimi fuisse inscitiam fatentur omnes. *Leo Sapiens*, qui sub exordium seculi rem græcam administrabat, & ipse litteris operam dabat, & alios ad eas diligendas incitabat. Major etiam in filio ejus *Constantino Porphyrogenita* voluntas erat collapsas inter Græcos bonas artes erigendi, hunc enim constat, magnis sumptibus varii generis viros eruditos aluisse, veterum libros curiose conquisivisse, ipsum scripsisse, alios scribere jussisse, & utiliora quævis ex veterum commentariis decerpi voluisse, verum pauci Græcorum illustria hæc exempla secuti sunt¹ quare pauci ex scriptoribus Græcis nominari possunt. Primus est *Simeon* cognomen *Metaphrasta* adeptus, eo quod vitas sanctorum *μεταφραστικός* exarasset, id est, vitas sanctorum olim rudi, ac simplici stylo scriptas in meliorem, & elegantiorum sermonem transtulit, sed hoc vitas sanctorum expoliendi officio ita functus fuisse dicitur, ut fabulis antiquorum auxerit narrationes. *Nicon* quoque monachus Armenus libellum *de religione Armenorum* reliquit non prorsus ignobilem. *Suidas* celeberrimus *lexici* author ad hoc pariter seculum refertur. Sunt etiam, qui hoc ævo catenarum² scriptores *Olympiodorum*, & *Œcumenium* vixisse autumant, sed incerta horum est conjectura.

i Imo potius conatus Imperatoris juvandi litteras Græcis occasionem præbebant eas negligendi; ex superiorum enim temporum scriptoribus quum a viris doctis excerpti, & colligi juberet, quæ pluribus disciplinis lucem, & utilitatem adferre possent, ignavi Græci his excerptionibus contenti ipsos, un-

de haustæ erant, scriptores contemnebant. Itaque multi veteris ævi egregii scriptores ab eo tempore per Græcorum negligentiam perierunt.

1. *Catenarum* scriptores, jam nono seculo noti, illi dicebantur, qui sacræ scripturæ interpretationes ex veterum doctorum scriptis contexuerunt, & hujusmodi interpretationum contextus *Catena* dicebatur.

§. 31. Latinos omnes summa barbaries constrictos tenebat. Consentiant omnes, seculum decimum nomine seculi *obscuri ac ferrei* dignum esse, si litteras, & doctrinam spectes. In scholis enim septem tantum, quæ dicebantur, artes liberales imperite, ac exiliter tradebantur, idque a monachis, qui litterarum, & doctrinæ dignitatem unice ex usu earum in religione metiri solebant. Optimi monachorum ad annales, & historias crasso filo contexendas animum appelabant. Testes sunt *Regino*, *Flodoardus*, *Luitprandus*, *Fulcuinus*, *Abbo*, *Notkerus*, aliique, quorum alius alio melior est, omnes licet a vera historiam scribendi methodo longe absint.

1. *Regino* Abbas Prumiensis in Germania exaravit chronicon a Christo nato usque ad annum 970. *Flodoardus* Canonicus Remensis, qui decessit anno 966. conscripsit usque ad hunc annum, exorsus ab anno 919. Chronicon rerum inter Francos gestarum, nec non historiæ Remensis libros quatuor. *Luitprandus* diaconus Licinensis, & postea Cremonensis episcopus edidit historiam rerum ætate sua in Europa gestarum in libros sex distributam, librorumque de Romanis Pontificibus a Petro ad Formosum. *Fulcuinus* monachus Laubiensis gesta Abbatum illius cœnobii, atque litteris tradidit. *Abbo* monachus Floriacensis in Burgundia scripsit præter collectionem canonum commentarium in canonem paschalem Victorii, atque epitomeu de vitis Romanorum Pontificum, & *Notkerus* historiam episcoporum Leodiensium, & quorundam sanctorum vitas.

§. 32. Inter has tamen tenebras, quod mireris merito, subtilis illa de *universalium natura* quæstio est exorta, utrum nimirum universalia ad *rerum*, vel *nominum* classem referri debeant. Hæc controversia Latinorum animos post hoc tempus vehementer distraxit, peperitque successive sectas *Nominalium*, & *Realium*.

1. Tota controversia inanis erat logomachia; est enim in sensu philosophico *res* omne id, quodcumque existit, est futurum, aut possibile, seu substantia id sit, seu modus (*Ant. Genuens. Metaphys. p. II.*), in sensu vero juridico illud *res* dicitur, quod non est persona, & quacunq; ratione ad To' nostrum pertinere potest. Universalia in numero possibilium veniunt, sunt itaque res in sensu philosophico, at in quantum universalia, quæ non nisi in nostro intellectu existunt, sonis articulatis, seu terminis exprimimus, in tantum etiam nomina dici possunt.

§. 33. Posteriore tamen seculi decimi parte litteræ magnum, & strenuum patronum in *Gerberto* Gallo, postea sub nomine *Sylvestri II.* Pontifice, nanciscebantur. Is enim vir magni, & excelsi ingenii & ipse litteras omnes, præsertim vero mathematicas

mechanicam, geometriam, astronomiam, arithmeticam, cognatasque feliciter tractabat, & alios ad easdem colendas, quibus poterat mediis, inflamabat. Fructus studii hujus inter Germanos, Gallos, & Italos tum hoc, tum sequenti seculo adparent, quibus in gentibus haud pauci libris, & exemplo ejus excitati sunt, ut philosophiam, mathesim, medicinam, aliasque scientiarum profanarum partes consecrarentur¹.

- I. Non is quidem fuit Sylvester, qui cum nostris conferri possit geometris, & mathematicis, quod *geometria* ejus ostendit, plana quidam, sed rudis tamen, & puerilis; at majori nihilominus scientia, quam ut magnitudinem ejus barbara illa aetas caperet; imperiti enim monachi geometricas ejus figuras magicas esse putabant. Inde commenti sunt de illo, quod genium, seu dæmonem habuerit familiarem, etiam ex quo fuit Pontifex, quod eum consuluerit de duratione vitæ suæ, ab eoque tulerit responsum, se non antea morturum, quam missam celebrasset in Jerusalem, & alia inepta.

CAPUT SECUNDUM

DE

CONTROVERSIIS THOLOGICIS, SCHISMATIBUS, ET HÆRESIBUS.

§. 24. Seculo nono inter Latinos de modo præsentiae corporis, & sanguinis Christi in eucharistia exorta est controversia. Omnes quidem consentiebant, verum corpus, & sanguinem Christi in eucharistia adesse, de modo tamen hujus præsentiae dimicabant, cum nullius adhuc concilii lege sancitum erat, quid hac de re credendum esset. *Paschasius* Radbertus Corbejensis monachus, dein Abbas scripto anno 831. libello de sacramento corporis, & sanguinis Christi, quem anno 845. Carolo Calvo dedicavit, docebat, post consecrationem species tantum panis, & vini relinqui. *Rabanus Maurus* autem *Heribaldus*, aliique hanc doctrinam oppugnabant, licet non eadem ratione. Carolus Calvus binis viris doctis Ratramo, & Jo. Scoto in mandatis dedit, ut hanc controversiam explicent¹.

- I. In hac controversia disputantes mutuo invidiosis se onerabant consecrariis, quorum quidem princeps illud est, quod deinceps seculo undecimo *stercorianismi* nomine indicabatur. Qui cum Radberto species tantum panis, & vini remanere docebant, accusabantur, hac ex sententia sequi, quod corpus Christi cum reliquis tactibus ventre ejiciatur.

§. 35. Altera controversia hoc seculo fuit de *trina Deitate*. Hincmarus in ecclesiis, quibus præerat, vetabat ultima verba hymni perantiqui cani, *Te trina Deitas*, ratus per hæc verba unitatem naturæ divinæ tolli, atque tres Deos induci. Verum monachi Benedictini huic ejus mandato nolebant obtemperare, de quorum numero Ratramus non exiguo volumine ex antiquorum doctorum sententiis contexto trinam Deitatem defendebat¹. Sed hæc controversia brevi conticuit, verbaque hymni, quidquid obniteretur Hincmarus, loco suo relicta sunt².

1. Gotteschalchus, qui ante exortam hanc controversiam ob hæresim Prædestinatianam, cujus reus putabatur, carceri mancipatus erat, ut mox dicitur, novo hoc bello in carcere audito scheda emissa fratrum suorum Benedictinorum causam agebat, quare *Tritheismi* quoque ab Hincmaro adcusabatur, & singulari libro confutabatur.

2. Etiamnum hodie hæc phrasîs, *te trina Deitas* usurpatur in hymno corporis Christi edito a S. Thoma, non quidem ad indicandam pluralitatem naturarum, sed personarum.

§. 36. Eodem fere tempore aliud ex Germania certamen in Galliam inferebatur de modo, quo Christus ex utero matris in lucem prodiit. Germani quidam eum non communi reliquorum hominum lege, sed singulari, & extra ordinario modo utero matris egressi statuebant, qua sententia in Galliam delata Ratramus eam oppugnabat. Germanis subveniebat *Paschasius Radbertus*, secus sentientes negatæ virginitatis Mariæ incusans.

§. 37. *Gotteschalchus* Saxo illustri genere natus, ab infantia a parentibus Deo in monasterio Fuldensi, ut barbara illorum temporum consuetudo ferebat, dicatus aliquandiu monasticam vitam exercuit, post vero votorum relaxationem petiit. Causa acta est sub *Otgaro* Archiepiscopo Moguntino in synodo anno 829. habita & pro *Gotteschalco* sententia lata. Sed Rabanus tunc Fuldensis monasterii Abbas adpellationem ad Ludovicum Pium interposuit cujus adpellationis exitus ignoratur. Id certum, *Gotteschalchum* ad Orbacense monasterium migrasse, ubi lectioni Augustini, & Fulgentii continuam operam navabat. Anno 846. Romam profectus inde ad comitem Eberardum, qui ipsi probabilius consanguineus aut affinis erat, divertens cœpit de prædestinatione Dei sæpius disputando ea in vulgus spargere, quæ magnam ei invidiam suscitavit; ajebat enim, geminam esse prædestinationem, aliam electorum ad vitam, aliam reproborum ad mortem. Rabanus interea temporis a Fuldensi monasterio ad Moguntinum archiepiscopatum evectus fuit, qui sermonibus *Gotteschalchi* perceptis ejus doctrinam edito libro de *prædestinatione* confutavit, eundemque librum ad comitem Eberardum una cum litteris misit, quibus eum orabat, ut *Gotteschalchum* a se dimitteret.

§. 38. Gotteschalchus Italiam deserere coactus per Dalmatiam, Panoniam, & Noricum peregrinatus est, ac tandem malo omine Moguntiam advenit anno 848. Tunc Rabanus concilio coacto Gotteschalchum ut Prædestinatianæ hæresis reum condemnavit, eumque ad *Hincmarum* Remensem, a quo fuerat ad presbyteratum evectus, misit.

I. De Gotteschalchi doctrina, num catholica fuerit, nec ne? a primis ejus causæ exordiis usque ad nos contentio magna est propagata. Probabilius tamen videtur, eum a prædestinatiano errore immunem fuisse, nam ex duabus fidei confessionibus, quas in carcere elucubravit, prædicat quidem prædestinationem ad mortem, sed clare exponit, hanc prædestinationem non esse ad malum, sed ad pœnam tantum, & quidem post prævisionem peccatorum.

§. 39. Hincmarus anno sequenti concilium habuit, in quo non solum Gotteschalchi doctrina iterato est damnata, sed ipse etiam flagris, & cædibus tandiu excruciatum est, donec accenso coram se igne libellum, in quo sententias scripturæ, & Patrum collegerat, quas in concilio adferret, coactus est jam pene moriens suis manibus in flammam projicere. Post crudelem flagellationem in carcere apud monachos Altvillarenses inclusus exactis in durissimo hoc ergastulo quatuor lustris ad extrema deductus est, & vel in ipso mortis articulo sacramentis privatus anno 868. mortalium omnium infelicissimus extremum diem obiit.

I. Infelici monacho nihil omnino profuit plurium episcoporum, aliorumque illius ætatis præstantium virorum patrocinium, nihil oblatio facta per ignem probandi innocentiam, nihil appellatio ad Papam interposita; nam Hincmarus hæc omnia insuper habuit, & ipsis etiam legatis pontificis rationem reddere variis tergiversationibus detrectavit. (*Flodoardus* L. 3. c. 14.)

§. 40. Funestissimum, quod seculo octavo ecclesiam lacerabat, certamen illud erat, in quo de cultu imaginum dimicabatur; ex Græcia enim, ubi ortum erat, ad orientis, & occidentis incolas non sine magno rei sacræ, & civilis detrimento manavit. Qui cultum imaginum tanquam illicitum rejecere, *Iconoclastæ*, seu *Iconomachi* adpellantur (ab εἰκὼν *imago* & μάχη *pugno*). Primum harum turbarum authorem quidam faciunt *Philippicum Bardanem* Græcorum post initium seculi octavi Imperatorem, at rectius initium Iconomachorum ponitur in Imperatore *Leone Isauro*, qui edito anno 726. edicto omnes imagines, excepta imagine Christi crucifixi, tolli, cultumque earum prorsus abrogari jussit.

I. Jussit enim consentiente Joanne Patriarcha Constantinopolitano anno 712. tabulam, in qua concilium generale sextum erat depictum, e porticu templi S. Sophiæ auferri, & mandato Romam misso imagines hujusmodi e sacris ædibus

sublatas voluit, quod edictum Papa *Constantinus* non modo rejecit, sed etiam in concilio Romæ coacto Imperatorem ipsum ut hæreticum condemnabat, verum hanc ob causam minus recte author Iconomachorum habetur, nam tabulam pictam concilii generalis sexti non ex odio erga imagines sanctorum, sed in favorem Monothelitarum ex ædibus sacris auferri voluit, imo ostendi contra potest, eum sanctorum imagines venerasse, quia imaginem Honorii, & Sergii in locum imaginis sexti concilii oblatae sufficit.

§. 41. Procul dubio Imperator primitus nihil aliud intendebat, quam abusus circa imaginum cultum qui jam tum irrepserant, tollere. At cum ad hunc finem consequendum aptissimum putabat, omnes prorsus delere imagines¹, ingens a plebe tumultus excitatus est. Videns itaque Imp. ex male intellecto ipsius edicto turbas exortas, ratum duxit, mentem suam explicare, & declarabat: *Non huc spectat mea sententia, ut eæ prorsus deleantur, sed hoc ajo: sublimiore loco eas esse ponendas, ne ore quisquam eas contingat, atque ita quodammodo rebus honore dignis contumeliam inferat.* At nihilominus restiterunt Imperatori tum alii, tum præprimis *Germanus* Constantinopolitanus Patriarcha, itaque Imperator commotus longius progressus est, & omnem omnino imaginum cultum damnavit, ac in imaginum defensores sævire cœpit, quamquam superstitiosi imaginum cultores ei plures sine fundamento affingant crudelitates², sed dato etiam, Imperatorem nimium quantum modum excessisse, non minus etiam ex altera parte sævierunt imaginum defensores³.

1. Præceps, & vehemens, quod nactus est, ingenium eum impediabat prudentiæ, ac moderationis legem sequi, inveteratasque superstitiones paulatim, sensim, sine sensu eradicare.

2. Inter alia narratur, quod duodecim imperialis collegii professores una cum œconomo magistro, qui iis præsidebat, quia in ipsius sententiam descendere volebant, immiso igne in collegium vivos combusserit, quibuscum ornatissima conflagrassetur bibliotheca tricena, & tria millia voluminum continens, in quibus mirabile illud erat ex draconis intestino confectum *Homeri Iliadem*, & *Odiseam* aureis litteris descriptas complexum.

3. Nam cum Imperator statuam Salvatoris, quæ ad aeneam urbis portam in loco excelso diu steterat, deturbari jussit, populus regiæ urbis in furorem actus tum ipsum Leonem statuit invadere, tum plures ejus ministros, eosque præprimis, qui sacram imaginem dejecerant, trucidavit. Quantum hi Christiani ab illis erant mutati, qui sub Imperatoribus Gentilibus durissimos cruciatus, & mortem ipsam sustulerant, quin unquam tumultum excitassent, hi vero non erubere ob statuam Salvatoris dirutam manus suas sanguine maculare.

§. 42. Præerat tum ecclesiæ Romanæ *Gregorius II.* Postulavit ab eo Imperator concilium generale, quod non necessarium esse cum Pontifex respondisset, minas eidem Imperator tentavit, missurum se Romam satellites, qui S. Petri imagi-

nem confringerent, & ipsum Gregorium in exilium deportarent, sicut olim a Constantino relegatus fuit *Martinus I.* At arroganti, quod dedit Papa, responso¹ exacerbatus Leo convocatis in aulam episcopis quibusdam, accersito quoque Constantinopolitano tunc temporis Patriarcha *Germano* de abolendis ubique imaginibus edictum tulit, cujus subscriptionem cum a Patriarcha nec precibus nec minis impetrare potuerit, eum deposuit, & in ejus locum *Anastasium* suffecit. De his certior factus Gregorius II. synodum Romæ celebravit cum episcopis vicinis, in qua Iconomachos, & Anastasium tanquam sedis Constantinopolitanae invasorem damnavit².

1. Ita enim respondit: „Quod si nobis insolenter insultes, & minas intentes, non est nobis necesse tecum in certamen descendere, ad quatuor, & viginti stadia, secedet in regionem Campaniæ Romanus Pontifex. Tum tu valde, ventos persequere.”

2. Græci scriptores enarrant, Gregorium II. Leonem tributorum exactione privasse, vel Italiæ populos ad defectionem incitasse, quod & defendit Baronius, aliique aulæ Romanæ patroni; at Galli levius peccasse Gregorium contendunt, negantque eum populos ab officio, & fide Imperatoris avocasse. Nituntur hi potissimum autoritate Latinorum scriptorum *Anastasio*, *Pauli*, *Diaconi*, & aliorum, qui non modo illam Pontificum in Imperatoribus adgrediendis, & oppugnandis audaciam ignorant, verum etiam eos fidei suæ erga Imperatores specimina quædam edidisse tradunt. Duas scripsit ad Leonem Imp. Gregorius Papa epistolas, in quarum prima dicit: „Imperatoris non esse de ecclesiæ dignitatibus ferre iudicium, sicut nec Pontificis de reipublicæ negotiis satagere” & in altera epistola fatetur, se inermem, ac nudum esse, invocare Deum, ut quod Paulus incestuoso Corinthio contingere voluit, & Imperatori contingat. Qui sic loquitur, potestne cogitare de prohibenda tributorum pensione? Istud tamen fatendum, Gregorium II. ejusque successorem studio suo erga cultum imaginum occasionem populis Italiæ dedisse ab Imperatoribus Græcis desciscendi.

§. 43. Gregorio II. successit Gregorius III., qui bis ad Leonem Isarum missis legatis eum ab imaginum extirpatione revocare non poterat, coacta dein Romæ episcoporum circiter nonaginta trium synodo synodicum promulgavit constitutum, quo imaginum impugnatores condemnavit.

§. 44. Filius Leonis Isauri *Constantinus Copronymus*¹ paterna pressit vestigia, quum anno 741. imperium adeptus est, imaginumque cultum æque fortiter extirpare studebat. Præerat tum ecclesiæ Romanæ *Zacharias*, qui missa legatione Imperatorem demulcere studebat. Pontificium legatum honorifice excepit Copronymus, nec sine spe remisit, confecto enim contra Saracenos prospere bello concilium trecentorum triginta octo episcoporum Constantinopoli congregavit, ut causam de imaginum cultu cognosceret, in quo imaginum cultoribus anathema dictum².

1. Α κοπος στερεις, & ορηνο nomen, quoniam dum ablueretur baptismo, sacrum fontem fœdavit alvi excrementis.

2. In hoc concilio absentibus, & ne quidem invitatis Patriarchis Romano, Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano sex mensium spatio a Febuario ad Augustum usque anni 754. est deliberatum.

§. 45. Anno 767. Constantinus Copronymus ad Pippinum Galliarum Regem legatos misit, qui filiam ipsius *Godegesilam* Leoni Augusto Copronymi filio collocandam postularent, & qui, ne religionis disparitas obsesset, controversiam de imaginibus Gallicanorum episcoporum examini, ac iudicio permitterent. Pippinus concilium *Gentiliaci* iussit celebrari, in quo duplex quæstio ad examen vocata: prima de imaginibus, altera de processione spiritus Sancti, circa quam Græci Romanos innovationis arguebant¹.

1. Quis tamen hujus synodi fuerit exitus, & decisio, authores, qui illius meminerunt, non dicunt. Putant quidam acta hujus synodi studio fuisse suppressa, quia Iconomachis favebant.

§. 46. Post Copronymi obitum imperio admotus filius ejus *Leo IV.* anno 775. æque ac pater imaginum cultum damnabat Ab initio cum imaginum cultoribus mitius egit, sed ex eo pœnis, & legibus coercere cœpit, ex quo in *Irenes* uxoris suæ pulvinari duas imagines reperisset; inquisitione enim facta in eos, qui ipsas intulissent, cubicularium *Theophanem* occidi iussit, & tres alios cubicularios *Jacobum*, *Leonem*, ac *Thomam* in carcerem conjecit, *Irenem* vero repudiavit.

§. 47. *Leo IV.* ab uxore ejus *Irene* interemptus dicitur, quo mortuo filius ejus *Constantinus* minorens annos natus duodecim cum matre *Irene* regnavit¹. *Paulus* Constantinopolitanus Patriarcha, qui sub Leone IV. cultum imaginum damnaverat, sub Irene, & Constantino pœnitentia ductus sedi suæ renunciavit. Ejus in locum suffectus *Tharasius* Imperatori a secretioribus mandatis, qui utpote laicus se munerì huic imparem existimans diu repugnabat, tandem vero illud hac suscepit conditione, ut synodus generalis cogeretur. Itaque tum *Tharasius* post sui inaugurationem, tum *Irene*, & *Constantinus* ad *Hadrianum I.* Papam anno 785. scripsere, ut Constantinopolim veniret concilio præfuturus, aut legatos mitteret, qui vices illius obirent.

1. *Irenes* ut sola regnaret, anno 787. iussit ut filio oculi eruerentur, at post quintum annum deposita est a Græcis; propterea, quod aspiraret ad nuptias Caroli M.

§. 48. Indictum concilium generale cum ob turbas exortas Constantinopoli celebrari non poterat, anno 786. inchoatum est Nicææ in Bythinia ¹. Præter viginti duo canones disciplinares hæc synodus edidit decretum licitum esse Dei, sanctorumque imaginis, nec non crucem colere, attamen cultu quodam inferiori, non cultu *latriæ* soli Deo debito.

1. Est ergo hoc concilium Nicænum II., inter generalia VII., cui præter sedis Romanæ legatos episcopi adfuere 350.

§. 49. Anno 790. cum acta septimæ synodi delata sunt in Franciam, & ab episcopis, ipsoque Carolo M. discussa, eorum confutatio, & crisis acerba satis prodiit libris illis quatuor, qui *Carolini* vocantur ¹. Inter cetera in his libris proferuntur rationes, ob quas imagines sanctorum non deberent dici *sanctæ*, sed potius imagines sanctorum ².

1. Quidam hos libros pro supposititiis habent, plerique tamen eos si non a Carolo M. saltem ipsius jussu compositos fuisse contendunt; etsi enim Caroli nomen præseferant, facile tamen videtur, hominis litterati factus esse in scholis instituti, non Imperatoris. Viri doctissimi conjiciunt, *Alcuini* magistri sui opera in conficiendis his libris eum usum fuisse, quamquam hæc conjectura *Moshemio* eo ex capite dubitationis aliquid habere videtur, quia *Alcuinus*, quum hi libri conscriberentur, in Anglia morabatur. Ceterum notant Catholici, in libris Carolinis de imaginibus non rejici cultum *dulciæ* sanctis competentem, sed cultum *latriæ* soli Deo debitum.

2. „Video imaginem cum inscriptione: *S. Petrus*. Quæro jam, quare imagines *sanctæ* dicantur? cur non potius juxta traditionem imagines *sanctorum* adpellantur? In quo consistit sanctitas imaginum? num in ligno, ex quo sculpsuntur? in coloribus, qui ex materia admodum impura præparantur? aut in cera, ex qua eas artifex format &c.”

§. 50. Anno 794. Francofurti ad Mænum Carolus M. concilium habuit, in quo quæstio de imaginum cultu habita iterum est, ubi doctrinam concilii Nicæni II. rejectam fuisse quidam volunt, at absque dubio in Francofurtensi synodo non de cultu *dulciæ*, sed *latriæ* sanctorum imaginibus exhibendo quæstio fuit.

§. 51. Hispaniam, & Galliam anno 783. error commovit *Felici* episcopi Urgellitani, & *Elipandi* Archiepiscopi Toletani, quorum uterque docuit, Christum secundum humanitatem non esse naturalem, & proprium Dei filium, sed *adoptivum*. Papæ *Hadriano*, aliisque Latinis doctoribus hæc opinio Nestorii errorem renovare, & Christum in duas dividere personas videbatur ¹. Hinc Felix Narbone primum anno 788, dein Ratisbonæ in Germania anno 792, porro Francofurti ad Mænum, mox Romæ anno 799,

denique in concilio Aquisgranensi error is condemnatus. Felicis discipuli *Adoptiani* dicebantur ².

1. Cum enim filiatio personam, non naturam respiciat, sequitur, si duo in Christo sint filii, *naturalis* secundum divinitatem, & *adoptivus* secundum humanitatem, duas quoque esse personas.
2. Si Bonifacio Germanorum Apostolo ad Zachariam Papam scribenti credimus, anno 745. *Clemens* quidam Scotus, & *Adalbertus* multos errores in Germania, & Gallia docuere.

§. 52. Diu jam contentionis erat inter sedem Romanam, & Constantinopolitanam; Antistites enim Constantinopolitani indigne ferebant, primum inter Patriarchas locum episcopo Romano concessum fuisse, quem honorem ipsi eo ex capite ambibant, quia translata Constantinopolim Imperatorum residentia ea *nova Roma* constituta est (§. 495. ¹.) His se seculo octavo jungebat alia dissensionis causa, lis nimirum circa processionem Spiritus sancti, quem Latini ex Patre, Filioque, Græci vero ex solo Patre procedere contendebant ¹. In hac controversia cum Latini sententiam suam per symbolum Constantinopolitanum tuerentur, quod Hispani primum, dein etiam Galli vocabulo *filioque* incertum quo tempore, aut qua occasione, in dogmate de Spiritu sancto auxerunt, Græci Latinorum audaciam symbolum totius ecclesiæ hac additione vitiandi adcusabant, & sacrilegam nominabant ².

1. Obscura hujus controversiæ sunt initia: certum vero quum sit, jam anno 767. de ea in concilio Gentiliacensi in Gallia cum Imperatoris Græci legatis actum fuisse, verosimile est, inter certamina de imaginibus eam in Græcia exortam esse, siquidem in concilio eodem Gentiliacensi questio de imaginibus est discussa (§. 45.)
2. Attamen absque fundamento; nam si ecclesia jus habet condendi symbola, etiam eo ipso jus habet jam condita additis explicationibus declarandi, nam etiam symbolum Nicænum ecclesia in concilio Constantinopolitano contra Macedonianos congregata magis explicabat.

§. 53. Controversia hæc de Spiritus sancti processione seculo octavo exorta sequenti seculo vehementius exarsit, dissidiumque inter orientalem, & occidentalem ecclesiam acceleravit, nam flamma a Leonis Isauri temporibus gliscens in apertum prorumpbat incendium, quum *Photius* doctissimus Græcorum illius temporis, deposito *Ignatio*, Patriarcha Constantinopolitanus ab Imp. *Michaële* anno 858. esset creatus.

§. 54. Nicolaus I. Papa Photii nominationem ad Patriarchatum tanquam illegitimam rejecit, eumque in synodo Romana excommunicavit ¹, at his minime territus Photius par pari repen-

dens Nicolaum in synodo Constantinopolitana similiter excommunicavit².

1. Non sola causa Ignatii Nicolaum contra Photium concitavit, sed etiam provincia Romanis Pontificibus a Leone Isauro, & Constantino Copronymo ob studium erga cultum imaginum ereptæ Illyricum nimirum, Macedonia, Epirus, Achaja, Thessalia, Siciliaque, has enim per legatos Constantinopolim missos reddi sibi postulaverat. Hinc Nicolaus æquo animo tulisset injuriam Ignatio illatam, si has provincias a Photio, & a Græco Imperatore Patriarchatu Romano ereptas recuperare potuisset.
2. Antequam Papam excommunicasset, litteras dedit encyclicas ad Patriarchas, & orientis episcopos, quibus eos ad synodum vocabat, ut discutiant, & damnent sequentes ecclesiæ Romanæ errores, quibus prædicatores Romani Bulgarorum gentem recens conversam imbuerant: primo, quod contra ecclesiæ canones illicitè diebus sabathi jejurent, secundo, quod primam jejunii quadragesimalis septimanam a reliquo jejunio dividentes lactis, & casei esum permitterent, tertio, quod conjugia clericorum damnent, quarto, quod nullos, nisi episcopos oleo sacro baptizatos consecrare, seu confirmare posse putarent, & ideo unctos a presbyteris iterum ungerent, quinto, quod symbolum Constantinopolitanum addita voce *filioque* vitiaverint. Hæc quinque puncta tanta videbantur Photio, viro ceteroquin sui temporis doctissimo, ut graviora cogitari nullo modo possent. Nicolaus Papa adcusationem hanc ad *Hincmarum*, & reliquos episcopos Galliæ anno 867. mittebat, ut in conciliis suis de responsione deliberarent. Hinc *Ratramus*, alique Galli contra Græcos in aciem probabant, scriptisque libris Latinorum causam agebant.

§. 55. Omnia cum utrinque arderent, *Basilius* Macedo adepto imperio Græcorum pacem restituit. Ignatium nimirum sedi restituit, Photium vero in exilium misit, qui etiam in concilio Constantinopolitano IV., generali VIII. præsentibus legatis Hadriani II. anno 869. damnatus est. Subscribere huic concilio episcopi 109. (neque enim admissi fuere, qui stabant a partibus Photii) repetita est Iconomachorum damnatio, & præcedentia concilia confirmata.

§. 56. Mortuo anno 878. Ignatio Photius favente Imperatore ecclesiæ Constantinopolitanæ iterum restitutus est consentiente quoque *Joanne VIII.* Papa ea tamen lege, ut Bulgari ad Romanam ditionem redderentur (ecclesias enim provinciarum Bulgariae a Romano patriarchatu evulserat Leo Isauros, repuebantur autem a Papa, quia hi populi a Romanæ ecclesiæ prædicatoribus ad fidem conversi sunt.) Promittebat restitutionem Bulgariae Photius, nec Imperator votis Pontificis refragari videbatur.

1. Nam ut sibi reditum ad regiam sedem aperiret. Imperatoris Basilii genealogiam, ejusque genus perobscurum a *Tyridate* Armenorum Rege deduxit. hac fraude in animum Basilii, qui rusticam ex Macedonia originem suam erubescibat, sese rursus insinuavit.

§. 57. Celebrabat Photius ita restitutus Constantinopoli pseu-

do — Synodum adversus generalem octavam, quam pariter nuncupabat octavam, qua finita Imperator, quocum Photius sine dubio consentiebat, Bulgaros tradi Patriarchæ Romano noluit. Hinc Pontifex legatum *Marinum* Constantinopolim mittebat, atque consensum in Photii restitutionem retractabat. Marinus ab Imperatore in carcerem quidem conjiciebatur, at inde liberatus postea Joanne VIII. mortuo Pontifex Romanus creabatur, acceptæque memor injuriæ Photium denuo condemnabat. Sexenio post Imperatoris Basilii filius *Leo*, cognomine Philosophus anno 886. Photium iterum sede patriarchali deturbavit, & in Armeniacorum monasterium *Bardi* nominatum relegabat, in quo anno 819. diem obiit ¹.

- I. Lis hæc, si plus moderationis Romæ fuisset, sedari, ac concordia inter Græcos, & Romanos dissidii authore sublato conservari potuisset, at litibus semper magis, & magis auctis tandem triste illud græcæ, & latinæ ecclesiæ est exortum dissidium, quamquam juxta plurimum opinionem schisma hoc seculo undecimo per *Michaelem Cerularium* primo est instauratum.

CAPUT TERTIUM

DE

DISCIPLINA, MORIBUS, ET RITIBUS.

§. 58. Ignorantia, & barbaries horum trium seculorum disciplinam ecclesiasticam, ac mores Christianorum satis corruerat. Viri ceteris doctiores, quales fuere Ven. Beda, Alcuinus, Rabanus Maurus, Hincmarus, Gerbertus (postea Papa Sylvester) vitio sui ævi velut torrente abripiebantur. Scientias omnes complecti volentes ex omnibus aliquid, nullam absolute capiebant. Imprimis critica arte destituebantur, qua opera genuina ab apocryphis discernere debuissent, jam enim sub finem seculi quinti per multa scripta circumferebantur, quibus clarissimorum virorum nomina non solum ab hæreticis, sed etiam a Catholicis, & quidem intentione non mala, falso præfixa videbantur ¹.

- I. Exemplo nobis esse potest vel solus *Vigilius* Tapsensis, qui ipse fassus est, quod S. Athanasii nomen suo suppresso mutuatus esset, idem *Vigilius* scripta quædam mutuato nomine Augustini evulgavit.

§. 59. Ubi itaque desiderabantur acta Martyris in ipsius festo legenda (desiderari autem plerumque debebant, cum pleraque in persecutione Diocletiana flammis sint consumpta) concinabantur

vel verosimilia, vel ut ad vulgi genium accommodarentur, prodigiis plena. Id enim ad nutriendam fidelium pietatem plurimum conferre videbatur. Hujusmodi lectiones maxime seculo nono, quo traslationes reliquiarum frequentissimæ erant¹, confictæ sunt.

1. Referunt historici ad annum 816. inventionem corporis *S. Jacobi* Apostoli Compostellæ in Hispania. Corpus *S. Marci* Evangelistæ furto sublatum e templo Alexandriæ Venetiæ a quibusdam mercatoribus delatum tradunt anno 820. *S. Bartholomæi* Apostoli corpus ex insula Lipari translatum est Beneventum anno 840. justa Chronicum Sigeberti &c.

§. 60. Falsa quoque monumenta aliqui creabant sive in supplementum veterum, quæ erant deperdita, sive omnino commentitia. Ad quam classem referenda est Constantini donatio, de cujus veritate seculo nono in Francia nemo dubitabat, inter hæc vero scripta supposititia nullæ perniciosiores extitere, quam decretales epistolæ Isidori, quæ novis principiis de judicio episcoporum & autoritate Papæ introductis (ut ait Fleury) disciplinæ ecclesiasticæ vulnus immedicabile infixerunt, quod malum facile evitari potuisset, si obscuris illis temporibus ars critica non ignota fuisset¹.

1. Hincmarus Canonistarum sui ævi facile princeps nunquam tamen vera a falsis distinguere valuit. Non nesciebat, has epistolas superioribus seculis fuisse ignotas, ipso enim docente discimus quo tempore in lucem prodire cœperint, sed criticæ expers argumenta falsitatis, utut manifesta, non vidit, quin & ipse, ubi has decretales causæ suæ favere putabat, in subsidium adducebat.

§. 61. Alius ignorantia istorum temporum effectus erat, quod homines nimium credulos, & ad superstitionum pronos reddiderit (commune enim est eruditorum adagium, ignorantiam matrem esse superstitionum). Non tenemur fidem adhibere omnibus miraculis quæ Deus per sanctos patrasse narratur, sed narrationes ejusmodi eo adcuratius ad examen vocandæ sunt, quo magis ea, quæ adfirmantur, supra fidem esse videntur, & maximi momenti sunt¹. Pari modo res se habet, si de revelationibus, & apparitione spirituum, de operatione dæmonum, sive id ministerio magorum, sive alio modo fieri dicatur, quæstio est. Ideo de ingenti miraculorum numero, quæ his seculis contigisse narrantur, pauca fide digna sunt, non enim tam vera, quam prodigiosa scribere voluisse videntur. Imo sat probabiliter dici potest, pleraque eum in finem conficta fuisse, ut patratorem miraculorum fama & sanitatis recuperandæ spes largas a fidelibus oblationes eliceret, sive ut bona ecclesiastica rapientibus metus vindictæ divinæ incuteretur.

1. Quippe asserere falsum miraculum secundum Paulum peccatum est, quo falsum testimonium contra Deum dicimus (*I. ad Corinth. cap. 15. v. 15.*) quod etiam Petrus Damianus observat in vita Domin. Loric. N. I.

2. Illo enim tendunt pleraque narrationes, quæ in collectione miraculorum de S. Martino, Benedicto, aliisque in ecclesiasticis leguntur fastis, qui ideo sancti sunt, quia bona terrena contempserunt, in cælum translati avaritiæ cupiditate accenderentur, & autoritate, quæ apud Deum valent, ad pœnas ab illis exigendas uterentur, qui ecclesiarum suarum ærarium exilarent. Alia præterea causa adferri potest, cur permulti parum provide obscuris his seculis tam solite miracula qualiacumque in populum sparserint; nempe saltem metu pœnarum temporalium illos in officio contineri posse putabant, qui æternarum horrore non movebantur, sed non attendebant, ita introduci errorem periculosum falso principio nixum, quod Deus improbos *ordinarie* in hac vita castiget; nam ita Christiani ad statum veteris testamenti reducebantur, in quo tam divinæ promissiones, quam comminationes circa temporalia versabantur. Ita religio vilescendi apud multos periculo exponebatur, cum experientia contrarium sæpe demonstrasset, & quotidie bonorum ecclesiæ usurpatores non impunes modo, sed etiam rerum omnium affluentia prosperam vitam ducere videbantur. Imo Papæ & episcopi non sine præsentia promissiones bonorum temporalium adhibebant, ut Principes ad auxilium contra hostes ecclesiæ ferendum impellerent. Promissa, aut minæ ad breve tempus homines rudēs fallere possunt, ubi vero eas effectu carere vident, prout sæpissime carent, scandalo sunt, & fidem eorum labefactant; dubitare enim incipiunt de veritate omnium promissionum, & minarumve, quæ ad statum vitæ futuræ spectant. Nihilominus plurimi præjudicium antiquum ne quidem postremis seculis abjecerunt. Mirandum sane, Baronium perspicacis ingenii virum in suis analibus adverse omnia, quibus ecclesiæ præsertim Romanæ inimici diversis temporibus percussis sunt, tanquam totidem divinæ ultionis exempla, quorundam vero Principum prosperitatem tanquam bonæ causæ, quam defendebant, argumenta notet. Verumtamen historicæ veritate compulsus sæpe ad abyssum judiciorum Dei confugit, ut tristissimorum eventuum, quibus etiam zelosissimos religionis catholicæ cultores afflictos legimus, causam inveniat. (*Fleury Diss. 3. H. E.*)

§. 62. Effectibus ignorantie merito accensenda est illa facilitas qua reliquæ recipiebantur; nam non minus quam miracula caute ad examen vocandæ sunt. Postquam vero editis legibus decretum, ne ulla ecclesia, aut ullum altare consecraretur, nisi adessent sanctorum reliquæ, cum necessitas urgeret unde aliquas comparandi, mirandi non est locus, eas ad examen rigidum non fuisse vocatas¹.

1. Sordida dein cupiditas, oblationes, & peregrinationes quibusdam ecclesiis parandi multo laxius clericorum avaritiæ satiantæ modum aparuit.

§. 63. Ex affectu loca sacra, in quibus Christus versabatur, & reliquias sanctorum venerandi, præsertim antequam ex uno loco in alium transferri solebant, nata est consuetudo religionis causa peregrinandi (§. 475. Tom. 1.), & licet stante imperio Romano ob continuum omnium provinciarum commercium piæ peregrinationes facilius suscipi possent, nihilominus etiam sub barbarorum dominatu, postquam nova regna stabilita sunt, fuere frequentissimæ¹. Quis jam non videt, tali modo rei levis momenti, & accessoriæ causa præcipua officia fuisse neglecta?²

1. Fuit hoc devotionis Christianæ genus illorum populorum genio maxime congruum; nam cum semper vel venationi indulgerent, vel bellum gererent, continuis profectionibus erant assueti. Unde piæ peregrinationes commune religionis exercitium populo, regibus, clericis, episcopis, & monachis factæ sunt.
2. Nam episcopi deserta ecclesia sua ad integros annos ex Germania, Francia vel Anglia Romanam, vel etiam Hierosolymam petebant, Abbates vel monachi claustra sua relinquere, sænitæ viæ adeo longè periculis se exponebant, ciues demum labores, ac negotia domestica negligebant.

§. 64. Nulli vero rei ad disciplinam ecclesiasticam pertinenti magis nocere peregrinationes, quam pœnitentiæ; seculo enim octavo inchoato, qui peccatoribus pœnitentiam injungebant, gravium peccatorum reos procul a patria profugos aliquanto tempore exemplo Caini per varias regiones errare jubebant. Cum vero brevi sub hac pœnitentia ambulatoria ingentem abusum latere viri sapientes intelligerent, jam Caroli M. ætate decreto synodali (*Capit. Aquisgran. anno 689. Cap. 77.*) prohibitum, ne homines illi horrendi aspectus, qui sub pœnitentiæ larva nudi, & vinculis ferreis onusti in mundo errabant, ulterius tolerentur.

§. 65. Alia fuit superstitio, quam ignorantia peperit, in eruendis rebus occultis per *sortes sanctorum*, & *ordalia*, seu judicia Dei, quæ alias etiam *purgationes vulgares* dici solent, eo quod suspectus de crimine quodam iisdem se purgabat, & innocentiam demonstrabat. Inter hæc ordalia primo referebatur *jus cruentationis, stilicidii vel feretri*: si enim quis de perpetrato homicidio suspectus fuit, ad cadaver occisi ductus illud tangere jubebatur, & quod si ad tactum cruorem sanguinis emisit, reus habebatur¹.

1. Tantas hæc superstitio egit radices, ut ejus praxis nec seculo decimo — septimo in Germania penitus fuerit sublata; nam *Strykius* celeberrimus suo tempore *ICTUS* in usu moderno *Pandectarum* L. 48. Tit. 18. N. 7. hæc narrat: *Casum*, qui anno 1669. die 20. Jun. ex *Pomeriana* ad facultatem juridicam *Francofurti* transmissus fuit, retuli in tract. de jure sens. Diss. 7. C. 3. N. 5. scilicet dubium erat, an a matre, an ab avia infanticidium commissum, utraque ergo ad infantem, qui jam per aliquot dies sub terra latuerat, deducebatur, ut cadaver tangeret. Mater primum hæc protulerat verba: *Si yo tengo culpa en tu muerte, que Dios de una señal en ti, ast nullum adparuerat signum. Postea ad cadaver adducta avia eadem, quæ mater, protulerat verba: mox infantis facies integra rubore suffundebatur, & ex angulis oculi aliquot guttæ sanguinis effundebantur, quo observato avia conscientie stimulis ducta delictum cum omnibus suis circumstantiis confessæ erat. Alium casum refert Besoldus in thesaur. pract. voc.*

§. 66. Altera species purgationis vulgaris erat *supernatio* in aqua (*la prueba del agua, el juicio del agua*) quæ ex gentilismo ad christianismum translata est, & præsertim in crimine magiæ adhiberi solebat. Per illam suspectus ad ecclesiam est ductus, & sacris peractis post conjurationem aquæ & hominis¹ vestibus exu-

tus in aquam projectus est. Quod si non supernatavit, sed ad fundum mergebatur, innocens habitus est ².

1. Formulam conjurationis aquæ, & hominis adscripti in meo Jur. Eccles. Tom. II. §. 722.

2. Hujus purgationis author a quibusdam habebatur *Eugenius*. II. Pont., verum id falsum esse præter Natalem Alexandrum probavit Boëhmerus. Contra hanc purgationem *Ludovicus* Pius in Capitulari anno 829. Cap. 12. legem edidit, verum istud probationis genus in Gallia, & Germania etiam post Ludovici edictum in usu fuit.

§. 67. Cetera Ordalia memoratu digna sunt *experimentum crucis* ¹, purgatio *per eucharistiam* ², *experimentum ferri candentis* ³, purgatio *per duellum*, *judicium aquæ calidæ*, aliaque ⁴, quibus successu temporis ubique abrogatis suffecta est purgatio canonica, quæ fit per juramentum purgatorium.

1. In hac purgatione pro illo sententia ferebatur, qui diutius manus extensas, atque in crucifixi modum conformatas tenebat. Abrogavit eam *Luodovicus* Pius anno 816.

2. In concilio enim *Wormatiensi* anno 868. celebrato canon X. decernit, ut si episcopo, aut presbytero homicidium, furtum, adulterium, malefium impunitum fuerit, missam celebret, & communicet, atque ita se purget. Diu viguit in Germania hujus purgationis genus, sed ob sacrilegii periculum antiquatum.

3. Qui illæsus nudis pedibus super carbones accensos incedebat, vel ferrum candens manibus contrectabat, innocens habebatur. Hoc experimento ferri candentis innocentiam suam probavit *Richarda* filia Regis Scotorum, & uxor Caroli Grassi ob suspicionem adulterii repudiata.

4. Ordalia interim aperte evincunt, illam ætatem, in qua usus illorum viguit, de *providentia* Dei convictam fuisse; qui enim expectat, ut Deus modo quodam extraordinario innocentiam hominis criminis suspecti manifestet, is eo ipso implicite sentit, Deum res humanas curare.

§. 68. Invalebat repente, incertum quibus authoribus; seculo VIII. omnium animos hæc persuasio, pœnas peccatis debitas nulla alia ratione redimi facilius posse, nisi oblationibus, donationibus templis, clericis, aut monachis factis, qua opinione ubique recepta ditiores, quorum sat scelerata iis temporibus erat vita, opes liberaliter ad pios usus dicarunt, ut molestas peccatorum pœnas, puta longa, & severa jejunia, corporis cruciatus, crebras, & diurnas preces, & similia effugerent, securosque se a pœnis post hanc vitam sustinendis præstarent ¹.

1. Hinc qui donabant templis, & sacerdotibus, notissima formula dicebatur id facere propter *redemptionem animarum suarum*, & ipsa bona donata plerumque dicebantur *pretia peccatorum* (*Lud. Ant. Murat. Antiq. Ital. med. ævi T. 5.*)

§. 69. Ritus mirum in modum his tribus seculis *auctos* ¹

fuisse, vel illud argumento esse potest, quod seculo nono quidam cœperint interpretationes eorum rudis populi causa scribere ².

1. Claudius Fleury Diss. III. in H. E. multitudinem ceremoniarum eo ex capite probat, quia sunt subsidium non leve, quo Deus veram religionem per omnia tempora propagari, & custodiri voluit, ita enim discurret: *Ceremoniæ sunt subsidium non leve, quo Deus veram religionem omni tempore conservari, & propagari voluit, quia, ut nos scriptura docet, sensibilia fidei testimonium sunt (Deut. cap. 6. v. 20). Festorum (natalis Domini, & resurrectionis solemnitas in perpetuum homines etiam rudissimos admonebit. Christum pro salute nostrâ natum, mortuum, & a mortuis resurrexisse. Dum Christiani in nomine Patris, Filii, & Spiritus S. baptizant, fidem Trinitatis confitentur, dumque missa celebrabitur, publicum testimonium pro veritate eucharistiæ dabitur. Quoties formulæ orandi adhibemus, toties fidem in materia de gratia profitemur. Psalmodia, & lectiones, quibus officium ecclesiasticum constat, clericos compellit ad linguas discendas, in qua publice recitantur, & ex quo illa vulgaris esse desiit. Nihilque magis exploratum, quam nos soli religioni in acceptis referre, quod linguarum mortuarum scientiam retinuerimus, sine quibus primævos scripturæ codices, & antiquorum scriptorum libros amissemus. Verum considerandum est, quod ritus in divinos, & humanos distinguere possimus. Ritus divinitus instituti sunt immutabiles, & ideo plurimum conferunt ad conservationem dogmatum, quemadmodum etiam ante legem novam modus Deum colendi per sacrificia a Deo ordinatus fuit ad conservandam, & propagandam promissionem venturi Messæ, etiam in lege nova ritus baptizandi per Trinitatis personas dogma de Trinitate, aliique ritus alia dogmata conservant: quod si tamen sermo sit de ritibus mere humanis, qui nullum habent cum conservatione, & propagatione dogmatum nexum, eorum multitudo universim non est probanda, prima siquidem ad superstitionem via sunt ritus nimis aucti, aptique eum inducere errorem, ut vulgus putet, in his externis actibus essentiam religionis esse positam, uti ipsa nos sæpius docuit experientia.*

2. Inscrībuntur hi libri de *divinis officiis*, divinum enim officium stylo istius ævi idem erat, quod ceremonia religiosa. Rationes rituum in his libris, quæ redduntur, maximam partem longe petitiæ sunt, falsæ, coactæ, imo pueriles, & ridiculæ.

§. 70. De singulis ritibus introductis sermonem instituere operosum nimis, nullius quoque utilitatis foret, ideo pauca tantum monebimus. Festis Latinorum diebus anno 998. accessit auctoritate *Odilonis* Abatis Cluniacensis *commemoratio omnium fidelium defunctorum*. Ante hoc quidem tempus, jam usitarum erat, ut certis diebus preces pro defunctis fierent, quæ tamen vel ad consanguineos, vel ad quasdam fidelium societates pertinebant, at ab *Odilonis* tempore ad omnes defunctorum animas extendi cœpere hæ preces.

§. 71. Cultus Mariæ sub finem seculi X. auctus est officio, quod *parvum* vocare solent Latini, confirmatumque postea fuit ab *Urbano II.* Papa in concilio Claromontano. *Rosarii* quoque non obscura seculo decimo haberi vestigia contendunt quidam, quidquid autem sit, qui *S. Dominicum*, seculo XIII. rosarii authorem prædicant, certa non habent opinionis suæ testimo-

nia, uti hoc ex instituto demonstravit *Jo. Mabillonius* Præfat. ad Acta S. S. Ord. Bened. seculo V. ¹.

I. Illud vero prorsus est absurdum, quod vulgus credit, B. Mariam Dominico apparuisse, eique institutionem rosarii injunxisse. Prima rosarii vestigia ad expeditiones cruciatas aliqui referunt, alii *Paulum* Eremitam authorem faciunt, qui, cum tercentas orationunculas singulis diebus recitare solebat, totidem lapillos ad eas numerandas adhibebat.

§. 72. Seculo nono immoderatum adeo erga sanctos invaluit studium, ut sibi quisque cœtus, imo homo patronum adsciscebatur, & apud Deum deprecatorum. Hinc mos nascebatur, novos sanctos continuo creandi, quorum res gestas monachis nemo feliciter comminisceretur. Impiæ huic licentiæ novis in dies incolis cœlum ditandi modum concilia ponere studuerunt, in quibus cautum est, ne quis sanctus haberetur, nisi qui in concilio provinciali hoc honore dignus pronunciatus est. Pontifex vero hoc jus paulatim ad se traxit ¹, hisque initiis *canonizatio sanctorum* nata est.

I. Ferunt a *Leone III.* circa annum 800. celebratam fuisse primam solemnem canonizationem sanctorum, eamque fuisse *S. Suitberti* episcopi, de quo *Suvius* ad diem secundum Martii, sed *Benedictus XIV.* L. 1. C. 7. & 8. demonstrat, primam canonizationem solemniter factam fuisse *S. Udalrici* episcopi Augustani peractam a *Foanne XV.*

CAPUT QUARTUM

DE

HIERARCHIA.

§. 73. Continua etiam his tribus seculis sibi succedebant serie episcopi Romani, quos inter fœminam quamdam sub nomine *Joannes* fuisse, quidam tum Catholicorum, tum Protestantium propugnarunt ¹. Dicebant siquidem defuncto *Leone IV.* anno 855. fœminam quamdam *Joannam Anglicam* nomine ex *Moguntia* oriundum unanimi voce Papam fuisse electam. Quare ponebant Papissæ *Joannis* regimen inter *Leonem IV.*, & *Benedictum III.* ².

I. At non Catholici tantum, sed etiam Protestantes, & Reformati eam confutarunt, & præcipue *David Blondellus* reformatæ ecclesiæ addictus in familiari elucidatione quæstionis, utrum fœmina in sede pontificiæ Romæ sederit? quam gallico scripsit idiomate. Veram autem esse hanc historiam doctius, & ingeniosius ceteris defendit *Frid. Spanhemius*.

2. Fœmina hæc juxta testimonium Florentini Archiepiscopi, quod desumpsit ei Martino Polono, in puellari ætate a quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta sic in diversis scientiis profecit, ut nullus sibi par inveniretur, adeo ut post Romæ in triviis legens magnos magistros discipulos, & auditores habuerit. Et cum in urbe ob scientiam magnæ opinionis esset, in Papam concorditer electam fuisse. Narrant porro eam ecclesiam Romanam annis duobus, mensibus quinque, diebus quatuor administrasse, usque dum in solemnî supplicatione doloribus circumventa peperisset, & in puerperio obivisse. Hac de re monachus poeta cecinit: *Papa pater patrum peperit papissa papellum.*

§. 74. Totam hanc narrationem fabulam esse rationibus validis evincere¹, ac contra sentientium argumenta diluere² non est arduum, quid autem fabulæ occasionem dederit? eruditi non conveniunt³.

1. Rationes hujus sunt sequentes: 1.) Factum adeo memorabile, quod in conspectu totius urbis Romæ perpetratum fuisse. scriptores cœvi, & synchroni, qui alias res minus notabiles litteris consignarunt, commemorare non omisissent. Jam vero nullus scriptorum seculi noni, quin etiam seculi decimi de hac re mentionem fecit. Primus, qui a longe fabulam hanc insinuat, fuit *Marianus Schotus* seculi undecimi scriptor monachus, qui anno 1086. obiit. 2.) scriptores seculi noni omnes Joannam Papissam ex serie Pontificum excludunt, siquidem Leoni IV. anno 855. vita functo immeditate Benedictum III. successisse referunt. 3.) *Photius* vir ævi sui doctissimus, & Romanæ sedi infensus hoc factum adducere non omisisset. 4.) Fabula hæc semper magis, magisque evoluta, & variis aucta est circumstantiis; nam *Marianus Schotus* scripsit ad annum 853. Leoni IV. successisse Joannam fœminam duobus annis quinque mensibus, & quatuor diebus. *Sigebertus*, qui anno 1113. obiit, ad annum 654. in suo chronico jam fusius eam describit fabulam, dicens, fœminam, quæ Joannes Anglicus vocari voluit, peperisse. *Martinus Polonus* Ord. Præd. qui obiit anno 1270. id est, anni 184. post obitum Mariani Schoti, & 415. post electionem Benedictus III. scripsit, fœminam illam ex Moguntia oriundam in solemnî supplicatione peperisse templum inter S. Clementis, & Colossæum, atque in hujus execrationem facinoris supplicationes solennes per hanc deinceps viam non transiisse. *Theodorus Nicemius* addidit, statuum in memoriam istius eventus erectam fuisse. *Wilhelmus Brevin*, & *Platina* jam sellam perforatam commenti sunt, in qua novus Pontifex sedens ab ultimo diacono sexus causa exploratur. Adeo scilicet adauca est hæc narratiuncula ut vix 460. anni satis fuerint ad hujus monstri formationem.

2. Contra sentientes adducunt sequentia, posterioribus temporibus in supplicationibus solemnibus semper istam viam, in qua Joanna Papissa peperisse dicitur, nimirum inter S. Clementem, & theatrum a Neronis Colosso *Colossæum* nuncupatum Pontifices obliquant. Romæ in ipsa via, in qua Papissa peperit, observabatur statua marmorea, quæ mulierem cum infante adumbrabat, quæ per multos annos, & quidem adhuc anno 1413. superstes visa est, & demum quid sibi vult sella perforata *stercoraria* dicta? verum ad hæc reponitur, obliquestionem viæ non ad detestationem facti hujus sed ideo fieri, quia angusta nimis, & anfractuosa, consequenter comitatu Pontificis incommoda erat. Statua olim Romæ visa non mulierem, & infantem inter ubera matris positum representabat, sed grandiorum puerum, qui præire videbatur, quare Ethnicum quemdam sacerdotem cum ministro representabat, præsertim quia palmæ ramum manu deferebat. Sedes stercoraria ideo est dicta quia sedente in ea Pontifice chorus canebat Psalmi 113, *suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit pauperem.*

3. *Joannes Aventinus* originem fabulæ repetit ex electione Joannis IX., quia potentia *Theodore*, cujus amator erat, ad sedem evectus fuit. *Onuphrius* ex Joan-

nis Papæ XII. impura vita manasse credit, quibus etiam assentitur *Schrækkius*, *Baronius* vero ex levitate animi Joannis VIII. qui in Photii restitutionem consensit.

§. 75. A Gregorio V., qui in fine seculi X. præfuit ecclesiæ Romanæ, collegium septem virorum, seu collegium electorale fuisse institutum, *Bellarminus* de translatione imperii, aliique, qui Papam supremum omnium regnorum dominum volunt, contendunt, verum hos falli rationes indubiæ evincunt².

1. Collegium hoc, penes quod stat potestas eligendi Regem, & Imperatorem Romano — Germanicum olim septem constituerunt Germaniæ Principes tres ecclesiastici, & quatuor laici Moguntinus Germaniæ, Trevirensis Galliæ, Coloniensis Italiæ Archicancellarius, Rex Bohæmiæ Pincerna, Palatinus Dapifer, Dux Saxonie Archimareschalis, Marchio Brandenburgicus Anticamerarius. His posterioribus annis duo adhuc adnumerati sunt, & quidem Dux Bavarie, quem Ferdinandus II. ad initium seculi XVII. electorali decoravit dignitate, quare ab illo tempore Dux Bavarie Dapiferi, & Palatinus Archithesaurarii munus agit. Dux Hanoveranus Archivexillifer ab Imperatore Leopoldo in numerum electorum est assumptus anno 1692.

2. Sunt hæc sequentes: 1.) Veteres authores qui de rebus Germaniæ scripserant, uti *Witkindus*, *Ditmarus*, *Lambertus*, *Schafnaburgensis*, *Regino Prumionensis*, *Otto Frisingensis*, *Sigebertus*, aliique nullibi hoc factum retulerant. 2.) Imperatores ab *Othone III.* usque ad *Fridericum III.* non a septem dumtaxat Principibus electoribus, sed vel a populo per deputatos ad comitia conveniente, vel a Principibus imperii feudatariis electi sunt; nam *Henricus II.* qui ad annum 1002. successit *Othoni III.* ab omnibus regni primoribus electus est (*Otto Frisingensis* L. 6. Cap. 27). Iterum *Conradus II.* ad annum 1024. defuncto sine filio *Henrico* ab omnibus electus est, inter cujus electores *Abbas Uspergensis* nominat etiam episcopum *Bambergensis*, qui septem electorum collegio adscriptus nunquam fuit. Eodem modo electus *Henricus IV.* & *V.* *Lotharius II.*, & ad annum 1152. *Fridericus I.* *Ænobarbus*, vel *Barbarossa* (*Otto Frisingen.* L. 2. de gestis *Frid. C. I.*). Et ne videri cuidam queat, omnes quidem Principes solemnitis causa electioni interfuisse, solos tamen septem electores suffragia dedisse, attendenda est *Gregorii VII.* *Epist. 3. L. 4.* ad omnes Germaniæ episcopos, Duces, & comites data, qua eos hortatur, ut alium, nisi *Henricus* respuerit, Imperatorem eligant. 3.) necdum ad initium seculi XIII. electorale substituisse collegium, intelligitur ex electione *Friderici II.* de qua *Abbas Uspergensis* ita habet: Anno 1210. *Otto excommunicatus denunciatur. Tunc Principes Alemanniæ, Rex videlicet Bohemiæ, Dux Bavarie, & Landgrafius Thuringiæ, & alii quamplures convenientes Fridericum Regem Siciliae elegerunt in Imperatorem coronandum.* Jam vero *Landgrafius Thuringiæ* nunquam septem virorum collegio fuit adscriptus, & *Dux Bavarie* primo a *Ferdinando II.* Elector nominatus est.

§. 76. Cum vidissent curiæ Romanæ assentatores, a Gregorio V. septem electorum institutionem repeti nullatenus posse, ut tamen aliquem Pontificum ejus autorem facerent, in diversas abierunt opiniones. *Aventinus*, & *Onuphrius* authorem electorum faciunt, *Gregorium X.* Alii *Innocentium IV.* in *Lugdunensi concilio*, quod ex actis illius probandum sibi sumpsit *Baronius*².

1. *Gregorium X.* eorum non fuisse autorem inde adparet, quod scriptores eo anteriores collegii electoraliis jam meminerint; nam *Martinus Polonus*, qui sub

Innocentio IV. scripsit, in suo chronico ita habet: *Et licet isti tres Ottonēs per successionem generis regnaverint, tamen postea fuit institutum, ut per officiales imperii Imperator eligeretur, qui sunt septem; videlicet primi tres cancellarii Moguntinus, Coloniensis, Trevirensis, Marchio Brandeburgicus camerarius est, Palatinus Dapifer, Dux Saxonie enseme portat, Bohemus Pincernam agit.*

2. Contra Baronum illud pugnat, quod author tractatus de *Principum regimine*, qui sup ponitur esse Thomas Aquinas, aut Ostiensis, quorum uterque ante concilium Lugdunense scribebat, de electorali collegio mentionem faciunt, meminit & *Albertus Abbas Stadiensis*, qui anno 1240, proin quinquenio ante concilium Lugdunense suum scripsit chronicon, & hic quantum deprehendere licet, primus est author, qui a septem tantum Germaniæ Principibus eligendum esse Imperatorem, ac isthoc quidem non ex autoritate pontificia, sed ex Principum consensu, scripsit. Hæc docent, eorum quoque opinionem improbandam esse, qui hujus collegii institutionem Carolo M. tribuunt.

§. 77. Seculo VIII. Pontifices territorium temporale sunt consecuti; quum enim *Pipinus* Regis Franciæ Childerici Vicarius, seu Major — domus, qui potestatem omnem regiam jam usurpabat, Dominum suum nomine etiam Regis, & honore privare vellet, Francorum Proceres in comitiis anni 751. ea de re coactis poscebant, ut Romanus ante omnia Pontifex consuleretur, num quod Pipinus cupiebat, fieri legitime posset? Igitur ex *Zacharia*, qui tum ecclesiæ Romanæ præerat, per legatos a Pipino missos querebatur, *num gens fortis, & bellicosa Regem ignavum, & ad nullam imperii partem utilem throno deturbare, atque in ejus locum digniorem, & jam dudum de republica egregie promeritum salvo jure divino sufficere posset?* Respondit Zacharias affirmative, cum Pipini auxilio ad compescendos Græcos, & Longobardos ipsi permolestos indigebat, quo oraculo in Gallia cognito nemo resistebat, ne Childericus regia dignitate exueretur, & in ejus locum Pipinus succederet. Zachariæ successor *Stephanus II.* anno 754. in Galliam proficiscens non modo translationem regni a Zacharia factam confirmabat, verum etiam Pipinum jam in tertium annum Regem coronabat.

- I. Famosa inter scriptores historiæ ecclesiasticæ fuit olim controversia de translatione regni Francorum a Childerico ad Pipinum. Cum Natali Alex. multi translationem regni a Zacharia, aut Stephano II. factam esse ea de causa negant, ne admittere cogantur, ante Gregorium VII. aliquem Pontificum potestatem indirectam in Principum temporalia exercuisse. Bellarminus e diametro ut Pontificibus potestatem indirectam in temporalia vindicet, translationem regni autoritate Papæ factam fuisse propugnat; verum tota hæc disputatio inutilis est, & supervacanea, eo quod in translatione regni Francorum a Childerico ad Pipinum *casus indirectæ dependentiæ* ne quidem adfuerit. (§. 457 2. Tom. I.)

§. 78. In illa Italiæ parte, quæ in Græcorum adhuc potestate erat, per decreta contra imagines a Leone Isauro & Constantino Copronymo edita turbæ, & seditiones exortæ sunt. Longobardorum Reges occasione horum motuum usi paulatim provincias Græcorum in Italia occuparunt. Qua felicitate elatus *Aistul-*

phus Longobardorum Rex urbi etiam Romæ, ejusque tractui inhiabat, totiusque Italiæ imperium affectabat. Hæ temporum angustia cogebant Stephanum II. magni patroni sui Pipini auxilium implorare. Is anno 754. trajectis cum exercitu Alpibus impetrabat ab Aistulpho, ut jurejurando promitteret, se Ravenatensem exarchatum, Pentapolim, & omnia, quæ occupaverat, restitutum. Cum vero Aistulphus datam fidem falleret, & denuo vix ac Pipini exercitus trans Alpes fuerat, copiis collectis ad obsidendam urbem properaret, nullum Stephano erat in his angustiis remedium, nisi ad arma gallica perfugium. Scripsit itaque, vel potius finxit epistolam nomine S. Petri Apost. ad Pipinum datam, qua eum, ut quantocyus urbi Romæ suppetias ferret, vehementer adhortatur, ac sub comminatione perpetuæ a cælo exclusionis terret. Itaque Pipinus iterato cum copiis in Italiam profectus eum in promissa servanda adigebat, ereptasque illi Græcorum terras, id est, exarchatum cum Pentapoli Papæ donabat. (Carolus Sigonius de regno Italiæ L. 3.)¹.

1. Quinam autem exarchatus hujus donati fines essent, valde controversum est, & multum ab eruditis disputarunt. Lis hæc dirimi haud potest, nisi ex ipsis donationis tabulis.

§. 79. Mortuo Pipino Rex Longobardorum *Desiderius* denuo terras a Pipino ecclesiæ Romanæ donatas invadere. *Hadrianus I.* tunc Romanus pontifex ad Pipini filium *Carolum*, qui *Magnus* nomen obtinuit, confugiebat. Is ergo anno 774. superatis cum valido exercitu Alpibus regnum Longobardorum in Italia, quod ducentis, & amplius annis steterat, evertit, Regeque *Desiderio* in Galliam relegato ipse se Longobardorum Regem creabat. Eo in itinere cum *Romano* *Carolo* etiam venisset, non modo liberalitatem sui patris probabat, verum etiam superabat, atque alias Italiæ urbes, & provincias, præter eas, quas Pipinus donavit, Pontificibus dederat¹.

1. Causam novæ liberalitatis *Caroli* Pontifex ipse *Hadrianus* dicit fuisse peccatorum expiationem; sic enim in Epist. ad *Carolum M.*, quæ 92. est codicis *Carolini* in *Muratorii* script. rer. Italic. T. 8. P. 2. „Venientes ad nos de Capua, quam B. Petro Apostolorum Principi pro mercede animæ vestræ, atque sempiterna memoria cum ceteris civitatibus obtulistis.” Non quidem dubitandum, *Carolum*, qui pius ex lege seculi sui videri volebat (§. 68.) causam hanc in tabulis, seu donationis diplomate expressisset, at qui characterem illius ætatis novit, hoc unicum donationis fuisse motivum non credit. *Carolus* per istam liberalitatem viam sibi sternere voluit ad imperium occidentis, vix vero honeste nisi suffragante, ac juvante *Romano* Pontifice, ut tunc erant tempora, id obtinere poterat.

§. 80. Postquam Pontifices a seculo octavo domini temporales sunt facti, seculo nono etiam eorum potestas in rebus spiritualibus supra modum augeri cœpit, atque inde initia juris ecclesiastici.

Gm. hist. eccl. T. II. E

ci a Pontificibus, eorumque assentatoribus depravati. Quo facilius autem aures, & animos *novum* istud ecclesie jus reperiret, antiquis opus erat documentis, quibus stabiliri posset. Hæc inter Romanæ potentie fulcra spuria principem fere tenent locum vulgo dictæ *decretales Isidori Mercatoris*, seu *Peccatoris* ¹, eum præcipue in finem confictæ, ut illimitatum quoddam Romani Pontificis imperium, quasi antiquissima illud traditione niteretur, demonstraret ².

I. *Dionysius* enim cognomine *exiguus* (§. 332. Tom. I.) exordio seculi sexti præcedentium Pontificum epistolas decretales (§. 492. Tom. I.) qua valuit diligentia collegit, suæque collectioni canonum adiecit. In iis recensendis a Papa *Siricio*, qui sub finem seculi quarti decessit, facit initium. Defectum hunc ut suppleret edita collectione alia canonum obscurus quidam author, quem promiscue *Isidorum peccatorem*, vel *mercatorum* adpellant, seculo octavo ad finem vergente novas epistolas in suo natas cerebro a Clemente Pontifice usque ad *Siricium* singulis, & ab eo usque ad Gregorium M. plerisque Pontificibus adfingere, imo & genuinas, quotquot reperit, aut mutilare, aut adulterare non erubuit.

2. Singularis & non contemnenda est opinio *Spittleri* de origine decretalium *Isidorianarum*, quam idcirco adscribendam esse duxi: *Cuando se dividio el vasto reino entre los hijos de Luis en muchas porciones, y los señores de ellas mantenian continua guerra entre sí, se extendian sobre los obispados, y tenian los sufragáneos una buena ocasion para no obedecer á sus Obispos, quando estos no tenian algun Rey por su señor. Un Obispo que queria sustraerse de la autoridad de su metropolitano, y del sínodo provincial, no tenia mas camino que el de ponerse bajo la proteccion del Obispo de Roma. Para facilitar este paso le vino al pensamiento á uno de estos sufragáneos rebeldes, el componer una coleccion de tales leyes eclesiásticas, fingiendo las decretales de los Obispos de Roma de los tres primeros siglos. Largo tiempo antes era conocida en Francia una coleccion de leyes eclesiásticas, que llevaba el nombre de Isidoro, Obispo Español. Esta coleccion apoyaba la invencion de los falsarios, mintiendo sobre de donde venia este libro, y dióse por cierto que habia sido traído á Francia en el reinado de Carlomagno. Todo el objeto de los falsarios era destruir la autoridad del metropolitano y de los sinodos provinciales y poniendo todo el poder de la iglesia en las manos de los Obispos de Roma. Asi se trastornaba necesariamente toda la gerarquia de la iglesia, y se mudaban enteramente todas las relaciones de la iglesia con el estado. (Spittler.).*

§. 81. Figmenta *Isidori* ubique auctoritatem nanciscebantur, eamque satis diu conservarunt ³; nam primi, qui illis bellum indixerant, erant centuriatores *Magdeburgici* (§. 74. proleg.) Contra eos desperatam causam defendit *Franciscus Turrianus*, quem mox debellavit *David Blondellus* in libro, cui titulus: *Pseudo-Isidorus, & Turrianus vapulans* ⁴.

I. Rationes, ob quas privati hominis figmenta ubique auctoritatem obtinuerint, non adeo remotæ sunt: siquidem I. animadvertendum est seculo VII. *Isidorum* episcopum *Hispalensem*, & sanctitate, & doctrina celebrem, collectionem canonum edidisse, que in ecclesia Latina magni erat momenti. Præterea illo tempore episcopi humilitatis causa, ut advertit *Petrus de Marca*, se subscribebant *Peccator*. Jam cum author obscurus pseudo decretalium se subscripserit *Isidorus peccator*, pronum erat judicare, authorem hunc esse episcopum *Hispalensem*, quia hujus nominis nullus præter illum cognitus erat,

ideo collectio Isidori peccatoris habebatur pro collectione Isidori Hispanensis, idque eo magis fieri poterat, quia 2.) iis temporibus ars critica ignota fuit, cujus ope falsitatem detegere potuissent. Hac forsitan opinione predictas epistolas primus in Galliam, & Germaniam intulit *Riculphus* Archiepiscopus Moguntinus, remque eo deduxit, ut multam iisdem adtribueretur, quod etiam praestitit illius successor *Rabanus Maurus*. Horum tamen conatus in propagandis pseudodecretalibus non satis efficaces fuissent (nam *Hincmarus* Rhemensis, alique eruditi obstreperant, quamvis ex defectu artis criticae argumenta falsitatis proferre non valebant) nisi 3.) *Nicolaus I.* Papa anno 865. in gravi ad episcopos Galliae epistola Isidori receptionem urssisset.

2. Argumenta falsitatis gravia aequae, ac copiosa sunt: nam 1.) si haec epistolae genuinae essent, qua ratione factum, ut Eusebio, Hieronymo, Dionysio Exiguo, aliisque scriptoribus, qui in conservandis Romanorum Pontificum decretis adeo solliciti erant, ignotae fuerint? 2.) cur talia monumenta antiquitatis usque ad Isidorum, id est, usque ad seculum VIII. toti mundo erant ignota? cur nusquam illorum exemplar ad tempus usque Isidori habebatur, quae tamen vi inscriptionis ad varias ecclesias mitti debuissent? 3.) Nulla in his epistolis fit mentio earum rerum, quae tribus primis seculis erant frequentissimae, uti de haeresibus illorum temporum, de persecutionibus, de poenitentia publicis &c. 4.) Quod auctor harum epistolarum vulgatae scripturae versione, quae Hieronymum auctorem habet, usus sit. 5.) Quod nullus Pontificum usque ad Nicolaum I. iis usus sit ad jura sedis Romanae amplianda. 6.) Non minus etiam momenti habet styli similitudo, quae denotat, omnium epistolarum eundem fuisse auctorem, falsa temporum consignatio, & orationis barbaries primis seculis non congrua.

§. 82. Ceteros religionis ministros, quod adinet, eos variis vitiis seculo VIII. deditos fuisse, cordatorum nemo negat. Ut enim omittam luxum, libidinem, aliaque, solum commemoro, episcopos se venationi, & militiae totos tradidisse, quod effectus erat dominationis barbarorum ¹. Sed tamen neque illud praetereundum, episcopos cum bona ecclesiastica possiderent, ad armorum societatem a laicis quadam necessitate pertractos fuisse ². Hinc episcopus a Rege vocatus suas copias in hostem ducere debebat ³.

1. Id quidem non in ipsis exordiis factum; nam a principio barbari, licet Christiani, ad ordines ecclesiasticos non admittebantur; praeter ignorantiam enim indita a natura ferocia, & animi levitas eis administrationem sacramentorum, & curam animarum committi prohibebat. Vix ante seculum VII. aequae ac Romani ad officia ecclesiastica nullo discrimine ordinari coeperunt, quantum ex nominibus episcoporum, & clericorum, quae usque ad illa ferme tempora Romanae linguae genio congrua notantur, conjicere licet; namque etiam ante illud seculum non occurrunt in conciliis canones prohibentes clericis, ne militent, aut venentur.

2. Illo enim tempore jus feudale est introductum, ac propterea bella non militibus pecunia conductis, & stipendia accipientibus gerebantur, sed satellitibus illorum, quibus viri Principes, & Reges fundos possidendos ea condicione concesserant, cuiuslibet praescriptum erat, quot homines, quot equos, quantum aliarum rerum in expeditionibus bellicis necessarium conferre teneretur. Itaque quia ecclesiae jam illo tempore pingua praedia habebant, episcopi sicut & alii optimates reipublicae exorto bello auxilium praestare Principibus, ac Regibus suis cogebantur.

3. Carolus M. quidem supplicis populi sui precibus dedit, ut jure hoc adquisito

cederet, & episcopis onus procedendi in aciem relaxaret, si modo milites suos mitterent; verum salutare decretum male servatum est, quippe posteriori tempore sicut ante episcopos armatos, dimicantes, captos in bello occisosque videmus.

§. 83. Ut vero de bello taceamus, jurisdictio temporalis illis seculis ecclesiis acquisita episcoporum animos distrahere cœpit in varia. Reipublicæ negotia ab optimatibus tractari solebant vel in comitiis generalibus, vel in Principum curia, cumque episcopi viri essent litterati, utiliora obsequia Regibus præstabant, quam laici. Igitur episcopis semper nova itinera erant suscipienda, nam nec Principis curia in certo loco erat fixa nec comitia publica in una urbe celebrari solebant ¹. (*Fleury Diss. III. in H. E.*)

1. Si, ut hujus rei exemplum demus, Caroli M. vitam perpendimus, eum modo citra, modo ultra Rhenum, jam in Italia, jam in Saxonia, hodie Romæ, post menses tres Aquisgrani videbimus nunquam non magno numero episcopos post se trahentem. Quanta temporis jactura! quomodo residentiam lege divina præceptam observare poterant?

§. 84. Jam a seculo III. consuetum fuisse quotannis concilia celebrandi provincialia constat. (§. 174. Tom. I.) Hac quoque ætate habebantur quidem curiæ, seu conventus generales, qui concilia dici poterant, sed non illa concilia ex canonum præcepto in qualibet provincia ab episcopis vicinis olim celebrata. Erant vero totius Francorum imperii concilia nationalia, in quibus simul Archiepiscopus Coloniensis, & Turonensis cum Narbonensi, & Mediolanensi, episcopi Italiæ, Saxoniarum, & Aquitaniarum considerare conspiciantur, ideo quidem statuta in omnibus his provinciis sibi ipsis magis fuerant consentanea, sed episcopis raro in ecclesiis suis præsentibus vix unquam effectui dari poterant ¹.

1. Conventus memorati proprie comitia reipublicæ, & occasione tantum concilia ecclesiastica erant, ne inutilis esset tot episcoporum præsentia. Ergo materia præcipue in iis discutenda ad salutem reipublicæ spectabat, nec tamen episcopis abesse licebat, quia cum ceteris optimatibus vocabantur. Inde illa spiritualium, & temporalium rerum commixtio religioni maxime noxia originem duxit.

§. 85. Licet vero clericorum mores corrupti varias parerent querimonias, haud tamen impediabant, quo minus clerus a plebe coleretur. At longe tamen latius veneratio episcoporum, eorumque autoritas patebat in occidente, quam oriente. Cujus quidem rei causam intelliget facile, qui barbarorum populorum in Europa hoc tempore dominantium statum, & mores ante suscepta sacra Christiana noverit. Nempe omnes illa ætate gentes, antequam Christo nomen darent, in sacerdotum suorum potestate fuerant, ac sine illis nihil alicujus momenti sive militare, sive civile agere

ausi sunt ¹. Post susceptam dein fidem maxima sacerdotum suorum Gentilium jura in novæ religionis Antistites transferebant. Hinc illa incredibilis sacri ordinis in Europa autoritas.

I. Docet nos hoc imprimis *Julius Cæsar* de bello Gallico L. 6. cap. 13. ita scribens: *Druides magno sunt apud eos honore; nam fere de omnibus controversiis publicis, privatisque constituunt, & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hereditate, si de finibus controversia est, fidem decernunt præmia, pœnasque constituunt, si quis aut privatus, aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificii interdicit.* — *Druides a bello abesse consueverunt, neque tributa una cum reliquis pendunt: militia vocationem, omniumque rerum habent immunitatem* &c. Tacitus item Germ. cap. 7. *Neque animadvertere, neque vincere, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in pœnam, nec Ducis jussu, sed velut Deo imperante.* Ellam *Helmoldus Chron. Slavor. L. 1. Cap. 36. de Rugianis: Major flaminis, quam Regis apud ipsos veneratio est. Idem de Slavis L. 2. Cap. 12. p. 235. Rex apud eos modicæ æstimationis est comparatione flaminis, ille enim responsa perquirat* — *Rex, & populus ad illius nutum pendunt.*

§. 86. Ad autoritatem, & jura, quibus in occidente episcopi, & clerus utebantur, immensæ accedebant opes, ex quo omnes hæc invasit opinio, pœnas peccatis debitas nulla alia ratione facilius redimi posse, nisi donationibus ecclesiis, & clero factis (§. 68). Bona vero, quibus Principes, & divites peccata sua expiare volebant, non *privata* tantum erant, quæ quilibet civium possidere potest, verum *publica* etiam, Principibus, & rebus publicis propria, quæ *Regalia* nominantur. Imperatores enim, Reges, Principes provincias, urbes, castella, cum omnibus, quibus Principes utuntur juribus, episcopis, templis, monachisque donarunt ¹.

I. Itaque qui paupertatem profitebantur, præter omnem opinionem *Duces, Marchiones, Comites* fiebant, atque jus non modo populo dicebant, sed cum militibus etiam suis in bellum proficiscebantur. Origo hæc insignium est calamitatum, quæ Europam deinceps affligerunt, nominatim tristium de *investitura* bellorum, & certaminum de *regalibus*, ut suo videbimus loco.

§. 87. Eximiæ hujus liberalitatis, cujus ante seculum octavum, & etiam seculo octavo extra Europam nullum invenitur exemplum, causa etiam in forma gubernationis apud gentes Europæas tum valde bellicosas usitata continetur; gentium enim harum Reges clientes, & amicos suos ita sibi devincere solebant, ut magno illis terrarum tractus cum omni jure, retento sibi solo dominio directo, traderent. Rationibus præterea politicis obedire sibi videbantur Principes ditandis hac ratione episcopis, & sacerdotibus, fideiorem enim sibi fore sperabant homines ad religionem obligatos, & Deo sacros, quam proceres laicos, homines bellicosos rapinis, cædibusque assuetos: & per episcopos etiam, quorum sacra fulmina magnum terrorem habebant, turbulento suos clientes in officio continere volebant ¹. Erroneo enim conceptui de excommunicatione jam seculo octavo posita fuere initia, quæ se-

culo decimo plene sunt stabilita; putabatur siquidem, excommunicatum jura omnia civilia amittere, omniumque bonorum temporalium jacturam facere². Ex hoc jam adparet, quæ nobis unice ex superstitione, & peccatorum redemptione nata videtur episcoporum; & sacerdotum potentia, eadem simul erat fructus artis regnandi, seu prudentiæ politicæ.

1. Egregius, qui hic ponatur, est locus Guillelmi Malmesburiensis L. 5. de gestis rerum Angliæ: *Carolus M. pro contundenda illarum gentium ferocia omnes pene terras ecclesiis contulerat, consiliosissime perpandens, nolle sacri ordinis homines tam facile, quam laicos fidelitatem Domini rejicere, præterea si laici bellarent, illos posse excommunicationis autoritate compescere.*

2. Ratio erronei de excommunicatione conceptus in eo est, quod a novis his, & rerum omnium ignaris Christianis confundebatur cum illa veteri ethnica, qua sacerdotes Gentiles usi fuerant. Jam vero excommunicatio Gentilium teste Julio Cæsare de bello Gallico L. 6. talis fuit: *Si quis aut privatus, aut publicus Druidum decreto non stetit, sacrificiis interâtunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita interdictum, ii numero impiorum habentur, iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis potentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.*

CAPUT QUINTUM

DE

MONACHIS.

§. 88. Regulam S. Benedicti seculo VIII. tum in Germania, tum in Francia, & Anglia pene omnia susceperunt monasteria¹, ad cujus instituti propagationem quatuor potissimum concurrebant causæ².

1. Synodus Germanica anno 743. Can. 16. statuit: *ut monachi, & ancille Dei monasteriales juxta regulam S. Benedicti monasteria, vel xenodochia sua ordine studerent, & vitam propriam degere secundum prædicti patris ordinationem non negligant.*

2. Harum erat 1.) regulæ ipsius præstantia, ejusque adprobatio, ac elogium Gregorii M., qui eam vocabat *discretione præcipuam*, 2.) conjunctio plurimum in unis, iisdemque monasteriis regularum, 3.) monastici ordinis per illa tempora unio, seu unitas. Cum enim monasticus ordo nondum in varias clases divisus, regulæ Benedictinæ propagationi nec ordinum monasticorum diversitas, nec regularum, quarum plures in eodem monasterio junctim observari poterant, varietas obstaret, 4.) denique non parum ad illius propagationem contulit clades monasterii Cassinensis a S. Benedicto conditi, ex quo factum est, ut illius monasterii monachi Romæ humanissime excepti sint a Pelagio II., quo ex loco eorum fama, adeoque & regula circumquaque diffundi facile potuit.

§. 89. Monachi æque, ac moniales seculo octavo episcopis adhuc subditi erant ¹. In erronea igitur ii sunt opinione, qui exemptionis monachorum a jurisdictione episcopali initia ad seculum sextum referunt ².

I. Id inter cetera probant statuta Bonifacii Archiepiscopi Moguntini, qui cap. II. statuit: *ut Abbates, & Abbatissæ sic caste vivant, ut subjectos, subjectaque illorum, vel illarum exemplum ostendant sanctæ conversationis. Quod si non fecerint, ab episcopo corrigantur, si autem episcopum minime audierint, episcopus Imperatori indicari faciat.* Idem legitur can. 3. Concilii Vernensis.

2. Quæ enim seculi sexti immunitates, & privilegia monachorum in corpore juris pontificii refert Gratianus Caus. 18. q. 2. aut supposititia sunt, aut nihil aliud monachis concedunt, quem liberam Abbatis electionem, aut ad summum immunitates a nonnullis oneribus, quæ monachorum quietem turbaverant, salva Episcoporum jurisdictione, ut ex formulis privilegiorum a *Marculpho* collectis liquet.

§. 90. Monasteria, quæ seculo VIII. extiterant, conformiter ad monumenta historica in *regalia*, & *episcopalia* dividi possunt. Regia illa dicebantur, quæ vel a Regibus fuerant fundata, vel a fundatoribus in jus regium traducta ¹. Eodem quoque seculo quosdam Abbatum pro ingressu in monasterium pecuniam accepisse, varia ostendunt monumenta ².

I. In Regia monasteria (ait Natalis Alex.) potestatem maximam ecclesie Regibus aedit; verum rectius dixisset: in monasteria Regia Reges sua jura majesticæ exercere: eorum enim potestas in talia monasteria in eo consistebat, ut rationem expensarum, & reddituum ipsis reddere debuerint, & absque eorum voluntate institui Abbates, aut Abbatissæ ab episcopis non potuerint.

2. Synodus enim generalis VII. ita habet: *In tantum inolevit avaritiæ facinus in rectores ecclesiarum, ut etiam quidam earum, qui dicuntur religiosi viri, & mulieres obliuiscetes mandatorum Domini decipiantur, & per aurum introitus accedentium ad sacrum ordinem, quam ad monasticam vitam efficiant, unde fit, ut quorum initium improbabile est, omnia sint proficienda.* Synodus Francofurtensis can. 16. *Audivimus, quod quidam Abbates cupiditate ducti præmia pro introcuntibus in monasterium requirant. Ideo placuit nobis, ut pro suscipiendis in sancto ordine fratribus nequaquam pecunia requiratur, sed secundum regulam S. Benedicti suscipiantur.* Hinc Carolus M. in capitulis, quæ proprie monachos spectant, cap. 15. statuit: *Ut nullus Abbas pro susceptione monachi præmium quærat.*

§. 91. Collapsam jam fuisse seculo nono disciplinam monasticam inde patet, quia *Ludovicus Pius* opera *Benedicti Anianensis* in concilio Aquisgranensi anno 817, eandem restauravit, inde Benedictus iste alter monachorum occidentis parens adpellari solet; conflavit enim in prædicto conventu Aquisgranensi veterum Patrum regulas undique conquistas in unam, ita ut non minus deinceps ponderis hæc Benedicti Anianensis *regularum concordantia*, quam ipsa princeps regula S. Benedicti habuerit.

§. 92. Sed tamen factam virtutis monasticæ jacturam reformatio hæc reparare non potuit; seculo enim X. varias ob causas disciplina monastica in occidente pene extincta jacebat. Munificentia *Wilhelmi* Aquitanix Ducis monasterium *Cluniacense* in Burgundia anno 910. fundatum est, ejusque regimen *Bernoni* Abbati Belmensi concessum. Is reformationem novam adgressus traditionem observantiæ regulæ Benedictinæ purioris collegit, eamque paululum immutatam, assumpto etiam atro vestitu, fundamenti loco posuit. Ejus successor *S. Odo* rem plene perfecit, cujus præsertim opera brevi duo millia cœnobitarum sunt reformata. Abhinc nomen ordinis *Cluniacensis* innotuit.

I. Corrigendus hic quorundam error, qui in ea sunt opinione, ac si ordo Cluniacensis novum institutum monasticum, seu novam monachorum sectam significet. Qui enim ita putant, in eo errant, quod sensum vocabuli *ordo* verum non perspiciant, sed ex significatione hodierna veterem ejusdem notionem metiantur, contra ac regulæ criticæ exigunt; *Ordinis* enim nomine intelligitur quoque multorum monasteriorum societas, seu congregatio, quæ unum habet caput, & easdem vivendi leges sequitur. Cluniacensis itaque ordo non fuit nova monachorum familia, sed *societas* monasteriorum, quæ juxta regulam Benedictinam vivebat, quorum caput Cluniacensis erat Abbas.

§. 93. De puerorum oblatione a parentibus facta ex præscripto regulæ Benedictinæ nata est seculo nono controversia, an in posterum irrevocabilis censi deberet? *Rabanus Maurus* scriptum ad Ludovicum Imp. dedit libellum *contra eos, qui oblationem contra regulam S. Benedicti destruere volebant.* (§. 37.) Viguit proin etiam deinceps in ordine Benedictino oblatio puerorum non secus, ac antea, ut constat ex *Pascasio Radberti* expositione psalmi quadragesimi quarti, qui eas vocat vota parentum, imo in Conventu Aquisgranensi de anno 817. Abbatum Franciæ canone quadragesimo quinto statutum: *ut scholæ in monasterio non habeantur, nisi eorum, qui oblatis sunt* (§. 517. Tom. 1.)

§. 94. Dignissimum notatu est, *Carolum M.* lege lata prohibuisse, ne quis monasterio, aut etiam clero nomen daret absque suæ majestatis licentia, quia nonnulli ignavia instigante vitam monasticam profitebantur, ut se a publicis functionibus liberarent, alios Abbates cupiditate suadente circumveniebant, ut eorum bona monasteriis, quibus se mancipabant, donatione obtingerent !.

I. Lex hæc lata in Capitulari II. anni 805 sequentis est tenoris: *De liberis hominibus, qui ad servitium Dei se tradere volunt, ut prius hoc non faciant, quam a nobis licentiam postulent. Hoc ideo, quia audivimus, aliquos ex illis non tam causa devotionis hoc fecisse, quam pro exercitu, seu alia functione regali fugienda, quosdam vero cupiditatis causa ab his, qui res illorum concupiscunt, circumvenidos audivimus; hoc ideo fieri prohibemus.* Hanc *Caroli* legem ab ecclesia non fuisse receptam ait *Natalis Alexander*, qui in re vir doctus vitio sui ævi abreptus erravit, cum tunc temporis jus publicum universale nondum satis excultum fuit.

MEMBRI II. SECTIO I.

DE

FATIS ECCLESIAE EXTERNIS.

CAPUT PRIMUM

DE

FATIS ECCLESIAE PROSPERIS.

§. 95. Saraceni seculo nono Siciliam occuparunt, neque ullis inde tam Græcorum, tam Latinorum iteratis conatibus expelli adhuc poterant. Hac vero ætate anno 1059. *Robertus Guiscardus* Normanus Apuliæ Dux auctoritate *Nicolai II.* Papæ cum fratre suo *Rogero* magno eos animo adgrediebatur, nec bellandi ante finem faciebat *Rogerus*, quam totam insulam occupasset & a Saracenis purgasset. Quo opere magno anno 1090. perfecto deletam pene a Machumedanis Christianam religionem restituebat, episcopos constituebat, templaque extruebat. Posterius ejus ad duodecimum seculum primo Ducum, deinde Regum nomine Siciliam possederunt.

I. Ab hoc fortissimo viro *Monarchia Sicula* originem habet; *Urbanus* enim II. ei indulsit, ut nullum in suis ditionibus legatum pontificium recipere teneretur, qui præter voluntatem suam missus esset, imo ut ipse auctoritate apostolica, quæ per legatum pontificium cohibenda forent, cohiberet. Diploma, quo *Urbanus* *Rogero*, ejusque successores legatos natos creasse dicitur, aula Romana fictum esse contendit, unde illæ contentiones inter Pontifices, & Reges Siciliæ de *Monarchia Sicula* etiam hoc seculo natæ.

§. 96. De propaganda in Asia religione Christiana, & maxime de abripienda Machumedanis Palæstina jam *Syloestro II.* cogitabatur. (§. 10.) Sed ob calamitates Europæ consilium effectum caruit. *Gregorius VII.* in pontificatus sui exordio Christianorum Asiaticorum de crudelitate Machumedanorum querimoniis excitatus ipse bellum sacrum gerere volebat, & jam ultra quinquaginta millia se præparabant ad eum in hac expeditione sequen-

Gm. hist. eccl. T. II. F

dum, ut constat ex illius Ep. 31. L. 2., verum his cum *Henrico IV.* aliique improvisi eventus dimittere eum hoc propositum jubebant.

§. 97. Elanso fere seculo XI. *Petrus* quidam cognomine *Eremita* renovardi ejus occasionem *Urbano II.* suppeditabat. Is in Palæstinam anno 1093. profectus magno cum animi dolore incredibiles molestias, & ærumnas spectaverat, quas Machumedani Christianis ad loca sacra comitantibus inferre solebant. Itaque zelo quodam, quem divinum nominabant, animatus per Europam discurrebat, Principesque Christianos ad bellum Palæstinæ tyranis inferendum inflamabat, imo epistolam de cælo ad populum Christianum hac de re scriptam circumferebat, quo facilius simplices animos caperet.

§. 98. Mentibus hac ratione calefactis *Urbanus II.* anno 1095. in concilio, quod Placentiæ celebrabat, bellum hoc sacrum primum suadebat; verum paucis periculosissimum negotium placebat. Felicius in concilio, quod paulo post sequebatur, *Claromontano* res succedebat; Gallorum enim animos tumida Urbani oratio adeo commovebat, ut innumerabilis multitudo omnis ordinis, & ætatis ad bellum in Palæstina inchoandum paratissimam se præberet¹. Qui hæc castra sequebantur *cruciati*, & ipsa expeditio, quam susceperant, *cruciata* dicebatur².

I. Formidolosus, & ad ardua quævis superanda idoneus exercitus hic videbatur, revera tamen debilis, & ignavus erat, maxima enim sui parte ex monachis, opificibus, oratoribus, mercatoribus, servis, facinorosis, infimæque tardæ plebis, & meliorem fortunam quærentis sentina constabat, a quibus fortitudinem bellicam frustra quis expectat.

II. Id partim propterea, quia se crucem Domini ex manibus hostium ejus eripitum proficisci asseverabant, partim quia crucem ex alba, rubra, viridive lana dextro humero affixam gerebant.

§. 99. Octies igitur centena hominum millia, quod fide non indigni scriptores memoriæ prodiderunt, anno 1096. ex Europa, sed variis itineribus, & diversis sub præfectis Constantinopolim tendebant, ut hinc *Alexii Comneni* Imp. Græci consilio, & ope adjuti in Asiam migrarent. Author belli *Petrus Eremita* fune succinctus primus agmen 80000 per Hungariam, & Thraciam ducebat, sed hoc maximam partem ab Hungaris, & Turcomanis misere trucidabatur, neque alios quosdam hujus generis exercitus imperitis belli ducibus instructos fortuna melior expectabat.

§. 100. Paulo felicius iter hoc conficiebant, quibus Duces erant rei militaris periti. *Godofredus Bullionæus* inferioris Lotharingiæ

Dux vir maximus sui temporis heros cum fratre *Balduino* bene compositum 80000 millium tum peditum, tum equitum exercitum per Germaniam, & Hungariam ducebat, fretum Galliopolitanum traiecit, & in Bithyniam transibat. Obsidebat primo metropolim Bithyniae *Nicaeam* (ubi tum temporis Saracenorum Imperator sedem suam habuit) & anno 1097. expugnabat. Hinc per Asiam minorem in Syriam proficiscebatur, & anno 1099. urbem Hierosolyman in potestatem suam redigebat ¹.

I. Die a capta urbe octavo Godofredus Rex Hierosolymitanus cunctorum suffragiis fuit declaratus, quo tamen titulo modestiae causa abstinebat, procumbentique ad sepulchrum Domini, dum auream coronam abiecit, spinea imposita fuit. Hinc epigrama illud:

Lauream non hominem gestare, nec aurea Regem
Fas, ubi Res Divum spinea sarta tulit.

§. 101. Novum, quod Hierosolymis condiderunt Christiani regnum sub exordium seculi XII. florere, & firmis uti praesidiis videbatur. Sed secundis his rebus post breve tempus adversae succedebant: nam cum plerique sacrorum militum domum reversi essent, Christiani autem Duces, & Principes, qui in Palaestina manserant, privata magis commoda sua spectarent, quam publica, Machumedani collectis undique copiis Christianos perpetuis bellis lacessabant. Hi quidem per plures annos fortiter hostes depellebant, postquam vero *Atabek Zenghi* post diuturnam obsidionem urbem *Edessam* ceperat, Regum Christianorum in Europa opem implorant, & novos cruce signatorum militum exercitus poscebant. Favebant Pontifices his precibus ¹, nihilque intentatum relinquebant, ut alteram expeditionem in Palaestinam Imperatori, ceterisque Regibus persuaderent.

I. Plurimi conjiciunt, Pontifices expeditiones cruciatis suasisse, ut potestatem, auctoritatemque suam amplificarent, Latiorum vero Imperatorum, Regumque potentiam debilitarent, praeter opinionem autem Pontificum per ipsas expeditiones cruciatis Reges potentiores factos fuisse, cum per eas clientes, vasallosque suos bellicosos longius amoverint, & insuper opibus exuerint. Sed fundamento haec conjecturam destitui, qui accuratius omnia consideraverint, non dubitabunt, certe divinare, & praevidere non poterant Pontifices fore ut tot Principes, & omnis generis homines ex Europa in Palaestinam proficiscerentur, imo ante videre non poterant, has expeditiones utiles illis futuras; omnia enim, quae ad Pontifices, totumque clerum ex his bellis venire emolumenta, & tam auctoritatis, quam divitiarum incrementa non statim in ipso belli exordio inventa, & constituta, sed paulatim, & gradatim casu potius, quam consilio introducta sunt, ut adeo de proferendis potestatis suae finibus per haec bella eorum authores pontifices ne quidem cogitarent. Adde existimasse ipsos Pontifices, una expeditione, eaque brevi rem totam confectum iri, Deumque ipsum miraculis Christianae religionis hostes, & injustos Palaestinae possessores oppressurum esse, porro Hierosolyma expugnata plerosque Principes Europaeos, & milites in Europam rediisse, quod certe non permisissent Pontifices, si ex bello hoc gloriae, & opum incrementum expectassent.

§. 102. Deliberabatur de hoc bello sacro diu in nonnullis comitis populorum, & conciliis. At dirimebat litem sub Eugenio III. Papa celebris ille Clarævallensis Abbas S. Bernardus, vir immensæ authoritatis. Quum enim is anno 1146. in Gallia, & Germania maxime in comitiis Gallorum *Veziliacensibus* (ut illa ætate loquebantur) *crucem prædicaret*, & magnas victorias, prosperrimosque rerum successus policeretur *Ludovicus VII.* Gallorum Rex, ingensque numerus procerum sacræ se militiæ devovebant. *Conradus III.* Germanorum Imperator primum S. Bernardi monitis resistebat, at post moram tamen quamdam exemplum Gallorum Regis sequebatur. Uterque igitur numerosissimo cum exercitu, diverso tamen itinere in Palæstinam proficiscebatur; verum pars maxima utriusque exercitus in via partim fame, partim gladio Machumedanorum, partim naufragiis misere periit. Conradus Majo mense anni 1157. in viam se dabat, & ejusdem anni mense Novembri *Nicææ* maxima suorum parte in itinere amissa Ludovico se jungebat. Uterque anno 1148. Hierosolymam proficiscebatur, & anno 1149. paucos, qui supererant, milites in Europam reducebat, nihil enim propter intestina Principum dissidia effici ab illis poterat.

§. 103. Neque tamen res Christianorum in oriente per infelicem secundæ expeditionis sacræ exitum desperata fiebat. Si Christiani Principes junctis viribus, & amota discordia hostes adgressi essent, restitui ea potuisset; at Latini omnes, proceres imprimis suis ipsi rixis, & inimicitiis se debilitabant. Hinc *Saladin* fortissimus Dux Machumedanorum in fatali prælio anno 1187. ad Tiberaidem commisso Christianos prostravit, eodemque anno Hierosolymam urbem in potestatem suam redigebat. Post tantam cladem omnis rerum Christianarum in oriente spes in auxilio Regum Europæorum posita erat. Obtinuit illud Romanus Pontifex post multas, variasque sollicitationes, sed eventus votis haud respondebat.

§. 104. Inchoabat tertiam expeditionem sacram *Fridericus I.* cognomento *Ænobarbus* a rusa barba, Italis Barbarossa vocatus, qui anno 1189. magno cum Germanorum exercitu per Græcorum provincias in Asiam minorem, & hinc in Syriam penetrabat. Cum vero Imperator sequenti anno in fluvio *Saleph*, vel ut alii ajunt, *Serra* incertum qua ratione infeliciter periisset, magna pars militum ejus in Europam revertebatur, reliqui sub Imperatoris mortui filio bellare quidem pergebant, at plurimos pestis consumebat, quæ postquam ipsum etiam eorum Ducem Imperatoris filium occidisset, pauci superstites ad suos redibant.

§. 105. Sequebantur Imperatorem Fridericum anno 1190. Rex Gallie *Philippus*, & Anglie *Richardus* cognomine *Cor Leonis*. Uterque itinere maritimo in Palaestina selecto cum exercitu pervenit, nec infeliciter primo cum hoste certarunt. Verum Gallie Rex anno 1191. mense Julio post expugnationem urbis *Acrae* Europam repetebat, relicta tamen exercitus sui in Palaestina parte. Post ejus discessum Rex Anglie bellum acriter prosequabatur, nec Saladinum tantum praeliis quibusdam vincebat, sed etiam *Jaffam*, & *Caesaream* Palaestinae urbes occupabat, verum idem a Gallis, & Italis desertus, aliisque gravibus rationibus commotus anno 1192. trium annorum, totidemque mensium, & dierum inducias cum Saladino paciscebatur, & paulo post cum suis Palaestina excedebat.

I. Tempore harum expeditionum tres celeberrimi ordines equestres, seu militares nascebantur, quorum munus erat itinera latronibus purgare perpetuis Machumedanos certaminibus lacessere, pauperibus ad loca sacra comantibus, & aegrotos invisere. Primus ordo equitum *S. Joannis Hierosolymitani* nomen habet a domo hospitali, seu xenodochio *S. Joanni Baptistae* in urbe Hierosolyma dicato, quo pii quidam fratres inopes, & aegrotos Hierosolymam venientes excipere, ac fovere solebant. Quum haec domus post conditum a Christianis regnum Hierosolymitanum liberalitate honorum virorum majores in dies redditus acquireret, ejus praefectus seu magister *Raymundus du Buy* circa annum 1120. cum fratribus suis in bellum etiam contra Machumedanos sumptibus suis se praeficisci velle sponderat. Ita repente ac praeter opinionem ex pauperum, & aegrotorum ministris ab omni strepitu remotis milites fiebant, totusque ordo in tres classes dividebatur, in equites, id est milites nobiles, & illustri loco natos, quorum esset pro religione Christiana dimicare, in sacerdotes, qui sacra in templis ordinis facerent, & in fratres servientes, id est, ignobilis conditionis milites. Maxima edidit hic ordo fortitudinis suae specimina, & immensas per eam opes sibi comparabat. Amissa Palaestida transibant equites in insulam *Cyprum*, postea insulam *Rhodum* vi, & armis anno 1310. occuparunt (iade milites *Rhodi* dicti) quam duobus fere seculis tenuere, donec a *Solimano* diuturna obsidione, & numero hostium magis oppressi quam victi mutare solum coacti *Melitam* insulam *Caroli V. Imp.* beneficio acceperunt, unde & *Melitenses* vocantur. Alter ordo non ex militibus & sacerdotibus compositus, sed totus militaris erat. Dicebatur ordo *Templaciorum* a domo templo *Salomonis* vicina, quam *Balduinus II. Rex Hierosolymitanus* primis equitibus ad tempus dabat incolendam. Coepit is anno 1118. Hierosolymis auctoribus *Hugone de Paganis*, *Godofredo de S. Amore*, ac septem aliis, quorum nomina ignota sunt. Regulam vero, & stabilitatem anno 1128. in concilio *Trocensi* in Gallia accepit. Jubebantur equites armis religionem Christianam defendere, viarum securitati prospicere, in Palaestinam benigne peregrinantes tutos a Machumedanorum crudelitate, & atrocitatis praestare. Peperit sibi etiam hic ordo magnam celebritatem, & divitias, sed postea extinctus, ut suo videbimus loco. Tertius ordo equitum *Tentourcorum* *S. Mariae Hierosolymitanæ* similis est primo, id est, curam pauperum, & aegrotorum praeter militiam exigit. Ortus est anno 1190. in obsidione urbis *Acrae*, seu *Ptolemaidis* (quamquam sint, qui ante hanc obsidionem Hierosolymae in illa ejus, sed per obscura quaerunt). In hac obsidione cum boni quidam, & pii *Germani* militum aegrotorum, & vulneratorum curam susceperint, institutum hoc ita Germanis qui praesentes erant, Principibus placuit, ut ordinem equestrem ejus causa instituendum esse ducerent, quem *Celestinus III. Papa* dein probavit. Nullis ad hunc ordinem aditus patebat, nisi Germanis, iisque nobilibus. Qui vero recipiebantur, religionis Christianae, atque terrae sanctae defensionis, miserorum pauperum, & aegrotorum ministerio se consecrabant. Initia ordinis valde erant severa, praemia enim laborum, quos sustinebant equites, vestimenta erant, panis, & aqua.

§. 106. Seculo XIII. primam expeditionem sacram *Innocentius III.* Papa imperabat, at pauci Europæi jussis ejus obtemperabant. Post varios conatus plerisque in provinciis vanos proceres quidam Galliæ facto cum Venetis foedere cum mediocri exercitu mari se committebant; at non is erat hujus belli eventus, quem Pontifex sperabat, Franci enim, & Veneti non in Palæstinam, sed Constantinopolim navigabant, & anno 1203. hanc urbem expugnabant, ut Imp. *Isaacum Angelum*, qui eorum opem contra injurias fratris *Alexii* imploraverat, in dignitatem restituerent.

§. 107. Alteram expeditionem sacram anno 1217. sub Papa *Honorio III.* Itali, & Germani junctis copiis suscipiebant. Dux exercitus erat *Andreas* Hungariæ Rex, cui se *Leopoldus* Austriacus, *Ludovicus* Bavarus, alique Principes junxerunt. *Andreas* post paucos menses Europam revertebatur, reliqui Duces anno 1200. *Damiatam* Ægypti urbem munitissimam expugnabant, sed non diu secunda hac fortuna utebantur, sequenti enim anno classis Saracenorum classem Christianam comæatu intercluso funditus evertebat, quam jacturam nullo consilio reparabilem jactura *Damiatæ*, & omnis simul spei, quam maximam Christiani conceperant, sequebatur.

§. 108. Novus igitur per universam Europam exercitus militum pro cruce certaturorum ab oratoribus, & legatis Pontificis conscribatur, qui tanto major, & nobilior erat, quanto certior spes affulgebat, fore ut ipse *Fridericus II.* Imp. Duce[m] se ei præberet. Promiserat enim hoc *Fridericus* Pontifici, & crucis signum ad Hierosolymitanam expeditionem ex manu *Hugolini* Cardinalis Ostiensis accepit, nec fidem fallere posse videbatur, postquam cum *Jolanda* filia comitis Brienæ, & Regis Hierosolymitani, quam anno 1123. matrimonio sibi junxerat, dotis loco regnum Hierosolymitanum acceperat. Cum vero vario obtentu iter per decem annos differebat, ab *Honorio III.* precibus, & minis ad implenda promissa frustra excitatus a *Gregorio IX.* Honorii successore anathemate percussus est. Post hæc exiguo cum comitatu copias adventum ejus ægre in Palæstina expectantes sequebatur. Præsens in Palæstina bellum non gerebat, sed componebat: invitis enim, & insciis commilitonibus pacem, seu potius decem annorum inducias cum *Melice-Camelo* Machumedanorum Duce anno 1229. faciebat.

§. 109. Collabentibus post hæc in dies magis Christianorum in oriente rebus *Ludovicus IX.* Galliarum Rex, qui sanctorum fastis est adscriptus, in gravissimo morbo suscepto ex eo con-

valescens anno 1244. voto ad expeditionem Palæstinam se adtrinxit, & crucem ab archiepiscopo Parisiensi accepit. Ad annum 1248. usque negotia domestica voti executionem retardarunt, hinc hoc anno valido cum exercitu, magna classe in Ægyptum navigabat, ut hac provincia occupata eo facilius in Palæstinam, & Syriam penetrare posset. Initia satis læta erant, nam *Damiatam* celebrem Ægypti urbem capiebat, at progressus belli tristissimus. Pestis enim, & fames, intercepto a Machumedanis comæatu, exercitum anno 1250. invadebat: Frater Regis *Robertus* improvide hostem adgressus infelici prælio interficiebatur, Rex ipse cum duobus fratribus & maxima parte exercitus capiebatur. Magna vi pecuniæ (40000 librarum Gallicarum) redemptus quatuor annos in Palæstina consumebat, & anno 1254. cum paucis in Galliam redibat ¹.

I. Nam de duobus millibus, & octingentis equitibus illustri loco natis, qui Regem ex Francia comitati erant, non plures erant superstites, quam centum, quum ex Palæstina navigaret.

§. 110. Tot miseriis minime fractus invicti animi Rex anno 1270. bellum instaurabat. Igitur ingenti classe denuo extracta multis proceribus comitatus in Africam tendebat, futuro bello Asiatico propugnacula ibi paraturus. Expugnabat statim post adventum castrum Carthaginiis: verum paulo post lues pestifera in portu Tunetano maximam copiarum partem, & ipsum Regem die 15 Aug. anni 1270 necabat ¹.

I. Post hunc nemo Regum Europæorum tanti laboris, & periculi negotium tentare ausus est. Quare Latinorum in oriente regnum paullatim contabescebat, anno vero 1291. expugnata per Machumedanos Ptolomaide prorsus extinguebatur.

§. 111. Quæstionem de *justitia* expeditionum cruciatarum historici suam non faciunt, sed jurisconsultis relinquunt, dubia certe, & anceps horum bellorum est *causa justifica*, siquidem sine partium studio consideretur ¹. At quidquid interim de hac re sit, illud certum, infinita mala ex his bellis in utramque rempublicam redundasse, quorum ad nostra usque tempora reliquiæ supersunt ².

I. Bella hæc ratione *formæ* justa fuisse, nullum est dubium, eo quod autoritate publica suscepta sint; at vero num etiam ratione *materiæ* justa fuerint? jam seculo XII., & sequenti disputabatur, nam Cathari, seu *Waldenses* contra justitiam *vivæ ultramarinæ* (sic nominabant tum hæc bella) opponebant I. ad Corinth. cap. 10. v. 32. *sine offensione estote Judæis, & gentibus, & ecclesie Dei*, ad quod illis *Moneta* Dominicanus seculi XIII. scriptor reposuit Gen. Cap. 12. v. 7. Deum dixisse Abraham: *Semini tuo dabo terram hanc*, sed nos Christiani sumus semen Abraham, ut dicit Apost. ad Gal. Cap. 3. v. 29. nobis igitur data est illa terra in possessionem. Sed nec Waldensium argumenta magna, nec *Monetæ* responsiones solidas esse nemo non videt, siquidem belli causam justicam esse unice

Lexionem aliter non declinabilem ex jure gentium constat, solam autem religionum diversitatem non esse causam sufficientem ad inferendum bellum jam S. Thomas XIII. scribens seculo, quo cruciatæ adhuc frequentes erant, docuit (2. 2. q. 10. art. 8.)

2. Europa enim maxima incolarum suarum parte privabatur, immensa vis argenti in terras extraneas transferebatur, plurimæ familiæ divites antea, & potentes aut interibant prorsus, aut ad summam paupertatem redigebantur: capita enim familiarum quo sumptus itineris facere possent, terras, agros, prædia aut oppignorabant, aut vendebant. Alii subditis suis intolerabilia tributa imponebant, quorum moles sic eos terrebat, ut & ipsi domos, agrosque desererent, & crucem sumerent. Taceo nova, & permulta sæpe jura, quibus hæc bella occasionem suppeditabant. *Un cruzado era soldado de la iglesia, y gozaba de todos los privilegios de los súbditos de la iglesia. Sus bienes estaban bajo la protección de la iglesia, y eran tan sagrados como los eclesiásticos. No podía ser citado ante los jueces civiles: pertenecía al fuero eclesiástico. Ninguno podía apremiarle, y la delación de los pagos no le ocasionaba el pagar los réditos porque la cruzada los eximia de ellos. ¿Qué extraño es pues que á una empresa con tantas ventajas acudiesen tantos? (Spittler)*. Hinc autem evenit, ut qui vel mutuum accipere, vel emere, vendere, aut alias conventiones inire velent, privilegii eorum, qui vel crucem sumebant, vel sumere promiserant, renunciare cogentur. Non minora religio detrimenta ex istis bellis capiebat, opes enim templorum, & monasteriorum multis modis augebantur, quia crucem sumentes, quoniam sese vitæ periculis objecerant, testamenta plerumque condebant, & in his templis, ac monachis partem bonorum suorum legabant. Sed hæc detrimenta ex opum incremento in religionem manantia modica sunt si cum iis comparentur, quæ ex episcoporum, & Abbatum, magno numero in Asiam migrantium, diuturna absentia oriebantur: subditi enim eorum sine legibus vivebant, inde corruptio tum cleri, tum monachorum. Ex Græcia, & oriente expeditionum cruciatarum tempore multi in Europam sancti antea Latini ignoti transferebantur, de quorum vita, rebusque gestis merito dubitatur, reliquiarum denique falsarum multitudo in Europam portabatur; omnes enim qui domum ex Asia redibant, sacras reliquias, quas magno pretio a fraudulentis Græcis, & Syris emebant, tamquam ipolia egregia secum tulerant.

§. 112. In occidente Borussi, gens ferocissima, adhuc seculo XIII. ineunte in majorum superstitione persistebant, neque cohortationibus, & rationibus, sacerdotum ad eos aliquoties missorum, ut Christo nomen darent, adduci poterant. Hinc *Conradus Massoviæ Dux* vim adhibendam esse duxit, atque ordinis teutonici equites, qui ex Palæstina ejecti Venetiis consederant, magnis promissionibus anno 1230. ad Borussos domandos, & Christianis sacris initiandos invitavit. Venerunt hi Duce *Hermano Balkio*, atque bellis pertinaciter per quinquaginta tres annos gestis ægerime ab illis impetrabant, ut equitum dominationem ferrent, & Christo nomen darent.

§. 113. Seculo XV. pene consumpto Lusitani navigando in Indiam, & Æthiopiam penetrabant, nec multo post anno 1492. *Christophorus Columbus* aditum ad Americam detectis insulis Hispaniola, Cuba, Jamaica, aliisque patefecit. Posthac *Americus Vesputius* civis Florentinus ad continentem pervenit. Harum regionum Europæis antea incognitarum incolas novi hi Argonautæ

notitia evangelii illustrandas esse censuerunt. Quum dein America inter Hispanos, & Lusitanos divisa est, ab utraque gente hortante *Alexander VI.* Papa Dominicanorum, & Franciscanorum multi in has terras missi sunt, qui populos ad Christum ducebant. (*Mamachii orig. & antiq. christ. Tom. II. de introducta per gradus in America religione Christiana*).

CAPUT SECUNDUM

DE

FATIS ECCLESIAE ADVERSIS.

§. 114. Seculo XI. Saraceni, quamvis ipsi variis premebantur malis, omni tamen calamitatum genere Christianos obruebant alios trucidantes, mutilantes alios. Turci vero non modo Saracenos in angustias redigebant, verum optimas etiam imperii Græci provincias ad Pontum Euxinum sitas sibi subjecerant, reliquas perpetuis incursionibus exhauriebant, nec valebat Græcorum respública enervata resistere.

§. 115. In Hispania Saraceni maximam Christianorum partem præmiis, conjugiiis, pactis inducebant, ut ad Machumedana sacra transirent. Qui Danos inter, Hungaros, & Slavos antiquis superstitionibus magna adhuc copia faventes vivebant Christiani, ab iis crudelissime vexabantur, quare Christiani Principes supplicium passim in eos statuerunt, qui idololatriam sectabantur.

§. 116. Seculo XIV. Turci æque, ac Tartari in Asia dominantes variis in locis Christianæ religionis semina funditus deleverunt. Machumedanam religionem Tartarorum gens, ipseque potentissimus illius Imperator *Timurbeg*, sive *Tamerlanes* suscepit qui deinceps nutu suo innumeram hominum multitudinem ad deserenda sacra Christiana incitavit; at vero etiam adhibebat & arma (*Muratorius*).

§. 117. In Orientis regionibus in dies aliquid de amplitudine religionis Christianæ per Machumedanos detractum est. Neque in Tartaria, neque in alia harum amplissima provincia seculo XV. vestigia religionis Christianæ cernere licet. Decus tandem omne rei Christianæ occidit capta a *Machumede II.* anno 1453.

Constantinopoli, non enim fuit amplius Christianis quo adversus quotidianas victorum injurias res suas munirent, aut irruentem inscitiam, & barbariem fugarent².

1. In China tantum Nestoriani generis tenues quædam reliquiæ reperiuntur. Constat enim seculo adhuc decimoquinto supremum Nestorianorum in Chaldæa Pontificem in Cathajam, & Chinam episcopos misisse.
2. Cohortatus est quidem *Pius II.* Papa Muchamedem II. ad sacra Christiana suscipienda, sed in incassum.

MEMBRI II SECTIO II.

DE

FATIS ECCLESIAE INTERNIS.

CAPUT PRIMUM

DE

STATU LITTERARUM, AC ERUDITIONIS.

§. 118. In ecclesia Latina seculo XI. studia quodammodo inter monachos reviviscebant, ceteri enim, maxime viri nobiles, & potentes ingenii cultum despiciebant. Ad hujus quidem seculi exordium nullæ erant in Europa scholæ, quam monasticæ, & episcopales, nulli litterarum tam sacrarum, quam humanarum magistri nisi monachi Benedictini. Sed ineunte hoc seculo alii etiam sacerdotes, & viri docti in multis Galliæ, & Italiæ urbibus juventutem sibi erudiendam sumebant, qui quidem & plures disciplinas docebant, quam monachi, & feliciter quasdam earum, quas monachi tractarunt, explicabant.

§. 119. Sub initium seculi in plerisque scholis adhuc septem, quæ vocabantur, artes liberales tradebantur. Initium fiebat a grammatica, hinc ad rhetoricam progrediebatur, sequebatur dialectica. Hoc *trivium*, uti loquebantur, superato, qui majorem adpetebat

doctrina, per *quadrivium* pergebat. Hic vero docendi ordo in omnibus occidentis scholis non leviter elapsa media seculi parte mutatus est; nam quum *dialectica*, quæ metaphysicam etiam, saltem partem ejus complectebatur, acutorum quorundam meditatione magis, quam ante excoleretur, ita plerosque animos hæc disciplina capiebat, ut grammaticam, rhetoricam, litterasque omnes tam humaniores, quam reliquas negligerent, sola dialectica, seu logicis, ac metaphysicis quæstionibus contenti ¹. Hinc ille contemptus linguarum, eloquentiæ, aliarumque artium, & magna illa barbaries, quæ per plura secula orbem latinum oppressit, & theologiam non minus, quam philosophiam corruptit.

1. Maximam illo tempore laudem ex dialectica emendanda, & ad vitæ humanæ usum accomodanda consecuti sunt *Lanfrancus* Italus, *Anselmus* uterque episcopus Cantuariensis in Anglia, & *Odo* episcopus Cameracensis. Quorum quidem primus tanta illa ætate artis hujus cognitione valebat, ut *dialecticus* vulgo diceretur. Ab Anselmo celeberrimum istud argumentum, quod *Cartesianum* vulgo dicitur, excogitatum est, quo existere Deum ex entis perfectissimi notionem demonstratur, ejus autem firmitatem *Gouillo* monachus Gallus illa jam ætate oppugnabat, cui singulari libro Anselmus satisfacere studebat.

§. 120. Vix vero paululum adoleverat dialectica, cum acris inter cultores ejus contentio de *objecto* hujus artis nasceretur ¹. Dabant hoc omnes, dialecticam in considerandis, & comparandis inter se *universalibus* occupari, quum rerum singularium utpote mutationi obnoxiarum nulla possit esse scientia metaphysice certa, dubitabatur verò, utrum universalia ad classem *rerum*, an vero ad classem *nominum* referenda essent? Itaque alii universalia contendebant esse res, qui *Platonis*, *Boethii*, aliorumque auctoritate nitebantur, alii e contra ea nihil esse dicebant præter vocabula, & nomina, & hi *Aristotelis*, *Porphirii*, aliorumque suffragiis sese tuebantur. Illi *Reales*, hi *Vocales*, seu *Nominales* vocabantur. Utrique iterum in varias sectas progrediente tempore distracti.

1. Contentio hæc in se quidem levis, & futilis, dudumque in scholis agitata, at si eventum spectes, magna & gravis erat, quoniam dissidentes sententias suas ad explicanda religionis dogmata adhibebant, & mutuo se odiosis consecutariis onerabant, quin etiam hæreseos una pars alteram incusabat.

§. 121. Seculo XII in ecclesia Latina magnam partem ardor incredibilis invadebat scientias amplificandi ¹. Coibant hinc passim collegia, & sodalitates virorum doctorum varias disciplinas tradentium, ad quas quum juvenes discendi causa confluerent, paulatim scholæ illæ majores formabantur, quas sequenti seculo *universitates* nominarunt. *Lutetia Parisiorum* virorum doctorum, scholarum varii generis, discentium denique numero cunctas Europæ urbes superabat. In Italia schola *Bononiensis* hac ætate erat

celeberrima, quam quidem illi potissimum adibant, qui juris cognitionem adpetebant. In eadem provincia schola medicorum Salsernitana insignem discipulorum numerum alliciebat ².

I. Horum conatibus quidam Pontificum, Regum, ac Principum, qui litterarum ad rempublicam firmandam, & ornandam utilitatem perspexerant, autoritate sua, & munificentia subvenerant, ut adeo illud Martialis huc quadret: *Sint Maccenates, non deerunt, Flacce, Marones.*

2. Tot scholis in Europa orientibus, Papa Alexander III. anno 1179. in concilio Romano singulari lege scholas etiam monachorum claustris, templisque cathedralibus ubique addi, & additas antea instaurari jubebat. Vim vero legis hujus crescens in dies majorum scholarum splendor, & gloria inervabat, atque ita scholæ claustrales & episcopales paulatim contabescebant.

§. 122. Adhuc omnis initio seculi XII. eruditio septem artibus liberalibus continebatur, quarum quidem tres gramatica, rhetorica, dialectica vulgo *trivium* nominabantur, quatuor reliquæ arithmetica, musica, geometria, & astronomia *quadrivium*. His artibus deinde addebatur *Theologia*, non illa vetus, ac simplex, quæ ordine carebat, & nexu, & unice scripturæ, Patrumve autoritate nitebatur, sed philosophica, seu scholastica, *jurisprudentia* itidem, ac *medicina*, quam physicam iis temporibus nominabant.

I. Hoc autem facto communis divisio artium etiam mutanda fuit. Igitur septem illæ liberales artes paulatim uno *philosophiæ* nomine comprehendebantur, quibus theologia, jurisprudentia, & medicina jungebantur. Unde quatuor illæ *facultates*, sequenti seculo in universitatibus natæ sunt.

§. 123. Veteris juris Romani autoritas in Italia effloruit, & reliquarum legum antea receptarum usum debilitavit, postquam sub *Lothario II.* Imp. anno 1137. in expugnatione Amalphantina codex celeberrimus *Pandectarum*, seu *Digestorum* inventus erat, & in Pisanorum manus venerat ¹; scholæ enim hujus juris Romani in academia Bononiensi aperiebantur, quod institutum etiam ad alias deinde urbes tum in, tum extra Italiam propagabatur, quibus rebus evenit, ut, cum antea variis legibus homines viverent, jus Romanum paulatim in præcipua Europæ parte primas obtineret, legesque Salicas, Longobardicas, Burgundicas, ac alias extruderet.

I. *Las principales causas que hubo para que el derecho de Justiniano se introdujese en Italia fueron: primero, la disputa crítica sobre la significacion de la palabra A. S.; segundo, la grande habilidad de Irnerio que estudió en Constantinopla, enseñó las bellas letras en Ravena, y fue llamado tambien á enseñarlas en Bolonia, y despues se dedicó enteramente al derecho; y tercero, el descubrimiento de las pandectas en tiempo del Emperador Lotario II, año de Jesucristo 1137. en Aquilsi, cuyo código regaló el Emperador á los Pisanos, y el año de*

1406. llegó á Florencia, donde se conserva con gran respeto. (Compendio de la historia de las ciencias de J. A. Fabricio, tom. III. pág. 736.)

§. 124. Postquam studium juris civilis Romani in academia Bononiensi reviviscere, etiam jus canonicum ibidem publice prælegi coepit. Non deerant quidem canonum collectiones antiquæ, nulla tamen scholæ usui accomodata erat præter illam, quam anno 1150. adornavit *Gratianus* monachus Benedictinus cum inscriptione: *concordia canonum discordantium* (quod tamen Gratiani opus hodie communiter *decretum* nominari solet). *Eugenius III.* illud magna cum sui commendatione Bononiam misit, indulsitque expresse, ut publice prælegeretur. Doctores decreti *Decretistæ*, juris Romani vero *Legistæ* vocabantur ¹.

1. Ex Germania æque, ac ceteris provinciis juvenes copiose Bononiam migrarunt, ut gradum doctoris juris aut civilis tantum, aut & hujus, & canonici simul adipiscerentur. Inde postea consuetudo invaluit, doctores studii juridici adpellandi doctores *juris utriusque* civilis nimirum, & canonici, quo utroque omne studium juridicum tum temporis continebatur, jure naturali, civitatis, feudali, criminali, aliisque jurisprudentiæ partibus, ex quibus hodie facultas juridica constat, aut ex integro, aut maxima ex parte adhuc ignotis.

§. 125. Sicut principes doctores juris Bononiæ, sic vicissim principes doctores theologiæ seculo XII. vivebant Lutetiæ Parisiorum. Quamobrem quicumque disciplinas sanctiores ex instituto discere volebant, ex universa Europa Lutetiam migrare solebant. Erant autem qui theologiam in Gallia profitebantur, in sectas diversas distracti, prima erat theologia *veterum*, qui dogmata sacra simpliciter ex scriptura, Patribus, & conciliorum decretis demonstrabant, raro vero aliquid ex profanis scientiis admiscere solebant, quos inter præcipui erant hoc seculo *S. Bernardus*, & *Petrus Cantor*. Ab hac secta ex toto differebat illa, quæ *positivorum*, & *sententiariorum* nomine deinceps adpellabatur, ea enim exemplo *Anselmi*, *Lanfranci*, *Hildeberti*, & aliorum præcedentis seculi doctorum sacra quidem dogmata scripturæ, & Patrum oraculis potissimum muniebat, sed ad rationem etiam, & philosophiam, maxime cum objectiones removendæ erant, confugebat ¹. Ab hoc ergo tempore doctores theologiæ distingui cœpere in *biblicos*, qui & *vetères* dicebantur, & in *scholasticos*, qui & *sententarii*, seu novi vocabantur ².

1. Primas in hoc genere laborum *Petrus Lombardus* (id est, Italus ex Lombardia) Archiepiscopus Parisiensis tulit, cujus *libri quatuor* sententiarum postquam anno 1162. exierint, tantam subito auctoritatem adepti sunt, ut omnes doctores sibi eas explicandas sumerent. Dicitur fuit Lombardus *magister sententiarum*, quod nomen inde accepit, quia in suis libris quatuor sententiarum Patrum sententias collegit, & in certum ordinem redegit. Emortualis ei annus 1164.

2. Illi sacram scripturam in suis scholis misere licet plerumque interpreta-

bantur, & dogmata fidei seposita ratione & philosophia nude explicabant. Hos vero, cum acumine, ac ingenio ceteris præstare videbantur, juvenus in oculis ferebat, & diligentissime audiebat, cum *biblici* doctores paucos, interdum nullos haberent discipulos.

§. 126. Seculo XIII. maximi litterarum patroni, ac mæcenates erant *Fridericus II.* Imp. & *Alphonsus X.* Rex Castellæ. Itaque ubique fere hac ætate majores scholæ erigebantur, juvenibus ad eas confluentibus varia jura concedebantur, & scholis publicis majoribus forma quædam reipublicæ, & propria jurisdictio tribuebatur.

I. Horum prior academiam Neapolitanam condidit, Aristotelis libros latine converti jussit, viros doctos, quos poterat, in aula sua congregavit, alter vero tabulis astronomicis condendis, aliisque libris componendis æternam sibi memoriam peperit.

§. 127. In his autem scholis publicis, quæ Patavii, Mutinæ, Neapoli, Capuæ, Tolosæ, Salamantiæ, Lugduni, Colonia, aliisque locis condebantur, non omnes universæ doctrinæ partes explicabantur, sed quædam tantum disciplinæ. Illa, quæ Parisiis florebat, non tantum numero docentium, & discentium ceteras antebat, sed etiam omnes artes, ac scientias complectebatur, & prima idcirco fuit *universitas*, sive ut loqui solebant, *studium universale*, ad cujus dein exemplum aliæ paulatim formabantur.

I. In hac ergo omnium universitatum matre primum in quatuor collegia pro scientiarum, quas præstebantur, diversitate doctores distributi sunt, quæ quidem collegia *facultates* deinde vocabantur. Singulis facultatibus præfuit unus ex doctoribus reliquorum suffragiis creatus, cui *Decani* nomen impositum. Totius universitatis caput primum erat *cancellarius* episcopus nimirum Parisiensis, qui cum officio deesse videretur, deinceps *Rector* ei adjungebatur. Collegium, seu facultatem theologorum ordinabat imprimis, & dotabat anno 1250. Rob. de *Sorbono* vir pius, & opulentus S. Ludovici IX. Regis Galliæ amicus a quo & nomen illud *Sorbonæ* accepit, & ad nostram ætatem utitur.

§. 128. Varie ante Latini philosophabantur, at hoc seculo omnes Aristotelis legibus, & imperio sese subjecerunt. Libri quidem Aristotelis præsertim metaphysici latini Lutetiæ Parisiorum jam sub exordium seculi publice explanabantur, ex his vero quum *Almericus* errores suos de Deo, aliisque rebus hausisse videretur, anno 1209. in concilio Senonensi sunt damnati flammis, at tamen paucis annis elapsis anno nimirum 1215. dialectica Aristotelis in academiam Parisinam reducebatur physicis tamen, & metaphysicis ejus libris exclusis. Post hæc Imp. *Fridericus II.* libros Aristotelis, aliorumque veterum philosophorum partim ex arabico, partim ex græco in latinum sermonem converti jubebat. Quæ interpretatio cum ab Imperatore academix Bononiensi, aliisque

commendaretur, Aristotelis autoritas præter omnem modum in scholis Europæis crescebat.

§. 129. Supremum existimationis gradum adtingebat Aristoteles, cum fratres mendicantes Dominici, & Franciscani philosophiam ejus amplecterentur, & in scholis ubique traderent. Principes enim litterarum tum divinarum, tum profanarum hi fratres illo tempore in Europa erant, quos sequebantur fere omnes, qui supra vulgus sapere volebant ¹.

I. Primi commentarios scripsere in Aristotelem *Alexander de Hales* Anglus Franciscanus, & Parisiensis doctor, qui nomen doctoris *irrefragabilis* obtinuit, & *Albertus Magnus* Germanus Dominicanus, & episcopus Ratisboensis, vir certe non vulgaris ingenii, & communis suorum temporum magister. Post hos discipulus Alberti magnum illud scholarum lumen *Thomas Aquinas* Dominicanus *Doctor Angelicus* dictus unus omnium maxime gloriam Aristotelis amplificavit; nam & docendo, & scribendo libros ejus interpretatus est, & novam operum ejus latinam versionem priori veriolem, & clariorem a quodam sui ordinis socio confici curavit. His igitur, aliisque nonnullis autoribus Aristoteles reluctantibus haud paucis theologis, & ipsis Pontificibus invitis inter Latinos principatum obtinuit.

§. 130. Neque tamen viri excellentes, & subtilis ingenii deerant, qui, tametsi magni facerent Aristotelem, humanæ tamen doctrinæ fines longius proferre vellent, & jejunam ex libris Aristotelis philosophandi rationem contemnerent. Inter hos maximum præter ceteros nomen consecuti sunt, & suo etiam jure *Rogerus Baco* Anglus Franciscanus *doctor admirabilis* dictus, vir egregius philosophiæ, matheseos, chymix, artium mechanicarum, linguarum multarum longe supra ætatis suæ modum peritus, præclarisque inventis nobilissimus. *Arnoldus Villanovanus*, quem Francum multi, alii Hispanum esse volunt, Petrus de Abano, seu Apono ¹.

I. Hi tamen omnes hunc ingenii fructum cœpere, ut in magorum, & hæreticorum numerum ab imperita turba referrentur, & ægre rogam effugerent. Baco multos annos in carcere consumpsit, bini reliqui post fata flammis digni ab *Inquisitoribus* judicati sunt.

§. 131. Hæc de philosophia. Teologiæ statum seculi XIII. quod adinet, principatum inter omnes obtinuit *Thomas Aquinas*, quamprimum enim ejus *Summa*, seu institutio theologiæ in publicum prodiit, omnes hoc opus avidissime amplexi sunt, & præter Lombardum docendi, discendique normam assumpserunt. Ad exemplum itaque Thomæ Aquinatis pars maxima theologorum istius ætatis ad Aristotelis se disciplinam composuit, ejusque dialecticam, ac metaphysicam ad fidei dogmata explicanda adhibuit. Hi tamen præter styli barbariem nec definiunt accurate, nec apte materias distribuunt, imo periculosas hinc inde miscent opinio-

nes de materia, de mundo, de rerum originibus, de animæ natura &c. ².

I. *Jb. Launojus* Thomam celeberrimi hujus libri authorem esse eam ob rationem negat, quia *Clemens VI.* in oratione *B. Thomæ* recens cœlitum numero adscripto habita inter laudationis capitula etiam recenset multitudinem librorum ab eo compositorum, quorum catalogum cum summa diligentia conscripserit Pontifex, in eo tamen *summa tripartita* desideratur, quomodo autem opus tam grande, si Thomæ fœtus esset, fugere potuit Pontificis diligentiam? verum ei reponimus: argumenta negativa in quæstionibus facti nullam vim habere, si ex parte opposita adsunt argumenta positiva ex cœvorum, aut supparium testimoniis petita, porro autem multi authores *S. Thomæ* cœvi, aut suppres summam theologicam ipsi asserunt. Quid? quod se ipsum in sententiarum libris citet summæ theologicæ author, & opiniones, quas in eo opere júnior docuit, corrigat.

I. Hæc si quis illis exprobrabat, respondere solebant: philosophice hæc dogmata vera esse, & rectæ rationi consentanea, at facile se concedere, theologicæ falsa esse, quæ quidem responsio satis est inepta, cum recta ratio revelationi, & vice versa contradicere nequeat.

§. 132. Studium juris canonici, seu pontificii hoc seculo etiam amplificatum est, nam *Raymundus de Penafort* jussu *Gregorii IX.* epistolas decretales Pontificum in libros quinque distributas collegit, quæ anno 1235. Bononiæ publicatæ sunt, & anno 1241. ibidem etiam publice doceri cœperunt, ex quo tempore doctores juris pontificii jam non *Decretistæ* (§. 124.), sed *Decretalistæ* dicebantur.

§. 133. Philosophia seculo XIV. æque sicut præcedenti aristotelica, seu *peripatetica* fuit, at minus bene ab his intellectus, & omni quam habebat, pulchritudine nudatus est Aristoteles. *Realium & Nominalium* controversiæ acrius, quam antea renovatæ sunt auctore *Wilhelmo Occamo* Franciscano doctore Parisiensi, qui princeps fuit *Nominalium* ¹, & doctor *invincibilis*, vel *singularis* dicebatur. Reales adversarios suos tanquam heri natos philosophos contemnebant, & *modernorum* nomine notabant. Nominales contra illos nugæ agere spectraque mentis pro rebus vere existentibus habere disputabant.

I. Reales tamen numero superabant Nominales, Pontificis simul Romani benevolentia valebant; Occamus enim nominalium princeps cum schismatis tempore *Angelo de Coriario* contra Joannem XXII. adhæsisset, hic Joannes primum, dein successores ejus nihil intentatum reliquerunt, ut Nominalium philosophiam, quæ inimica videbatur ecclesiæ, opprimerent, hinc academia Parisiensis anno 1339. publice philosophiam Occami damnavit.

§. 134. Theologi hujus seculi toti quanti erant scholastici, dialecticas subtilitates ad dogmata adplicantes, variisque de rebus magnas inter se controversias alentes ¹, quibus hoc seculo novam & copiosissimam materiam suppeditabat *Joannes Duns Scotus*,

doctor subtilis dictus, ex ordine S. Francisci, qui res nonnullas Thomæ Aquinatis oppugnabat ¹.

1. Distinctio nimirum virtualis intrinseca, seu formalis a parte rei, non actualis realis, natura concursus divini, modus gratiæ, aliæque ineptæ scholasticorum disputationes dividerunt Scoti discipulos a discipulis Thomæ Aquinatis, hinc binæ illo tempore potentissimæ familiæ, Dominicani & Franciscani, inter se divisæ *Scottistarum*, & *Thomistarum* sectam condiderunt.

§. 135. Seculo XV. Græcorum, & Orientalium populorum musis Machumedanorum tyrannis silentium fere imposuit. Inter Latinos e contrario bono omine ingenuæ artes pristinam gloriam recuperarunt. Causæ hujus erant 1.) Mæcenates, ²) artis typographicæ inventio ³, ³) Græcorum clades, & imperii Constantinopolitani excidium ⁵.

1. Hos inter eminet *Nicolaus V. Papa*, illustris familia *Medicea* in Italia, & *Alphonsus VI. Rex Neapolitanus*, qui æternum sibi nomen sua liberalitate, & eruditionis amore compararunt. Hinc academiæ in Germania, Gallia, Italia extractæ, & bibliothecæ magnis sumptibus collectæ sunt, qui conatus non poterant non magnum scientiis ferre subsidium.

2. De artis hujus inventore *Cellarius* dixit: *illum plus commodi ingenio suo ad communitatem tulisse, quam vel Columbus, aut Americus novi orbis investigatione*. Jam quidem seculo VII. post Christum natum typographiæ speciem invenerant *Sineses*, sed ea, quam hodie habemus, longe imperfectiorem, solebant nimirum in tabula lignea sculpere litteras, earumque cavitates atramento, aut quocumque colore illinire, atque ita tot, quot liberat, exemplaria imprimere poterant. Hæc *Sinesium* inventio Europæis ad annum 1428. ignota fuit, quo tempore *Laurentius Kuster* fortuito proprio Marte eandem imprimendi libros methodum detexit, primusque, quem hæc modo impressit, liber erat *speculum salutis*, & *Donatus*. *Kusterum* imitatus est anno 1440. *Moguntia* Joannes a *Guttemberg*, qui dein opera Jo. *Fausti* vel *Fusti* medici, & *Alchymistæ* celeberrimi, ac *Petri Schæfer* adjutus jam non in tabulis ligneis litteras sculpebat, sed litteras ære fusas adhibuit, qua methodo anno 1452. prima vice biblia latina impressa est, cujus exemplar *Faustus Parisiis* 120. florenis vendidit, dum alias exemplar bibliæ manuscriptæ octingentis, aut etiam mille florenis stetit, quamobrem *Faustus* suspicionem præstigiatoris incurrebat, ac ex Gallia fugere cogebatur. Inde fors notissima de doctore *Fausto* fabula, & ludi theatrales. Imperfecta quidem adhuc *Guttembergii* erat ars typographica, attamen brevi magis exulta, inde vero factum, ut antiqui auctores classici Græcorum, & Latinorum in lucem publicam prodierint, ad eorumque manus etiam venerint, quibus eos sibi in manuscripto procurare res angusta domi non sinebat, uti cecinit *Apruntinus* episcopus:

Nuper ab ingenio Rhenanæ gentis, & arte
 Librorum emersit copia longa nimis!
 Et qui e divitibus vix Regi obvenerat olim,
 Nunc liber in tenui cernitur esse casa.
 Quæ doctos latuit Græcos, Italosque peritos
 Ars nova Germano venit ab ingenio.

3. Doctissimi enim gentis hujus viri expugnata Constantinopoli in Italiam migrarunt, atque hinc in reliquas Europæ provincias dispersi sunt. Hi juventutem ubique græcarum litterarum studiis fideliter, ut haberent unde viverent, initiabant, hinc nulla fere illa ætate urbs, aut academia celebrior fuit, in qua non

Græcorum unus ingenuas artes docuisset. Nusquam vero frequentiores erant, quam in Italia, ubi Mediceæ familiæ beneficio, & summa erga bonas litteras voluntate fovebantur, ex quo evenit, ut ex ceteris regionibus discendi cupidi certatim in Italiam commearent.

§. 136. Philosophia aristotelica ante Græcorum in Italiam adventum omnibus in deliciis erat, sed Græcorum aliqui in Italia magnis quibusdam viris loco rixosæ peripateticorum disciplinæ mansuetam & divinam, ut vocabant, Platonis sapientiam commendarunt, cujus amore Itali quidam capti juvenes quosdam illa imbui curarunt. His studiis contigit, ut repente binæ philosophorum sectæ in Italia nascerentur, quæ diu variis scriptis inter se certarunt: utri philosophorum Platoni, an Aristoteli principatus decerni debeat? Vicerunt tamen Aristotelici, at absurdas religionem naturalem, & revelatam callide subvertentes sententias docuerunt, illi maxime, quorum dux erat *Averroes*: iis enim docuit, unicum tantum intellectum in orbe existere, qui indivisibiliter inest singulis hominibus, hunc autem esse animam rationalem, quo quidem posito sequitur, unam tantum existere animam, cujus omnes homines participes essent¹.

I. Pressi hi philosophi ab *Inquisitoribus* hæreticæ pravitatis sententias suas philosophice tantum, non item theologicæ veras esse aiebant. Astutæ huic temeritati modum posuit seculo sequenti Leo X. in concilio generali Lateranensi V., ubi Sess. VIII. damnavit asserentes: unam in cunctis hominibus esse animam.

§. 137. In Gallia, & Germania sectæ philosophicæ Realium & Nominalium non solum argumentis, & rationibus, verum etiam adcusationibus, & legibus acerrime inter se pugnabant, & nulla fere academia belli hujus experta erat. Plerisque vero in locis Reales potentiores erant Nominalibus, quos etiam *Terministæ* dicere solebant. In Parisiensi academia, dum Jo. *Gerson* vivebat, ejusque discipuli, eximia erat Nominalium autoritas, his vero mortuis anno 1473. Ludovicus XI. Rex instinctu episcopi Abricensis qui ipsi a confessionibus fuit, doctrinam Nominalium vetabat, & libros omnes hujus sectæ tolli, ferroque ac clavis alligari jussit at mitigabat hoc edictum anno 1474; & quosdam Nominalium libros solvi catenis patiebatur, postremo anno 1481. omnibus Nominalium libris libertatem, sectæ ipsi vero pristinam dignitatem in academia restituit.

§. 138. In theologorum scholis fere regnabant illi, qui vocabulis, & distinctionibus dialecticis memoriæ onerarunt, ut de rebus divinis ex proposito disputare possent. Pauci restabant ex theologis veteribus, qui *biblici* dici solebant. Exosi tamen jam tum erant multis hi theologi scholastici, a variis enim varie de his sordibus tollendis, aut emendandis deliberabatur¹. Horum autem

consilii & conatibus autoritas, quam summam habebant, Dominicanorum, & Franciscanorum obstabat, utpote qui in hoc doctrinæ genere excellebant, neque gloriam, quam rixando, & disputando sibi pepererant, obscurari patiebantur.

- I Noti sunt magni Gersonii in sanandis gregis scholastici morbis labores assidui, qui opusculum edidit de *methodo theologiam studendi*, qui conatus etiam placuere *Savonarolæ*, & *Petro de Aliaco*, præcipue vero *Nicolao Cusano*, cujus extat liber de docta ignorantia.

CAPUT SECUNDUM

DE

SCHISMATIBUS, HÆRESIBUS ET INQUISITIONE HÆRETICÆ PRAVITATIS.

§. 139. Schisma Græcorum, quod Photius seculo nono inchoavit (§. 53.), seculo XI. *Michael Cerularius* Patriarcha Constantinopolitanus perfecit. Anno enim 1054. epistolam dedit ad *Petrum Antiochenum* Patriarcham, in qua decem septem contra ecclesiam Romanam adcusationis erant capita¹. Respondebat ad illa *Leo IX.* Romanus tum Pontifex prolixa, & vehementi epistola.

- I. Horum erat 1) quod Latini azyma consecrantes cum Judæis communicent, nec aptam assumant eucharistiæ conficiendæ materiam, 2) quod suffocata comedant, 3) quod barbas radant, 4) quod sabbatis jejurent, 5) quod immunorum animalium carnibus vescerentur 6) quod monachi Latini carnes edant, 7) quod Latini primam quadragesimæ hebdomadam, necnon quinquagesimæ carnium esu violent, 8) quod symbolo Constantinopolitano particulam *filioque* addiderint, ac male de spiritu sancto sentiant, 9) quod in liturgia hæc verba alta voce proferant: *unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus in gloria Dei patris per spiritum sanctum*, 10) quod apud Latinos duo fratres duas sorores ducant, 11) quod in missa tempore communionis ministrorum alter alterum osculetur, 12) quod Latini episcopi a nullis orientur ceu ecclesiarum sponsi, 13) quod Latini episcopi ad bellum proficiscantur, & manus suas humano sanguine contaminent, 14) quod mersionem unicam in baptismo usurpent, 15) quod baptizatis sal in os imittatur, 16) quod nec sanctorum imagines, nec reliquias venerentur, 17) quod *Alleluja* tempore quadragesimali non canant.

§. 140. Litem hanc ut in suo ortu extingueret *Constantinus* cognomine *Monomachus* Imp. Græcorum Pontificem rogabat, ut legatos Constantinopolim mitteret, qui de pace agerent. Veniebant igitur tres Pontificis legati, litterasque secum ferebant tum ad Imperatorem, tum ad Patriarcham, sed tristis erat legationis hujus exitus; nam cum omnis de pace deliberatio irrita reddita esset, le-

gati Romani anno 1054. Cerularium cum *Leone* Acridano excommunicarunt in templo S. Sophiæ, & exemplari excommunicationis in ara majori posito, pulvereque pedibus excusso abibant. At Cerularius vice versa Pontificem pariter excommunicavit, exemplar vero excommunicationis a Latinis in Græcos latæ comburi jussit¹.

I. De magno occidentis schismate inferius opportunior erit dicendi locus.

§. 141. *Berengarius* canonicus, & scholæ præfectus Turonensis, dein archidiaconus Andegavensis seculo XI docuisse fertur, Christum in eucharistia realiter præsentem non esse¹. Oppugnabant eum statim nonnulli in Gallia, & Germania, *Leo* vero IX Papa anno 1050. in concilio primum Romano, deinde in Vercellensi damnavit. Accedebat ad Pontificis judicium Parisiense concilium eodem anno a Rege Francorum *Henrico* convocatum.

I. Recentiores tamen contendunt ex actis concilii Romani sub Gregorio VII. adversus Berengarium habiti, quæ acta ipse Berengarius conscripsit, eum minime circa realem Christi præsentiam errasse, sed tantum asseruisse, panis & vini substantiam etiam post consecrationem perseverare.

§. 142. Mortuo *Leone*, successor ejus *Victor II.* primo in synodo Florentina, dein ejus legati in synodo Turonensi Berengarium damnarunt. Post obitum *Victoris*, & *Stephani X.* brevem pontificatum *Nicolaus II.*, qui eidem successit, Romæ anno 1059. synodum habuit, in qua Berengarius sententiam suam revocavit. Post hanc synodum revertens in Galliam cum Regem *Henricum* obiisse, eique successisse *Stephanum* vix tum septennem cerneret, sententiam, quam poenarum metu juraverat, rursus docere cœpit. Denuo *Gregorius VII.* in duobus synodis Romanis eum damnavit, in quarum posteriori sententiam suam ficto animo revocatam aliquamdiu secutus est quidem, at tamen postea relictis omnibus in insulam *Cosmæ* Turonibus vicinam migravit, ibique obiit.

§. 143. Subtilem litem anno circiter 1089. Gallia de Trinitate movebat *Roscelinus*¹; negabat enim, ullo modo intelligi posse, quomodo filius Dei humanam induere naturam potuerit, non vero simul pater, & spiritus S., nisi statuatur, tres in Deo personas tres res, seu naturas separatim existentes.

I. Fuit canonicus Compendiensi, dialecticus acutus, sectæ Nominalium addictus, & *Petri Abelardi* præceptor. Cogebatur anno 1092. hunc errorem in concilio Suessionensi detestari, verum periculo superato eum resumebat, hinc solum vertere jubebatur. Tandem bis exul in Aquitaniam concessit. (*Mabilionius.*)

§. 144. Græcis, & ceteris orientis Christianis acriter seculo

XII. cum varii generis fanaticis pugnandum fuit, qui feruntur credidisse duplicem Trinitatem, conjugii & carnis usum rejecisse, omnem cultum Dei externum baptismum etiam cum eucharistia sprevisse. Græci, ceterique orientis populi hoc hominum genus vocant *Massalianos* seu *Euchetas*. Ex hoc genere proditisse dicuntur *Bogomili*, quorum author *Basilii* medicus & monachus sub *Alexio Comneno* Imp., quum ad frugem revocari nullo modo posset, Constantinopoli igne damnatus est. Quæ de hoc homine, ejusque sententiis memoriæ sunt prodita, satis perspicue docent, ad Manichæorum, & veterum Gnosticorum religionem disciplinam ejus accessisse².

1. Nomen sectæ huic est a misericordia divina, quam continuo implorasse dicuntur, nam *Bogomilus* lingua *Mysorum* est, qui misericordiam Dei implorat.

2. Mundum siquidem, & corpora non a Deo, sed a dæmone condita esse statuebat, hinc & Christo verum corpus fuisse negabat, hinc lege sue espuerat, hinc resurrectionem corporum negabat, quæ ad pravam materiam reditura esse putabat.

§. 145. *Petrus de Bruis*, & discipulus ejus *Henricus*¹, ut refert *Petrus Cluniacensis Abbas*, sequentia docuere: 1) homines ante usum rationis baptizandos non esse, eo quod non aliena sed propria fides cum baptismo salvet dicente Domino: *qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur*, 2) templa non esse extruenda, & jam extracta demolienda, eo quod ubique Deus in taberna, & in ecclesia, in foro & in templo eos, qui merentur exaudit, 3) cruces sacras esse confringendas, quia instrumentum mortis Christi non venerandum, sed ad ultionem mortis ejus omni dedecore afficiendum, 4) in eucharistia Christum realiter non adesse².

1. *Petrus* post viginti annorum itinera Anatiæ, sive ad fanum S. *Ægydii* crematus est, *Henricus* vero in carcerem fuit conjectus, ubi decessit.

2. Manichæos etiam fuisse *Petrobrusianos* fama vulgavit, quam tamen incertam fuisse ipse *Petrus Cluniacensis* significat. Sane Manichæum non fuisse *Bruisium* id palam ostendit, quod a carnibus non abstinuerit.

§. 146. In Italia *Arnaldus de Brixia* Petri *Abælardi* discipulus vir moribus severus res novas moliebatur, contendens, omnia bona temporalia esse laicorum, & injuste a clericis retineri, nec salutem consequi posse episcopos regalia, & monachos possessiones habentes. Cum eam ob rem ab *Innocentio II.* in concilio Lateranensi anno 1139. damnatus fuisset, in Helvetiam secedere coactus est, at *Innocentio* mortuo redibat. Post varia fata anno 1155. jussu *FridERICI* Imp. captus ad rogam condemnatus, cineresque

in Tyberim projectæ: *ne stolidæ plebis, quem fecerat improbus error, martyris ossa novo, cineresque foveret honore, ut cecinit Guntherus* ¹.

1. Excusari Arnaldus posset, & pœna rogi impulsu S. Bernardi in eum lata satis iniqua fuit, cum enim vidisset, ex immensis divitiis Pontificum, episcoporum, & monachorum mala multa bellaque nasci, tum rei publicæ, tum ecclesiæ salus poscere videbatur, ut sacer ordo congrua sustentatione contentus opes suas imperantibus civilibus reddat; non enim jus habent ob ministerium sacrum præter congruam sustentationem quid exigendi ministri sacri.

§. 147. Inter doctores *scholasticos*, qui veritatem violasse visi sunt, primas tenet *Petrus Abælardus* ¹, auctore potissimum S. Bernardo in concilio Suessionensi, & Senonensi anno 1220, & 1240. condemnatus ². Ipse Abælardus ad sedem Romanam provocavit, ad quam accessurus præpeditus est morbo, obiitque anno 1142. apud monachos Cluniacenses a Petro Venerabili Cluniacensium Abbate cohonestatus amplo, splendidoque epitaphio ³.

1. Post consuetudinem cum *Heloisia*, ex qua filium suscepit, & cujus causa procurante *Fulberto* canonico Parisiensi *Heloisæ* patruo virilia ei exsecta fuere, monachus S. Dionysii Parisiis factus est.

2. Bernardus enim in Senonensi concilio asserbat, Abælardum loquentem de Trinitate sapere cum Ario, agentem de gratia sentire cum Pelagio, & de Christi persona scribentem adherere Nestorio, quod Bernardi judicium confirmatum fuit epistola Innocentii II. ad episcopos Galliarum, in qua hæc habentur: *Dolemur, quod in Petri Abælardi pernicioza doctrina Arii, Manichei, Nestorii, Eutychis, & Dioscori hæreses pullulare cœperunt: unde universa ipsius Petri perversa dogmata cum suo authore damnamus &c.*

3. Epitaphium Abælardi, ut habetur apud Caveum in seculo Waldensi ita clauditur.

Est satis, in tumulto Petrus hic jacet Abailardus
Cui soli patuit, scibile quidquid erat.

§. 148. In concilio Rhemensi, quod anno 1148. præsidente Papa *Eugenio III.* habebatur, homo quidam fatuus ex minori Britania damnabatur *Eon* nomine. Quum enim in formula exorcismi hæc verba audivisset: *per EUM, qui venturus est judicare vivos & mortuos*, ex convenientia vocabuli EUM cum nomine suo concludebat, se illum *eum* esse, qui vivos, & mortuos judicaturus erit ¹.

1. Medicis tradendus stolidus homo, non hæreticis adnumerandus. Ipse in carcere obibat. multi vero sectatorum ejus, quos in Britania minori habebat, cum ab ejus veneratione abduci non poterant, supplicio ignis necati.

§. 149. Rusticani, & illitterati homines quidam seculo XII. *Apostolicorum* sectam condiderant; nam vitæ integritatem os-

tentates, omniaque exercentes exterioris pietatis officia se Apostolorum successores esse gloriabantur. Baptismum parvulorum, sanctorum invocationes, & orationes pro defunctis rejiciebant. Non solum ex nuptiarum damnatione, sed etiam ex abstinentia a carnibus, a lacte, & omnibus ex coitu genitis Manichæorum sobolem se probabant.

§. 150. Nulla vero secta ex iis, quæ seculo XII. sunt exortæ, majorem sibi famam, majoremque sectatorum numerum peperit, quam *Waldensium*. Auctor sectæ erat Petrus *Waldo* ex oppido *Vaulx* dives mercator ¹. *Reinerus* quondam inter *Waldenses* episcopus, dein vero ad ecclesiam nostram reversus, ordinemque Prædicatorum ingressus in suo de secta *Waldensium* opusculo errores, quorum ad accusabantur, in tria partitur capitula, primum complectitur conceptus de ecclesia, & clero Romano ², alterum circa sacramenta, & tertium reprobationem quorundam rituum ecclesiæ Romanæ. Communia cum *Waldensibus* habuere dogmata *Albigenses* exorti seculo XIII. nomen sortiti ab *Albigensi* civitate, seu *Abia*, aut *Albiga* provinciæ *Narbonensis* in *Occitania*, ubi plurimum invaluerunt regnantibus *Philippo Augusto*, & *Ludovico VIII.*

1. Condidit eam anno 1160. sequenti occasione: cum civis quidam *Lugdunensis* subito cecidisset, *Waldo* mortis imagine perterritus vim ingentem pecuniæ pauperibus erogavit, quæ beneficentia multitudinem pauperum maximam ipsi consociavit, quibus voluntariam paupertatem, ac Christi exemplar sectari persuasit, hinc ejus sectatores dicti sunt *pauperes de Lugduno*, *Cathari*, seu pueri in *Sabaudia* autem, & *Pedemontii* vallibus *les Barbets*. *Sabatatos* etiam, & *Insabatatos* dixere, non quod in *Sabato* judaizarent, ut comenti sunt aliqui, sed quod ob nimiam paupertatem calceos deferrent ligneos quos Galli vocant *Sabots*. Dividebantur etiam in *perfectos* & *imperfectos*, quorum quidem illi sponte omni se possessione abdicabant, ipso habitu, & vestitu rerum omnium inopiam profitebantur, crebris jejuniis corpus attenuabant, hi vero paulo liberalius, & receptis moribus convenientius, etsi sine omni fastu & luxu vivebant.

2. *Fleuryus* ad annum 1184. scribit *Waldenses* initio errasse in eo dumtaxat, quod paupertatem desiderem, & fanaticam profitebantur, spernebantque ecclesiasticam potestatem. *Reinerus* autem in iis sequentia reprehendit: 1) quod adfirmaverint, ecclesiam Romanam sub *Sylvestro* Papa defecisse, quia temporalia, & immobilia bona tunc possidere cepit, 2) quod ecclesia Romana sit meretrix in *Apocalypsi* descripta propter ornatum superfluum, 3) Papam esse omnium errorum caput, episcopos scribas, & monachos pharisæos, 4) Papam, & episcopos homicidas esse ob bella injusta (§. 111 I) ab ipsis adprobata, & decreta, 5) uni Deo parendum esse, non prælatis, 6) neminem in ecclesia altero esse majorem juxta illud *Matth. C. 23. Omnes vos fratres estis.* 7) decimas solvendas non esse, quia in ecclesia primitiva non solvebantur, nec clericos possessiones habere debere juxta illud *Deuter. C. 18. non habebunt sacerdotes, & omnes, qui de tribu Levi sunt, partem, & hæreditatem cum populo Israel, quia sacrificia comedunt, & nihil aliud accipiunt*, ideo clericos omnes manibus operari debere Apostolorum instar.

§. 151. Seculo XIII. anno circiter 1230. *Stadinghorum* ho-

minum fanaticorum secta in Germania¹ erupit; somniabant enim, se dæmone magistro uti, qui se ipsis in diversis formis in secretis eorum scholis conspiciendum præberet, eosque informaret ad sui cultum. Feruntur hi extinctis lucernis promiscuam libidem exercuisse. Corpus Domini singulis annis in paschate e manu sacerdotis acceperè, illudque in ore servantes in latrinam expuebant, Luciferum a Deo violenter & injuste in infernum præcipitatum fuisse putabant, clericos & monachos, si forte in illorum manus inciderent, omnibus injuriis affecerant.

- I. Ingens numerus, præsertim rusticorum sectam hanc profitebatur, qui in finibus Frisæ & Saxonie paludibus, & fluminibus circumdati ac muniti suadente Gregorio IX. Papa ab Henrico Brabantie Duce, & Florentino Hollandie Comite maxima clade prostrati sunt. Sex millia cæsa, ceteri partim aquis submersi, partim in varias regiones dispersi (hæc constat ex Gregorii IX. Epist. ad Archiepis. Moguntinum).

§. 152. *Fratres, & sorores liberi spiritus* multos utriusque sexus homines magna pietatis specie in partes suas trahebant, disputantes ex Rom. Cap. 8. v. 2. 14. se veros Dei filios in plenissimam esse libertatem assertos, variaque nomina in diversis provinciis sunt sortiti. In Germania enim, & Belgio *Beghardi* & *Beguttæ*, in Gallia *Beghini* & *Turpulini* dicebantur. Discurrebant vero per agros, & urbes panem clamoribus poscentes, laboris osores, mulierum clandestina commercia sectantes¹ populum a publicis conventibus sacris avocabant (*Millerus in Moshemii compen.*)

- I. His tamen longe deterior erat secta *Guilleminæ* fœminæ ex Bohemia ortæ a *Bosio*, *Buricelio* descriptæ. Hujus sectæ viri & mulieres post quasdam preces sub medio lumine abscondito ad fortuitos concubitus gradiebantur, ut *Spondanus* refert ad annum 1360, sed *Guilleminam* quoque asserebant esse spiritum sanctum fœmineo sexu incarnatum, aliaque absurdissima fingeant deliramenta. Obiit hæc fœmina anno 1281, & anno 1300. exhumata, ac combusta (*Jo. Mabillon. Musæi Ital. p. I. 20.*)

§. 153. *Flagellantium* cruenta secta circa annum 1260. in Italia est exorta. Magna hominum copia omnis ordinis, ætatis, & sexus per urbes, & agros flagella manibus tenens discurrebat, nudatumque corpus flagellis misere lacerebat bis in die per dies tres, & triginta in memoriam annorum a Christo in terris transactorum. Quidam impostor sectæ huic addictus finxit, delatam ab angelo epistolam, qua universis peccatoribus securitas veniæ datur, qui triginta quatuor diebus flagellantium devotionem exercent, neminem autem a peccatis absolvi asserebant, qui sectæ huic nomen non dedisset, ideo mutuo audita confessione se absolvebant. Renovata est hæc secta anno 1349. in Germania,

& Hungaria ¹. Neminem ad suam recipiebant sectam, nisi qui quatuor ad minus denarios singulis diebus ad victum haberet, ne mendicare cogeretur, nisi peccata confessus esset, & suæ haberet uxoris consensum. ².

1. Eodem enim anno 1349. ducenti Spiræ magno honore sunt excepti, centum alii ad ipsos illuc accesserant, Argentorati mille numerabantur. Damnavit illos eodem anno universitas Parisiensis, vetuitque Philippus Rex, ne sub vitæ discrimine Gallias pervaderent, damnavit eos etiam *Clemens VI.* Adhuc seculo XV. inferioris Saxoniae incolis molesti erant, ab antiquioribus tamen diversi, nam rejiciebant omne cultum externum, in fide, ac flagellatione omnem salutis spem collocantes. Dux sectæ in Thuringia *Conr. Schmidt*, Quedlinburgi *Nic. Schadem*, in reliquis provinciis innumeri alii, vivi ab *Inquisitoribus* combusti sunt. (Illorum scripsere historiam *Albertus Argentinensis*, *Schöttgen*, *Fo. Gersonius* vero speciali eos tractatu confutavit.)

2. Huic lugubri sectæ toto genere opposita erat hilaris illa *saltantium* Aquisgrani anno 1373. orta & per Belgium diffusa. Utriusque autem sexus homines choreas ducebant repente, manibusque sese invicem tenentes, tanto ardore tamdiu saltabant, donec suffocati fere conciderent, interea sibi mirabilia visa obtingere perhibentes. Dæmoni hæc cæca illa cæta tribuebat, morbumque exorcismo impugnavat, quem medicus citius, aut lictor armatus, simpliciusque vicisset.

§. 154. De *Fratricellorum* secta & veteres, & recentiores tam confuse, & dubie disserunt, ut difficulter erui possit, quæ eorum origo, doctrina, & mores fuerint. Probabilius videtur *Fratricellos* (qui etiam latine *fratres parvos*, aut *fraterculos de paupere vita* sese nominabant) monachos fuisse Franciscanos, sed a magna Franciscanorum familia segregatos, præpositi generalis, & Pontificis auctoritatem recusantes, qui Francisci legibus perfectius obtemperare volebant, quam ceteri Franciscani, eaque de causa nec communiter, nec separatim aliquid possidebant, sed mendicando quotidie victum quærebant, laceris ac sordidis utentes vestibus ¹. Putabant professos regulam Francisci non esse obstrictos ad obediendum Romano Pontifici in suis declarationibus, seu interpretationibus circa regulam factis, eo quod regula sit ipsum Christi evangelium, negabant Papam ordinem Francisci abrogare posse, Christum & Apostolos etiam in communi nihil habuisse putabant, in eoque positam esse evangelicæ paupertatis perfectionem.

1. Cultu sordido incedentes (ait *Nat. Alex.*) gyrovagi, hypocritæ paupertatis evangelicæ speciem sibi arrogabant, se orationi, & contemplationi addictissimos mentiebantur, ideoque ad laborem non teneri. Unde ad sectam ignavorum hominum colluvies pastores porcorum, gregum, ac pecorum, cementarii, carbonarii, fabrique confluebant panem ut otiosi comederent, & mendicitate (ut ipsis quidem videbatur) non indecora vitam sustentarent.

§. 155. *Georgius Palamas* Græcus monachus, ac postea episcopus Thessalonicensis *Palamitarum* ¹ sectæ nomen dedit, *Bar-Gem. hist. eccl. T. II.*

laamus gente Calaber, monachus S. Basillii, episcopus postea in Calabria Hieracensis Græciam peragrans, & in monachorum mores inquirens sectam hanc detexit; et veterum enim magistrorum suorum præscripto quotidie in remoto quodam angulo sedentes oculos constanter in medium ventrem, seu umbilicum per certum tempus dirigebant, in illo vero statu divinam quamdam lucem se intueri jactabant. Quæsi, qualis hæc lux esset? responderunt, ipsam esse Dei gloriam, lumen vero, quod in transfiguratione Christi adparuit, exempli loco adferebant ¹.

1. Sectam hanc plerique illorum monachorum sunt professi, qui se *ἠουραρά* a quiete, & animo imperturbato nominabant; *Herychasta* enim latino vocabulo sunt *Quiescentes*, Barlaamus eos etiam *Euchetas*, *Massalianos*, & novo vocabulo *ομφαλογύψας*, *Umbilicos* vocabat.

2. Non est, cur quis miretur, monachos quosdam orientales ad eam dementiam devenisse, ut putarent, se lumen Dei, ejusque gloriam videre, si oculos ad umbilicum figunt; nam omnes populi orientales, qui vitam *contemplativam*, seu *mysticam* profitebantur, seu Christiani fuerint seu Machumedani, in institutis suis habebant, oculos in certum punctum quotidie per horas aliquot pertinaciter defigendos esse, quod qui fecerit, illum extra se velut rapi, resque cernere admirabiles, & frui voluptate nulla re explicanda. Explicatum res hæc planum habet, si adtendatur, facultatem imaginandi, ac phantasiam ex prædicto situ corporis diu servato multa proponere objecta imaginaria.

§. 156. Anno circiter 1420. *Adamitarum* sectam suscitavit quidam *Picardus*, qui ex Gallia Belgica per Germaniam in Bohemiam penetravit, seque Adam, ac Dei filium nominabat. Ejus asseclæ nudi incedebant addicti promiscuis connubiis in omnem exardescentes libidinem, atque adeo inverecondi, ut illos *Zischka* dux Thaboritarum omnes gladio deleverit duobus tantum reservatis, ex quibus gentis superstitionem cognosceret. Paulo modestiores his erant *fossarii*, qui ad instar brutorum promiscuam libidinem in abditis locis, fossisque, unde nomen habent, explebant.

§. 157. Opportuna se hic offert occasio disserendi de origine inquisitionis hæreticæ pravitatis, quæ in hac epocha est exorta. Cum enim seculo XIII. Waldenses, & Albigenses in provinciis Galliæ, præsertim Tolossana latius quotidie se extenderent *Innocentius III.* sub initium seculi XIII. anno 1204. *Arnaldum* Abbatem Cisterciensem, *Petrum* de Castro novo, & *Radulphum* monachos ejusdem ordinis illud delegavit, ut in inquirendis hæreticis episcopos adjuvarent, imo plenissima autoritate papali muniti eorum in persequendis hæreticis defectum supplerent, qui dein *Inquisitores fidei*, seu *hæreticæ pravitatis* dicti sunt. At tum episcopi, tum magistratus civiles eorum missionem licet a Papa sæpius confirmatam agnoscere detrectabant, adeo ut biennio

jam prædicationi insistentes nihil, aut parum se profecisse viderent. Quare idem Pontifex Innocentius III. anno 1206. *Didacum* episcopum Oxomensem, & *S. Dominicum* ejusdem ecclesiæ tum canonicum ut se prioribus jungerent, eadem autoritate ablegavit.

- I. Dominicus mox socios hujus operis sibi conquirere, & novi ordinis ad hunc scopum instituti autor. Iisdem temporibus *S. Franciscus* cum suis fratribus hoc munus contra hæreticos in Italia sibi sumpsit. Mox eo ventum est, ut fratrum mendicantium turbæ quaquaversum per provincias discurrerent, tum voce tum scriptis hæreticos impugnant, populum ad belli societatem signo pænel crucis pectori affixo excitarent iisdem indulgentiis concessis, quas nacti sunt milites cruciati.

§. 158. Hactenus quidem omni jurisdictione destituti magis *delatorum*, quam *judicum* officio fungebantur, quod ut effectu non destituatur, Innocentius III. in concilio Lateranensi IV. anno 1216. archiepiscopis, & episcopis sub pœna depositionis imperavit, ut in convictos, aut suspectos de hæresi debitis animadvertant pœnis, Principes vero, & magistratus civiles juramento obstringi voluit, vi cujus promittere debuere, se de terris sibi subjectis universos hæreticos esse exterminaturos, si quis autem requisitus & monitus suam terram purgare neglexerit ab hæreticis, eum excommunicari jussit, per annum vero in excommunicatione persistentis terram Catholicis occupandam se daturum edixit.

- I. Accesserunt *Friderici II.* constitutiones de anno 1221., quibus iudicibus secularibus hæreticos ab ecclesia judicatos puniendos commendavit: obstinatis pœnam ignis, pœnitentibus vero carceres perpetuos præstituit, pœnas criminis perduellionis & læsæ majestatis ad crimen hæreseos extendit, omnesque leges tum jure civili, tum canonico contra hæreticos latas confirmavit, præterea inquisitores, id est, fratres Minores & Prædicatores tuendos recepit, (Constitutiones hæc extant apud *Goldast. Constit. Imp. Tom. I. p. 293.*)

§. 159. *Gregorius IX.* eodem zelo animatus legatum suum ad provincias, quas Albigenses inhabitabant, misit, qui anno 1229. celeberrimum illud celebravit concilium, in quo peculiaris contra hæreticos procedendi modus primum definitus est. Et quia episcoporum rigor ei non videbatur sufficere, tandem anno 1231. inquisitionis officium solis fratribus Dominicis commisit, sed nimis inquisitorum fervor & rigor in causa fuit, quod hoc inquisitionis tribunal in Gallia non diu perstitit.

§. 160. *Friderici II.* leges (§. 158. 1.) anno 1243. *Innocentius IV.* confirmavit, pluraque anno 1252. pro stabiliendo inquisitionis tribunali adjecit, quod & ipse Dominicis & Franciscanis per Lombardiam, Romaniolam una cum episcopis exercendum mandavit tanta severitate, ut sæpius mitigari debuerit. Hæc est inquisitio *Italica*, quæ postea in Tuscia quoque, quin & in aliis

Italiæ partibus successive stabilita nullibi tamen sine maximo labore, & perpetuis contra inquisitionis abusus querelis ¹.

1. Potest huc quoque referri inquisitio *Venetæ*, quæ a temporibus Nicolai IV. a curia Romana independenter propria reipublicæ autoritate exerceri cæpit. Regnum *Neapolitanum* ob dissidia Regum, & Pontificum intactum ab hoc iudicio mansit.

§. 161. Ex Italia mox in alia regna penetravit inquisitio & imprimis instinctu *Raymundi de Pennafort* anno 1233. in Aragoniam migravit. Ibi pœne jam extincta erat, cum *Ferdinandi Catholici* precibus Sixtus IV. anno 1483. *Thomam de Turrecremata* Dominicanum inquisitorem generalem dedit, quem biennio post in hoc munere Innocentius VIII. confirmavit. Illius auctoritate anno 1484. conventus Hispalensis celebratus est, quo universum iudicii ordinem, quo ad nostra usque tempora utebantur, designavit, & intra annos quatuordecim, per quos hoc munere fungebatur, 14000 ad rogam sunt damnata ¹. Hispani hujusmodi tribunal in Belgio quoque moliebantur, ubi Dux Albanus regnante Philippo II. armata manu rem adgressus est, ejus immanitatis metu defecere Batavi cum fœderatis provinciis, nec in reliquo Belgio ullum dudum supererat inquisitionis vestigium, nisi innata quædam populi Belgici ejus execratio. (*Van Espen*) Inquisitio *Lusitanica* ad normam Hispanicæ a Paulo III. anno 1535. postulante *Joanne II.* Rege est erecta.

1. Circa idem tempus, quo opera Raymundi de Pennafort inquisitio migravit in Aragoniam, etiam venit in Germaniam, cum jam a Gregorio IX. Papa primus Germaniæ inquisitor denominatus est *Conradus Marpurgensis*, at Germani eum, cum muneri suo incumberet, juxta natale solum suum Marpurg anno 1223. necarunt.

§. 162. Processus ipse inquisitionis hoc ordine peragebatur: Inquisitor mandatum a Papa, aut ejus vicariis acceptum exhibebat episcopo ejusve vicario, & magistratibus civilibus, hosque cogebat ad jusjurandum de executione legum civilium & ecclesiasticarum contra hæreticos ¹. Deinde munus suum solemniter oratione in æde primaria, in qua proponit *edictum fidei* ², auspicatur.

1. Primi inquisitores a Principibus litteras liberi comeatus, & jusjurandum de legum contra hæreticos executione adeo rigide exegerunt, ut detrectantes excommunicarent, & civitates interdicto subicerent, sed postquam certa tribumalia sunt consecuti, eorumque jurisdictio agnita est, violentis his mediis abstinuerunt.

2. Sic adpellabant monitum generale ad omnes homines, ut sub pœna excommunicationis intra certum tempus eos omnes, qui hæreseos suspecti sunt, denuncient. Terminus præstitutus fuit triginta dierum, intra quem qui venerant, & se ipsos adcusabant, a pœnis *ordinariis* liberabantur, unde terminus *gratiæ* dictus fuit.

§. 163. Proposito edicto fidei adcusationibus vel denunciatio-
nibus aures præbebat, & suspectum in carcerem abripiendum ju-
bebat, interrogabatque non adeo exacte servato juris ordine. In-
quisitor autem cuncta alta voce promebat, ne adcusati aut pœ-
nam effugere, vel ceteros erroribus contaminare potuerint. Causa
præparata adhibito episcopo, vel vicario suo generali, itemque
doctorum ac proborum virorum consilio sententiam protulit in
loco publico cum debita solemnitate, & hoc ipsum est, quod
Hispani *actum fidei* (AUTO DE FE) adpellabant, quem ut tanto
celebriorem redderent, plerumque plures diversorum criminum
reos asservabant, quos simul supplicio tradebant. Erexerant in
loco frequenti suggestum, ex quo inquisitor vel socius verba fe-
cit ad populum de *fide*, deque erroribus illorum, quos in su-
blimi loco expositos ostendit populo, denique sententia lata mox
executioni dabatur.

§. 164. Qui convicti, aut violenta suspicione gravati sed pœ-
nitentes erant, publice abjurata hæresi ab excommunicatione ab-
solvebantur. Insigne pœnitentis acceperant vestem, quam *saccum*
benedictum (SAN BENITO) vocabant ¹. Qui convicti, & impœni-
tentes erant, vel etiam pœnitentes sed relapsi, judici seculari tra-
debantur ad supplicium ², atque hoc erat in Hispania omnium
spectaculorum maximum, quod ut eo terribilius reddant, impœ-
nitentes saccis nigris, quibus flammæ infernales & dæmonum figuræ
depictæ erant, indutos rogo injecere ³.

1. Erat hæc vestis instar humeralis cruce Andreana a tergo & in pectore sig-
nata, quamque quoad vivunt gestare, ac certis diebus ad portam ecclesiæ cum
cereo accenso in manibus se sistere vel similem pœnitentiam agere teneban-
tur, nonnumquam in perpetuum carcerem detrudebantur.

2. Equidem ne *irregularitatem* contraxerint inquisitores, sententiæ inserebatur
formula, qua evitandæ irregularitatis causa efficaciter intercedebant, ut ci-
tra mortis periculum judex sententiam moderetur. Sed ita universis illudebant;
nam si judex vel recusaret, vel momentum differret exequi leges, quæ sup-
plicium ignis in hæreticis decernunt, excommunicabatur, & si per annum in
excommunicatione persistit, ex tunc velut hæreticus condemnabatur. Hinc
hæc inquisitorum intercessio & protestatio de praxi adeo in meram ceremo-
niam, & formalitatem abiit, ut ne adtendi quidem potuerit a iudice secu-
lari, nisi ipse se voluit exponere periculo, ut quæ hæreticus damnetur. Quod
vero magis mirandum illud est: ipsi Imperanti denegatam fuisse facultate
adgratiandi in sententia ab Inquisitoribus lata.

3. Scopus instituti inquisitionis est, loca ubi viget, ab hæreticis vel purga-
re, vel præservare. Ast media ad hunc finem obtinendum adhibita sunt ejus-
modi, ut spectato naturæ ordine hypocrisin & ignorantiam producant. Timor,
ne quis denunciatur, in carcerem detrudatur, & ob simplicem conjecturam, cujus
fundamentum erit verbum quoddam incaute prolatum, puniatur, impedit quo mi-
nus aliquis de eo, quod religionem concernit, loquatur, dubia si quæ habet propo-
nat, questiones formet, ac se instrui curet. Brevisissimum simul ac tutissimum

est aut tacere, aut loqui, & agere sicut alii sive interna cum externis correspondant sive non. Peccator consuetudinarius, qui concubinam suam dimittere non vult, paschalem obire communionem non omittit, ne in fine anni tanquam de hæresi suspectus inquisitioni denunciatur; regiones ubi inquisitio viget, laxissimis casuum doctoribus abundant. Optimum in litteris proficiendi medium est lectio; verum hæc in ejusmodi loco admodum difficilis est. Sacra scriptura ibidem non in lingua vernacula sed latina solum prostat, & qui biblia hebraica habet, de judaismo se suspectum reddit. Plures probatæ Patrum, aliorumque scriptorum ecclesiasticorum editiones hic prohibite sunt, quia ab hæreticis, aliisque authoribus suspectis adornatæ. (Fleury Diss. 7. in H. E. §. 13.) Verendum est, ne homines alienæ jurisdictionis ministri mandati regulas migrent, culpasque, ac suspensiones augeant, exaggerentque, ut sit, quod agant. Porro inconcinnum est, ut in terris, in quibus per duo secula hæretici nom tolerantur, quotidie hæretici vel apostatæ inventi puantur. (Idem in *Instit. jur. eccles.*)

CAPUT TERTIUM

DE

CONCILIIS.

§. 165. Anno 1122. sub *Callixto II.* Papa, & *Henrico V.* Imp. Romæ in Lateranensi basilica habebatur concilium, quod est *generale IX.* & *Lateranense I.* Interfuere episcopi trecenti (in *Pandulphi Pisani scriptis nongenti* mendose leguntur). Occasio illud celebrandi erat dissidium inter sacerdotium, & imperium circa investituras per annulum, & baculum, de quo infra dicitur. Canones sunt conditi viginti duo & expeditio cruciata propositis indulgentiis decreta.

§. 166. Romæ in eadem basilica Lateranensi anno 1139. habebatur concilium inter *generalia X.* & *Lateranense II.* sub Papa *Innocentio II.* & *Conrado III.* Imp. Aderant Patres circiter mille. Occasio convocandi fuit schisma *Petri Leonis* Antipapæ¹. Pronunciatum anathema in Petrum de Bruiis (§. 145.) & *Arnaldum* de *Brixia* (§. 146.) canones conditi triginta, inter quos notabilis ob datum est decimus quintus *privilegium canonis.*

1. Eadem enim die, qua *Innocentius II.* est electus, factio seditiosa intrusit *Petrum Leonis* nomine *Anacleti II.* usurpato. *Innocentius* Roma secedens ad *Ludovicum VI.* Galliarum Regem, deinde ad *Lotharium* perrexit, a quo Romam deductus, & restitutus est. Discedente autem ex urbe *Lothario* *Innocentius* nondum extincta *Anacleti* factione *Pisas* advenit ibidem commoratus usque ad obitum *Anacleti.* Verum huic seditiosi substituerant iterum alterum, quem *Victorem IV.* adpellarunt. Hic post tres menses dejectus est, & celebrato concilio schisma extinctum.

§. 167. Romæ iterum in Laterano sub *Alexandro III.* Papa,

& Friderico II. Imp. anno 1179. celebratum est concilium inter *generalia XI.* & Lateranense III. Aderant episcopi trecenti. Anathemate sunt proscripti Waldenses, & Albigenses (§. 150) canonesque conditi numero viginti septem.

§. 168. Romæ denno in Laterano sub Innocentio III. Papa & Friderico II. Imp. anno 1215. convocatum concilium inter *generalia XII.* & Lateranense IV. Aderant Metropolitæ, & Primates 76, episcopi 412, Abbates & Priores 800. Occasio illud convocandi erat expeditio contra Saracenos, & errores Joachimi Abbatibus, ac *Almerici Carnotensis* ¹. Expositum est symbolum fidei ad stabiliendam transubstantiationem, damnataque Joachimi, & Almarici doctrina, canones numero septuaginta sunt conditi ².

1. Ortus fuit Carnuti (Chartres) in Gallia Celtica, commentus est, nullam futuram fore generationem, sexusque discrimen, si Adam non peccasset, cessasse jam cum lege Moysis potestatem patris, & ipsius Almerici ætate legem Christi. Vigere autem modo legem spiritus S., per quam omni religione externa sublata unusquisque sola interiori gratia salvetur. (*Martene Tom. 4. Anecd. Fleury ad annum 1210. num. 59.*)

2. Canone tertio fuit statutum, ut hæretici magistratibus civitibus puniendi tradantur, canone quinto, post Romanam ecclesiam locus nobilior conceditur Constantinopolitanæ, quæ illum a concilio Constantinopolitano anno 381. usurpaverat, canone vigesimo primo, cunctis præcipitur fidelibus, ut saltem semel in anno recurrente paschate proprio sacerdoti peccata confessi sacram cœnam sumant. Decretum quoque fuit, ut Judæi, & Saraceni inter Christianos degentes aliquo indumenti genere ab iis discernantur.

§. 169. Concilium *Lugdunense I.* inter *generalia XIII.* habebatur anno 1245. sub Innocentio IV., & Friderico II. Imp. Aderant episcopi centum quadraginta & Balduinus Imperator orientis. Conditi ibidem canones decem septem, quorum duodecim a Bonifacio VIII. inserti fuerunt Lib. 6. decretalium, cum pertractent de judiciis ecclesiasticis, reliqui spectant ad subsidia mittenda cruce signatis ¹.

1. Dicta quoque sententia excommunicationis, & depositionis in Fridericum II. ob rationes infra adducendas. Disputare solent num Imperator autoritate totius concilii, utrum vero a solo Innocentio consentientibus ei aliquibus tantum episcopis exauctoratus fuerit? de qua re coram dici potest.

§. 170. Concilium *Lugdunense II.* inter *generalia XIV.* celebratum fuit sub *Gregorio X.* Papa & *Rudolpho I.* Imp. anno 1274. Interfuere episcopi 500. Abbates 70, Prælati alii 1000. Definita est processio spiritus S. a patre & filio, ac rursus Græci in communionem recepti sunt, statuta auxilia Christianis bellum in Syria gerentibus, & canones conditi triginta.

§. 171. Concilium *Viennense* in Gallia *generale XV.* habebatur sub Clemente V. Papa & Henrico V. Imp. Interfuere præter cardinales episcopi trecenti. Actum est in hac synodo de recuperatione terræ sanctæ, extinctus ordo Templariorum ¹, damnati fuere Beguardi, & Beguinæ, indictumque suadente Raymundo Lullo, ut in Oxoniensi, Parisiensi, aliisque academiis hebraica, chaldæa, & arabica lingua traderetur.

I. Sunt, qui existimant *Philippum Pulchrum* Galliarum Regem divitiis Templariorum inhiasse, eorumque extirpationem hac de causa urisise; verum constat, Philippum bona, quæ possederant, amplissima partim aliis ordinibus, maxime equitibus S. Joannis hodie Melitensibus tradidisse, residuum vere fisco regio intulisse, probabilius proin eorum est sententia, qui scribunt, ob enormia, quorum adcusabantur, crimina fuisse extirpatos; nam *Thomas Walsinghamus* in historia anglicana in vita Eduardi II. narrat: *Depositum fuit contra Templarios, & compertum, quod quando receperunt quemquam ad ordinem, amotis omnibus exceptis fratribus ejusdem ordinis adduxerunt illum ad locum privatum, & totaliter denudaverunt, & tunc unus accederet ad eundem, & eum oscularetur in posteriori parte, deinde indueretur & cingeretur corrigia de Sambuco. Et post crux portaretur & ibi diceretur sibi, quod crucifixus non est Christus, sed quidam falsus propheta deputatus per Judæos ad mortem propter delicta sua, & fecerunt eum ter spuere super illum, & postea projecerunt crucem ad terram, & eum pedibus conculcari fecerunt, deinde ostenderent sibi caput cujusdam idoli, quod quotidie adorabant. Et præter hæc depositum est contra eos, quod vitio fœdarentur sodomitico statuentes, quod nullus utatur mulieribus, sed quilibet alterutro, cum voluerit.*

§. 172. Occasione *magni schismatis occidentis* celebratum est concilium *Pisanum, Constantiense* ¹ *Basileense, ac Ferrariense*, de quibus infra opportunior erit dicendi locus.

I. In hoc concilio præter schismatis compositionem etiam agebatur de damnatione *Wicleffi*, & *Hussi*, ideo hic loci utriusque damnatio est exponenda.

§. 173. In sess. VIII. damnata est doctrina ac memoria *Johannis Wicleffi* ¹, ac speciatim articuli 45. ibidem inserti quidam ut hæretici, alii erronei, alii ut scandalosi & blasphemii, quidam ut piarum aurium offensivi, nonnulli ut temerarii & seditiosi ², ejus pariter libros omnes & tractatus concilium igne damnavit, ossa ejus denique exhumari jussit, & procul ab ecclesiæ sepultura projici.

I. Erat natione Anglus, theologiæ doctor, & professor Oxoniensis vir acris ingenii, atque ut ista tempora ferebant, in primis eruditus. Ab initio contra monachos mendicantes insurrexit, juraque academiæ Oxoniensis contra illos defendebat. postea vero cum anno 1367. a Simone *Langhano* Archiepiscopo Cantauriensi præfectura collegii Cantauriensis privaretur, qui monachus in ejus locum suffecit, Urbanusque V. Papa, ad quem adpellavit, judicium Archiepiscopi ratum habuisset, tum monachos, tum Pontificis potestatem scriptis, sermanibusque acriter est adgressus, asserens, ecclesiam Romanam esse synagogam sathanæ, autoritatem decretalium, eorumque studium, monachorum institutionem, vota, & mendicitatem reprehendit &c. Obiit anno 1385.

2. Cum in hoc concilio variis notis, seu *cenſurarum* generibus articuli Wicleſſi proſcripti ſint, uſus invaluit, ut in theologia dogmatica in ſimilibus occaſionibus eadem notæ non ſolum diſtingui, ſed multiplicari etiam cœperint.

§. 174. Sess. XV. *Joannis Huſſ* articuli damnati ſunt, qui tunc temporis Pragæ munus professoris theologiæ, & concionatoris obibat. Natus in Bohæmiæ pago *Huſſinez* (unde nomen ſuum accepit) anno 1373. ab obſcuris parentibus in univerſitate Pragensi tantos fecit progressus, ut anno 1393. factus fuerit baccalaureus, 1396. magiſter, 1400. concionator, & confessarius Regiſſæ Sophiæ Bavaræ Regis Wenceslai conjugis, 1401. decanus facultatis theologiæ, & 1409. univerſitatis rector.

§. 175. Huſſus jam ab anno 1408. academiã Pragensem a Gregorio XII., ſeu Angelo Coriario, cui Bohæmia adhuc adhæſerat, abducere ſtudit. Ægerrime vero hoc Archiepiſcopus Pragensis & reliqui ferebant ſacerdotes, qui Gregorii partibus additi erant. Hinc magna inter Huſſum, & Archiepiſcopum inimicitia. Ad hanc primam odii erga Huſſum cauſam, quæ ſuperari poterat, accedebant aliæ majores. Primum *realium* partes in philoſophia ſectabatur, & ea re *nominales* pro ætatis illius more præmebat, horum vero magnus in academiã Pragensi erat numerus, nec mediocriſ authoritas. Deinde anno 1408. efficiebat, ut in Germanorum & Bohæmorum controverſia de ſuffragiorum numero ſecundum Bohæmos pronunciaretur, qui longæ litis exitus Germanos ſic offendit, ut una die ſupra duo millia Pragam reliquerint, nec multo poſt tria millia ſecuti fuerint, & *Lipſiam* trium dierum itinere a Praga diſtanti adierint, ubi *Fridericus* cognomine *Bellicofus* Saxonix elector eorum cauſa anno 1409. academiã condidit.

I. Legibus enim academiæ ſtatutum erat, ut in deliberationibus academicis tribus ſuffragiis Bohæmi uterentur, unico vero reliquæ tres nationes Bavarica, Polonica, & Saxonica, quæ communi nomine nationis *Germanicæ* comprehendebantur. Uſu vero invaluit, ut Germani, qui Bohæmos longe numero vincebant, tria ferrent ſuffragia, Bohæmi unum tantum. Huſſus igitur ſive *patriæ amore*, ſive *Nominalium odio*, quos maxima Germanorum pars Realibus prætulit, inflammatuſ authoritate, qua in aula ob eloquentiam magna valebat, perfecit, ut Germani trium ſuffragiorum jure privarentur, & uno contenti eſſe juberentur.

§. 176. Germanis Praga pulſis Huſſus liberius quam antea contra aulam Romanam & cleri vitia inſurrexit, Wicleſſi etiam libros & ſententias publice laudavit. Jungebant ſe ei *Hieronymus* Pragensis, & *Jacobellus* Miſnensis, qui ad S. Michaelis per id tempus conciones magno cum populi plauſu habebat. Cum illo congreſſus *Petrus* Dreſdenſis mirari ſe ait, doctum piumque vi-

rum in suis sermonibus ad populum errorem illum non animadvertisse, qui circa sacræ cœnæ administrationem in ecclesiam irrepisset, in qua sub una tantum specie corpus Christi populo ministraretur, cum apud Joannem Evangelistam sub utraque specie sumi jubeatur dicente ibi Christo: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* His affectus Jacobellus cum evolutis SS. Patrum scriptis Dyonisii præsertim & Cypriani communionem calicis laudatam invenisset, commovere populum cœpit, ne deinceps sumptionem calicis, sine qua salvari nemo potest, negligeret. Huic Hussus ejusque asseclæ consensere, quod etiam Hussitæ Bohemæ semper retinebant, propterea dicti *Calixtini*, quamvis Wicleffii doctrinam maxima ex parte deseruerint '.

I. In retinendis tamen Wicleffi articulis ab Husso adprobatis constantiores fuisse *Thaboritæ* sic a loco quodam natura munitissimo adpellati, quem ad Lusitaniam amnem Joannes *Zischka* Dux Hussitarum occupavit, mœnibus cinxit, extractisque domibus civitati Thabor nomen dedit, sociosque suos Thaboritas nominari voluit. Hi post Hussi mortem bellum in Catholicos immane gessere, & *Zischka* mortuo (qui ut e pelle sua ad terrendos hostes tympanum conficeretur mandavit) in duas scissi sunt factiones. Alii *Procopium Magnum*, quem *Rasum* quoque vocare, in Ducem sibi elegerant, alii nullum inveniri posse dictitantes parem *Zischkæ* selectis paucis, qui communi consilio rem bellicam gererent, se *Orphanos* adpellavere.

§. 177. Joannes XXIII. Papa excommunicationis sententiam in Hussum tulit, simulque Pragæ sacrorum peractione interdixit, donec ibi moraretur, sed a Papa ad Christum adpellabat Hussus; ac insuperhabita excommunicatione & sermonibus & scriptis doctrinam suam propagare pergebat. Ad Constantiense dein concilium *Sigismundi* Romanorum, & Bohemæ Regis mandato se contulit ad defendendam doctrinam suam. Jamjam autem habiturus ad basilicas omnes, monasteria, collegia, & pontem Pragensem programma affixit Latina, Germanica & Bohemica lingua, quo significabat, se concilio adstiturum, ibique doctrinæ suæ rationem redditurum. Si tamen Archiepiscopus juberet, se in provinciali synodo compariturum, & episcoporum, aliorumque virorum ecclesiasticorum Pragensis provinciæ sententiam auditorum. Conformiter ad hæc litteras dedit ad Regem, Reginam, aulæ proceres, ac magistratum, quibus ipsis notum fecit, se ab Archiepiscopo petiisse, ut audiretur, & quæstio de hæresi, quam sui æmuli affingebant, haberetur: porro inventum fuisse neminem, qui ipsum adcusaret, ideoque jussisse Archiepiscopum, ut cum suis in pace abiret, proinde rogabat Regem, ut ejus rei testimonium sibi concedere dignaretur, nullum tamen ejusmodi testimonium, sed saluum conductum tantum obtinuit.

§. 178. Congregatis eodem tempore Pragæ comitis Hussus a

comitibus, & urbium deputatis obtinuit, ut Archiepiscopum in suum totiusque nationis honorem interrogari curarent, an ipsum hæresim docuisse compertum haberet? si affirmative responderet, se ad satisfactionem & obedientiam paratum. Archipræsul ab ordinibus rogatus respondit, illum alicujus hæreseos, errorisve reum se nescire, sed excommunicatione Pontificis innodatum, a qua absolvi ipsum necesse esset, de quo Archiepiscopi responso patentes litteras aliqui ipsi tradiderunt.

§. 179. His instrumentis prædiisq; munitus, liberoque regio comitatu lætus se itineri ad concilium Constantiense commisit', illucque veniens die sequenti *Joannem Chlumæum*, & *Henricum Lazembogium* ad Papam misit, qui illum Regio diplomate munitum, quo tutus esset, ad concilium cœcumenicum a se deductum nuntiarent: proinde ab eo petere, ut absque periculo, & impedimento Constantiæ degere posset, cui petitioni Pontifex annuit.

I. Cum Norimbergam venisset, programa affixit, quo se Constantiam tendere significabat fidei suæ rationem redditurum, & omnibus, qui ipsum erroris accusare vellent, responsurum, idemque fecit in omnibus urbibus, quas pertransiit.

§. 180. Brevi post suum Constantiæ adventum duplici de causa fugam meditari cœpit', & reipsa dominica III. quadragesimæ in curru straminibus undique tecto, & ea die ex urbe educendo se abscondit. De fuga monitus consul civitatis eum Constantiam reduci jussit, inde post octo dies in ædibus Fratrum Prædicatorum custodia traditus, unde cum pene evasisset, in alium carcerem translatus est. Eodem vero die ipse Papa Joannes XXIII. se Constantia subduxit, hæc causa fuit Hussus in alium carcerem transferendi: ministri enim pontificii, quibus illius custodia demandata erat, dominum secuti claves carceris Sigismundo, & synodo reddiderunt, post hæc Hussus in Constantiensis episcopi potestatem traditus in arcem quamdam trans Rhenum deportatus est diligenter custodiendus.

I. Prima erat causa, quia Reallium sectæ deditus infensissimum se præbuerat Nominalibus, maio vero ejus fato præcipui judicum ejus in concilio Nominales erant, maxime illud Constantiensis concilii oraculum *Joannes Gerson* nominalium maximus patronus, & Hussi hostis, Regis Galliæ, & academiæ Parisiensis orator seu legatus in concilio. Accessit altera fugiendi causa: sacrum in hospitio sæpius faciebat Hussus licet excommunicatus, & plebs frequenter eo concurrebat. Ubi id ad episcopum Constantiensem est relatum ipsi prohibuit, ne sacris operetur, at cum Hussus non paruisset, populo diras minas intentabat episcopus, si missam ejus audiret, tum de fuga cogitare cœpit.

§. 181. Interea *Hieronimus Pragensis* anno 1415. pervenit

Constantiam tum ut doctrinam suam defenderet, tum ut magistro suo Husso suppetias ferret. Programma affixit, quo Sigismundo Imp. & synodo significabat, se paratum esse ad doctrinam suam coram universo concilio defendendam. Postquam ipsi data dies, qua in concilio se sistat, & ad ea, quæ ipsi in causa fidei objicerentur, responderet, fugam arripuit, a præfecto vero Joannis comitis Palatini in itinere interceptus, vinc-tus Constantiam ductus, & in carcerem conjectus est. Utroque jam Husso, & Hieronymo in carcere delitescente Bohæmiæ proceres ad Cæsarem, & ad synodum scribebant pro Hussi libertate, ipsum inauditum carcere condemnatum conquerebantur, violatamque salvi conductus fidem, supplicantes Imperatorem, ut fidei publicæ datæ memor eum carceribus eripiat, exiisque eductus publice audiatur.

§. 182. Nihil tamen Bohæmiæ proceres his effecere litteris, siquidem Hussus ex carcere ad synodum deductus est sententiam damnationis excepturus. Pronunciavit synodus, eum fuisse & esse manifestum hæreticum pertinacem & incorrigibilem, adeoque degradatione peracta eum curiæ seculari tradendum statuit his verbis: *Hæc sancta synodus Constantiensis Joannem Huss atento, quod ecclesia Dei non habeat ultra, quid gerere valeat, judicio seculari relinquere, & curiæ seculari relinquendum fore decernit*¹. Quærent viri eruditi causas tam crudelis sententiæ in eum latæ, nec eas tamen in ipsius sententiis aut moribus inveniunt, ex quo concludunt, eum injuste ab inimicis oppressum esse².

1. Solemniter degradatus imposita mithra chartacea hac cum inscriptione: *Hæresiarcha*, in qua dæmones depicti erant, civili potestati est relictus. Tum Imperator Ludovico Baviaræ Duci jussit, ut eum lictoribus traderet, a quibus cum ad locum supplicii duceretur, pro foribus templi libros suos comburi cernens subrisit. Cum ad locum supplicii pervenisset, psalmos 30. & 51. læto, ac hilari vultu recitavit, versum illum non semel repetens: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum*. Priusquam bustum incenderetur, Dux Baviaræ & comes de Papeheim adequitarunt ipsum admonentes, ut doctrinam suam revocaret, & vitæ parceret, quod cum nolisset, ignis admotus est, cineresque ejus in Rhenum projecti, ne ab ejus asseclis in Bohæmiam deferrentur, & colantur.

2. Personale in eum Patres Constantienses gessisse odium non una ratione osfendi potest: ac 1) quidem Hussus sermonibus & scriptis suis maximos motus in Bohæmia excitavit, totique ordini sacro magnam apud populum invidiam excitavit, quia in vitia cleri acriter insurrexit. Perspiciebant igitur clerici & monachi, si homo ille in patriam rediret, & scribere docereque pergeret, actum fore de autoritate sua & commodis, itaque quantum poterant enitebantur, neque vel pecuniæ vel labori parcebant, ut tantum hostem interimerent; nam Laurentius Byzinius in Diario Hussitico pag. 135. in Ludewigl reliquiis Tom. 6 ita habet: *Clerus perversus præcipue in regno Bohæmiæ, & marchionatu Moraviæ condemnationem ipsius (Hussi) contributione pecuniæ, & modis aliis diversis procuravit, & ad ipsius consensit interitum*. 2) In ipso concilio multi aderant potentia ac autoritate præditi, qui se valde læsos ab Husso putabant. Hussus Reallum

sectæ deditus infensissimum se præbuit Nominalibus, malo vero ejus fato præcipui judicium ejus Nominales erant, maxime illud Constantiensis concilii oraculum Joannes Gerson. Ipsi Nominales in litteris ad Ludovicum Gallicæ Regem in Baluzii Miscellaneis Tom. IV. pag. 534. non dissententur, mauu & telis suorum Hussum cecidisse: *Sustantit Deus doctores Catholicos Petrum de Aliaco, Joannem de Gerson, & alios quamplures doctissimos viros. Nominales, qui convocati ad concilium Constantiense, ad quod citati fuerant hæretici, & nominatim Hieronymus & Joannes — dictos hæreticos per quadraginta dies disputando superaverunt. Non falsa hæc esse historia concilii Constantiensis demonstrat. Capitales erant istis temporibus Realium & Nominalium inimicitie. Una secta qualibet occasione data alteram hæreseos incusabat. Ostendit hoc examen magistrale ac theologiale magistri Joannis de Wehah in Ortviii Grofii fasciculo rerum expetend. & fugiend. Col. 1535. pag. 163, quo in opere desidiium Realium ac Nominalium his commemorabilibus describitur verbis: *Quis nisi ipse diabolus seminavit illam rixam inter philosophos & inter theologos, ut tanta sit dissensio inter animorum inter diversa opinantes? adeo ut si universalia quisquam realia negaverit, existimetur in spiritum & peccasse, imo summo & maximo peccato plenus creditur contra Deum, contra Christianam religionem, contra justitiam, contra omnem politiam graviter deliquisse. Unde hæc cœcitas mentis nisi a diabolo, qui phantasias nostras illudit? 3.)* Magno Hussus Germanorum odio flagrabat, hoc publice Pragæ professus erant odium, hoc Constantiam eum comitabatur, Germani contra memores injuriarum olim illis Pragæ illatarum grave pariter in eum conceperant odium. Atqui Germanorum perusignis erat in concilio auctoritas, quis dubitabit eos illa in adversarius suos usos fuisse? 4.) Denique ille ipse Rector academiæ Pragensis Joannes Hoffmannus, quem germanica Hussus cum natione Praga ejecerat, maximus Hussi hostis episcopus Misnensis anno 1413, factus erat, & in concilio inter episcopos Germaniæ illustrem locum tenebat. De controversia, num fides Husso per salvum conductum data fuerit violata? coram.*

§. 183. Sumpto de Husso supplicio synodus in causam Hieronymi Pragensis magistri artium, laici, Hussi discipuli, sed ipso longe facundioris, & doctioris incubuit. Petrus de Aliaco cardinalis, & alii a concilio deputati ei persuaserunt, ut Hussi doctrinam abjuraret, quod & fecit. Sed postea mentem mutans a synodo excommunicatus curiæ seculari traditus vivicomburio sublatus est.

i. Quidam referunt, eum damnationis tempore vaticinatum fuisse his verbis: *Ad justissimum Jesu Christi tribunal adpello, ut centesimo abhinc anno mihi ad hæc respondeatis. Quidam similia ab Husso his verbis prædicta referunt: Hodie anserem assatis (Hussus enim idiomate bohæmico anserem significat) abhinc annis niveus cygnus veniat, quem occidere non valebitis, idque vaticinium in Luthero impletum fuisse; verum hæc commentitia esse probat silentium scripturum cœvorum Poggii, Jenæ Sylvii, & aliorum. Admiranda constantia tum Hussus, tum Hieronymus ultimum supplicium sustinere: Portulerunt ambo constanti animo necem, & quasi ad epulas invitati ad incendium properarunt, nullam emittentes vocem, quæ miseri animi posset facere indicium. Ubi ardere cœperunt, hymnum cecinerunt, quem vix flamma & fragor ignis intercipere potuit. Nemo philosophorum tam forti animo mortem pertulisse traditur quam isti incendium (JENAS Sylvius in Hist. Bohem. Cap. 26) & Poggius Florentinus in Epist. ad Leonardum Aretium de Hieronymo scribit: *Stabat impavidus, intrepidus mortem non contemnens solum sed appetens, ut alterum CATONE ET dixisset — — — Nullus unquam stoicorum tam constanti animo, tam forti mortem perpeusus — — — Vidi hunc exitum, singulos actus inspexi &c.**

§. 184. In eodem concilio Constantiensi communicio sub utraque specie laicis est interdicta, damnataque sententia Joannis

Parvi theologi Parisiensis de tyranis licite a privato quovis occidendis¹, suppresso tamen Parvi nomine, quod illustre illud erat.

1. Joannes enim Dux Burgundiæ anno 1407. Ludovicum Ducem Aurelianensem per sicarios interfecit. Magna hinc contentione exorta pro Joanne Burgundico Parvus Parisiis verba fecit, atque ut culpam omnem ab eo depelleret, statuebat nihil eos peccare, qui tyranos indicta causa sive dolo de medio tollerent. Tyrannorum vero nomine non intellexit supremos imperantes, verum cives potentiores opibus suis ad Regum patriæque perniciem abutentes.

§. 185. Anno 1512. sub Julio II. Papa, & Maximiliano Imp. Romæ in Laterano habebatur concilium generale, inde *Lateranense* V. Convocatum fuit ad dissolvendum concilium a quibusdam cardinalibus Pisis inchoatum¹.

1. Occasio concilii hujus fuit sequens: anno 1438. synodus Bituriensis sub Carolo VII. Galliæ Rege edidit *sanctionem pragmaticam*, qua autoritas concilii præfertur authoritati Pontificis, episcoporum electio confertur collegio canonicorum, gratis expectativis locum esse non sinit, beneficiorum reservationem prohibet, numerum cardinalium ad viginti quatuor coarctat, aliæque curiæ Romanæ ingrata in viginti tres articulos distributa definit. Pragmaticam hanc sanctionem Eugenius IV., Pius II., alique Pontifices frustra delere tentarunt, donec per *Concordatum* inter Leonem X., & Franciscum I. anno 1516. concessa Regi nominatione episcoporum reservata Pontifici confirmatione, aliisque articulis aut omissis, aut immutatis sedata est controversia. Antequam vero inter Leonem X. & Franciscum Galliæ Regem concordatum hoc fuit initum, Papa *Julius* II. indignationem *Ludovici* XII. Galliarum Regis incurrebat, hinc Ludovicus habitis apud Turones comitis de indicendo concilio nationis Germanicæ & Gallicæ consentiente Maximiliano Imp. deliverabit, permotis ad id exequentium quibusdam cardinalibus ex parte Regis stantibus. Istitis pro in authoribus concilium Pisanum anno 1511. celebrandum indictum fuit, ac stata die Pisis convenere quatuor cardinales & quorundam aliorum procuratores, ac plures præsertim Galliarum episcopi, at *Julius* ut hoc concilium solveret, indixit Lateranense inchoandum proximo anno 1512. die 19. aprilis, lata quoque in eos, qui Pisis convenerant, bulla. Post tres sessiones concilium illud Pisanum translatum est Mediolanum, ibique lata in Julium depositionis sententia anno 1512. die 21. aprilis post sessionem VIII. fuit dissolutum. Lateranense autem V. sub Julio inchoatum est anno 1512. die 3. Maji, qui illo nondum absoluto obiit. Sub ejus successore Leone X. demum finitum est, initaque inter illum, & Galliæ Regem Franciscum concordata, uti dictum fuit.

CAPUT QUARTUM

DE

DISCIPLINA, ET RITIBUS.

§. 186. A seculo VII. disciplina circa pœnitentiam valde est immutata, pœnitentiæ enim publicæ ritus in supplicia & pœnas temporales mutabantur. Pœnitens procedere jubebatur nudus usque

ad cingulum, pendente de collo fune, virgas manibus tenens, quibus deinde a clericis cædebatur, quam pœnam, ut alios sileam, subire coactus est *Raymundus* senior comes Tolosanus (*Fleuri H. E. L. 76. n. 47.*), & ut acerbior esset pœnitentiæ mulctæ pecuniariæ adjiciebantur, quæ priusquam concederetur absolutio, exigebantur, has vero ubi pœnitentes præstiterant, de reliquis facile indulgentiam impetrabant¹ sub idem tempus consuetudo introducta est etiam in pœnitentiæ secreta audita confessione, tum satisfactione injuncta & acceptata extemplo absolventi (*Morinus de pœnit. L. X. C. 24 n. 8 seq.*) cum contra in antiqua disciplina peccatores non nisi post totam, vel certe magnam pœnitentiæ partem expletam absolventur².

1. Ita pœnitentiæ, & absolutio tam privatorum, quam Principum in negotia temporalia degenerabant, nec vacabat diuturna probatione experiri: an corde contrito esset pœnitens; quem in finem pœnitentiæ canonica a veteribus fuit instituta, sed prima cura erat, ad præstandam cautionem de restitutione bonorum usurpatorum, de damnis resarciendis, & persolvenda mulcta eum adigere.
2. Hæc mutatio argumentationibus scholasticorum nitebatur: absolutionem externam illi non esse denegandam, quem per *contritionem* absolutionem internam jam accepisse supponere debemus, tumque, si esset in statu gratiæ, opera satisfactionis majori merito esse peracturum. Sed considerandum fuisset, hominis mentem spe obtinendi, quod non habet, multo acrius, quam postquam illud adeptus est, in iis quæ promisit servandis, stimulari.

§. 187. Modus opera satisfactionis injungendi a seculo XIII. magis, magisque recedebat a rigore canonum antiquorum, qui jam confessariis tanquam exempla, quibus dirigerentur, non amplius vero tanquam regulæ, quas tenerentur sequi, proponebantur, plerisque præsumptibus, defecisse naturam, nec ut olim vires corporis ad rigores pœnitentiæ ferendos pares esse¹. Jus, quod antea solis episcopis competeat, mitigandi pœnitentiæ, de rigore operum sive de tempore aliquid relaxando ad omnes presbyteros extensum (*Guil. Paris. de pœnit. C. 17.*) tandem introducta regulæ generalis, pœnitentiæ injungendam ab arbitrio confessarii pendere. (*Morinus de pœnit. L. X. C. 25 n. 7.*)

1. Sicut moderni physici temperant antiquarum violentiam potionum, sic & nos plerumque antiquorum rigorem canonum pœnitentialium, quia non possumus sustinere censuram illius temporis, quando & corpora, & merita defecerunt. Tunc enim in amore Christi ferventiores erant fideles, quando recens erat corpus Christi, ideoque & valebant & volebant non pariter solum, sed & libenter pro Christo custodire vias duras, tunc quidem robustiores erant homines &c. (*Petrus Pictaviensis in L. pœnit.*) Nonnulli doctores usqueadeo exorbitabant, ut dicerent, illos judaizare, qui antiquis constitutionibus canonicis ad litteram inhærendum esse adfirmarent.

§. 188. Indulgentiarum multitudo, easque lucrandi facilitas

mirum etiam in modum antiquum circa pœnitentiam rigorem relaxabant; nam episcopi seculo XII. & sequenti indulgentiam concedebant varia opera præstantibus, videlicet quidquam de suis facultatibus ad fabricam ecclesiæ, ad sarta tecta xenodochii conservanda, ad ædificia reipublicæ, ad pontem construendum, firmandum aggerem, ad reparandas vias publicas conferentibus¹. Licet vero his indulgentiis tantum aliqua pœnitentiæ pars relaxaretur, ubi tamen plures jungebantur, tota extingui poterat². Demum per indulgentias intuitu expeditionum crutiatarum concessas pœnitentiæ canonicæ lethalem acceperant ietum³.

1. Guilielmus episcopus Parisiensis illius seculi scriptor ejusmodi indulgentias utiles esse de sacram. ord. C. 13. ita evincere conatur: *Cui potestas competit, satisfactionem pœnalem imponendi, ei etiam jus est eandem vel augendi, vel diminuendi, prout honori divino, salutis animarum, publicæ vel privatorum utilitati expedire cognoverit. At manifestum est, majorem honorem Deo deberi, & majus præstari fidelium animabus bonum, si construatur ecclesia, in qua jugiter preces & sacrificia offerantur, quam si maxima pœnitentiæ tormenta peccator sustineat, ergo episcopus pœnitentiam peccatorum in majus bonum convertere tenetur. Et inferius: si indulgentias pro reparando ponte, vel via publica concessas spectamus, hæc opera pie peregrinantibus ad limina Apostolorum, vel Hierosolymam pergentibus prosunt, ut bonum omnibus fidelibus commune silentio prætereamus. Verum Deus plus honoratur, cum Christianorum animi pœnitentiæ rigore puris moribus, & virtutibus excoluntur, quam cum ecclesia e lapidibus construitur, vel cum in ea cantatur: nam ista solam speciem religionis exhibent, cujus anima aut essentia virtus est.*

2. Hæc sunt illæ indulgentiæ, quas concilium Lateranense IV. discretioni adversas & superfluas dicit, quod ecclesiæ claves contemptui exponant & vim pœnitentiæ eludant. Ut igitur hos abusus coerceret, præcipit concilium, ne in dedicatione alicujus ecclesiæ major quam unius anni indulgentia concederetur, etiamsi complures adessent episcopi, quilibet enim suam, ab aliorum episcoporum indulgentia distinctam, concedere ambebat.

3. In concilio enim Claramontano ab Urbano II. anno 1059. celebrato (§. 98) decretum fuit proposito canone: *Quicumque pro sola devotione, non pro honoris aut pecuniæ perceptione ad liberandam ecclesiam Dei Hierosolymam profectus fuerit, iter illud pro omni pœnitentia ei reputetur.* Hæc indulgentia primum iis solum concedebatur, qui arma arripientes ipsimet in terram sanctam proficiscebantur postea ad eos quoque extendebatur, qui militare in persona non valentes ad expeditionis successum aliquid conferrent, veluti ad fœminas, senes, & infirmos. Demum omnibus concedebatur indiscriminatim, qui ad sumptus belli sacri contributebant servata summæ sive in vivis, sive per testamentum concessæ proportionem.

§. 189. *Liturgia*, seu modus officia divina celebrandi, quæ Romæ usitata erat, in omnibus ecclesiæ occidentalis provinciis nondum recepta erat seculo XI. Igitur hac ætate Pontifices, seu quod identitatem rituum ad unitatem totius ecclesiæ quid conferre, seu quod dissimilitudinem eorumdem authoritati suæ inimicam putaverint, omnem adhibebant diligentiam, ut Romana liturgia ubique adoptaretur, qua in re imprimis Gregorii VII. di-

līgētia enituit, quod epistolæ ejus ostendunt. Nullus vero Europæ populus præter Hispanos voluntati Pontificum hac in re constantius, ac diutius adversabatur; veterem enim suam liturgiam, seu præcandi modum, qui *Mozarabicus*, seu Gothicus dicebatur (§. 490. Tom. I.) ut cum Romano ritu commutarent, nullo modo adduci poterant. Obtinebat quidem *Alexander II.* anno 1068., ut Aragores non alienos se ostenderent a Romano ritu, nec Catalauni repugnabant. At perfecta negotii hujus gloria Gregorio VII. relicta erat, qui Aragoniæ & Castellæ Reges *Sancium* & *Alphonsum* urgere non destitit, donec sublato ritu Gothico Romanum receperint ¹.

1. Sancius primus obtemperabat, sequebatur anno 1080 Alphonsus. In Castellæ regno proceres existimabant. Item hanc ferro dirimendam esse, quare duo eligebantur milites, quorum alter pro Romano, alter pro Gothico ritu singulari certamine vel duello pugnaret. Vincebat miles Gothicus. Post hæc ignis judicio rem committi placuit, uterque codex ritus Gothici & Romani rogo injiciebatur, Romanus flammis absumitur, Gothicus illæsus manet. Prævaluit tamen Pontificis auctoritas, Regiæque *Constantiæ* voluntas, cui Rex Alphonsus parebat. Species hoc fuit *ordaliorum*. (§. 65. seq.)

§. 190. Illud multo majorem inter eruditos crīsim excitabat, quod Pontifices usum linguæ popularis in divinis officiis prohibuerint. Dum latina lingua inter omnes occidentis populos vigebat, & in vulgus nota fuerat, nihil obstabat, ne utiliter in sacris populi Christiani adhereretur, at postquam vulgaris esse desiit, mortuaque esse cœperit, abs dubio utilius fuisset, ut suo quilibet populus sermone in sacris uteretur. Sed non potuit hoc nec seculo XI. nec sequentibus a Pontificibus impetrari. Rursus hac in re Gregorius VII. plurimas habuit partes; nam dum *Wratislaus* Bohemæ Rex ab eo petisset licentiam officium divinum lingua Slavonica celebrandi, Gregorius denegavit. Videtur ignorasse Gregorius, quæ ducentis ante ipsum annis sub *Johanne VIII.* gesta sunt, hunc nimirum Papam, qui etiam officium divinum lingua Slavonica celebrari prohibuerat, causa deinde melius cognita mandatum retractasse. Ceterum alias satis constat, quod in sana antiquitate & seculis clarissimis lingua illa, quæ in quibusvis provinciis vulgaris erat, prælecta fuerit sacra scriptura, & etiam divina officia celebrata. Unde discimus, hujusmodi mandata Gregorii VII. ætate non esse antiquiora ¹.

1. Ratio, cur pertinaciter adeo linguæ latinæ usus hucusque in officiis divinis retentus sit, abs dubio nimia antiquitatis est veneratio. In eodem nimio vetustatis amore excedunt Christiani in oriente viventes, de quibus *Egyptii* veteri *Copthorum* lingua, *Jacobitæ* & *Nestoriani* syriaca, *Abyssini* veteri æthiopica rem divinam administrant, omnes licet hæc linguæ dudum mortuæ evaserint.

§. 191. *Alexander II.* Papa statuit, ut presbyteri unam tan-

tum singulis diebus missam celebrarent ' excepto die Nativitatis Dominicæ. Definitum id fuit in synodo Romana anno 1063., olim quippe non una fuit in *Missis* agendis consuetudo ².

1. Hanc ob causam inventæ sunt deinde missæ *bifociatæ* & *trifociatæ* dictæ, in quibus avari sacerdotes, ut pro uno sacrificio plura stipendia acciperent, plures missas diversi generis v. g. de sancto, votivam, & pro defunctis celebrarent usque ad offertorium unam post aliam, deinde ex ordine tot secretas orationes dicebant, quot missas legebant, ac una communionem peracta, & semel recitato canone totidem collectas addebant, quot ab initio præmisserant. Has missas detestatur *Petrus Cantor* *Cap. 29.*

2. Nam fuerunt dies a Card. Bona L. I. Cap. 18. dicti *Aliturgici*, in quibus non celebratur missa, cujusmodi est etiamnum *parasceve* paschatis, & apud Græcos quadragesimæ tempus, quo utuntur missa *Præsanctificatorum* (§. 488. Tom. I.). Caruit item apud Romanos, & Alexandrinos liturgia dies sabbati, contra consuetum fuit duas celebrare missas prima die Januarii, in vigilia ascensionis Domini, in tribus diebus jejuniorum post pentecostem, aliisque, quos Card. Bona appellat *Polyiturgicos*.

§. 192. *Glaber Rodolphus* Hist. L. 3. cap. 4. in *Duchesnii* script. Franc. Tom. IV. pag. 217. hæc habet: *Infra millesimum tertio jam fere imminente anno contigit in universo pæne terrarum orbe, præcipue tamen in Italia & Galliis, innovari ecclesiarum basilicas*. Ratio hujus in eo est, quia seculo X. per totam fere Europam putabatur, elapsis mille post Christum natum annis extremum judicium futurum. Hæc opinio præter multa alia etiam id effecit, ut homines templa, ædesque sacras tanquam in posterum haud necessarias, & brevi cum orbe terrarum interituras aut collabi penitus sinerent, aut restaurare negligenter. *Anno vero infra millesimum tertio jam fere imminente* (ut habet *Glaber*), seu formidine de extremo judicio jam præterita ubique collapsis fere templis succurrebatur, & ingentes sumptus in eorum instaurationem conferri debebant.

§. 193. Primi erant canonici Lugdunenses, qui seculo XII. festum immaculatæ conceptionis Mariæ celebrare cœperant, ut constat ex epistola S. Bernardi anno circiter 1140. ad eos data, in qua novum hoc institutum reprobatur, simulque argumenta immaculatæ conceptioni Mariæ obstantia producit. Sed nihil profecit his suis monitis Bernardus; nam non tantum concilium *Basileense* habitum anno 1439. festum istud canone trigesimo sexto in universa ecclesia celebrandum edixit, sed etiam invaluit successu temporis, ut in omnibus academiis *juramentum* defendendæ immaculatæ conceptionis ab iis exigeretur, qui in aliqua facultate ad supremam lauream admittebantur, ad cujus festi propagationem *Joannes Duns Scotus* abs dubio multum contulit. Uterius quidam progressi non dubitarunt deponere votum,

quo se obstrinxerunt etiam cum periculo amissionis vitæ defendere immaculatam Mariæ conceptionem ?

1. Lege Aug. Imp. *Josephi II.* prohibitum est in terris Austriæ hæreditariis a Neo — doctoribus facultatum academicarum jusjurandum defendendæ immaculatæ conceptionis exigere.

2. Contra hos pugnavit *Ferdinandus Valdesius*, & præprimis doctissimus Lud. Ant. *Muratorius* sub nomine *Lampridii* hoc argumento: bonum certum præferendum est incerto, vita est bonum certum, sententia de immaculata conceptione incerta, vita itaque huic opinioni non debet postponi.

§. 194. Fuerunt nonnulli, qui seculo XII. cœperunt aquam vino admiscere ante missæ initium ob controversiam isto seculo exortam, an aqua immediate in vinum, an in Christi sanguinem convertatur? in qua priorem sententiam propugnant Thomistæ, in alteram propendere videtur *Innocentius III.* de celebratione missarum ¹.

1. Qui aquam in vinum verti negant, & solam ejus cum vino adstruunt permixtionem, non admodum quæstionibus hujusmodi commoventur, præsertim cum nulla talium disputatiuncularum sit utilitas.

§. 195. Seculo XIII. festum *corporis Christi* est institutum, cui rei occasionem dedit S. virgo *Juliana* Leodii apud Belgas vivens, quæ divina visione edoctam se esse prædicabat, velle Deum, ut quotannis festum corporis Christi celebretur ¹. Hac visione fidem invenit apud *Robertum* Leodicensem episcopum, qui anno 1246. per totam suam diocesim hoc festum celebrari jussit, *Urbanus IV.* Papa vero anno 1264. festum istud universæ ecclesiæ imperavit una cum officio edito a S. Thoma Aquinate.

1. Prædicabat enim, se toties, quoties preces ad Deum funderet, conspicere plenam lunam, in cujus disco macula esset nigricans. Postquam diu animo volvisset, quæ hujus visionis esset significatio? eam interna illuminatione divinitus edoctam fuisse, lunam repræsentare ecclesiam Christianam, maculam vero nigram defectum festi corporis Christi annuatim in ecclesia Christiana celebrandi. (*Maclaine*).

§. 196. Elapso seculo XIII. anno nimirum 1300. *Bonifacius VIII.* publicis ecclesiæ ceremoniis celeberrimum annum *jubileum* adjecit, concessit enim iis, qui dicto anno vere pœnitentes & confessi basilicas Principis Apostolorum visitaverint non solum plenam & largiorem, imo plenissimam omnium peccatorum suorum veniam hasque indulgentias omni anno centesimo iterandas voluit ¹. Successores ejus hoc institutum multis ritibus non modo auxerunt, verum etiam, cum usu didicissent, proficuum illud ærario suo esse, prævenierunt; *Clemens* enim VI. anno 1350. annum illum centesimum prævenit novo jubilæo, & in posterum

singulis quinquaginta annis redire voluit. Rursus *Urbanus VI* magis jubilæi reditum acceleravit, statuitque, ut postea omni trigesimo tertio anno rediret, & tandem *Sixtus IV.* ad annum vigesimum quintum contraxit².

1. Concursus hominum Romam peregrinantium indulgentiarum lucrandarum causa tantus erat, ut infra dictum annum de mense in mensem ducenta millia advenarum Romæ numerarentur. Plerique oblationes largas secum adtulerant, quibus ærarium Pontificis est auctum, ac ex pecuniis ibidem expensis cives urbis Romæ non modicum cæperant lucrum.
2. *Clemens VI.* cum terminum jubilæi singulis quinquaginta annis redire voluit, rationem legis hujus petentibus regerere potuisset: quod id sit factum ad imitationem legis mosaicæ, quia Judæi singulis quinquaginta annis annum celebrabant jubilæum (*Levit. cap. 25.*), sed qui deinde arctioribus multo finibus tempus anni hujus definiverunt *Urbanus VI.* & *Sixtus IV.* difficilius satisfacerent illis, qui justas sibi hujus accelerationis causas dari voluissent; quamvis enim illorum est ratio, quam quidam proferunt, jubilæum ab anno quinquagesimo ad trigesimo tertio ideo coarctatum fuisse, quia Christus tot annis in terra versatus est, & si etiam hoc detur, ob quam tandem rationem annum jubilæi singulis viginti quinque annis redire voluit *Sixtus VI?* suspicari proin licet, rem hanc ad indulgentiarum quæstum pertinuisse.

CAPUT QUINTUM

DE

DISCORDIA INTER SACERDOTIUM ET IMPERIUM.

§. 197. Offert se hic primo loco lis inter *Gregorium VII.* Papam & *Henricum IV.* Imperatorem exorta. Simonix vitium jam a *Stephani IX.* tempore Pontifices eradicare satagebant, horum vestigiis insistens *Gregorius VII.* altero sui pontificatus anno simoniacos vehementius adgredebatur, legesque contra simoniam in synodo Romana renovabat, inde vero bellum est enatum, quod longe difficillimum habebat exitum, atque per multos annos protractum ingens inter imperium & sacerdotium creabat dissidium.

§. 198. *Henricus IV.* legatos pontificios comiter quidem excepit, ejusque consilium simoniam abolendi laudavit, at nec ipse nec Germanix episcopi concedere legatis volebant, ut concilium in Germania cogerent, & in eos animadverterent, qui se simonix reos fecerant. Igitur anno 1075, in synodo Romæ habita longius progressus *Gregorius* familiares quosdam *Henrici*, quorum consilio & auxilio in vendendis episcopatibus uti dicebatur, atque non-

nullos Germaniæ & Italiæ episcopos excommunicabat, deinde sanciebat: *Ut quicumque episcopatum, aut abbatiam conferret, vel de manu alicujus laicæ personæ investituram acciperet, anathemate plecteretur* !.

1. Ad hanc rem intelligendam necesse est exponere *originem & modum* illarum investiturarum, quas Gregorius damnabat. Investituræ originem suam debent feudorum introductioni, quorum usum Germani si non primi invenerunt, saltem communiorem reddiderunt illis præsertim temporibus, cum jus vulgo dictum *manuarium* in Germania viguit. Inde juxta Strykium in suo jure feudali *investitura* derivatur a voce germanica, quod significat firmare, vel ab *investire*, seu veste aliqua induere; solemnibus enim vestibus in ejusmodi inaugurationibus uti solebant. Si jam dominus directus feudum alicui concedit, illi aliquid extrahit in signum dati feudi. Cessio itaque feudi adhibitis quibusdam signis possessionem invenientibus investitura dicitur. Signa investituræ varia pro diversitate locorum aut temporum adhibebantur, & adhuc adhibentur, nimirum vel per gladium, vexillum, baculum, sceptrum, anulum, vel quodcunque aliud signum. His jam præsuppositis ex superioribus dictis (§. 86.) notandum est, a Caroli M. temporibus episcopos & monachos bona publica accepisse, quæ jura *regaliæ* sibi annexa habebant, uti jus gladii, telonii, eudendæ monetæ &c. Bona ista conditionem feudorum sequebantur, hinc episcopi a Regibus investituram accipere debebant; non enim prius legitimi horum bonorum possessores habebantur, nisi aulam adissent, juramentum fidelitatis, seu homagium deposuissent, & signum translati dominii utilis, seu investituram accepissent. Signum investituræ, quo Principes tempore Gregorii VII. utebantur, erat *baculus*, & *annulus*, qui modus investienti eo primum tempore introductus fuisse videtur, quo Imperatores electionibus per clericum & populum factis jus nominandi substituerunt; porrigebant enim antea viris ecclesiasticis eadem signa collatæ possessionis & usufructus, quæ militibus, comitibus & aliis vasallis tradere solebant, tabellas nimirum, virgulas & alia, atque hæc consuetudo clericos & laicos iisdem signis investienti sine dubio mutata haud fuisset, nisi clerici, quibus jus erat episcopos eligendi, spem Imperatorum arte fefellissent: mortuo enim episcopo illi, qui suum esse contendebant successorem eligere, sine mora ex gremio suo aliquem elegerunt, & consecrari curarunt. Hinc Imperatores ne tali ratione potestate privarentur episcopatus, cui voluerint, conferendi, insignia muneris sacri, anulum nimirum & baculum statim post obitum episcopi ad se mitti jubebant, nam per baculum & anulum jurisdictionis episcopalis tum tradi solebat, nec idcirco ablato baculo & annulo is, quem forte clericus in episcopum elegerant, consecrari poterat, omnis vero electio, quæ consecratione nondum firmata erat, irrita reddi poterat. Quamprimum itaque quis episcopus mortuus est, aut magistratus aut provinciæ præfectus baculum ejus & anulum ad aulam mittebat Imperator dein hæc insignia tradebat cui volebat, quo facto hæc ratione episcopus designatus Metropolitanum, ad quem consecratio pertinebat, ei que baculum & anulum ab Imperatore acceptum reddebat, ut ex ejus manu hæc potestatis suæ insignia denuo acciperet. Ex his jam adparet, duo fuisse puncta, quæ Gregorium offendebant: primum quod per hanc investituram jus antiquum eligendi episcopos funditus everteretur, & potestas eos nominandi ad Imperatores devolvebatur; secundum, quod sacræ potestatis insignia baculus nimirum & annulus laicorum manibus traderentur.

§. 199. Non terrebat lex Gregorii Henricum. In vendendis episcopatibus peccatum esse a se non diffitebatur, potestatem vero episcopos nominandi, eosque per baculum & anulum investienti dimittere nullatenus voluit. Hinc Gregorius, qui non ignorabat, multis Germaniæ Principibus, maxime vero Saxonibus invisum esse Henricum, commodam sibi occasionem oblatam ra-

tus Imperatorem per legatos *Goslariam* missos Romam evocabat, ut in concilio de criminibus, quorum argueretur, causam diceret. Quo mandato vehementer offensus Imperator ipse sine mora *Wormatiæ* conventum egit episcoporum Germaniæ, in eoque Gregorium variorum flagitiorum adcusatum pontificatu indignum pronunciavit, comitiaque novo Pontifici creando indixit. Gregorius vicissim accepta hac per legatos & litteras Regis sententia eum & sacris & regno simul interdixit, populumque a juramento fidelitatis absolvit¹. Denunciato hac ratione utrinque bello utraque respublica in binas factiones scindebatur.

- I. Plerique tum temporis falsum de excommunicatione habebant conceptum, putantes, eam simul privationem juriū & bonorum temporalium post se trahere. Eam ob causam Regis fautores dixerant, Regem excommunicari non posse, id quod occasionem præbuit Gregorio prolixam dandi epistolam; qua ostendere conabatur Papæ jus esse Imperantes sacris & regno interdicare.

§. 200. Deficiebant primo ab Henrico Suevorum proceres, quorum Princeps *Rudolphus* erat Dux Sueviæ. Accedebant his Saxones, quibuscum Regi dudum graves inimicitia erant. Utrique a Pontifice excitati, ut novum Regem, si Henricus voluntati ecclesiæ satisfacere nollent, eligerent, *Triburiam* prope Moguntiam anno 1076. convenerant de re tanti momenti consultaturi. Exitus deliberationis erat, ut litis cognitio inter Regem & Principes Romanos Pontifici ad comitia, Augustæ sequenti habenda anno, invitando committeretur, Rex interea privatam agere vitam juberetur, hac addita conditione, ut nisi intra annum anathemate solveretur, regno careret.

§. 201. Henricus igitur hortatu amicorum in Italiam sibi proficiscendum, & clementiam Pontificis implorandam esse judicabat, sed non tantum itineris hujus fructum, quantum sperabat, capiebat; nam peccatorum quidem veniam ægre licet a Pontifice in castro Canusii impetrabat, postquam aspera hyeme anno 1077. mense Februario per triduum intra ambitum murorum castri nudis pedibus, aperto capite, vili amictu vestitus animi dolorem professus esset, disceptationem vero de jure regni ad conventum Principum Pontifex differebat, Regemque interea omnium regiæ dignitatis & ornamentorum & juriū usu interdixit. Pactum hoc ferebant indignissime Italiæ tum proceres tum episcopi, defectionem minitantes Henrico. Quare paulo post ab eo resilliebat, & secus, quam Gregorius jusserat, depositam Regis personam resumebat. Ea re cognita Sueviæ & Saxoniam Principes in conventu Forcheimensi anno 1077. mense Martio *Rudolphum* Sueviæ Ducem concordibus suffragiis elegerant.

§. 202. Atrox hinc in Germania, & Italia bellum. In Italia Gregorius auxilio Normanorum inferioris Italiæ Dominorum & Mathildis Longobardis pro Henrico pugnantibus non infeliciter restitit. In Germania Henricus cum fœderatis Rudolphum, ejusque socios, sed fortuna parum secunda insectabatur. Gregorius dubios belli eventus metuens neutrius partis per aliquot annos videri voluit, at post infelix Henrici cum Saxonibus ad *Fladenheim* anno 1080. prælium audacior factus denuo Henricum diris devovit, & Rudolphum missa ei corona legitimum Germanorum Regem pronunciavit. Quam temeritatem ulturus Henricus multorum Germaniæ & Italiæ episcoporum suffragiis fultus Gregorium eodem anno in concilio Moguntino iterum exauthoravit, & paulo post in Brixienti conventu Guibertum Ravenatensem Archiepiscopum Papam creavit, qui sibi Clementis III. nomen postea adscivit.

I. Misit Rodulpho coronam hac cum inscriptione: *Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodulpho*. Alii eundem versum ita allegant: *Petra dedit Romam Petro: tibi Papa coronam*. Hanc Gregorii audaciam improbarunt viri tum pietate tum doctrina celeberrimi, quos inter Desiderius Abbas Casinensis, quem successorem optavit, habuitque Gregorius, Hugo Cluniacensis, Sugerius Abbas S. Dionysii &c. uti perspicue testatur temporum illorum historici, neque ipse diffutetur Gregorius Epist. 3. L. 7. ad Germanos scribens: *Quotquot Latini sunt, omnes causam Henrici, præter admodum paucos, laudant, ac defendunt, & perniciam duritiæ ac impietatis circa eum me redarguunt* (Steph. Rautteustrauch Inst. Jur. Eccles.)

§. 203. Post aliquot menses Rodulphus hostis Henrici ex vulnere in prælio ad *Elistrum* fluvium accepto Merseburgi moriebatur. Itaque sequenti anno 1081. Rex in Italiam cum exercitu proficiscebatur, Gregorium ejusque asseclas, si fieri ullo modo posset, debellaturus, his enim victis sperabat fore, ut motus germanicos facilius componeret. Pugnabat per annos aliquot cum Mathildis copiis varia fortuna: bis frustra Romam obsedit, tandem anno 1084. maxima urbis parte potitus Guibertum, quem Pontificem fecerat, nomine *Clementis III.* in sede Romana collocavit, ipse ab hoc coronatus a Romanis Imperator salutabatur, denique Gregorium in castellum S. Angeli inclusum acriter pressit. Liberavit hac obsidione Pontificem *Robertus* Normannus Dux Calabriae & Apuliae, eumque *Salernum* abduxit, sed hic sequenti anno 1085. magni quidem & invicti animi vir, sed omnium, qui vixerant, Pontificum audacissimus diem supremam obiit.

I. Scribit quidem *Sigebertus* Gemblacensis in *Chronographia* ad annum 1085. Gregorium morti proximum gestorum penituisse, *misisseque ad Imperatorem, ut ipsi indulgentiam optaret*, sed refellit graviorum coarvorum etiam auctorum testimonio nimirum Hugonis Flaviacensis Abbatis, & Pauli Bernriedensis, qui inter cetera testatur, ultima Gregorii verba hæc fuisse: *Dilexi justitiam, & odi iniquitatem, propterea morior in exilio*.

§. 204. Mortem Gregorii difficillima subsequebantur tempora; Clemens enim III., seu Guibertus anti-papa & in urbe Roma & in magna Italiae parte dominabatur, in Germania vero Henricus bellare cum Principibus pergebat. Adversarii Henrici Normanorum adjuti copiis anno 1086. Romae Desiderium Abbatem, qui *Victoris* III. nomen assumpsit, in Gregorii locum suffecerant, isque anno 1087. parte urbis Romae a Romanis Clementi erepta in æde S. Petri consecrabatur, sed vir in audacia Gregorio dissimillimus, placidus nimirum & timidus mox Beneventum rediit, & paulo post Casini mortuus est, veneno calici opera Henrici injecto, si fides habenda Ptolomæo Lucensi H. E. L. 19, ante mortem tamen in concilio Beneventi habito, quæ de abolendis *investituris* a Gregorio VII. sancita sunt, renovavit.

§. 205. Succedebat Victori *Otto* episcopus Ostiensis monachus Cluniacensis, qui *Urbanus* II. dici voluit. Huic arridere primo fortuna videbatur, sed redeunte anno 1090. Imperatore in Italiam, & *Guelphum* juniorem Bavarie Ducem, Mathildimque fortiter oppugnante alia rerum facies nascebatur. Redibat anno 1091. spes Imperatorem opprimendi, quum *Conradus* filius ejus a Pontifice & reliquis patris sui hostibus adduci se sineret, ut a parente descisceret, regnumque Italiae sibi vindicaret, at turbulentissimus tamen manebat Italiae status, neque Urbanus urbem Romam subjicere sibi poterat. Itaque habito *Placentiae* anno 1095. concilio, in quo Gregorii leges contra investituras repetebat, iter in Galliam suscepit, & celeberrimum illud Claromontanum habuit concilium, quod expeditionem cruciatam, uti dictum §. 98, decrevit. Rediens in Italiam castellum Romanum S. Angeli quidem in suam redegit potestatem, at paulo post anno nimirum 1099. decessit, sequenti anno anti-papa Clemens III. etiam est mortuus. Itaque post Urbanum electus Papa *Paschalis* II., antea *Reinerus* monachus Benedictinus, regnabat solus, neque enim factioni Henrico addictæ ita fortuna favebat, ut in locum defuncti Clementis III. Pontificem alium sufficere potuissent.

I. In eodem concilio, quod imprimis memorabile, Urbanus funestum bellum de investituris multo difficillius reddidit; nam Gregorius non prohibuit episcopis fidelitatem Regibus suis promittere, Urbanus vero etiam in verba Principum suorum jurare vetuit, canoni enim vigesimi quinti concilii hæc addita sunt: *Ne episcopus, vel sacerdos Regi, vel alicui laico in manibus ligiam fidelitatem faciant.*

§. 206. Paschalis anno 1102. in concilio Romano decreta contra investituras renovavit, Henricum denuo diris devovit, & hostes ei, ubicunque poterat, excitavit. Restitit quidem Henricus fortiter, at cum biennio post proprius filius ejus *Henricus* V. arma in patrem obtutu religionis caperet, actum erat; bello enim

infeliciter gesto imperio se abdicare a filio coactus est, & anno 1106. Leodii miser & relictus diem obibat ¹.

I. Ad tantam ægestatem Henricum IV. venisse scribit Sigonius L. 9. de regni Italiae, ut nullo clericorum stipem illi erogante illud Jobi gemebundus clamaverit: *Miseremini me! miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Episcopus Leodiensis, qui cadaver defuncti Henrici in sua ecclesia sepelivit, illud tanquam hominis excommunicati corpus effodere, atque in loco non sacro deponere jussus est, unde Spiram translatum, ubi annis quinque in loculo lapideo extra ecclesiam servatum, quibus elapsis filius ejus Henricus V. Spiræ multis episcopis, & Principibus convocatis exequias patris sui celebravit, licentiam enim ei parentandi a Paschali II. obtinuit episcopis testatum facientibus, pœnitentem e vita excessisse, & tanta pompa, ut nemo antecessorum ejus majore, in sepulchro familiæ suæ sepultus.

§. 207. Henricus V. filius & successor Henrici IV. etsi episcoporum & abbatum electionem clericis monachisque permisisset, nullo tamen modo adduci poterat, ut se investitura per anulum & baculum abdicaret, hinc Pontifex in conciliis in Italia & Gallia anno 1107. habitis repetebat decreta contra investituras lata. Sequebantur aliquot annorum induciæ veluti, cum Henricus V. distineretur bellis adeo, ut hoc negotium urgere non posset. His vero bellis compositis anno 1110. magno cum exercitu in Italiam proficiscebatur Romæ longum hoc & funestum certamen compositurus. Romam lentis itineribus pergenti Papa omni se præsidio nudatum, videns pacem his legibus obtulit: ut Henricus investituræ per anulum & baculum renunciaret, episcopi vero & abbates beneficia *regalia* Imperatori redderent. Probabat hoc pactum Henricus, verum episcopi vehementer ei repugnabant. Acri hinc contentione Romæ in ipsa S. Petri ecclesia exorta Henricus Pontificem comprehendi, & in arcem Trebicam captivum duci curabat, in qua quum aliquandiu delituisset, nova facta est conventio, qua Imperatori investituram per virgam & baculum concessit.

§. 208. Pacem hanc vi & armis expressam majores turbæ & graviora mala excipiebant. Primum post pactionem inivitam Paschalis II. in urbem regressus invenit ibi universum clerum Romanum sibi aversum, & valde improbantem foedus istud, parum abfuit, quin apertum in schisma eruperit illa dissensio. Cum jam Papa totum clerum Romanum adversus se commotum cerneret, & ab omnibus urgeretur, ut pactum istud rescinderet, concilium in basilicam Lateranensem convocavit, factumque suum fratrum consilio corrigendum subdidit, quod concilium pactum cum Imperatore rescindebat. Multis posthac in conciliis tam Galliæ quam Germaniæ Henricus sacrorum communionē est exclusus, imo hæreticis a quibusdam adnumeratus ¹, Principes etiam Germaniæ cum eo pro ecclesia passim bellum gerebant. Tot, tantisque ma-

lis ut finem imponeret Henricus, iterum in Italiam cum exercitu profectus est, & Romæ comitia celebrabat, Pontifice fuga Beneventum elapso. Sed Normani auxilio venerant Pontifici, & urbem Romam expugnare tentarunt.

I. Ivo tamen Carnotensis, aliique modestius sentiebant, nec putabant sententiam investituræ defendentium hæreticam esse, hinc hæresis *henriciana* figmentum est.

§. 209. Majores eventus expectabantur, cum Paschalis anno 1118. diem obiret. Paucis post ejus mortem diebus *Joannes* Cajetanus monachus Benedictinus ex monasterio Cassinensi Pontifex creatus, qui *Gelasii II.* nomen sumpsit. Ei Henricus anti-papam opposuit *Mauritium Burdinum* Bracarensem in Hispania Archiepiscopum, qui Gregorius VIII. adpellari voluit, quare Gelasius cum se tutum Romæ ac in Italia non videret, in Galliam migravit, ibique paulo post Cluniaci moriebatur. Qui comitati eum erant cardinales statim post obitum ejus *Guidonem* Archiepiscopum Viennensem comitem Burgundiæ, cognatumque Henrici imp. Pontificem crearunt, qui *Calixtus II.* dicebatur. Post multiplices itaque conatus, & concertationes anno 1122. in comitiis Wormatiensibus inter Pontificem & Imperatorem his legibus pax est sancita, ut in posterum libere episcopi & abbates ab illis, ad quos jus hoc pertineret, eligerentur, præsentem tamen Imperatorem, qui, si eligentes inter se dissentirent, litem adscitis in consilium episcopis dirimeret, denique ut Imperator non per anulum & baculum, sed per *sceptrum* episcopos investiret.

I. Pax hæc sub nomine *transactionis Calixtinæ* est nota, tantaque lætitia per omne Imperium est excepta, ut extent diplomata, in quibus ab ea tanquam a salutari epocha annorum notæ ordinantur. Confirmavit eam quoque Pontifex in concilio generali anno sequenti 1123. habito Romæ. (§. 165.)

§. 210. *Fridericus II.* filius *Henrici VI.* anno 1214. imperium adeptus juramento se obstrinxit expeditionem cruciatam suscipiendi, quum vero ad decem annos exsolutionem promissi protraxerit, a *Gregorio IX.* in synodo Romana anno 1228. anathemate est percussus, & cum postea suscepta expeditione cruciata insciis & etiam invitis commilitonibus pacem, seu potius decem annorum inducias cum Machumedanorum Duce fecisset (§. 108.), idem Gregorius IX. subditos ejus a juramento fidelitatis absolvit. His fulminibus territus pacem rogavit a Papa, jurataque satisfactione eandem obtinuit. Anno 1239. eum rursus idem Gregorius varias ob causas anathemate percussit, subditos a juramento fidelitatis absolvit, ac loca omnia, in quibus ageret, interdicto subjecit. Lata die palmarum sententia est in basilica Lateranensi, in cœna Domini renovata, & post aliquot dies universis orbis Christiani episcopis signifi-

cata, jussitque Pontifex litteris encyclicis eam singulis diebus dominicis & festivis in suarum diocesium ecclesiis ritu solemniter promulgari.

- I. Causæ in sententia excommunicationis expressæ erant. 1) quod contra Romanam ecclesiam seditionem moverit in urbe, 2) quod Prænestinum episcopum legatum pontificum, ne in sua legatione procederet, quam in Albigenis partibus ad corroborandam fidem Pontifex ei commiserat, impediri mandaverit, 3) quod quasdam cathedrales & alias ecclesias vacantes in regno Siciliae reparari non permisisset, & proventus ecclesiarum vacantium aut in usus suos, aut ad castrorum ædificia impenderit, 4) quod ecclesias in regno destrui, ac profanari sineret, 5) quod nepotem Regis Tunisi venientem ad Romanam ecclesiam pro recipiendo baptismo detineret, ac Petrum Saracenum civem Romanum ex parte Regis Angliæ ad sedem Romanam venientem carceri mancipasset, 6) quod terras ecclesiæ occupasset, 7) quod terras quorundam nobilium de regno, quas ecclesia tenebat, occupaverit, ac ecclesias quasdam, monasteriaque omnibus fere bonis spoliaverit, 8) quod templarios, & hospitalarios in regno mobilibus & immobilibus spoliatos juxta tenorem pacis integre non restituerit, quod exactiones ab ecclesiis & monasteriis extorsisset, quod Prælatos ecclesiarum & Abbates Cistercienses, aliorumque ordinum compulerit dare summam pecuniæ per singulos menses pro constructione castrorum, 9) quod contra tenorem pacis eos, qui adhæserant ecclesiæ, spoliatos exulare cogeret, & tandem 10.) quod negotium terræ sanctæ impedivisset.

§. 211. Videns Imperator, Papam contra Christi institutionem excommunicationis fulmen vel maxime ad conservanda jura temporalia vibrasse, immanes adversus eum iras concepit, litteras minis refertas scripsit, objectaque diluere crimina conatus est. Apologeticas quoque pro eo scripsere litteras episcopus Herbipolensis, Wormatiensis, Vercellensis, & Parmensis (quas apud Matthæum Parisium legere est). At illas ceu meris commentis & frivolis excusationibus, mendaciisque scatentes sprevit Pontifex, & encyclicas ad episcopos, ac Principes orbis Christiani dedit, quibus sententiæ suæ æquitatem probare conatur, & Imp. Fridericum II. impiissimi libri, *de tribus mundi impostoribus Moyse, Christo, & Machumede* authorem pronunciat².

- I. Hos etiam versiculos sparsisse Imperatorem, & in cubiculum Pontificis, immittere curasse testatur Matthæus Parisius.

Fata docent, stellæque monent, aviumque volatus,

Totius mundi malleus unus erit.

Roma diu titubans, variis erroribus acta

Totius mundi desinet esse caput.

Papam vero reposuisse:

Fama refert, scriptura docet, peccata loquuntur,

Quod tua vita brevis, pœna perennis erit.

2. Imperatorem hujus libri authorem fuisse nitebatur testimonio tum aliorum Germaniæ Principum, tum maxime *Henrici Rasponis* Thuringiæ Landgravii, qui se audivisse dicebant, quum hæc loqueretur. Forte similia Friderico ve-

hementer commoto, nec raro imprudenti exciderant, & erant inter erudito philosophiam aristotelicam sectantes, quos secum plurimos habebat Imperator, qui materiam talis impietatis suppeditari possent. Hinc fabula illa fluxit libri prædicti auctorem aut ipsum esse Fridericum, aut *Petrum de Vinis* Friderici administrum primarium, quod tamen falsum esse inde patet, quia in illo Jesuitarum fit mentio. *El libro que lleva por titulo, liber de tribus baratoribus, sive tractatus de vanitate religionum, es reulmente un libro que no existia cuando mas se hablaba de él, y del cual hablaban millares de gentes, sin que nadie lo hubiese visto. Su presumida existencia la motivó verosimilmente Simon de Tournai, doctor en teologia de la universidad de Paris en el siglo XIII. (Mosheim).*

§. 212. Exinde Fridericus in Pontificem bellum gessit grave. Gregorius Papa Prænestinum episcopum ad S. Ludovicum Francorum Regem legatum misit, ut ipsum ad arma contra Fridericum capienda provocaret, quin etiam Roberto comiti Atrebatensi Regis Ludovici fratri imperium Friderici dedit¹. In Anglia pariter sententia excommunicationis in Fridericum promulgata est, & immensa pecuniæ vis ad bellum contra ipsum gerendum exacta², qua de re graviter conquestus est Fridericus datis ad Henricum III. Angliæ Regem litteris. *Ferdinandus* Castellæ Rex se a copiis adversus Fridericum Pontifici subministrandi excusavit, quod bello adversus Saracenos implicatus esset, at mediatorem se interposuit pro redintegrandâ inter Imperatorem & Pontificem pace.

1. Respondit Rex Franciæ, quod se eo bello implicare nolit, partim quia nec ipsi, nec Gallicanis Principibus justitia illius perspecta esset, partim quia fœderatum Imperatorem aggredi *perfidum*, ejus ruina crescere velle *ambitiosum* esse videretur.

2. Has vero pecuniarum exactiones legatus apostolicus ab Anglicanis abbatibus extorsit, episcopi enim Angliæ modestis exceptionibus postulata ejus eludere. Clerus Gallicanus vero respondit, quod contribuere non debeat, tum quia contributio fieret contra eum, qui contraxit cum Principe suo, tum quia fieret ad effusionem sanguinis Christiani. Rectores ecclesiarum de *Berchirse* ad contribuendum frustra etiam hortatus est legatus pontificius, responderunt enim, contra Imperatorem non esse contribuendum ut contra hæreticum, cum non sit damnatus judicio ecclesiæ, nec pro eo, quod occupat vel impugnat patrimonium ecclesiæ Romanæ. Item sicut ecclesia Romana suum proprium habet patrimonium, cujus administratio pertinet ad Dominum Papam, similiter & aliæ ecclesiæ suum ex largitione & concessione Regum, quod in nullo est censuale vel tributarium ecclesiæ Romanæ. Christum item ad Petrum solum dixisse: *Quidcunque ligaveris, & solveris, erit ligatum & solutum*, nunquam vero dixisse: *quodcunque exegeris super terram, erit exactum in caelis*. Rege tamen & episcopis faventibus ad contributionem sunt compulsi, ut refert *Matthæus Parisius*.

§. 213. Germaniæ Præsules latam a Gregorio in Fridericum sententiam promulgare detrectarunt, & Pontificem rogabant, ut ad pacem cum illo ineundam descenderet. Pontifex scriptis ad Electores litteris jussit, ut alium Imperatorem eligant, illi vero rescribere, non esse pontificiarum partium exuere dignitate, sed electum a Principibus coronare (*Stadensis Abbas in Chron.*)

Interea Viterbienses, aliique pontificiæ ditionis populi ad Fridericum defecere, qui in pontificios subditos horrenda crudelitate grassabantur. Imperator conflato ex diversis nationibus exercitu in Campaniam, Picenum, Marchiam, Romaniolam populabundus excurrit, Beneventum ac Faventiam longa obsidione fatigatus expugnavit, Januensium classem, qua legati pontificii & præsules ad synodum pergentes vehebantur, *Emii* filii nothi opera dissipavit, captos in carcerem conjecit. Romam versus copias promovit, Spoletum oppressit, flammis Albam delevit, &c. (*Richardus a S. Germano in chronic.*)

§. 214. Defuncto interim Gregorio, & Cœlestino IV. (qui septemdecim tantum diebus Pontificatum gessit) *Innocentius IV.* ad sedem Romanam evectus est. Fridericus, qui a Gregorio nullam concordiam sperandam habuit, eam ab Innocentio obtinere omnibus viribus adlaboravit, misit enim ad eundem litteras honorificas, & legatos, atque utraque parte de concordia ineunda est actum. Puncta quædam, ac leges concordie a Pontifice sunt propositæ, quas tamen vel non recepit Fridericus, vel si eas adimplere promisit, mox eum pœnituit, neque se conventa servaturum dixit, nisi prius anathemate solveretur. Hoc cum præstare nolisset Pontifex, non tantum non est inita concordia, sed vetus, & quidem longe vehementius recrudit dissidium. Pontifex structas a Friderico insidias fugiens in Galliam se recepit, & synodum œcumenicam Lugduni celebrandam indixit. (§. 179.)

§. 215. Tres fuerunt habitæ sessiones. Multa in prima & secunda sessione peroravit *Thadæus de Suessa* Imp. orator, sed cum exacerbatum Papæ animum placare non potuisset, in Fridericum, quatuor maxime criminum eum reum pronuncians, sententiam tulit².

1. Horum erat 1) *perjurium* multiplex, 2) *evidens & vehemens hæreseos suspicio*, 3) *sacrilegium* violenta captione ac detentione cardinalium, 4) *læsa pontificia majestas*, seu commissa *felonia* (beneficario enim jure regnum Siciliæ ab ecclesia Romana tenuisse dicitur).

2. Omnis hæc exauthoratio inanis & frustranea fuit, nec enim pro exauthorato unquam se habuit Fridericus; imo de sententia certior factus illico coronam adferri jussit, quam capiti imponens dixit: *nondum coronam meam perdi vel Paparum impugnatione, vel synodali concilio, nec sine cruento perdam gladio*. Et revera multum sanguinis ob sententiam a Papa indeliberate latam fusus est, siquidem multa bella Imperator per filium suum Conradum cum Henrico Landgraviò, quem Pontifex artibus suis a quibusdam Principibus Germaniæ Imperatorem creari fecerat, commisit.

§. 216. Infaustum quoque concitavit *Joannes XXII.* Papa

cum *Ludovico* Bavaro Imperatore bellum. De imperio enim in Germania dimicabant *Ludovicus* Bavarus, & *Fridericus* Austriacus, quoniam electores inter se divisi aliqui hunc, alii alterum elegerant, plura tamen habuit suffragia *Ludovicus* Bavarus. Joannes Papa litis hujus cognitionem ad se pertinere iudicans *Clementinas* imprimis promulgavit constitutiones, quas inter declarat: *adprobationem personæ ad imperialis celsitudinis apicem assumendæ, nec non unctionem, consecrationem & imperii coronam Romanos Principes a summo Pontifice accipere & juramentum fidelitatis eidem Pontifici præstare debere.* Postmodum edita constitutione omnes & singulos imperii vicarios, quos *Henricus VII.* Imp. in Italiæ civitatibus imperio obnoxii constituit, exauthoravit, arroganterque pronunciare est ausus, imperii vacantis administrationem ad Romanum spectare Pontificem, eo quod ipsi in persona *B. Petri terreni simul & cælestis imperii* jura Deus ipse commiserit. *Ludovico* vero Bavaro & *Friderico* Austriaco imperii competitoribus diem dixit, qua jura sua instrumentis & rationibus ad sedem apostolicam vindicarent, ut causa cognita alterutri adjudicaretur imperium.

§. 217. Armis agere maluit *Ludovicus*, & cum anno 1322. competitorem suum *Fridericum* bello superasse, & cœpisset, inconsulto Papa imperii administrationem suscepit, litemque ferro terminatam Papæ judicio denuo subjicere noluit. Indignissime hoc ferens Joannes anno 1324. Imperatorem omni jure imperii privavit. *Ludovicus* contra Joannem hæreseos contra Christi & Apostolorum paupertatem adcusavit & ad concilium generale adpellavit. Exacerbatus tum his, tum aliis rebus Pontifex anno 1327. Imperatorem denuo omni dignitate & regno spoliavit, & anathemate percussit. Hanc injuriam ita ulciscabatur Imperator, ut anno 1328. Romæ publice Joannem indignum pontificatu pronuntiaverit, *Petrum de Corbario* in ejus locum suffecerit, qui *Nicolaus V.* dici voluit, & *Ludovicum* coronavit. Igitur Joannes invito Imperatore, & *Ludovicus* invito Pontifice regnare pergebat.

§. 218. Mortuo Joanne XXII. electus est *Benedictus XII.*, sub quo probo Pontifice certamen cum *Ludovico* Imp. quievit; quamvis enim a Rege Francorum, ut fuerunt, impeditus in communionem ecclesiæ *Ludovicum* non receperit, nihil tamen etiam in eum moliebatur. Alia mens erat successori ejus *Clementi VI.*, qui Joannis pressit vestigia; anno enim 1343. nova in Imperatorem fulmina vibravit, quæ cum sperni a *Ludovico* intelligeret, anno 1346. eum denuo diris devovit, Germaniæque Principes induxit, ut *Henrici VII.* filium *Carolus IV.* Imperatorem eli-

gerent. Civile hinc in Germania bellum exarsisset, nisi anno 1347 Ludovicus diem obiisset.

§. 219. Ingenti inter *Philippum* Pulchrum Gallix Regem & *Bonifacium VIII.* Papam dissidio initium dedit ipse Bonifacius, eo quod non contentus exercitio potestatis spiritualis jura majestatica Regis invaserit. Cum enim *Guido* Flandrix comes Philippi Regis sui offensam incurreret, quia filium suum Rege inconsulto contra leges ejus temporis filix Regis Anglix maritum dedit, comitemque propterea una cum uxore in custodia tenuisset Philippus, usquedum filiam obsidem tradidissent, Guido de injuria, quam sibi illatam putabat, ad Pontificem appellavit. Suscepit appellationem Bonifacius, non satis considerans de re temporali agi & de juribus Regis. Episcopo Meldensi dedit in mandatis, ut Regi optionem daret vel Flandrix comiti satisfaciendi, vel ad tribunal apostolicum se sistendi. Præceps judicium Rex ægerrime tulit, responditque legato, Pontifici renunciaret, se nullum præter Deum se superiore agnoscere, cui de regni administratione rationem reddere teneretur. Idem dedit responsum, cum ei sub anathematis pœna Pontifex imperasset, ut inducias cum *Eduardo* Anglix Rege ineat.

§. 220. Dissidium auxit constitutio a Bonifacio anno 1296. edita¹, quoniam Philippum Regem spectare videbatur, qui a clero Gallicano subventionem ad belli sumptus postulaverat. Rex vicem rependere volens Pontifici extraneos ingressu in regnum omnique commercio prohibuit, pecunias etiam extra regnum efferri vetuit, quam prohibitionem Pontifex indignissime tulit, literisque ad Regem datis conquestus est de injuria, quam edicto isto Romanæ ecclesiæ intulerat, hortatusque, ut errata corrigeret, & sedis apostolicæ benevolentiam promereretur², at Rex ad has querelas Papæ respondit argumentis ex jure publico, & S. scriptura petitis³.

1. Inserta legitur hæc constitutio *L. 6 Decret. Tit. de cleric. immunit.* in qua statuitur, ut quæcunque persona ecclesiasticæ suorum vel ecclesiæ proventuum partem laicis sub adjutorii, mutui, subventionis, doni, seu quovis alio titulo sine sedis apostolicæ autoritate solverit, eo ipso excommunicationis sententiam incurrat, eadem pœna statuitur in Reges, Principes, comites, aut cujuscunque præminentix civiles personas, qui a personis ecclesiasticis quid exegerint, aut receperint.

2. Ajebat Papa, non esse, cur a se lata constitutio adeo invidiose exciperetur, cum subsidia Regi pro regia defensione præstati non prohibuisse, sed tantum id absque sedis apostolicæ licentia non fieri, ut exactiones a regis ministris impositæ modum aliquem haberent. Si vero necessitas immineret, sedem apostolicam non modo permissuram, sed jussuram etiam, ut Clerus Gallicanus Regi subveniret, & calices etiam ad reipublicæ usum concedat.

3. Nimirum se jure prohibuisse evocationem equorum, armorum & pecuniarum e regno absque sua licentia: id se permissurum, ubi exploratum esset, bona esse clericorum & absque regni detrimento, hostiumque commodo fieri. *Libertatem* clericos præ laicis nullam habere, quum libertatem a servitute peccati Christi sanguine nobis comparatam clerici ac laici communem habeant, singulares autem immunitates clericorum benignitate Principum civilium ipsis indultas jura Regum auferre non posse, illaque Christi verba: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari* Pontifices ac clericos etiam spectare. Turpem esse partem, quæ toti non congruit, membrum inutile & quasi paralyticum, quod corpori subsidium ferre recusat, proin clericos, qui regno auxilium denegant membra inutilia & quasi paralytica censi debere. Jus naturæ subverti, cum prohibetur clericis, ne contra hostiles incursus Regi, regno & sibi metipsis subveniant. Se ecclesiam ac ministros ejus venerari, justitiæ cultorem perpetuo fore, minas mortalium omnium non reformidare (Edita sunt ista Regis responsa in historia dissidii p. 21).

§. 221. Interea *Petrus* Remensis Archiepiscopus cum episcopis & Abbatibus suæ provinciæ significat Bonifacio, ipsius constitutionem graves in Gallia excitasse turbas¹. Quamobrem Pontificem enixe rogat, ut querelarum causas rescindat, & pacem restituat. Monitis ac precibus episcoporum inflexus Bonifacius anno 1297. diploma promulgavit, quo constitutionem suam ante editam interpretatus declaravit; eam ad donationes & voluntarias præstationes Regi a personis ecclesiasticis factas se non extendere, neque attingere *feudalia*, *censualia* vel alia servitia tam de *jure*, quam de *consuetudine* a personis ecclesiasticis debita.

1. Eam enim Regis, Principum, ac Baronum esse sententiam agebat Archiepiscopus, a qua dimoveri non possunt: omnes & singulos Regis subditos ad defensionem regni ac patriæ omni privilegio ac exceptione cessante obstrictos esse, imprimis vero beneficiatos ac feudatarios, quorum aliqui propter acceptum feudum fide vasallitica, cuncti vero jurejurando Regi ad jus & honorem ipsius servandum obligantur.

§. 222. Sublata videbatur dissidii causa, cum nova improvise emersit. Bonifacius VIII. compromisso arbiter factus est controversiarum, quæ Reges inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ, ac Guidonem Flandriæ comitem movebantur. In favorem Angli & Flandri sententiam tulit anno 1298., qua inter alia edixit, ut Rex Philippus comiti Guidoni filiam & urbes captas restitueret, qua sententia non levem dedit Regi offensionis causam, quoniam id partim studio, & animo Galliæ aulam deprimendi fecisse visus est¹.

1. Promisit enim scripto Regi, se nequaquam sententiam prolaturum, nisi eo consulto & consentiente, at judicavit non expectato Regis consensu; obsignatam siquidem Angliæ Regis legato tradidit sententiam Philippo significandam. Aperto diplomate Rex iniquas conditiones arbitratus judicio Pontificis stare se nolle professus est, quin & *Robertus* Artesiæ comes ira exardescens diploma pontificium de manu legati rapuit, laceravit, & in ignem projecit.

§. 223. Dissidii hujus præcipuus inventor erat Bernardus *Saisii* episcopus Appamiensis inquietus atque turbulentus homo, quem recenti beneficio Pontifex ornavit, sibi que ideo obstrinxit,

cum Appamiarum episcopatum in monasterio canonicorum regularium S. Antonii anno 1296. in ejus gratiam vel invito Rege erexit. Huic legationem commisit Bonifacius ad Philippum Regem, ut eum ad syriacam expeditionem impelleret, indictasque ad hoc opus decimas in alios usus convertere prohiberet. Pontificis mandata insolenter executus est *Bernardus* nulla Regis reverentia, minis etiam anathematis & exauthorationis Regi intentatis nisi Papæ obediret, quæ Philippi animum adeo exacerbarunt, ut eum in custodiam Archiepiscopo Narbonensi ejus Metropolitano tradiderit'.

I. Ita quidem *Platina*, sed tradunt alii, ob verba contumeliosa in Regem, & quod nihil se ei debere jactaret, sed tam in temporalibus, quam spiritualibus uni Papæ subesse, adeoque ut reum majestatis læsæ ad curiam Regis fuisse vocatum, & sui Metropolitani custodiæ traditum, ut ab eo una cum episcopis provinciæ canonice judicaretur.

§. 224. Missus a Rege ad Pontificem nuncius, qui ei significaret, quod licet Rex potuisset de Magnatum consilio episcopum conjurationis convictum extremo damnare supplicio, quia causa læsæ majestatis nullus esset privilegii locus, licet illum bonis exuere saltem potuisset, ipsum tamen ob ecclesiæ reverentiam Papæ significare voluisse, quem propterea rogavit, ut in virum mortis secundum canones procederet, eumque exauthoratum justitiæ permitteret.

§. 225. De his certior factus Bonifacius litteras misit ad Regem, episcopum Appamiensem quantocyus libertate donaret, ac ad sedem apostolicam proficisci permitteret, bona restitueret occupata. Scripsit etiam ad Archiepiscopum Narbonensem, ut episcopo Appamiensi ab omni potestate & custodia seculari plene liberato & sub custodia Pontificis constituto diligenter inquireret de capitibus adcusationum ipsi objectis, illumque cum instrumentis ad sedem apostolicam mitteret. Sed & legatum ad Regem Pontifex misit *Jacobum de Normandis* archidiaconum Narbonensem, qui ei sedis apostolicæ autoritate juberet, ut episcopum dimitteret, a collatione & usufructu quorumcunque beneficiorum vacantibus ecclesiis abstineret, & orientalem expeditionem juvaret. Id nisi impetraret legatus regnum Franciæ ad sedem apostolicam devolutum declararet, Regem configeret anathemate, subditos a juramento fidelitatis absolveret, Præsules omnes & doctores ecclesiæ Gallicanæ adesse juberet synodo proxime celebrandæ, ut malis ecclesiæ a Rege illatis remedium adhiberetur. Archidiacono legationem obeunti pontificias litteras eripuit ac in ignem conjecit comes Atrobattensis, moxque tum legatus tum episcopus Appamiensis libertate donatus regno abire jussi. Tum Rex prohibuit edicto solemnique quis e clero Gallicano Romam peteret, aut regno aurum vel

Gm. hist. eccl. T. II.

argentum extraheret, & custodibus apposis cavit, ne quis fulminantes Pontificis litteras in regnum adferret ¹.

1. Auxit dissidium *Columnensium* hostium Pontificis suscepta a Rege protectio, sive in eos demonstrata benevolentia. *Cælestinus* enim V. antecessor Bonifacii VIII. sponte resignavit pontificatui, Bonifacius vero ne vivente adhuc Cælestino electio ejus tanquam invalida impugnari queat, eum in arcem *Fumonis* includi jussit. Splendida autem Columnarum familia alium Pontificem eligi voluit, electionem Bonifacii ex eo impugnans, quod Cælestini resignatio non sit facta canonicè sed Bonifacii artibus, ac suasionè ab eo extorta.

§. 226. Anno 1303. Bonifacius Regis animum sibi tentandum ratus, antequam fulmina contra ipsum disploderet, card. *Joannem Monachi* in Galliam legatum misit certis cum articulis Regi offerendis, secundum quos ad satisfactionem ecclesiæ præstandam ipsum hortabatur ¹. Respondit Rex ad hos articulos summa modestia ², quas tamen responsiones haud æqui bonique duxit Bonifacius; morarum enim impatiens anno 1303. in Regem præcipientem excommunicationis tulit sententiam, quam ad legatum misit ei significandam, & in provinciis regni ritu solemnè promulgandam. At Rex adversus Papam se, regnumque suum munire minime omisit ³.

1. Erant articuli sequentes: 1) ut Rex prohibitionem clero datam eundi Romam revocaret, 2) Regi nuntiaret collationem beneficiorum vel in, vel extra curiam ad Papam spectare, laicum vero beneficium conferre non posse, 3) Pontificem legatos suos mittere posse absque consensu Imperantis, 4) bonorum ecclesiasticorum administrationem non laicis, sed solis personis ecclesiasticis esse tributam, summam vero dispositionis eorum potestatem ad Papam pertinere, 5) Regi non licere bona ecclesiastica occupare, vel ecclesiasticos viros (exceptis causis feudalibus) ad suum judicium trahere, 6) Regem gravissimam injuriam Papæ irrogasse permittendo, ut diplomata pontificia comburerentur, 7) mutationem monetarum bis intra breve tempus factam, aliaque gravamina a Rege esse emendanda, 8) civitatem Lugdunensem & suburbia, merum & mixtum imperium non esse in dominio Regis, sed ecclesiæ Lugdunensis, 9) ut apostolicus legatus Regi significaret, nisi intra certum tempus hæc omnia emendaret, & ecclesiæ satisfaceret, ipsum Pontificem pro jure & officio suo provisorum, ac spiritualiter & temporaliter contra Regem processurum.

2. Dicebat nimirum, se nihil egisse, nisi quod jure regio agere poterat, quod si vero hæc responsa Pontifici non probarentur, se paratum esse Ducum Burgundiæ & Brabantiæ arbitrio stare, quos ob notam eorum probitatem, & devotionem erga Romanam ecclesiam in hoc dissidio arbitros lubenter se admissurum Pontifex professus esset.

3. Ordinum enim conventum Parisiis in Regia celebravit eodem anno 1303. mense junio, cujus exitum veritus pontificius legatus clam recessit Romam reversurus. In hoc conventu Rex & omnes regni ordines adherentibus eis clero Rallicano & universitate Parisiensi ad concilium generale contra Bonifacium VIII. adpellarunt.

§. 227. Graviora & acerbiora in Regem Bonifacius moliebatur dum de his quæ in Gallia contra ipsum gesta essent, tertior fac-

tus est. Imprimis constitutionem edidit, quæ incipit: *Rem novam non adgredimur*, qua declaravit, citationes cujuscunque personæ, etiam *imperialis* autoritatis autoritate apostolica factas præsertim si ipsi impediatur, ne iis innotescant, æque valituras, ac si ipsis coram significatæ fuissent. Facultati theologicæ & juridicæ justitiam indixit, omnemque docendi facultatem & lauream doctoralem conferendi suspendit, donec Rex Pontificis mandatis obtemperaret. Provisionem omnium beneficiorum in toto regno vacantium sedis apostolicæ dispositioni reservavit. Denique censuras in Regem latas confirmavit, regnum sacris interdixit, subditos a juramento fidelitatis absolvit, inita etiam a quibusdam Principibus cum Rege foedera rescidit.

§. 228. Acerbum istud diploma in die nativitatis Mariæ promulgaturus erat, nisi Deo disponente captus fuisset a *Guillermo Nogareto* ¹. Anagninienses Pontificem ex atrocis hujus hostis manibus liberabant quidem, at is paulo post Romæ rabie ac ægritudine mense octobri anno 1303. mortuus est.

1. Degebat tunc Bonifacius Anagninæ, & Wilhelmus Nogareto celeberrimus jurisconsultus in Italia ad gerenda Philippi negotia versabatur, cui Rex dedit in mandatis, ut concilii generalis convocationem ab ecclesia Gallicana expectam, & Galliæ ad dictum concilium adpellationem significaret. Nogaretus vir strenuus & acer adscita in auxilium potenti *Columnarum* familia, quæ cum Pontifice dissidebat, & præprimis *Sciarræ* parvum conscripsit exercitum, & Bonifacium Anagninæ secure degentem subito invasit, captum tum aliis gravissimis injuriis affectit, tum colopho ferrea chirotheca inflicto sauciavit. (Alii id Sciarram fecisse ajunt.)

§. 229. Tristi hoc exemplo eruditus *Benedictus XI.*, qui Bonifacio successit, Regem Galliæ ejusque regnum ne monitus quidem ab excommunicatione & interdicto absolvit. At Nogaretum, qui nimis graviter in majestatem Pontificis peccasse putabatur, ut admissi criminis solveret, a se impetrare non poterat. Is ergo vir audacissimus litem Bonifacio intentatam strenue in aula Romana persequabatur, Regisque sui verbis postulabat, ut mortuus etiam Pontifex infamiæ nota inureretur. Benedictum brevi mors veneno maturata abripuit, itaque Philippus anno 1305. clandestina machinatione perfecit, ut *Bertrandus de Got* Gallus archiepiscopus Burdigalensis Romæ Pontifex crearetur ¹, qui *Clemens V.* vocari voluit, & sedem suam ad votum Regis Avenionem in Gallia transtulit. Clemens nutu & voluntate Philippi totus regebatur, hostis Bonifacii maximus Wilhelmus Nogareto, ecclesia licet ejectus esset, nihilo tamen minus in aula Pontificis & regis sui, & propriam causam contra Bonifacium audacissime egit. Philippus cadaver Bonifacii effossum publice cremari voluit, avertebat hanc infamiam Clemens ægerrime consilio & precibus: at in ceteris Regi obtempe-

randum erat. Leges igitur a Bonifacio latas abrogare, quinque annorum decimas Regi concedere, & Nogaretum levi poena imposita, quam nunquam exolvit² culpæ omnis absolvere.

1. Nempe his Regis cum Pontifice nondum prorsus erat composita, & Nogareto nondum absolutio facile recrudescere poterat. Quare indigebat Pontificis Galli, quem pro arbitrio regere posset, atque totum devictum sibi, & obnoxium veluti haberet.
2. Erat autem poena Nogareto imposita septem peregrinationes sacræ, & perpetua in Palæstina commoratio ad ibidem occasione data pugnandum contra Saracenos.

CAPUT SEXTUM.

DE

HIERARCHIA, SEU REGIMINE SACRO.

§. 230. Ecclesiæ Romanæ monarchiam, cujus fundamenta Pontifices a tempore prodeuntium pseudo — decretalium Isidori jecerant, penitus stabilivit *Hildebrandus* (a cujus nomine aliqui seculum XI. vocant *Hildebrandinum*), qui electus in Pontificem anno 1073. *Gregorii VII.* nomen assumpsit. Docet id partim ejus *dictatus*¹, partim conatus omnia fere regna sub fidem & clientelam S. Petri, ut ajebat, id est, Pontificis Romani cogendi, eique subjiciendi², præcipue vero, quod in litibus cum Henrico IV. ausus sit exercere potestatem indirectam in temporalia Principum subditos a juramento fidelitatis absolvendo, cujus potestatis ante Gregorium VII. nullum in ecclesia reperitur vestigium, vel usus.

1. Dictatum Gregorii, seu ut alii loqui malunt, *dictatus Hildebrandini* nomine intelliguntur viginti septem breves sententiæ seu propositiones de suprema potestate Romanorum Pontificum in universam ecclesiam & rempublicam, quæ L. II. Epist. Greg. VII. inter Epist. 55 & 56 interjectæ leguntur hoc titulo: *Dictatus Papa*, & quas inter falsissimæ, & absurdæ etiam sunt numero septima: *Soli Papa licet pro temporis necessitate novas leges condere, octava solus Papa uti potest imperialibus insigniis, & vigerima tertia: Papa canonice electus & ordinatus meritis beati Petri indubitanter efficitur sanctus.* Baronius, Christianus Lupus (cujus amplissimus in hoc dictatus, quos sacrosanctos putat, commentarius extat) omnesque Romanæ curiæ assentatores dictatus hos ab ipso Gregorio VII. in concilio forte quodam compositos esse statuunt. At Gallorum doctissimi Jo. Lannojus, Nat. Alexander, Ant. & Franc. Pagius, Lud. Elias du — Pinus & plures alii acriter disputant, subjectas Hildebrando esse ab homine quodam doloso, & aulæ Romanæ adulatore. Quod ut probent, observant, etsi quædam illarum sententiarum mentem Gregorii satis bene exprimant, esse tamen quasdam in illis, quæ sensibus ejus in epistolis propositis aperte repugnant. Addit Nat. Alex. quod nullus author Gregorio VII. cœvus, aut suppar hujus dictatus meminerit, nec ipse etiam Grego-

rius dictatum in suis epistolis laudat ac vindicat, uti alia sua decreta. Mediam inquit viam *Moshemius* conjecturando, hominem quemdam ex epistolis Gregorii partim editis, partim aut latentibus aut amissis, fortassis etiam ex ore ejus has sententias litteris mandasse, cum materia dictatum sine dubio hildebrandina sit, maxima etiam pars eorum totidem fere verbis in ejus epistolis passim legitur.

2. Audacis hujus consilii testimonia ex ipsis Gregorii VII. epistolis & aliis quibusdam antiquis monumentis eruditi collegerunt. Lib. IX. Epist. Ep. 3 futuro Romanorum Imperatori hanc jurisjurandi formulam præscribit: *Ab hac hora & deinceps fidelis ero per rectam fidem B. Petro apostolo, ejusque vicario Papæ Gregorio — — —, & quodcumque mihi ipse Papa præceperit sub his videlicet verbis: PER VERAM OBEDIENTIAM, fideliter sicut oportet Christianum, observabo, & eo die, quando illum primitus videro fideliter per manus miles S. Petri, & illius efficiar.* Qui hoc aliud est, quam hominum perfectum, & ligium feudum? A Gallie regno dominium temporale, quod Pontifices habent, manasse est notissimum, at Gregorius tamen vectigale ecclesiæ Romanæ illud contendeat, atque legatos suos censum annuum, seu tributum a Gallis poscere jubebat L. 8 Ep. 23. *Dicendum autem est omnibus Gallis, & per VERAM OBEDIENTIAM præcipiendum, ut unaquæque domus saltem unum denarium annuatim solvat B. Petro, si eum recognoscunt Patrem & pastorem suum more antiquo.* Sed hic frustra jussit Gregorius; a Francis enim nullum censum unquam impetravit. Eadem epistola Saxoniam feudum ecclesiæ esse contendit, seu Carolum M. S. Petro illud obtulisse significat. Ipsum Galliæ Regem Philippum I. his verbis alloquitur. L. 7 Epist. 20. *Maxime enitere, ut B. Petrum (id est Pontificem) in cujus potestate est tuum regnum & anima tua, qui te potest in cælo & in terra ligare & absolvere tibi facias debitorem.* Idem quod Gallis, etiam Hispanis persuadere studebat L. 10. Epist. 7. *Regnum Hispaniæ ab antiquo proprii juris S. Petri fuisse, & soli sedi apostolicæ ex æquo pertinere.* Apud Hispanos paulo felicior erat, quam apud Gallos; Petrus de Marca enim ex antiquis monumentis probat, Regem Aragonum Bernardum Gregorio annuum censum spondidisse, ac solvisse,

§. 231. Scivit etiam Gregorius fines imperii ecclesiæ Romanæ in Italia proferre, & patrimonium S. Petri augere. *Mathildis* enim *Bonifacii* ditissimi Ducis Tusciæ filiam, Principem in Italia potentissimam permovit, ut Romanam ecclesiam bonorum suorum hæredem scriberet. Controversia magna exorta est, quas terras *Mathildis* Gregorio donaverit, ex ipsis enim donationis tabulis quidam concludunt, eam non *feuda imperii*, quæ possidebat, nec idcirco Marchiam Tusciæ, Ducatumque Spoletanum, sed allodia tantum sua donasse.

1. Dicit enim in instrumento donationis: *Ego Mathildis — — dedi & obtuli ecclesiæ S. Petri omnia bona mea jure proprietario tam quæ tunc habueram, quam ea, quæ in antea adquisitura eram sive jure successionis, sive alio quocumque jure ad me pertinet.* Verum alii contra animadvertunt, verba hæc: *jure proprietario*, ex quibus videtur sequi eam, tantum allodialia donasse, non ad bona pertinere donantis, sed ad modum donationis, & cum antecedentibus verbis *dedi & obtuli* conjungi debere. Non enim dicit: *dedi bona omnia, quæ jure proprietatis possideo*, sed, *dedi omnia bona mea ecclesiæ jure proprietario*, id est, volo, ut ecclesia omnia bona mea jure proprietario tanquam bona propria possideat, neque scribere potuisset *Mathildis sive jure successionis, sive alio quocumque jure ad me pertineant*, si de solis bonis allodialibus intelligi voluisset, quia nullum bonorum genus eximit. At respondebit forte aliquis: ecclesia Romana nunquam feuda imperii per *Mathildis* donationem sibi data esse pugnavit, sed sola allodialia postulavit, at vero dato hoc non concessio hic loci non de moderatone Pontificum in petenda hæreditate, sed de sensu donationis factæ quæritur.

§. 232. Idem Gregorius altero sui pontificatus anno in concilio Romæ habito sanxit, nec sacerdotes uxores ducerent, qui vero haberent secum sive uxores, sive concubinas aut eas, aut sacerdotium dimittant¹. Lege hac promulgata clerici ingentes turbas excitarunt², mala etiam ingentia exorta, præsertim inde, quod prohibuerit vel missæ conjugati sacerdotis interesse³.

1. Clerici illo tempore uxores ducentes abs dubio id cum consensu suorum Imperantium fecerant, atque adeo illorum matrimonia legitima erant. De conjugii autem legitimis docet Paulus: *Iis, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.* (ad Cor. C. 7. v. 10.)
2. Vix Germaniæ episcopi decretum de cœlibatu in suis diœcesibus exequi cœperant illico clerici omnes in querelas effundi, hæresim esse manifestam & insanam doctrinam, homines velle compellere ad ducendam vitam angelicam, cum tamen Christus de continentia differens fassus fuisset; *non omnes capiunt verbum hoc, qui potest capere capiat*, & S. Paulus: *Qui se non continet, nubat, melius est nubere quam uri.* Si vero exequi hoc decretum obstinate statuisset, malle se sacerdotium, quam matrimonium abjicere, & tunc Papæ curam fore, ut undecunque posset loco hominum, quos aspernaretur, angelos ad regendas ecclesias accerseret. Parum quoque abfuit, quin *Sigefridus* Archiepiscopus Moguntinus, & *Altmanus* episcopus Passaviensis, dum decretum hoc promulgarent, a clericis tumultuantibus interfecti fuissent. Verum bellum hoc tempus, & constantia Pontificis paulatim sedabat, nullus enim erat inter Reges Europæ, qui sacerdotum uxoribus patrocinium præbere voluisset.
3. Id quidem in pœnam & confusionem presbyterorum conjugatorum statuisset perhibetur, verum etsi hanc habuisset intentionem, populus tamen exinde hausit errorem, conjugatos presbyteros potestate conficiendi corpus Christi carere. Pessime etiam hujus decreti effectus; nam feste *Sigeferto* continentiam pauci tenebant, aliqui eam aut causa quæstus, aut jactantiæ simularunt, aliqui incontinentiam perjurio, aut adulteriis cumulabant. Fuit hoc laicis occasio contra clericum insurgendi, & se ab omni ecclesiastica subjectione excutiendi, laici sacra mysteria terminabant, & de iis disputabant. infantes baptizabant, humore aurium pro sacro oleo & chrismate utentes, in exitu vitæ viaticum & sepulturam ecclesiasticam a presbytero conjugato accipere volebant, decimas presbyteris deputatas igne cremabant, corpus Domini a conjugato presbytero consecratum pedibus calcabant, & sanguinem Domini voluntarie effuderunt, multaque alia contra jus & fas in ecclesia gesta sunt.

§. 233. Diu quidem ante Gregorium VII. usitatum erat, ut subjectionem & obedientiam Romano Pontifici profiterentur Metropolitanis ceterisque episcopi; at his non contentus Pontificum omnium audacissimus Gregorius ab iis insuper juramentum fidelitatis exegit, cujus formulam in concilio Romano anno 1079. præscripsit injuriosam sane majestati civili, ac juribus Imperantium, idem enim jusjurandum præscripsit, quod ad feudum ligium, aut juramentum vasalliticum requiritur¹.

1. Docet id formula jurisjurandi his verbis concepta: *Ego episcopus N. ab hac hora in antea fidelis ero sancto Petro, sanctæque Romanæ ecclesiæ, Dominoque meo Papæ N. ejusque successoribus canonice intrantibus, nec ero neque in consilio, neque in facto, ut vitam perdat aut membrum, vel capiatur mala captione. Consilium quod mihi*

[aut per se, aut per litteras, aut per nuntium manifestabit, ad ejus damnum nulli pandam. Papatum Romanæ ecclesiæ, & regulas SS. Patrum adjutor ero ad defendendum & retinendum saluum ordine meo contra omnes homines. Vocatus ad synodum veniam nisi præpeditus fuero canonica præpeditio. Legatum sedis apostolicæ, quem certum esse cognovero, in eundo & redeundo honorifice tractabo, & in suis necessitatibus adjuvabo. Apostolorum limina singulis annis aut per me aut per nuntium visitabo, nisi eorum absolvat licentia. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta evangelica.

§. 234. Clemens V. post Bonifacium VIII. conatibus Philippi Pulchri Galliæ Regis electus ex voto Regis in Galliæ mansit, & pontificiam sedem Avenionem transtulit, qua in urbe per septuaginta annos hæsit, quod quidem tempus Itali *exilium babilonicum* adpellare solent. Certum est, hanc Pontificum commorationem in Gallia haud parum authoritati sedis apostolicæ nocuisse. Absentibus enim Pontificibus factio *Gibellina* in Italia, quæ Pontificibus inimica erat, multo audacius, quam ante caput extulit, nec patrimonium tantum S. Petri invasit, sed scriptis etiam potestatem pontificiam laceravit. Multæ hinc urbes a Pontificibus defecere, ipsa Roma turbarum bellorumque civilium mater & nutrix erat, leges & decreta ex Gallia missa publice non modo a proceribus, sed a populo quoque spernebantur, quibus seditionibus sedandis Pontifices vix suffecerant, licet inquisitores acerrime munere suo fungerentur.

§. 235. Cum vero Pontifices in Gallia versantes ex vastata & seditiosa Italia paucos fructus seu redditus perceperunt, novos pecuniam acquirendi modos excogitarunt. Itaque non tantum *indulgentias* sæpius quam ante populo vendebant, verum etiam litteras suas omnis generis magno pretio redimi volebant, qua in re *Joannes XXII.* maxime solertem & providum se præstitit¹. Præter hæc sublato collationum ordinariis competentium jure potestatem sibi arrogabant Galli Pontifices beneficia pro arbitrio suo conferendi².

1. Is enim *taxas* & *regulas cancellariæ* non quidem primus invenit, attamen amplificavit, & ratione utiliore adornavit, idem *annatas* imperasse dicitur, primæ licet origines ejus illo antiquiores sint. Per annatas autem teste *Villano* 25 milliones corraudebat; dum enim pingue vacabat beneficium ad id talem præsentabat, qui tenuis habuit, & ad hoc rursus alium, ita ut una collatio seu præsentatio sex aut plures post se traxerit, quia semper aliquis ex tenuiori beneficio ad singulum translatus est, quivis vero annatasolvere jubebatur. Pluralitas quoque beneficiorum ad augendas annatas contulit, quicunque enim plura habuit beneficia, ea dimittere debuit, & ab iis, quibus collata fuerant, iterum annatæ solvebantur.

2. Odiosissima itaque & antea rara *reservationum, provisionum, expectativarum* nomina sub his Pontificibus ubique audiebantur, & omnibus Europæ gentibus acerbissimas querelas exprimebant, quæ præter modum crescebant, cum *Joannes XXII.* Clemens VI. & Gregorius XI. publice edixissent, se omnes sibi ecclesias *reservasse*, omnibusque de *plenitudine potestatis* providere velle. Inde falsum decretalistarum axioma invaluit, Pontificem esse *ordinarium ordinarium*, omniumque beneficiorum Dominum.

§. 236. Mortuo Clemente V. anno 1314. graves de successore eligendo contentiones natæ sunt, Gallis Gallum, Italis Italium poscentibus. Vicerant post biennium Galli, atque *Jacobus de Eusa* electus est assumpto nomine Joannis XXII. ¹, quo defuncto denuo inter Gallos & Italos de eligendo successore rixæ sunt exortæ, at electus est tamen sub finem anni 1334. *Jacobus Furnerius* assumpto nomine *Benedicti XII.* Huic succedere *Clemens VI. Innocentius VI., Urbanus V., & Gregorius XI.*, ultimus eorum, qui Avenione residebant ².

I. Sub finem vitæ suæ Joannes publicam prope universæ ecclesiæ reprehensionem & animadversionem incurrebat. Anno nempe 1331. & sequenti in publicis sermonibus tradidit, animas a corpore separatas Christum quidem hominem, non vero Dei faciem, seu naturam divinam ante conjunctionem cum corpore post extremum judicium visuras esse. Id dogma theologi Parisienses anno 1333. damnarunt, Papa vero morti proximus anno 1334. eam mitigavit, & successor ejus verum dogma definivit.

2. Hoc sub Pontifice enim magni, & periculosi motus Italiam & Romam turbarunt. Florentini maxime atrox ecclesiæ Romanæ bellum inferebant. Italiam igitur ut pacaret, & ereptas S. Petro terras recuperaret, anno 1376. sedem suam Avenione Romam iterum transtulit, quod ejus consilium *Catharina Senensis* Avenionem profecta, quam credula ista ætas divinitus afflatam esse putabat, exhortationibus suis imprimis promovit. Sed paulo post Gregorium consilii sui pœnituit, eousque enim ceciderat absentium diu in Italia Pontificum autoritas, ut Romani, ac Florentini variis eum contumeliis afficere non vererentur. Itaque Avenionem reverti voluit, mors vero anno 1378. secuta hoc suum impedivit propositum.

§. 237. Post Gregorii XI. obitum populus Romanus metuens, ne Gallus crearetur Pontifex, qui Avenionem migraret, furiosis clamoribus & minis posebat, ut Italus ecclesiæ præficeretur. Itaque territi electores Bartholomæum Pregnanum Archiepiscopum Barensensem elegerunt, qui *Urbani VI.* nomen sibi imposuit. Sed cum ejus electio tumultuosa videretur, cardinales brevi post ab ipso defecerunt partim acerba ejus indole, partim violentiam in ejus electione causati, quæ juxta canones irrita esset. Quare *Fundos* urbem regni Neapolitani, quem locum securiorem putabant, secesserunt, aliumque ibi Pontificem *Robertum* comitem Gebenensem, qui *Clemens VII.* dicebatur, crearunt, dicentes, ad speciem tantum, ut Romanus populus sedaretur, Urbanum electum fuisse. Urbanus Romæ mansit, Clemens Avenionem in Galliam profectus est. Hoc est initium tristissimi illius schismatis, quod *magnum schisma occidentis* vulgo vocari solet ¹.

I. Incepit anno 1378. & non nisi anno 1429. prorsus extinctum fuit, quare annis quinquaginta durabat. Cum magno fidellum scandalo bullis, excommunicationibus, armisque Urbanus contra Clementem, & vicissim Clemens contra Urbanum pugnavit.

§. 238. Urbano, postquam undecim annis sedem tenuisset, anno 1389. successit *Bonifacius IX.*, post hunc *Innocentius VII.*, dein Angelus Coriarius assumpto nomine *Gregorius XII.* Avenione contra defuncto *Clemente VII.* electus est *Petrus de Luna* scientiarum peritissimus, qui *Benedictus XIII.* adpellari voluit. Horum uterque in ipsa electione impellente universitate Parisiensi, & *Carolo VI.* Rege juramentum præstitit, abdicaturum se pontificatu, si id ad schisma tollendum necessarium foret, sed quum neuter promissis staret, atque ambo concilium quoddam generale convocare tergiversarentur, cardinales utriusque obedientiæ, ut schisma tollatur, concilium generale *Pisis* celebrandum obtento desuper a Principibus consensu indixerunt, datis ad ambos Pontifices litteris, ut ad concilium compareant. Inchoatum est concilium anno 1409., postquam autem de pontificatu contententes præmissa trina citatione non comparuerunt, uterque depositus, & electus est *Petrus de Candia*, qui *Alexander V.* adpellari voluit.

§. 239. Cum synodi *Pisanæ* authoritati *Gregorius XII.* & *Benedictus XIII.* in sua obedientia Pontifices adpellati, seu propriis suis nominibus Angelus Coriarius, & *Petrus de Luna* non parent, jamque sua pertinacia pseudo-Pontifices evasissent, & nihilominus *Gregorium* nonnullæ civitates *Italiæ*, *Benedictum Hispaniæ* magna pars ut legitimos Pontifices colerent, errore facti, quod ipsis persuasum non esset. *Pisanam* synodum œcumenicam esse, aut ipsos jure depositos, ac in eorum locum legitime electum *Alexandrum V.*, & qui huic successit *Joannem XXIII.*, altera synodo opus erat, seu *Pisanæ* ipsius redintegratione, ac continuatione, quam scilicet suspensam, duntaxat, & in tempus magis opportunum reservatam, non penitus dissolutam voluit *Alexander V.*

§. 240. Quamobrem *Joannes XXIII.* *Alexandri V.* successor post sui electionem de transferendo *Pisano* concilio in commodiorem locum, ad quem tutus omnibus pateret accessus, de restituenda ecclesiæ unitate, ac de damnando *Wicleffo* & *Joanne Husso* cogitare cœpit. Itaque re cum *Sigismundo Imp.* per legatos communicata, ac deliberata synodum œcumenicam *Constantiæ* *Germaniæ* urbe celebrandam indixit¹.

1. Annis quatuor, & mensibus sex scilicet ab ineunte *Novembri* anni 1414. ad 12. *Aprilis* 1418. duravit, & 45. sessionibus absoluta est.

§. 241. Princeps cura magni hujus concilii erat extinctio pontificalis dissidii, & hoc quidem negotio feliciter defungebatur.
Gm. hist. eccl. T. II.

Postquam enim binis solemniibus decretis sessione IV. & V. sanxerat, Pontificem concilio generali inferiorem esse, Joannes XXIII. anno 1415. pontificatu depositus est (jurato enim fidem dederat, se pontificatu cessurum esse, si id unitas ecclesiæ postulaverit, & nihilo tamen minus fuga se subduxerat). Gregorius XII. seu Angelus Coriarius eodem anno per Carolum de Malatesta ipse dignitatem pontificiam deposuit, Benedictus XIII., seu Petrus de Luna anno 1417. solemni concilii decreto depositus. Quibus perfectis *Otto de Columna* cardinalium concordibus suffragiis electus est, qui *Martini V.* nomen sibi imposuit ¹.

1. Consultius fuisset, non antea eligere Papam, nisi conceptis jam & promulgatis reformationis aulæ Romanæ decretis.

§. 242. Sessione trigesima sexta concilii Constantiensis decretum perpetuum de conciliis generalibus stato tempore celebrandis editum est, ut scilicet quinquennio post absolutionem concilii Constantiensis aliud celebraretur, & illo absoluto aliud septennio post, ac deinceps singulis decennis (§. 44. 3. proleg.) *ut sic per quamdam continuationem semper aut concilium vigeat, aut per termini pendentiam expectetur*, quem terminum liceat Papæ de consensu cardinalium ob emergentes forte causas breviare, sed nullatenus prorogare.

§. 243. Itaque juxta hoc decretum elapso post finem concilii Constantiensis quinquennio, anno nimirum 1423. a Martino V. indictum fuit concilium *Papiæ* celebrandum, ab eoque eodem anno episcopi quidam in hanc urbem præmissi sunt, sed cum nulli adhuc Transalpini venissent præter duos, & pestis *Ticini* grassaretur, mutari locum placuit, synodumque *Senam* transferri ¹. Postmodum denuo ob episcoporum paucitatem, & undique ingruentes bellorum tempestates anno 1424. ad persequendam comodiori loco & tempore inchoatam ecclesiæ reformationem urbem *Basileensem* ad concilii generalis septennio post juxta Constantiensis concilii decretum celebrandi designarunt, *protestantes tamen, quod propter hoc ipsum concilium Senense non censeatur esse dissolutum.*

1. In prima sessione concilii Senensis confirmata sunt decreta concilii Constantiensis de depositione Petri de Luna, & de damnatione Wicleffi, Hussique. Actum est etiam de Græcorum cum Latinis unione, cumque Martinus V. nuntios Constantinopolim ad Imperatorem & Patriarcham ea de re misisset, Imperator vero respondisset, hoc negotium non posse tunc utiliter tractari, nihilominus decrevit synodus, negotium istud minime deferendum, sed occasione data in illud incumbendum pro viribus, interim vero necessariam ecclesiæ reformationem *in capite & membris* promovendam.

§. 244. In ipso concilii Basileensis adparatu anno nimirum 1431. mortuus est Martinus V. succedebat illi Gabriel Condolmerus, qui *Eugenii* IV. nomen sibi dari voluit. Is probabat omnia, quæ Martinus de concilio Basileæ habendo sanxit, & hinc initium ejus anno 1431. præsidente loco Pontificis cardinale Juliano fiebat. Vix celebrari cœpit synodus Basileensis, cum variis ex causis¹ & prætextibus Eugenius dissolutionem ejus decrevit, aliudque concilium *Bononiæ* post annum cum dimidio celebrandum indixit. At nec Imp. *Sigismundus*, nec Patres concilii, ino nec ipse Pontificis legatus *Julianus* decretum dissolutionis probavit, & ne dissolutionis rumoribus aut Eugenii litteris episcopi a concilii aditu detererentur, scripsit synodus litteras encyclicas 21. Jan. anni 1432., quibus significabant, decrevisse Patres in hoc concilio firmiter permanere.

1. Ajebat nimirum, Patres exiguo numero non supra decem Basileam convenisse, quamvis præscriptum tempus septem ante menses octo esset elapsum, neque æquum videri, ut ab episcopis tam paucis ecclesiæ universali leges præscriberentur, rigere hyemale tempus, nec spem esse ut plures conveniant. Bellum inter *Philippum* Burgundiæ, & *Fridericum* Austriæ Duces exortum omnem circa Basileam regionem vexare & incendere, proin non posse Patres illuc tuto congregari. Jam pridem sub Martino V. de Græcorum cum Latinis unione actum fuisse, *Johannem Palæologum* Imp. & *Josephum* Patriarcham Constantinopolitanum oratores ad se Romam misisse, qui executionem conventorum cum Martino V. nomine ecclesiæ Græcæ exposcerent. Expedire admodum republicæ Christianæ Græcorum cum Latinis unionem, illis Basileam adire haud facile esse, ex tribus Italiæ urbibus oblatis Roma, Bononia, & Ancona Bononiam elegisse, tam auspiciatam occasionem negligendam non esse. Ad hæc adversam valetudinem causatus est, per quam tam longum iter conficere non liceret Roma scilicet Basileam, si ad annum cum dimidio synodus differatur, fore, ut recuperata valetudine ad locum viciniorem & ipse cum Romana curia facile accedat, & tempore magis opportuno orientales & occidentales conveniant frequentiores.

§. 245. Itaque concilium Basileense continuatum, & in sessione III. decreta concilii Constantiensis de superioritate confirmata. Anno 1435. *annatæ* frustra renitentibus legatis Pontificis abrogatæ sunt, anno sequenti numerus cardinalium ad viginti quatuor est revocatus, *expectativæ, reservationes, provisiones* sunt sublata, quibus cum & alia accederent parum grata Pontifici, Eugenius molestissimum, & audacissimum hoc concilium rursus aut in Italiam transferendum, aut opposito alio concilio damnandum esse judicavit. Itaque cum anno 1437. Patres Basileenses sanxissent, concilium Græcorum causa aut Basileæ, aut Avenione, aut in urbe quadam Sabaudia celebrandum esse, Pontifex contra per legatos id concilium in Italia esse agendum decernebat. Neutra pars sententiam mutare voluit, quamobrem ab hoc tempore vehemens inter concilium, & Pontificem dissidium est exortum. Concilium anno 1437. Pontificem Basileæ ad rationem factorum sibi reddendam comparere jussit, Pontifex contra concilium dissolvit, illudque

Ferrariæ indixit, Patres vero consentientibus Imperatore, Galliarum Rege aliisque Principibus Basileæ consultare pergebant, & Pontificem, quod decreto concilii haud paruisset, contumacem pronuntiabant.

§. 246. Eugenius IV. concilium quod *Ferrariæ* indixit, anno sequenti 1438. præsens ipse inchoavit, & in secunda ejus sessione Patres Basileenses sacris interdixit. Agendum erat in hoc concilio potissimum de pace cum Græcis, at cum *Ferrariæ* res lente, parumque feliciter procederet, Eugenius sub initium anni 1439. concilium *Ferraria* proficisci voluit Florentiam. Basileenses Patres his aliisque Eugenii factis irritati anno 1439. eum pontificatu dejecere, quod tamen Regibus, Principibusque Europæ haud placuit. Eugenius vero denuo Basileenses diris devovit, omniaque eorum acta rescidit, qui fulmina ista ridentes eodem anno novum elegerant Pontificem *Amadæum* Sabaudix Ducem, qui *Felix V.* vocari voluit.

I. Migrarunt enim in Italiam ipse Græcorum Imperator *Joannes Palæologus*, Patriarcha Constantinopolitanus *Josephus*, præcipuique Græci theologi, quoniam sperabant fore, ut dissidio cum ecclesia Latina sublato Latini iis a Turcis ad incitas redactis opem ferrent.

§. 247. Tali ratione triste illud ecclesiæ dissidium, quod post tot labores in concilio Constantiensi extinctum fuit, novis & gravioribus malis comitatum rediit, non enim duo tantum erant Pontifices mutuis sententiis se damnantes, verum etiam duo contraria concilia Basileense ac Florentinum. Maxima quidem pars ecclesiæ Eugenio paruit, at plures tamen etiam academix, & inter eas omnium princeps Parisiensis, nonnulla etiam regna & provinciæ Felicem V. sequi malebant. Basileense concilium deliberare, leges ac decreta ferre, quidquid Eugenius Papa vel fautores ejus contradicerent, ad annum 1443. pergebat, quo anno tametsi Patres discederent, publice tamen significabant, finitum haud esse concilium, verum opportuno tempore aut Basileæ, aut Lugduni, aut Lausannæ denuo coactum iri. Florentinum concilium duce Eugenio in componendis Græcorum & Latinorum litibus potissimum occupabatur. Commisum fuit hoc magnum negotium delectis utriusque partis viris, Græcorum præcipuus *Bessarion* erat vir eruditissimus, qui postea inter Cardinales ecclesiæ Romanæ receptus fuit. Is ergo Pontificis beneficiis captus autoritate sua, Pontifex vero præmiis, minis, promissis reliquos Græcos permovit, ut propositas pacis condiciones reciperent, & faterentur, spiritum sanctum etiam a filio procedere, purgatorium existere, panem azymum in eucharistia adhiberi posse, denique quod primum erat, Romanum Pontificem totius ecclesiæ caput esse. Unus

ex Græcis Marcus Ephesus nullatenus adduci poterat, ut manus daret. Pax tamen hæc stabilitate caruit, Græci enim Constantinopolim reversi cives suos persuaserant, fraudulentè omnia Florentiæ gesta esse. Concilium ipsum Florentinum anno 1442. finem suis deliberationibus imposuit¹.

1. Agebatur etiam in hoc concilio de Armenis & Jacobitis ad concordiam cum ecclesia Romana reducendis. Subjicitur synodo Florentinæ decretum pro *instructioe Armenorum*, non synodi, sed solius Eugenii nomine inscriptum, utpote editum post discessum Græcorum.

§. 248. Mortuus est Eugenius IV. anno 1447., & in ejus locum successit *Nicolaus V.* vir ipse litteratus, & litteratorum patronus, moderati præterea animi, & ad pacem propendentis. Sub hoc assiduo labore ac opera Principum civilium tranquillitas ecclesiæ Latinæ restituta est; nam Felix V. ipse pontificatu se abdicavit, Patres vero Basileenses Lusannæ congregati voluntariam ejus abdicationem ratam habuerunt, atque solempni decreto universam ecclesiam Nicolao obedire jusserunt.

§. 249. Collegii cardinalitii origo ad seculum XI. cadit. Primis ecclesiæ seculis sicut ceteri episcopi, ita etiam episcopus Romanus communibus suffragiis cleri & populi eligebatur. At hanc eligendi Romani episcopi formam mutavit *Nicolaus II.* in concilio Romano anno 1059. habito, ubi jus eligendi Romanum Pontificem privative cardinalibus concessit, ut modum turbis & bellis ponerent, quæ toties Romam & Italiam afflixerunt, & in factiones diviserunt, cum novus esset eligendus Pontifex.

§. 250. Olim nomen *Cardinalis* commune fuit illis, qui ecclesiæ cujusdam ministerio perpetuo addicti, & veluti incardinati erant, idque non tantum de episcopis, sed etiam de presbyteris & diaconis est intelligendum, qui alicui ecclesiæ tamquam ordinarii erant ordinati¹. Inde intelligitur, antiquitus ecclesiæ Romanæ cardinales alios non fuisse, quam ipsum ordinarium clerum Romanum ex presbyteris, & diaconis² constantem. Episcopi autem cardinales Romani multis seculis erant ignoti, cum antiquitus episcopus cardinalis alius non fuerit, quam proprius & fixus, talis autem nullus præter episcopum Romanum, seu Pontificem dici potuit. Adeoque verosimile est, seculo primo XI., aut XII. contigisse, quod ecclesiæ Lateranensis, quæ est specialis sedes Pontificis, propter suam & Romani episcopi excellentiam septem episcopi ex circumvicinis sint adsignati, qui certis diebus coram Romano episcopo celebrarent divina, aut ei celebranti adsisterent, atque eam ob causam deinde episcopi *cardinales*,

quod huic ecclesie & Pontificis ministerio adscripti essent, appellari cœperunt.

1. Per similitudinem autem ejusmodi episcopi, presbyteri & diaconi vocabantur cardinales, quia sicut *cardo* fixus & immobilis est, ac circa illum valvæ volvuntur, ita quoque circa illos episcopos, presbyteros, & diaconos tanquam fixos & proprios ecclesiarum *cardines* populus eorum curæ commissus in ecclesiastico regimine quodammodo volveretur.
2. Diaconie Romanæ erant loca, in quibus per diaconos regionarios pauperes, viduæ, pupilli, & senes regionis alebantur, habebantque hæc loca, quæ quasi publicæ domus hospitales erant, sacella sibi adjuncta. Qui itaque hisce locis tanquam proprius diaconus ad ministrandum dicis personis præficiebatur, diaconus *cardinalis* appellatus est. Erant ejusmodi hospitales per quatuordecim regiones urbis distributæ, usu dein harum hospitalium paulatim exoleto, ipsisque ædibus dirutis, solis sacellis nomen diaconie adhæsit, a quibus diaconi urbis Romæ dicti fuere.

§. 251. At successu temporis cardinalatus jam non ab ecclesie adscriptione, sed a speciali Pontifici assistentia præstanda repeti cœpit, inde factum, ut exclusis aliis illis solis cardinalis nomen datum est, quibus post tempora *Nicolai II.* eligendi Pontificis potestas data est. Cum autem Nicolaus solis cardinalibus episcopis jus eligendi Pontificem commisisset¹, reliquus clerus Romanus id indigne ferens turbas in electionibus excitavit, quas ut sedaret *Alexander III.* numerum eligentium auxit, & præcipuæ dignitatis presbyteros, Priorem nimirum, seu Archipresbyterum Lateranensem, Archipresbyterum S. Petri, & S. Mariæ Majoris, Abbates S. Pauli & S. Laurentii extra muros, aliosque in eligentium ordinem retulit. Pacato clero nobiliori etiam inferior ad quietem est deductus, postquam diaconi cardinales, seu regionarii eligentium numero adscripti sunt, quamquam quis Pontificum id fecerit, non constat.

1. Constat hoc ex ejus decreto, ubi dicit: *Statuimus, ut obeunte hujus Romanæ universalis ecclesie Pontifice imprimis cardinales episcopi diligentissime simul de electione tractantes, mox ipsi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquus clerus & populus ad consensum novæ electionis accedat.* Quamvis autem cardinales episcopi de electione tractantes mox ipsos clericos cardinales adhibere jubeat, atque adeo videatur, ac si etiam presbyteris ecclesie Romanæ potestatem electionis commiserit, tamen illum solummodo presbyteros cardinales peculiariter præ ceteris ecclesie Romanæ clericis ut factæ electioni consentiant adhiberi voluisse canon primus conditus in eodem concilio Romano, in quo antea citatum decretum edidit Nicolaus, satis evincit, siquidem ibidem decernit: *Primo namque inspectore Deo est statutum, ut electio Romani Pontificis in potestate cardinalium episcoporum sit, ita ut si quis apostolica sedi sine præmissis concordia, & canonica electione eorum, ac dein sequentium clericorum & laicorum consensu intronizetur, is non Papa, aut Apostolicus, sed apostaticus habeatur.*

§. 252. Inde jam patet, cur hodie cardinales nominentur episcopi, presbyteri, & diaconi; nam hodie cardinales illi vocantur,

quibus jus eligendi Pontificem competit, hoc jus autem tributum est episcopis ministerio ecclesiæ Lateranensis adscriptis, presbyteris ecclesiæ Romanæ, & diaconis regionariis.

§. 253. Collegium cardinalitium brevi splendidissimis auctum est decoribus ¹, prærogativis ², & juribus ³. Quo vero præcise tempore hæc eorum dignitas creverit, determinari absolute nequit, id satis constat, sensim atque sensim ad eam, in qua conspiciuntur eminentiam pervenisse. Advertunt quidam, eorum dignitatem cum Romani Pontificis autoritate semper crevisse, adduntque, eam maximam fuisse sub *Alexandro III.*

1. Decorem, & splendorem eorumdem externum vestitus & honorum tituli conficiunt. Imprimis enim illis circa annum 1244. *Innocentius IV.* cum a Pontifice ad regendas ecclesiæ terras mitterentur, rubeum pileum tradidit, quod postea vel per consuetudinem, vel per expressam concessionem omnibus cardinalibus est datum. Dein *Paulus II.* publico decreto mandavit proposita pœna, ne quis birretam coccineam præter cardinales ferat, quibus etiam primo sui pontificatus anno pannum ejusdem coloris dono dedit, quo equos & mulos sternere, dum equitarent. Hæc insignia cum tantum cardinalibus e cleero seculari assumptis essent data, *Gregorius XIV.* etiam regularibus pileum rubrum concessit, nam antea pileis ejusdem cum veste sua coloris utebantur. Post hæc sub *Urbano VIII.* est decretum, ut jam non *illustrissimi* prout hæctenus vocarentur, verum *eminentissimi*, huncque titulum non esse communicandum nisi solis electoribus ecclesiasticis imperii.
2. Tantam sunt nacti dignitatem, ut Patriarchis, Archiepiscopis & episcopis antecedant. Initio quidem ne ipsi cardinales episcopi subscribebant aut sedebant ante episcopos ordinatione priores. nec presbyteri cardinales ante ullos prorsus episcopos. Primi erant cardinales episcopi, qui aliis anteire cœperunt episcopis, cum quibus cum & alii in unum coaluissent collegium, æque ante episcopos pedentim obtinere prædriam. Non tamen antea hæc cardinalium prærogativa ita firma fuit, ut non identidem episcopi suum recuperarent gradum, nisi seculo XIII. in concilio Lugdunensi I., in quo ante Archiepiscopos, & in concilio Lugdunensi II. etiam ante Patriarchas sederunt. Olim quidam etiam disputabant, cardinalibus post Reges ante eorumdem filios, & alios omnes quacunque civili dignitate insignitos primum locum concedendum esse, at ab Electoribus imperii hanc prærogativam nunquam agnitam fuisse satis constat, in Gallis vero quamquam adhuc sub *Francisco I.* Galliæ Rege præbant Regiæ stirpis Principibus, in *Possiacensis* tamen colloquio anno 1561, ut iis posthac cederent, decretum. (*Spondanus ad annum 1561.*)
3. Jura eorum alia sunt vacante, alia sede plena. Sede plena primos agunt Pontificis consiliarios, variis Romæ præsunt congregationibus & dicasteriis, funguntur munere legationis, & protectorum ad curanda negotia variorum regnorum. Sede vero vacante imperio civili in omnibus ecclesiæ Romanæ terris funguntur eo ordine, ut singulis diebus tres sint cardinales unus episcopus, presbyter alter, tertius diaconus locum tenentes, & gaudent jure eligendi Pontificem privative.

§. 254. Communibus cleri & populi suffragiis in præcedentibus duabus epochis episcopos fuisse electos ex dictis constat, & quod in ecclesia Latina seculo nono electionibus episcoporum adhuc laici interfuerint, testantur partim formulæ electionum

istis temporibus usitatæ, partim epistola *Hincmari* Rhemensis ad Henedulphum ¹. Sed successu temporis exclusus est ubique populus, quia non raro turbas excitavit. Interim excluso etiam populo admissi sunt ad electionem optimates & honoratiores, quæ res effecit postea, ut Imperantibus civilibus hoc in negotio plurimum tribueretur ².

1. Scripsit ad eum his verbis: *Ad eandem ecclesiam quancocys studeas propere — — —, que electio non tantum a civitatis clericis erit agenda, verum & de rusticorum parochiarum presbyteris — — —. Sed & laici nobiles ac civitas adesse debent.*

2. Hi enim præ optimatibus multo plus valebant ad commoda ecclesiæ promovenda, ad electionum componenda dissidia, ac prætensiones malevolorum reprimendas.

§. 255. Sed nova prorsus episcoporum electionibus facies seculo XII. & sequenti cœpit induci, dum canonici ecclesiarum cathedralium sibi solis excluso cetero clero hoc adtribuerunt ¹. Duravit hæc potestas in capitulis, usque dum Pontifices translata Avenionem sede pleraque beneficia suæ reservarunt collationi ², quæ re jus eligendi capitulis competens valde est imminutum.

1. Idque sive propterea, quia aucto admodum clero tumultuariæ sæpius electiones fiebant, sive quia electionem Pontificis ad solum collegium cardinalitum devolutum tunc esse cernerent, quod jus moribus initio quæsitum postea & Imperatorum, & Pontificum constitutionibus est firmatum. Quemadmodum vero capitulis cathedralibus jus ex eorum gremio eligendi episcopus est concessum, ita etiam capitula monastica jus eligendi sibi Abbates obtinuerunt.

2. Clemens V. primo ecclesias cathedrales apud curiam Romanam vacantes, dein eorum etiam beneficiorum collationem, quæ clero & populo Romano carerent, Pontificis dispositioni reservavit. Postea *Joannes XXII.* provisioni suæ reservavit episcopales, & eorum superiorum sedes, quæ apud sedem Romanam illo vivente vacare contigerit. At *Benedictus XII.* dispositioni apostolicæ reservavit omnes archiepiscopales & episcopales ecclesias tunc apud sedem apostolicam quomodocunque vacantes, & in posterum vacaturas.

§. 256. Incredibile dictu, quantas ubique hæc beneficiorum reservationes querelas excitaverint, quibus imponendi finem occasionem videbatur suppeditare concilium Constantiense, quia non tantum ad tollendum schisma, sed etiam ad suscipiendam *reformationem* in capite & membris convocatum fuit, ideo natio Germanica gravamina sua propter reservationes sub nomine *Avisamentorum* eidem obtulit. Ad vero Martino V. citius opinione ad Pontificatum evecto, & reformationis negotio ad proximum concilium rejecto Germani præter concordata ad quinquennium duratura tum quidam obtinere nihil. (§. 241. 1.)

§. 257. Repetitæ sunt res in concilio Basileensi, ubi Patres ses-

sione vigesima prima reservationes abrogatas voluerunt, quod tamen effectu caruit, quoniam Eugenius IV. concilium dissolvit, quam ob rem eum Patres Basileenses exauthorarunt, & Sabaudia Ducem sub Felicis V. nomine Papam salutarunt. Germani quidem ab initio neutrales nec Eugenio adversus Patres Basileenses, neque his adversus illum adhæserunt. At cum Coloniensis & Trevirensis Archiepiscopus dignitate sua sunt dejecti, ceterique Electores graviter per id offensi anno 1446. Francofurti conveniunt, Cæsarique Friderico denunciant, se, nisi Eugenius Papa latam contra Archiepiscopos sententiam revocaret, nationis Germanicæ gravamina tolleret, repudiata neutralitate Felici V. adhæsurus. Legatis hinc inde sæpius missis opera præcipue Æneæ Sylvii tandem Eugenio IV. anno 1447. obedientiam præstiturunt, atque editis ab Eugenio diversis bullis concordia est redintegrata, cui quidem Eugenius non diu superstes erat.

§. 258. Nicolao V., quamprimum ad pontificatum fuit evectus, hæc prima cura fuit, at antecessoris sui Eugenii acta rata haberet, & inchoatæ paci manum supremam impositurus, ac Germanorum gravaminibus satisfactorum in conventu Aschaffemburgensi cui *Fridericus III.* Imp. cum electoribus pluribus, & Germaniæ Principibus aderat, anno 1448. nova iniit cum Germanis concordata ¹, quibus jus eligendi episcopos per reservationes imminutum capitulis cathedralibus Germaniæ est restitutum, reservationibus vero universim limites certi sunt positi ².

1. Definiri solent concordata nationis Germanicæ, quod sint solemnibus conventio, & sanctio pragmatica inter Nicolaum V. Papam, & Fridericum III. Imperatorem reliquosque imperii status facta, in qua collationes beneficiorum certis regulis determinantur.

2. Todos los concordatos son una ventaja real para la corte de Roma; porque con ellos puede conseguir lo que no conseguiria de la obstinacion de algunos Príncipes que conociesen sus derechos. (Historia de la bula in cæna Domini 3. part. pag. 28).

§. 259. Confirmationes episcoporum restituta etiam capitulis eligendi libertate in concordatis Germaniæ Pontifici sunt reservata. Antea quidem episcopi confirmati sunt a Metropolitanis in synodis provincialibus, quæ quotannis semel, in quibusdam provinciis etiam bis habebantur. Verum seculo XIV. ubi per reservationes pontificias nominationes ad sedem Romanam sunt devolutæ, etiam jus confirmandi Metropolitanis est ademptum ¹.

1. Indignum quippe videbatur, ut a Pontifice ad episcopatum designatus a Metropolitano confirmationem petere juberetur, quod tantumdem fuisset, ac nominationem pontificiam Metropolitanis iudicio probandam, vel improbandam subicere.

§. 260. Et universim omnia fere jura jurisdictionis Metropolitanis olim competentia Pontifices sibi reservarunt. Jus episcopos confirmandi, exauthorandi, a residentia dispensandi, resignationes eorum recipiendi, episcopatus erigendi, uniendo, dividendi jura erant, quæ Metropolitanis in synodis provincialibus exercuere, at vero post evulgatas pseudo-decretales Isidori semper magis & magis imminuta, donec tandem sibi ea Pontifices privative reservarunt.

x. Ratio hujus in promptu est. Jura hæc Metropolitanis maxima ex parte in synodis provincialibus exercuerunt, at postquam concilia provincialia statis temporibus celebrare in desuetudinem venit, falsæ etiam Isidori decretales dicerent, jura prædicta soli Pontifici competere, mirandum nihil, ea ad sedem Romanam devoluta fuisse.

§. 261. Quare spirituali Romani Pontificis potestate argumentis ex falsis decretalibus deductis latius extensa necesse fuit jurisdictionis partem aliis committere, cum nec Papa in remotas provincias proficisci, nec omnes episcopos ad se vocare posset. Hinc a seculo XI. frequentissimæ legationes adornari cœptæ. *Legati* vero duplicis erant generis, episcopi vel Abbates illius provinciæ, in qua causa discutienda, vel cardinales Roma illuc missi. Legati ex provincia etiam erant diversi, nempe aliqui speciali Papæ mandato constituebantur, alii suæ sedis prærogativa hæc autoritate gaudebant, seque *legatos natos* dicebant. Porro legati Roma missi *legatos a latere* se adpellabant, ut indicarent, quod ipsos Papa latus suum comitari solitos misisset. Ceterum vocem istam ex concilio Sardicensi acceperant.

§. 262. Legati nati ægre ferebant, quod Papa, privilegiis suis præteritis, alios constitueret; sed Papa majorem fiduciam posuit in illis, quos libere delegit, quam in Præsulibus vel sibi ignotis vel suspectis. Inter illos autem, quos delegit, populis gratissimi erant viri in ipsa provincia degentes, utpote ad cognoscendam, & sententiam proferendam magis idonei quam exteri de provincia remota advecti. (*Fleury, Diss. IV.*)

§. 263. Nihil vero magis legatis a latere invidiam creavit, quam eorum fastus, luxus & avaritia. Iter fecerant nec suis nec Papæ sumptibus, sed provinciæ, ad quam mittebantur. Ingenti autem comitatu cincti proficiscebantur, nempe viginti quinque saltem equis, hunc enim numerum ne excederent, concilium Lateranense III. præscripsit. Quacunque transibant, ab episcopis & Abbatibus magnifice sustentabantur, & nonnunquam monasteria, ut pecuniæ suppeterent, vasa sacra vendere cogebantur. Sed necdum satis: muneribus quoque cumulandi erant legati, quæ a

Principibus illius provinciæ, sæpe etiam a Patribus, quibus administrabant justitiam, acceperunt, inde factum, ut legationes susceptæ cardinalibus pro aurifodina erant, unde plerumque divitiis onusti redibant ¹.

1. Hanc ob rem hortatus est S. Bernardus Eugenium III. Papam, ut tales eligerentur in legatos: qui ecclesias non spoliant, sed emendant, qui marsupia non exhauriunt, sed corda reficiunt, & crimina corrigunt, qui cum ad apostolicam redeant sedem, redeant fatigati, & non suffarcinati &c.

§. 264. Fructus legationis sæpissime erat concilium, quod legatus, quo tempore & loco ipsi videbatur, convocavit. Ipse conventui præerat, causas ad se delatas definivit & nonnullos canones ad disciplinam spectantes promulgavit. In paulatim concilia provincialia, quæ quotannis celebranda erant, exoleverunt. Dignitas archiepiscopalis a legatorum splendore obfuscata, in titulos & ritus abiit, quales sunt pallium ¹ gerere, & post crucem sibi prælatam incedere. Non tamen desunt exempla, quod legati pontificii quandoque ab Imperantibus sint rejecti ².

1. Olim pallium a Pontifice gratis dabatur, invaluit postea, ut ad sustentandos curiæ Romanæ officiales aliquid exigeretur, quæ summa ita augebatur, ut natio Germanica contra ejusmodi exactiones nimium graves apud Imp. Maximilianum I. & Carolum V. gravamina interposuerit.

2. Exempla ejusmodi refert Petrus de Marca & Van-Espen, facitque huc etiam Epist. Friderici Imp. ad Hadrianum IV. Papam, qua respondet querelæ illius, quod missis ad Imperatorem cardinalibus non tantum ecclesias, sed & portas urbis occludi jussisset.

CAPUT SEPTIMUM

DE

MONACHIS.

§. 265. Nulli monachorum seculo XI. majori florebant sanctitatis & virtutis opinione, quam Cluniacenses in Gallia, quare eorum institutum per totam Europam est propagatum, eorumque exemplum alios quoque invitabat, ut similes monachorum congregationes institueret ¹. Verum quo latius Cluniacensium congregatio propagata est, eo majus disciplinæ detrimentum sensit, cujus ruinæ causam si quæras, eam præcipue in copia divitiarum ² & multiplicatione precum vocalium ³ invenies.

1. Anno enim 1023. Romualdus Italus in Campum-Malduli desertum locum in

Apennini jugis secessit, ibique congregationis *Camalduensis* fundamenta jecit. Dividuntur sectatores ejus in *canobitas* & *eremitas*, utriusque duris & asperis legibus vivere jussi sunt, sed cœnobitæ haud parum a pristino rigore defecerunt. Paulo post *Joannes Gualbertus* Florentinus in valle umbrosa in Apenniis pariter montibus sita congregationem *vallumbrosam* condidit. Ita evenit, ut familia Benedictina, quæ antea unum corpus fuerat, in diversas familias discernperetur uni quidem regulæ subjectas, at moribus tamen, institutis & vivendi ratione discrepantes.

2. Primi Abbates Cluniacenses amorem Principum, Regum ac Imperatorum sibi attraxere, a quibus munificentia copiose repleti sunt. A temporibus enim S. Odonis secundi Cluniacensium Abbatis numerus donationum jam adeo excreverat, ut de facto adhuc 188. diplomata supersint. Timendum est, ne monachi isti satis recogitaverint incommoda divitiarum in evangelio tam bene notata, ac ab ipsis etiam philosophis Gentilibus agnita. Divites naturaliter sunt superbi, utpote persuasi, se nemine indigere, sibi quæ nihil unquam defuturum. (*Paul. I. ad Tim. C. 6. v. 17*).
3. Precibus enim a S. Benedicto præscriptis multa adhuc accesserant, prout ex moribus Cluniacensibus a S. Udalrico vivente sub seculo XI. fine descriptis apparet. Inter alia officium defunctorum, cujus ipsi authores erant, addiderant, quodque per integri anni decursum cantabant. Longa isthæc psalmodia defunctorum laboribus manuum tempus abstulit, id quod ipse Petrus venerabilis, dum S. Bernardi objectionibus respondet, fatetur dicens: *Regula laborem manuum ideo solum præscribit, ut otium evitetur, quod fugimus, dum sacris precum, lectionis, & psalmodiæ exercitiis vacamus*, quasi vero Benedictus sacris hisce exercitiis non sat temporis assignasset. Forte Petrus Venerabilis præjudiciis illius ævi deceptus corporis labores ceu exercitium vile & servile intuebatur. Antiquitas aliter judicavit. ut enim de Israelitis & aliis orientalibus taceam, Græci & Romani in laboribus manuum gloriabantur, ast nationes Germaniæ ac barbari septentrionis populi venationibus tantum & bellis occupati agriculturam & artes nunquam non contempserunt, prout adhuc ex nobilium nostrorum moribus videmus.

§. 266. Collapsa itaque Cluniacensium disciplina exeunte seculo XI. anno nimirum 1098. novus prodiit vitæ monasticæ restaurator *Robertus* Molismensis in Burgundia Galliæ provincia Abbas. Cum enim monachos suos nullo modo ad vitam ex præscripto regulæ S. Benedicti agendam inducere posset, cum viginti sociis Cistercium (*Cister*) migravit, erat vero locus ille desertus, sylvestris, & sentibus horridus, ubi celebrem Cisterciensium ordinem inchoavit. Suprema huic ordini lex erat regula S. Benedicti, cui adcuratissime satisfacere suos omnibus benignioribus interpretationibus semotis voluit *Robertus* reasumpta quoque veste candida. Admiratione virtutum ordo ille brevi tempore omnem Europam peragravit. Cum vero Cistercienses strictius vixissent, quam Cluniacenses, neque divitias adhuc possedissent, non exiguam autoritatis, qua Cluniacenses ante valuerant, partem ad se traxerunt².

- I. Inter primas Cisterciæ filias fuit etiam monasterium *Clarevallense*, cui S. Bernardus Abbas datus est. Hujus autem viri sanctitas ac doctrina tam illustris fuit, ut a multis habebatur ipse ordinis Cisterciensis conditor, & Cisterciensium monachi *Bernardini* audiant, interim tamen fatendum est, ejus zealum discretio-

ne haud satis fuisse temperatum, si sanitatem spectes, quam immoderatis corporis macerationibus mature perdidit. Pluris aestimo Egyptios, aliosque antiquos monachos, qui austeritatem sanitati ita adtemperabant, ut non raro centesimum annum adtingerent. (Fleury Diss. VIII. in H. E.)

2. Ita vero in dies tam numero, quam opibus & potentia crescebant, ad quæ incrementa nemo magis contulit, quam S. Bernardus vir immensæ per Christianam Europam auctoritatis. Centum, & sexaginta cœnobia ei aut origines, aut leges suas debent, cumque moreretur, septingentos in Claravallensi monasterio reliquit monachos. Ex discipulis ejus præter multos archiepiscopos, & episcopos ipse erat Papa *Eugenius III.*

§. 267. Prosperrimæ vero res familiæ Cisterciensis Cluniacensium accendebant invidiam, & graves primum simultates, dein apertas inimicitias inter has binas opulentas & potentes familias pariebant. Uterque ordo S. Benedicti regulam sequebatur, verum differebat tum vestimentis, tum institutis regulæ additis. Cistercienses querebantur, quod Cluniacenses valde a prima disciplina sua deflexerint. Huic liti alia vehementior accessit de decimis; nam *Innocentius II.* anno 1132. Cistercienses ex agris, quos possidebant, decimarum solutione liberavit, quos inter agros quum multi essent subjecti Cluniacensibus, hi gravissime Innocentii liberalitatem ferebant, & propterea cum Cisterciensibus rixabantur.

1. Bernardus Cisterciensium oraculum primus anno 1127. scripto Cluniacenses est adgressus, respondit ei *S. Petrus Venerabilis* Cluniacensis Abbas.

§. 268. Duæ erant causæ, ob quas Cisterciensium ordo primævum amisit splendorem. Sicut enim Cluniacenses divitiæ opinione citius corruerant, ita etiam in ordine Cisterciensium factum. Altera causa collapsa disciplinæ monasticæ erat introducta ibidem novitas, distinctio nimirum monachorum *chori*, & fratrum *laicorum*. Regula Benedictina nullam hujus distinctionis facit mentionem, atque ad seculum undecimum usque monachi ipsi omnis generis servitiis sibi invicem exhibebant, iisdem laboribus omnes occupati.

1. Joannes Gualbertus vallis-umbrosæ Abbas primus in suo monasterio instituit fratres laicos anno 1040, cujus ratio fuisse videtur ignorantia laicorum, qui etsi nobiles essent, ut plurimum ne quidem legere sciebant, ita quidem, ut cum lingua latina non amplius esset vernacula, sicuti erat tempore S. Benedicti, nec psalmos memoriæ mandare, nec e. lectionibus in divino officio recitari consuetis proficere possent: cum monachi tum magna ex parte vel jam essent clerici, vel saltem clericatui destinati. Fratres igitur laici isti corporalibus occupabantur laboribus, œconomia campestri, ac negotiis extraneis, precum loco ad quamlibet horam canonicam certis orationum dominicarum numerus ipsis præscribebatur, quod ut exequi possent, grana filo conjuncta gestabant. Cistercienses prout & Grandimontenses & Carthusiani ejusmodi fratres laicos mox ab origine habuerunt, atque omnes ordines religiosi sequioribus temporibus nati illorum exemplum secuti sunt. Tandem hoc etiam ad moniales propagatum est, penes quas domicellæ chori a sororibus laicis distin-

gauntur, quamvis eadem ratio hic non subsit, cum passim istæ non plus idiomatis latini calleant ac illæ. Jam vero hæc religiosorum distinctio fons fuit inexhaustus relaxationis. Monachi chori videntes infra se positos fratres eosdem ceu ignorantibus hominesque incultos ipsorum obsequio destinatos intuebantur, se ipsos vero ceu totidem Dominos putabant. Ab hoc igitur potissimum tempore religiosi labores manuum ipsis haud dignos judicabant, utpote orationibus & studiis satis jam occupati. Ex altera parte fratres laici forme divisionis fuere in monasteriis, quæ duplici tanquam diverso composita corpore perfecte unita amplius non fuerant. Fratres litteris, ac sæpe etiam educatione carentes quandoque dominium ambiebant tanquam magis necessarii pro temporali, quod a spirituali supponitur, prius enim est, ut vivas, quam ut ores, ac studeas.

§. 269. Regula S. Benedicti quibusdam mitior, aliis minus plena, nec ad omnia, quæ pietas erga Deum postulat, officia accommodata videbatur. Inde vero novæ monachorum familiæ institutæ sunt. Primum Stephanus de *Tierno*, vel *Tigerno*, quem alii Stephanum de *Mureto* a loco nominant, in quo primum familiæ suæ collegium anno 1073. extruxit, a Gregorio VII. facultatem impetravit, novum ordinem instituendi. Statuerat primo socios suos regulæ S. Benedicti alligare, at mentem deinde mutavit, ipseque illis instituti leges tulit. Multa sunt in eo valde gravia, paupertatem imprimis & obedientiam inculcat, terras extra metas monasterii possidere prohibet, ne pecorum quidem possessionem permittit, esum carniæ prorsus ipsis etiam ægrotantibus adimit, silentium stricte servari jubet, solitudinem tantopere commendat, ut nullis nisi magnæ autoritatis viris accessum ad domicilia fratrum adperiat, denique rei familiaris administrationem fratribus laicis commisit, clericos divinarum rerum contemplationi unice operam dare volens. Incredibilis erat XI. & XII. seculo hujus ordinis existimatio, donec hæc & alia severa servabantur, ea vero prorsus cecidit cohortis gravibus inter clericos, & fratres laicos inimicitiiis, quorum hi supra clericos se efferebant. Regulæ severitas refrigerescere fervore horum monachorum mitigata est ab *Innocentio IV.*

1. Hæc monachorum familia *Grandimontensis* ordo vocatur, quoniam Muretum, in quo primum ejus domicilium conditum est, prope Grandimontem est situm.

2. Hæc jurgia usque ad aures Papæ, qui tunc erant *Innocentius III.*, venerunt, qui omnibus, quæ pars utraque exponenda putaret, auditis fratribus laicis præcepit, monachos honorem, in spiritualibus subditi essent, nec de officio divino quidquam decernere præsumerent.

§. 270. Ordo *Carthusianus* a *S. Brunone* Remensis ecclesiæ magistro & cancellario in rupe altissima dioceseos Gratianopolitanæ, cui Carthusiæ nomen, anno 1086. est institutus. Lente novum hoc vitæ solitariæ genus per Europam manavit in comparatione propagationis ordinum reliquorum, sero ad sexum scæ-

mineum pervenit ¹, imo nunquam in hoc sexu radices agere poterat, quod legum asperitati est tribuendum.

1. Secessui Brunonis in eremum id dedisse occasionem olim communis fuit opinio, quod in exequiis pro quodam canonico Parisiensi celebratis, dum caneretur lectio: *responde mihi*, mortuus prima die inclamaverit: *justo Dei judicio adcuratus sum*, secunda die: *justo Dei judicio judicatus sum*, & demum die tertia: *justo Dei judicio condemnatus sum*. Postquam vero Jo. Launojus singulari libro: *de causa secessus Brunonis in desertum* narrationem hanc impugnavit, in fabulis ea numerari cœpit. Veram secessus Brunonis causam refert *Guibertus Abbas Novigentensis* de vita sua cap. 2. his verbis: *Remis debebat vir, cui nomen Bruno, artibus liberalibus instructissimus, severiorum scientiarum doctor, in ecclesia Gallia celebratissimus, qui cum dissolutam vitæ rationem in Manasse Archiepiscopo impatientissime ferret, cum quibusdam viris ecclesiasticis spectatissimis civitate excessit, quin etiam mundo renunciare, & omnes necessitudines suas fugere statuit.*
2. Virgines Carthusianas plerique eorum omittunt, qui de hoc ordine scripserunt, & multi propterea perhibent, carere Carthusianos virginum, seu monialium sodalitatibus; at habet tamen etiam hæc familia feminei sexus collegia, verum pauca tantum, pleraque enim interierunt, & singulari lege anno 1368. cautum est, ne qua deinceps mulierum societas carthusiana instituat. Igitur quinque tantum monialium Carthusianarum collegia, quatuor in Gallia, unam *Burgis* in Belgio.

§. 271. Medio seculo XII, elapso *Bertholdus* quidam gente Calaber cum paucis sociis in montem Carmelum migravit, eoque loco, ubi *Elias* delituisse olim dicitur, humilem domum & parvam ecclesiam extruxit, in qua ipse cum fratribus vitam ageret laboriosam & solitariam. Quum vero primis his montis Carmeli incolis semper alii succederent, *Albertus* Patriarcha Hierosolymitanus sub sequentis seculi exordium regulam vivendi illis præscripsit, quam Pontifices deinde confirmarunt, & multis etiam modis mutarunt ac mitigarunt. Hæc prima sunt initia familiæ *Carmelitarum*, vel ut alias dicitur B. Mariæ de monte Carmelo, quæ sequenti tempore ex Syria in Europam migravit, & inter ordines mendicantes non infimum obtinuit locum.

1. Ipsi quidem Carmelitæ origines has cum indignatione olim repudiarunt (moderni enim hac in re rectiora sentiunt) & prophetam Eliam sui ordinis conditorem esse contendunt, sed paucis, imo nullis extra societatem suam antiquissimam hanc originem persuadere poterant. *Dan. Papebrochio* immanem Romæ litem movebant Carmelitæ, eo quod Eliam ordinis conditorem fuisse negaverit. Provocabant ad Papam *Innocentium XII.*, contendentes, vitas sanctorum, quæ nomen Papebrochii præferunt, erroribus multis scaterere. Papa rei cognitionem congregationi Indicis commisit, cum autem Carmelitæ putassent, se in Hispania majori pollere autoritate, eosdem Papebrochii libros anno 1691. *Inquisitioni* detulerunt. Igitur in Hispania 14. Tomi hujus operis, nempe vitæ sanctorum mensium Martii, Aprilis & Maji ab Inquisitoribus damnati sunt. Hæc tamen controversia anno 1698. ab *Innocentio XII.* ita composita est, ut parti utriusque silentium imponeretur.

§. 272. Vivendi ratio canonicorum regularium juxta institutum *Chrodegangi* (§. 516. Tom. 1.) ad seculum usque decimum du-

rabat, quo tempore non pauci, imo & integra collegia vitam communem abjecere, ad quam restituendam seculo XI. Nicolaus II., alique putabant paupertatem multum conferre posse. Inde autem factum, ut aliqui vitam communem reasumpserint eadem domo & mensa utentes retento tamen patrimonio & proprietatis jure, alii vero vitæ communi authore potissimum *Ivone* Carnotensi etiam votum paupertatis adjecere, hinc distinctio canonicorum *secularium*, & *regularium* ¹.

I. Quia S. Augustinus pari fere ratione, qua Ivo Clerum suum instituerat, etsi nullam eorum in litteris retulit regulam, ideo regulares canonici etiam *canonici regulares S. Augustini* vocabantur.

§. 275. Labentem multis seculis canonicorum regularium disciplinam instaurare voluit *Norbertus* Germanus. Novus ejus ordo *Præmonstrati* in Gallia anno 1121. institutus, atque ideo ordo *Præmonstratensium* dictus est. Fuit amplexus regulam S. Augustini, & placuit illi accipere vestem candidam.

§. 274. Monendum hic de *exemptione* monachorum a jurisdictione episcopi, quæ seculo XII. mirum in modum auctæ fuerant, quia querelæ contra illas ante hoc tempus nullæ leguntur. Hoc autem seculo contra eas invectus est *Petrus Blesensis* Epist. 68. ad Alexandrum III., præcipue vero S. Bernardus in duplici scriptorum suorum loco scilicet in Epist. ad Hincmarum Archiepiscopum Senonensem de officiis episcoporum, & in libro de consideratione ad Eugenium Papam. In uno loco de monachis & Abbatibus, qui exemptiones impetrabant, in altero de Pontificibus, qui eas concedebant, conqueritur, in quo harum intuitu Pontificis potestatem in dubium revocat ¹.

I. Exemptionum incommoda omnium oculis patent. Idem est, nullum habere superiorem, ac eum habere adeo remotum, tot tantisque curis occupatum. Inde est, quod episcopi & clerus eidem subjectus contemnatur, inde est, quod in ecclesia continuæ oriantur dissensiones, dum per exemptiones hierarchia quædam particularis efformatur. Miram exemptionum concessarum quidam earundem patroni adferunt: nimirum ideo a Pontificibus concessas fuisse, ne prorsus carerent remuneratione tot labores, quos regulares pro ecclesia Dei subire, ac si nullum remunerationis genus superesset, nisi quod jura alterius lædit, & in præjudicium tertii conceditur. Scitur equidem, quod ob quietem monasteriorum, & episcoporum tyrannidem has exemptiones plerumque Romani Pontifices indulerint, verumtamen in contrarium res versa est; monasteria enim, quæ hoc beneficium damnatissimæ libertatis sive apostolica auctoritate, sive quod frequentius factum est, bullis adulterinis adeptæ sunt, plus inquietudinis, plus inobedientiæ incurrerunt: ideoque multæ domus has immunitates aut nunquam habere voluerunt, aut habitas continuo rejecerunt.

§. 275. Etsi *Innocentius III.* in concilio Lateranensi anno 1215. *novas religionis*, id est, novos monachorum ordines introduci vetuerat, multi tamen & ab ipso Innocentio & a sequentibus Ponti-

ficibus antea ignoti non tolerati tantum sunt, verum etiam adprobati, variisque privilegiis donati¹, quorum tamen aliqui jam sunt extincti².

1. Neque legem istam Lateranensis concilii tacite abrogatam fuisse mirabitur, qui ecclesiæ statum, qualis iis temporibus fuit, consideraverit; nam ut alia mittam, clerus secularis totus depravatus sua magis commoda quam ecclesiæ curabat, veteres monachorum familiæ a primis institutis suis omnes defece- rant, omnes proin vitiorum progressus magis juvabant, quam morabantur. Igitur novis opus esse videbatur familiis, quæ malis ecclesiæ mederi aptæ essent. At vero ecclesiæ melius prospectum fuisset, si Pontifices & episcopi cleri secularis reformationi institissent, absque eo quod copias has extraneas in subsidium advocassent.

2. Ex horum genere sunt *Humiliati*, dñi quidem ante seculum XIII. nati, sed ab Innocentio III. regulæ S. Benedicti subjecti & probati, quos anno 1571. Pius V. destruxit. *Facobitæ* ab Innocentio III. quidem instituti, at post concilium Lugdunense esse desierunt. *Vallischoles*, qui non longe post initium seculi XIII. a scholaribus, id est, quatuor professoribus theologiæ Parisiensibus congregati, & hinc primum scholares dicti, deinde a valle quadam Campaniæ, in quam concesserant, accessionem nominis acceperunt, & Vallischoles dicti sunt. *Fratres B. Mariæ matris*, qui anno 1266. esse cœperunt, & anno 1274. jam deleti sunt. *Equites fidei*, & *charitatis* in Gallia publicis latrocinis oppositi, & a Gregorio IX. adprobati. *Fratres Eremitæ S. Wilhelmi Ducis Aquitanici*. Taceo fratres *Saccatos*, *Bothlehmicos*, & plures alios minoris momenti.

§. 276. Bella Christianorum sacra in Palestina, in quibus multi Christiani a Machumedanis capti sunt, sub finem seculi XII. pepererunt ordinem *fratrum S. Trinitatis*, qui seculo XIII. demum stabilem formam accepit¹. *Servitas*, seu servos B. Mariæ anno 1233. in Etruria fundarunt septem Florentini, inter quos Princeps *Philippus Benitius*².

1. Authores fuere Joannes de *Matha*, & *Felix Valesius*. Sodales dicuntur fratres S. Trinitatis, quia omnia eorum templa Trinitati sunt dicata, & fratres de *redemptione captivorum*, quia redimendis Christianis a Machumedanis captis imprimis studere, atque huic instituto tertiam reddituum suorum partem impendere jussi sunt. In antiquis monumentis ordo hic etiam nominatur *ordo asinorum*, quia regula asinis equitare fratres jubet, & equorum usum prohibet.

2. Ordinis hujus lumen maximum erat *Fra-Paolo Sarpi* vir maximi ingenii, theologus Venetus, & celeberrimus historiæ concilii Tridentini scriptor, Romanæ curiæ infensissimus.

§. 277. Hos vero ordines, omnesque alios nobilitate, juribus, propagatione, aliisque rebus superavit longe familia *mendicantium*, quarum variæ seculo XIII. in Europa stabilitæ sunt. Ejusmodi familias summa ecclesiæ necessitas poscere videbatur¹, quod primus perspexit Innocentius III., cujus magna erat erga societas *Gm. hist. eccl. T. II.*

tates paupertatem profitentes benevolentia: fovebant easdem & animabant sequentes Pontifices, cum experientia eos magnam eorum esse utilitatem docuerit. Qua voluntate Pontificum cognita tantus ubique mendicantium familiarum numerus ortus est, ut brevi ingenti essent oneri tum reipublicæ tum ecclesiæ.

1. Antiquæ siquidem monachorum familiæ per divitias corruptæ sunt, clerici pariter avaritiæ, luxui, vitæque molli dediti erant. Sectæ autem istis temporibus exortæ ex altera parte paupertatem voluntariam commendarunt, suosque asseclas Apostolorum inopiam imitari jusserunt, & sacri ordinis vitia ex divitiis nata exprobrarunt. Itaque putabatur necessarium esse, ut etiam ex parte ecclesiæ Romanæ essent, qui pariter paupertatem apostolicam profiterentur.

§. 278. Gravi hæc incommodo *Gregorius X.* in concilio generali Lugdunensi anno 1274. occurrebat. Nam ordines omnes post concilium ab Innocentio III. Romæ anno 1215. habitum prohibuit, & mendicantium, ut ipse ait, *effrænatam multitudinem* ad quatuor sectas redegit, Dominicanorum, Franciscanorum, Carmelitarum, & Augustinianorum Eremitarum¹. His ordinibus cum Pontifices potestatem dedissent sese diffundendi, & ubique tam populum quam juventutem docendi, tota Europa in venerationem & amorem eorum subito exardescebat, populus vix alia quam mendicantium templa frequentabat, nusquam fere nisi apud eos sacramenta quærebat, qua ex re gravissimas pastorum ordinariorum querelas nasci oportebat. Imo tanta erat horum fratrum autoritas, ut in maximi momenti negotiis, in bellis componendis, fœderibus sancendis, aulis regendis, vectigalibus colligendis, aliisque muneribus a monachi professione alienissimis adhiberentur, aut consultarentur.

1. Horum ordinem formaverat Alexander IV., qui varios Eremitarum cœtus in unam coeque familiam, & iisdem legibus, quas Augustinum rogasse ferunt, vivere jussit.

§. 279. Longe tamen binis reliquis Carmelitis nimirum, & Augustinianis majorem gloriam & potentiam obtinuerunt familiæ Dominicanorum¹, & Franciscanorum², quæ quidem per tria secula totam fere ecclesiam & reipublicam gubernarunt, maxima ubique munera tam sacra quam civilia obibant, in omnibus academiis autoritate summa docuerunt, & pro Pontificum autoritate contra Reges & episcopos incredibili fervore ac felicitate militarunt. Quod post concilium Tridentinum erant *Jesuitæ*, id Franciscani & Dominicani a seculo XIII. usque ad concilium Tridentinum erant, anima nimirum ecclesiæ, & reipublicæ, omniumque rerum alicujus momenti authores.

1. S. Dominicus ex nobili Guzmanorum familia in Hispania anno 1170. natus, canonicus Oxomensis cum Didaco ejusdem ecclesiæ episcopo, cum Petro de Castro novo, Rodulpho & Arnaldo Cisterciensibus ad Albigenses expugnandos profectus est. Novem annos hoc in negotio insumpsit, dein novis adscitis sociis ordinem *Prædicatorum* instituit, quem adprobavit Innocentius III. Ne vero recens concilii Lateranensis decretum de novis religiosorum ordinibus non constituendis (§. 275.) violari statim videretur, jussu Papæ adprobatam regulam S. scilicet Augustini, quam olim inter Oxomenses canonicos professus est, elegit. Postea vero ad mendicantes transit, atque in Bononiensi fratrum conventu generali anno 1220. ipsi sibi paupertatem imperavit.

2. S. Franciscus Assisii in Umbria mercatoris filius anno 1182. natus erat. E fonte baptismi nomen *Joannes* tulit, sed exinde cognomen *Franciscus* est dictus, quod magna facilitate didicisset Francorum linguam tunc Italis ob commercium cum Francis necessariam. Ad mercaturam a patre destinatus erat, attamen magis voluptatum, quam pecuniæ desiderio capi videbatur. Ex gravi morbo convalescens splendidum vestitum suum viro nobili, sed egno sibi obvianti donavit. Ut ecclesiam S. Damiani reparare posset, clam inscio parente pannos quosdam vendidit, & comparatam ex his pecuniam presbytero, qui huic ecclesiæ præfuit obtulit. At is aurum accipere recusat timens indignationem parentis Francisci, ipse vero ablatam pecuniam per apertam fenestram in ecclesiam conjecit. Ablatam pecuniam ex vendito panno repetebat pater, cumque eam tandem apud memoratam fenestram invenisset, nonnihil mitigatus postea filium ad episcopum venire, atque cedere bonis paternis in perpetuum jussit, responditque Franciscus, se lubentissimo animo iturum. Ubi in conspectu episcopi steterunt, non expectavit, dum pater querelas exponeret, sed detractas sibi vestes reddidit, omniaque jura dimisit, cum vero vestimenta patri redderet, agebat: *Hucusque adpellavi te patrem meum super terram, posthac major mihi facultas erit dicendi: Pater noster, qui es in cælis.* Inde ex urbe egressus in sylvas perrexit, at ob reparationem ecclesiæ S. Damiani Assisium reversus est, illasque ædes ex collectis eleemosynis restaurare cæpit. Hac perfecta aliam quoque ecclesiam S. Petro sacram & ab urbe magis remotam restaurare adgressus est, quo ædificio intra breve tempus consummato ad tertiam etiam sua opera reficiendam adjecit animum. Erat vero ista ecclesia S. Virginis sexcentis passibus Assisio distans a loco, in quo stabat, *Portiuncula* dicta, alio etiam nomine adpellabatur ecclesia *Dominæ nostræ angelorum*, ubi Franciscus sedem quacunque alia magis dilectam elegit. Quadam die cum in missa illum locum evangelii recitari audivisset: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta*, incredibili gaudio motus exclamavit: *Hoc est, quod volo.* Mox calceos, baculum, peram abiecit & pecuniam, ac unica servata tunica dimisso cingulo coriaceo fune lumbos constrinxit. Brevi nactus est discipulos, quos cum crescere vidisset, ipsis stylo simplici institutum conscripsit, cujus fundamentum posuit evangelium adjectis paucis præceptis, quæ necessaria videbantur, ut omnibus fratribus unica vite ratio esset. Ivit proin Romam ab Innocentio III. regulæ suæ confirmationem petiturus, at Papa maximi momenti negotiis occupatus virum sibi ignotum ne quidem auditum repulit. Episcopus autem Sabinensis ad Papam, aliosque cardinales agebat: *Cavete, ne si pauperis hujus viri preces respultis, una evangelium rejiciatis*, qua re permotus Papa institutum ejus adprobavit, sed viva solum voce, quod factum anno 1210.

§. 280. Si ordinum mendicantium fundatores non essent sanctorum numero adscripti, suspicari quis posset (verba sunt Claudi Fleury Diss. VIII. in H. E.) eos amore proprio seduci se passos fuisse, seque distinguere, & supra alios sapere voluisse. Verum salva ejusmodi virorum sanctimonia de eorum luminibus minus bene sentire licet, ac timere, ne omnia illa sciverint, quæ

scivisse e re fuisset¹. Nec videntur fundatores fratrum mendican-
tium genuinam paupertatis evangelicæ notionem habuisse².

1. S. Franciscus existimavit, regulam suam esse ipsum evangelium omnino pu-
rum, citatis potissimum evangelii verbis insistens: *Nolite possidere aurum, ne-
que argentum, neque pecuniam in zonis vestris* (Math. C. ro.) at nec cardina-
lis S. Pauli episcopus Sabinensis, ad Innocentium Papam dicens: *Si petitio-
nem pauperis hujus hominis rejicis, vide ne evangelium rejicias*, nec ipsemet
S. Franciscus satis considerasse videntur contextum prædicti scripturæ loci;
nam Christus mittens Apostolos ad prædicandum eos mox ita alloquitur: *In-
firmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demonem ejicite, gratis ac-
cepistis, gratis date*. Deinde subjungit: *nolite possidere aurum, neque argentum*
&c. unde clarum est, Christum id solum intendisse, ut Apostoli ab avaritia
abstraherentur, ac desiderio donum miraculorum in temporale commodum
convertendi, & quid pro suscitatione mortui oblatum non fuisset? Christus ad-
dit: *dignus est operarius mercede sua*, quasi diceret, non esse Apostolis timen-
dum, ne quid illis deesset, aut ne illi, quibus sanitatem aut vitam reddent,
eos fame interire sinant. En! genuinum textus supra citati sensum. Sed inde
haud sequebatur obligatio nutriendi homines, qui absque miraculis, & aliis
missionis extraordinariæ signis mundum circubant pœnitentiam prædicantes,
idque eo magis, quod fideles dicere poterant: nos pastorum ordinariorum, qui-
bus decimas, aliosque census solvimus, sustentatione abunde jam onerati su-
mus. Opportune quidem hæc copiæ extraneæ venere, ut pastorum ordinariorum
maxima ex parte ignorantium, corruptorum, atque scandalosorum defectus
supplerent, attamen utilius ecclesiæ fuisset cleri reformationi insistere,
quam copias has extraneas assumere.

2. Clemens Alexandrinus a discipulis Apostolorum edoctus tractatum edidit supra
questionem: quisnam dives sit ille, qui salvus fiet? ubi ita disserit: Di-
vitiæ in se sunt indifferentes, sicut corporis vigor & pulchritudo, hæc sunt
instrumenta, quibus bene vel male uti possumus. Bona temporalia, quorum
abundantia divitiis efficit, sunt materia necessaria plurium bonorum operum.
Imo vero extrema paupertas in se potius mala est quam bona, virtutibus
obicem ponit, & plurium est causa gravium tentationum, pusillanimitatis,
& desperationis, unde scriptura dicit: *divitias & paupertatem ne dederis mihi*
(Prov. cap. 30. v. 9.). Itaque haud crude accipiendum Christi effatum de ven-
dendis omnibus, sicut nec illum de patre odio habendo. Dum igitur, ut divi-
tiis renunciemus, Christus nos docet, duntaxat nos obligat ad refrænandos af-
fectus, quos opes excitant, veluti superbiam, contemptum pauperum, vo-
luptatum carnalium amorem, desiderium ditescendi in infinitum &c. vir
opulentus, divitiis recte utens, easque Jobi ad exemplum perdere paratus,
spiritu vere pauper est. Atque hæc sunt magni illius seculi II. doctoris Cle-
mentis Alexandrini principia doctrinæ scholasticæ & ascetarum inceptorum
sophismatibus longe superiora, quibus positis inanes de voto paupertatis dis-
putatiunculæ evanescent, quæ fanaticam *Fratricellorum* sectam prodixerunt.
Sed demus ad essentiam paupertatis evangelicæ pertinere, ut non tantum re-
nunciaretur possessioni in *particulari* (ut præscribit regula Benedicti) sed etiam
in *communis*, ita ut monasterium reddituum fixorum prorsus nihil haberet, non-
dum tamen inde consequitur, mendicitate ex sudore rusticolarum esse viven-
dum. Verum est, quibus certi deficient redditus, iis non nisi geminum susten-
tandi superest medium *laborando*, vel *mendicando*. Veteres *Ægyptii* anachore-
tæ nullos etiam certos habebant redditus, quem enim proventum e terra ar-
rida & arenosa, quam inhabitabant, trahere potuissent? ergo iis aut laboran-
dum aut mendicandum erat. Mendicare non poterant in deserto *solitarie* vi-
ventes, necessario itaque laborare debebant. Fratres vero minores, aliique se-
culi XIII. religiosi mendicitatem prælegerunt prætextens, se non solitudi-
ni sicut anachoretas destinatos esse, sed ut in mundo conversarentur peccato-
rum conversioni operam navaturi, sicque non deerant, a quibus eleemosynas
sperare poterant. Porro vita eorum errabunda, ac necessitas ea præparandi,

quæ ad populum dicerent cum laboribus manuum combinari haud posse videbatur. Demum autumabant, mendicitati plus inesse humilitatis, cum sit infimus societatis humanæ status, ac infra vilissimorum operariorum conditionem positus, idque eo magis, quo paupertas usque huc fuerit vilipensa. Equidem verum est, S. Franciscum discipulis suis laborem manuum imperasse, ad eleemosynæ collectionem nonnisi velut extremum permississe refugium: *Volo laborare* (inquit in suo testamento) *& districto exigo, ut omnes ceteri fratres quidam honesto labori incumbant, illique qui modum vel artem nesciunt, eam addiscant — — — . Si vero laboris nostri mercede nos privent homines, convertamur ad mensam Domini nostri ostiatim mendicantes.* Testamentum hoc claudit prohibitionem expressam, ne quis suorum ullum a Pontifice privilegium petere audeat, ac ne minima regulæ suæ glossa aut interpretatio adjiciatur. At necdum quatuor ab obitu Francisci anni effluerunt, cum jam fratres ejus in capitulo de anno 1230. congregati a Gregorio IX. bullam obtinerent, quæ eos testamenti observatione non teneri declarat, quæque regulam variis in articulis interpretatur. Itaque labores manuum odium, mendicitas vero antea odio habita honorem sibi conciliavit.

§. 281. Binæ hæ mendicantium familiæ Dominicani, & Franciscani cum in extirpandis hæreticis æque ac in Romani Pontificis potestate augenda seduli fuisset, a Pontificibus non modo negotiis & muneribus gravioribus præficiantur¹, verum etiam summis & invidiosis juribus, seu privilegiis cohonestabantur, quæ inter id non postremum erat, quod ubique etiam sine licentia episcoporum verbum Dei prædicare, confessiones excipere², aliaque parochialia jura exercere possent. Per hæc vero beneficia tanta copia in mendicantes effusa quum antiqua disciplina labefactaretur, & jura pastorum ordinariorum læderentur, ingentes quærelæ contra eos sunt exortæ³.

1. De ejusmodi muneribus notatu digna sunt verba Matthæi Parisiensis Hist. major. p. 634. *Fratres minores, & prædicatores invitos ut credimus, jam suos fecit Dominus Papa, non sine ordinis eorum lesione ac scandalo telonarios ac bedellos.* Idem p. 639. *Non cessavit Dominus Papa pecuniam aggregare, faciens de fratribus prædicatoribus & minoribus etiam invitatis non jam piscatores hominum, sed nummorum.* Idem ad annum 1239. p. 465. *Facti sunt eo tempore prædicatores & minores Regum consilarii & nuntii speciales, ut sicut quondam molibus induti in Regum domibus erant, ita tunc qui vilibus vestiebantur, in domibus, cameris, & palatiis essent Principum.*

2. Alia fuit antiquæ ecclesiæ disciplina, quæ jubebat proprio suo parochio peccatorum conscientiam deonerare, ut nimirum parochus pastor ordinarius ex continuis suorum parochianorum confessionibus auditis eorum statum cognoscere plene, moribusque spiritalibus mederi queat. At quum mendicantes de uno loco in alterum vagantes ex Pontificum privilegio, quocumque venerant, confessiones exciperent parochiani peccabant audacius, parochis reddendæ rationis metu nullo coerciti alique aliis dicebant: *Libere indulgeamus genio, crimina nostra haud æge detecturi cuidam horum fratrum prædicatorum minorum, qui apud nos transibunt, & quos nec vidimus unquam, nec postea vidimus.* (Fleury Tom. 20. pag. 536.)

3. Notæ sunt quærelæ, quas propterea Petrus de Vineis Friderico Imp. a consiliis secretis in Epistola eidem Imperatori anno 1243. nomine cleri secula-

ris oblata mendicantibus movit: *Fam inde ob origine sua (incipit Petrus de Vineis nomine cleri secularis proponere Imperatori) mendicantes odium in nos conceptum impulit ad nostram vitandi, agendique rationem in concionibus suis infamandam (iudicium, clerum tum corruptum fuisse) juraque nostra ita imminuit, ut ad incitum redacti simus. Olim ex auctoritate munerum nostrorum Principibus imperavimus, motumque populis incussimus, nunc irrisui eis ac ludibrio sumus. Fratres dum alienam in messam involabant, nostras paulatim functiones nobis præripuerunt, sacrum tribunal, baptismum, extremam unctionem, ac cæmeteria sibi arrogantes. Et modo ut eo magis attendarent jura nostra, & bonam privatorum hominum voluntatem a nobis avocarent, duo sodalitia nova instituerunt, in quo viros ac fœminas tam generatim suscipiunt, ut fere nemo alterutri non sit insertus. Ita sodales in eorum templa cum conveniant, in nostris parochianos solemnitibus præsertim diebus habere non possumus: & quod pejus est, male se putant agere, si verbum divinum ex aliis, quam his e fratribus audiant. Quamobrem decimis ac donis privati labore manuum, arte mechanica, vel lucro illicito quærere victum cogemur. Fam nullum nos inter & laicos discrimen, imo conditio nostra deterior est, quia nobis nec clericos cum honore, nec laicos per conscientiam esse licet. Quid restat igitur, nisi ut a fastigio ad ima fundamenta diruantur templa nostra? ubi præter æs campanum & fumosam quandam imaginem nihil superest. Altaria quondam probe ornata vix operit linteum rude, idemque lacerum: pavimentum antehac lotum sollicite, bellisque herbis ac floribus constratum pulvis & sordes tegunt. Interea nobis potiores facti fratres mendicantes, qui casas primùm & tuguria incolebant, altis suffulta columnis, & in peculiare divisa sedes palatia construxerunt, quorum sumptus ad indigentiam pauperum impendi debuerant: hi fratres, qui inter initia suorum ordinum res caducas & vanam gloriam calcare pedibus videbantur, contemptum reserunt fastum, nihilque habentes omnia possident, ipsis divitibus ditiores, & nobis, qui fortunis non imminuti dicimur, victus precario conquirendus est. Igitur ad Majestatis tue pedes accedimus, ut promptum mulo remedium adhibeas, ne invalescente nos inter & fratres illos odio fides ex ipsis incrementi sui causis creditis periclitetur. Similes querelas contra mendicantes protulit Matthæus Parisiensis.*

§. 282. Has inter controversias mendicantium cum clero nobilissima erat lis Dominicanorum cum academia Parisiensi, quæ anno 1228. coepit, & ad annum 1259. inter varias vicissitudines est protracta. Duas sibi Dominicani vindicabant in academia Parisiensi cathedras theologicas. Eripuit illis alteram academia, & lege lata statuit, nulli religiosi sectæ binas in academia cathedras theologicas concedi debere. Repetebant pertinacissime Dominicani amissam cathedram, academia contra eos a se, cum quiescere nollent, segregavit. Sequebantur vehementes utrinque motus, lite ad Papam delata, *Alexander IV.* anno 1255. academiam Parisiensem jussit non modo Dominicanis pristinum in societate litteraria locum reddere, verum etiam tot quot ipsi occupare velent, cathedras concedere. Restitit fortiter academia, & difficile hinc bellum exortum. Verum *Alexander* Papa tot acerbis legibus, mandatis, & epistolis, quarum quadraginta numerantur, magistros Parisienses terruit & oppressit, ut anno 1259. manus darent, & Dominicanis non modo, sed etiam Franciscanis cathedras in academia concesserant.

§. 283. In hac celebri contentione nullus magis strenue, &

animosius causam academix egit, quam *Wilhelmus a S. Amore* doctor sorbonicus. Is enim cum in aliis scriptis, tum maxime libro *de periculis novissimorum temporum* fratres mendicantes in universum asperrime adgressus est, atque vitæ genus eorum præceptis Christi adversari, & temere a Pontificibus, ac *per errorem* (ut disserte ait) *ab ecclesia confirmatum* esse disputabat ¹. In hunc igitur formidolosum hostem ira Dominicanorum potissimum excanduit, quem vexare ac insectari non destiterunt, donec anno 1256. *Alexander IV.* librum hunc publice damnavit, authorem vero ejus Gallia excedere jussit, ne sorbonam de novo in mendicantes armare posset. Paruit *Guilielmus* mandato Pontificis, at sub *Clemente IV.* Parisios rediit, librum suum longiori opere illustravit, denique summa ibi existimatione est mortuus ².

- I. Nomen celeberrimum iste liber inde habet, quod author contendit, Pauli vaticinium Ep. 2. ad Tim. Cap. 3. v. 1. seq. de novissimorum temporum periculis in fratribus mendicantibus impletum esse. Summa hujus libri ad sequentes propositiones reduci potest: Religiosi mendicantes etsi a summo Pontifice & episcopo missi sicut, prædicare non possunt nisi a plebanis fuerint invitati, 2. per mendicantes instant vel instabunt pericula novissimorum temporum universæ ecclesiæ, 3. de evangelio non possunt vivere, 4. vivere debent de labore corporis, 5. periculum est in mendicando, quoniam qui de mendicitate vivere volunt, fiunt adultores, detractores, mendaces, & fures, a justitia declinantes, 6. omnia pro Christo relinquere, & sequi Christum mendicando non est opus perfectionis, 7. hinc viro perfecto, postquam reliquerit omnia, vivendum est aut laborando corporaliter manibus, aut intrando monasterium, ubi habeat necessaria vitæ, 8. prædicatores, qui vadunt ad orthodoxos, qui proprios habent apostolos, scilicet episcopos suos & presbyteros, non vadunt ad suam legationem, sed tanquam ad alienam, unde non tales veri apostoli, sed pseudo — apostoli, & summe timendum est, ne per suam periclitetur ecclesia, nisi expellantur ab ea, 9. valido mendicanti facienda non est elemosyna, 10. mendicus validus graviter delinquit, ergo si scienter se ponit in tali statu, videtur quod non sit in statu salvandorum, 11. religiosus non licet procurare, ut fiant magistri, quia magisterium honor est, hinc fratres non sunt admittendi in societatem scholasticam magistrorum secularium, nisi de ipsorum voluntate, nam cum sint in statu perfectionis, tenentur ad consilia, consilium autem Domini est Matth. C. 23. *Nolite vocari Rabbi* cum ergo velint docere solemniter, faciunt ut vocationem magistri, & sic vivunt contra Domini consilium, & ita publice peccant, & scandalizant, & sunt evitandi, 12. universim religiosos mendicantes vel pseudo — prædicatores, hypocritas, penetrantes domos, otiosos, curiosos, gyrovagos — adpellat. Quod ait *Guilielmus a S. Amore*, mendicantes curiosos esse, & penetrantes domos confirmat etiam *Fleury* Diss. VIII. in H. E. pag. 429. duce experientia. En ejus verba: *Ceterum si mendicitas religiosorum non nisi a seculo XIII. in ecclesia auctoritatem accepit, non ideo credendum est, ejus inventionem esse novam; omni tempore visi sunt mendicantes sub philosophiæ quoque aut religionis prætextu. Philosophi Cynici mendicabant, Diogenes aliquando visus est a status quadam stipem petere, ut, prout ipse dicebat, repulsam ferre disceret. S. Epiphanius occasione Messalianorum hereticorum mendicitatis incommoda ostendit, insistendo ignavis obsequiis, ac vilibus blandimentis, ad qua exhibenda divitibus, illis etiam, quorum bona male parta sunt, mendicitas inducit. Spectant huc mutua visitationes, adulationes, conversationes, & colloquia novellarum, & aliarum rerum mundanarum expiscandarum ergo instituta, & quod omnium pessimum est, facilitas absolutionum, & theologie moralis relaxatio. Wilhelmus Durandus episcopus Mimatensis in suis expositionibus ad concilium Viennense multam erga reli-*

glosos mendicantes prodiit propensionem, verum addit, prospiciendum esse ipsorum egestati, ut vel in communi sufficientes haberent reditus, vel labore manuum se sustentaret.

2. Laurentius Berti in Breviar. H. E. Part. 2. p. 96. Wilhelmum a S. Amore hæreticis adnumerat, at Nat. Alexander etsi & ipse Dominicanus omnium partium studio semoto eum ab hæresi vindicat.

§. 284. Inter ipsos etiam mendicantes jam anno 1239. controversia est exorta: uter potiores haberet partes? fratres prædicatores dicebant: *Nos sumus priores, vestimur honestius, ad verbi divini præconium, quod est munus apostolicum, designati sumus, & ab illo nomen accepimus.* Fratres minores reponebant: *Amore Dei genus vivendi austerius, ac demissius, & hoc ipso sanctius amplexi sumus. Unde factum, ut vos transire ad nos possitis.* Ad ea prædicatores: *Verum est, vos nudis pedibus male amictos & cinctos funibus incedere; at quis vetat, ne carnibus ut nos vescamini, & palam quidem ac victu lautiori utamini? quare negamus, nobis transire ad vos licere, potius contrarium asserimus*¹.

1. Matthæus Parisiensis hanc referens litem suo nomine addit: *Ista fratrum mendicantium discordia eo periculosa est ecclesie, quod sint viri litterati & studiis dediti. Res auditu molesta! id hominum genus, quod ad summum octoginta abhinc annis in Anglia ponere domicilia cepit, ab instituto suo magis desecit, quam ordo monasticus per annos plures quadringentos. Illi ædificia jam prælatorum instar erecta in dies extendunt, ibique inestimabiles ostentant opes contra paupertatem sue professionis basim. Optimatibus ac opulentiis viris morti proximis non sine damno pastorum ordinariorum studiose assistunt luero intenti, secretaque testamenta extorquent, suum duntaxat ordinem posthabitis ceteris commendantes, ita ut nemo credat æternam salutem se consequi posse, nisi curæ prædicatorum, minorumve se committat. Conantur immunitates ac prærogativas acquirere, Regum ac procerum consiliis se immiscet, illorum cubicularios agunt & thesauros custodiunt, nuptiasque conciliant. Exequuntur exactiones Papæ, adulantur & mordent in suis concionibus, ac per correctiones imprudentes sacras confessiones produunt. Benedicti & Augustini ordines ab ecclesia adprobatos despiciunt, suum reliquis omnibus præferunt, Cistercienses monachos rudes, agrestes, & semilaticos, Cluniacenses superbos ac Epicureos adpellant.*

§. 285. Ad has de præcedentia inter Dominicanos & Franciscanos lites accedebat alia anno 1237. circiter enata de stigmatibus S. Francisci impressis. Contendebant Franciscani Christum S. Franciscum in monte *Alverno* stigmata, seu quinque vulnera modo miraculoso impressisse, anno vero 1237. in Bohæmia *Fridericus* episcopus Olomucensis litteras patentes edidit, nec S. Franciscum, nec alium sanctum in ecclesia cum stigmatibus exhibendum esse, contrarium defendentes peccare, nec mereri fidem tanquam fidei inimicos. *Everhardus* ordinis Prædicatorum longius est progressus, nam in Silesia palam e suggestu dixit, S. Fran-

ciscum in corpore suo stigmata non habuisse, fratres minores populo imponere & falsa proferre, nec sine eleemosynæ copiosius acquirendæ gratia illud asserere. Sed Pontificum diplomatibus oppressi Dominicani cessarunt rem istam publice impugnare, quamquam tacite semper eam riserint.

- I. Franciscum stigmata, seu formas quinque vulnerum Christi in corpore suo habuisse, nemo dubitat, satis enim multi & idonei sunt hujus rei testes; at non Deus aut angelus modo miraculoso, sed ipse Franciscus sibi ea impressit, ut perpetuam passionis dominicæ memoriam in corpore ferret, similisque Christo fieret. Nempe moris erat illa ætate, ut qui ceteris sanctiores videri vellent, ipsi stigmatibus ejusmodi se notarent, ad quam consuetudinem trahere solebant verba S. Pauli ad Gal. cap. 6. v. 17. ubi dicit Apostolus: *Stigmata Jesu Christi in corpore meo porto.* Et magnus sanctorum *stigmaticorum* index in actis sanctorum seculi XIV. & XY. colligi potest.

EPOCHA QUARTA

A

REFORMATIONE LUTHERI, SEU A CONCILIO
TRIDENTINO AD NOSTRA USQUE TEMPORA.

INGRESSUS.

In hac epocha ordo narrationis mutari debet. Cum enim ecclesia Christiana ab hoc tempore in plures divisa est sectas, gesta omnium sectarum in una veluti & continua tabula exhiberi difficulter possunt. *Membratim* ergo incedendum, & in tot membra hæc epocha dividenda, quot diversæ Christianorum societates ortæ sunt. Causa scissionis ecclesiæ Christianæ erat reformatio a Luthero tentata. Hæc in Saxonia tenuibus initiis nata brevi universam Europam peragravit, & merito causa omnium mutationum tum in ecclesia tum in republica habetur, siquidem tum commoda tum incommoda ex ea orta nostra adhucdum sentiunt tempora. Historia proin reformationis mox ab exordio est exponenda. Memoriae vero juvandæ causa reformationis historia in quatuor partes vel periodos dividitur, quarum prima explicat historiam cœptæ reformationis usque ad traditam Imperatori *confessionem Augustanam*, altera res ab hoc tempore ad belli usque *Smalcaldici* exordium, tertia ad pacem usque *religiosam* exponit, & quarta, quid eodem tempore hoc in negotio *extra Germaniam* gestum fuerit?

CAPUT PRIMUM

A B

INITIO REFORMATIONIS USQUE AD AUG.
CONFESSIONEM.

§. 286. Auctor hujus reformationis erat *Martinus Lutherus*¹, quam suscepit occasione abusuum circa indulgentias commissorum². *Julius* enim II. Papa basilicæ vaticanæ S. Petri fundamenta jecit, & ad hoc ædificium quid contribuentibus indulgentias concessit. Successor ejus *Leo X.* ædificium perficere cupiens novas eum in finem indulgentias indulsit, quarum in Germania promulgandarum provinciam demandavit *Alberto* Archiepiscopo Moguntino & Magdeburgensi, qui munus id commisit Joanni *Tezelio* ordinis Prædicatorum³.

1. Natus fuit *Islebii* in Saxonia anno 1483. obscuris parentibus, humanioribus litteris imbutus *Erfordiam* se contulit, in qua lauream artium consecutus est anno ætatis suæ vigesimo. Juris deinde studium adgressus cum ruri esset fulminis ictu, qui sodalem suum enecavit, perterritus ordini Eremit. S. Aug. nomen dedit, quo ætatis vigesimo secundo. Exin a *Friderico* cognomine Sapiente Saxonix Electore in academia Witebergensi professor theologiæ designatus est anno 1508. Dum suam cœpit reformationem annus agebatur post Christum natum 1517. sub Pontifice Leone X., Imperatore Maximiliano I., & Friderico Sapiente Saxonix Electore.

2. Usus indulgentiæ illæ, quæ consistit in remissione pœnitentiæ ecclesiasticæ in criminum satisfactionem impositæ antiquissimus est in ecclesia (§. 81. I. & 189. I. Tom. I.), quamquam & hæ indulgentiæ antiquitus summa cum moderatione concederentur. At a seculo XI. alia indulgentia dari cœpit intuitu alicujus operis laboriosi propter evidentem aut adparentem ecclesiæ utilitatem suscepti. Inter hæc opera laboriosa fuit præprimis expeditio sacra in Palestinam, quæ ut vidimus hortante *Urbano II.* in concilio Claromontano anno 1099. est decreta proposito canone: *Quicumque pro sola devotione, non pro honoris aut pecuniæ perceptione ad liberandam ecclesiam Dei Hierosolymam profectus fuerit, iter illud pro omni pœnitentia ei reputetur.* Eadem remissio dein facta fuit iis, qui cum ipsi non possent, saltem suis sumptibus militem eo mitterent; dein vero etiam iis indulgentia dari cœpit, qui aliquid contribuerant ad ecclesiæ, monasterii & hospitalis reparationem.

3. Dum enim Pontifices pro indulgentiis eleemosynas colligerent, delecti aliqui sunt, iique plerumque Dominicani, qui indulgentias prædicarent, id est, qui populo denunciarent, se indulgentias lucrari posse, eumque ad conferendam eleemosynam excitarent. Ejusmodi indulgentiæ prædicatores alias dici solent *quæstores eleemosynarum.*

§. 287. Lutherus præter munus professoris in academia Wi-

R:

tebergensi etiam munus confessarii obibat. Quidam pœnitentium, quorum confessiones exceperat, impositas pœnitentias hoc sub prætextu peragere detrectarunt, quod a Tezelio emerint *libellos indulgentiæ*, vi quorum ad nullam pœnitentiam in criminum satisfactionem impositam tenerentur, quare Lutherus ejusmodi pœnitentibus absolutionem denegavit, scripsitque epistolam ad Albertum Archiepiscopum Moguntinum, ex cujus delegatione Tezelius indulgentias prædicabat, in qua contra abusus, qui irrepserant, conquestus est'. Scripta est hæc epistola in vigilia omnium sanctorum anno 1517, ad cujus calcem adjecit 95. conclusiones aut theses, quas non expectato responso eadem die publice proposuit, & in templo super eodem argumento solemnem habuit concionem.

I. Nat. Alex. refert, Lutherum eum in modum scripsisse: *se quidem indulgentiarum prædicatores, quos non audierat, minime reprehendere, sed per vulgus serpere audacem fiduciam, quicumque eleemosynam quasitam conferret, æternæ gloriæ certum esse, nec alia satisfactione indigere, ut culpa simul & pœna deleatur: nihil cogitari posse scripturæ sacrae repugnantius ea persuasionem, cum S. Petrus doceat: vix justum esse saluum, & apud Amos ac Zachariam æquiparentur electi torribus e medio incendio subtractis, vim aliam indulgentiis non inesse, nisi a pœnis canonicis liberandi, quas imponit ecclesia.* Ita conquestus est eam ob causam, quod intellexisset Tezelium, dum munus indulgentias prædicandi adgressus fuisset, varia scandalosa populo prædicasse, uti: *quamprimum pecunia pro indulgentiæ libello in gazophilacium injicitur, animæ e purgatorio ad cælum ascendunt. Crux, quam indulgentiarum prædicatores circumferunt, ejusdem est virtutis, quam ipsa crux Christi. Si S. Petrus hic præsens esset, non majorem haberet potestatem, quam quæstores eleemosynarum. Indulgentiæ non tantum delent peccata jam commissa, sed etiam primo committenda. Quatuor numis animam vestrorum parentum e purgatorio liberare potestis, & quis adeo ingratus erit, ut negligat tam levi pretio id facere &c.* Aliqui contra in ea sunt sententia, quod, cum munus indulgentias prædicandi Dominicanis commissum fuerit, id Augustinianorum idem munus ambientium excitaverit invidiam, qua de causa *Staupitium* tum temporis ordinis Eremitarum S. Augustini per Germaniam vicarium generalem, & Friderico Saxonæ Electori valde acceptum Luthero indulsisse, ut contra indulgentias declamaret, & hoc fuisse reformationis initium. Verum facile ex monumentis istorum temporum ostendi potest, munus indulgentias prædicandi ordinarie Dominicanis collatum fuisse, non itaque erat ratio, cur Augustiniani ægre tulissent, munus istud Tezelio fuisse commissum.

§. 288. Prima hæc Lutheri cum Tezelio lis in se mediocris erat, & si prudenter Leo X. egisset, sedari levi opera potuisset'; privata nempe duorum monachorum concertatio erat de finibus potestatis pontificiæ in concedendis indulgentiis. Lutherus ab initio potestatem concedendi indulgentias Pontifici non denegavit, id solum contendit, virtutem indulgentiarum ad delendas alterius vitæ pœnas se non extendere, quod imprudenter Tezelius populo inculcavit. At quum hæc controversia primum negligenter, postea minus sapienter tractaretur, paulatim disceptatio crescere, & a tenuibus initiis ad res longe gravissimas progrediebatur.

I. Elector Saxonæ controversiæ finem imponere potuisset, si partibus litigan-

tibus silentium imposuisset. Imperantes enim civiles jus habent dissidia circa religionem in territorio exorta tollendi, & siquidem disputationes theologice mali radix essent, iis imponendi finem. Si el elector de Sajonia Federico el sábio (que en efecto lo fué) hubiera tomado por su propia autoridad, medidas atinadas para ahogar en su origen el miserable abuso de algunos predicadores de indulgencias que repugnaban á todas las reglas eclesiásticas, y hubiese impuesto profundo silencio á los disputadores de ambos partidos, como lo pedía su deber y su ciencia, sobre esta odiosa materia, lo que no querian ni podian hacer los obispos Sajones por miras políticas, entonces no habria tenido Lutero motivo para escribir, ó á lo menos no hubiera pasado tan adelante este asunto, y se habria evitado la terrible division que causó tantas desgracias á la iglesia y á los estados civiles. (Historia de la bula de la Cena).

§. 289. Si Lutherus mox ab initio susceptæ reformationis essentialia religionis adgressus fuisset, nullos aut paucissimos habuisset assecclas; at vero cum sub initium nonnisi contra abusus indulgentiarum insurrexerit, eo minus mirandum, quod magna pars Germaniæ ei plaudebat, cum Germani jam dudum molestissime tulissent varios a curia Romana excogitados modos & artes pecuniam corradendi (principiis enim juris publici & financiæ repugnat, pecunias ex provinciis eum in finem colligere, ut Romæ splendidum ædificium erigi possit). Ceteri vero, qui falso putabant, ilimitatam esse Papæ potestatem in concedendis indulgentiis, mox Lutherum ut hæreticum traduxerant¹, atque ita eum exacerbant, ut ulterius progressus jam non in reformandis abusibus sisteret, sed ipsa religionis essentialia adgrederetur.

1. Hos inter primus erat Tezelius, qui 95. theses a Lutero expositas igni tradidit ut hæreticas, eumque binis in academia Francofurtensi ad Viam disputationibus pro gradu doctoris theologiæ impetrando habitis impugnavit. Hinc se jungebat Jo. Ekius theologus Ingolstadiensis, qui cum Lutero Lipsiæ in aula Ducis Georgii adstante Principe, senatu, & academia disputavit.

§. 290. Leo X. Papa primum hanc litem spernebat, sed monitus a Maximiliano Imp. rem agi minime parvam, & Germaniam in partes ire, Lutherum ad causam dicendam Romam vocavit. Intercessit huic Pontificis mandato Fridericus sapiens Saxonie Elector, qui causam Lutheri jure ecclesiæ Germanicæ in Germania discuti cupiebat. Concessit voluntati Friderici Pontifex, & Cardinalem Thomam Cajetanum legatum denominavit, coram quo in comitiis, quæ tunc habebantur Augustanis, Lutherus rationem suæ doctrinæ reddere jubebatur, cujus tamen legationis nullus erat fructus¹. Interea Leo Papa in diplomate de anno 1518. die 9. Nov. dato declaravit, indulgentiarum efficaciam non tantum ad remissionem pœnitentiæ canonicæ ab ecclesia impositæ, verum etiam ad delendas pœnas purgatorii se extendere, qua re accepta Lutherus Witebergæ eodem anno 1518. a Pontifice ad futurum concilium generale adpellavit.

1. Imprudentiæ aula Romana in hoc puncto adcusari solet, quia aptior progerendo isto negotio legatus denominari debuisset; Cajetanus enim Dominicanus erat, & idcirco a Luthero tanquam hostis ejus habebatur, quod quidem unice in causa fuisse videtur, cur nullus fuerit legationis hujus effectus; nam Lutherus mense Octobri anno 1518. Augustam delatus ter cum legato pontificio colloquebatur, cujus tamen colloqui is erat exitus, ut a legato & ipso Pontifice de causa sua tunc nondum satis instructo ad eundem Pontificem, cum melius fuerit de causa hac edoctus, adpellaverit.

§. 291. Displacuisse ipsi aulæ Romanæ Cajetani legati rationem agendi cum Luthero, eo quod imperiose cum eo egerit, atque, ut errores nullis licet rationibus victus confiteretur, importune jusserit, testatur celeberrimus Paulus *Sarpi* in H. conc. Trid. L. 1. p. 22. Itaque eodem fere tempore Pontifex alteri legato negotium commisit Lutherum ad unionem cum ecclesia Romana reducendi. Is erat *Carolus Miltiz*, eques Saxonicus, Leonis Papæ cubicularius. Cum Luthero congressus Miltizius datam illi occasionem declamandi contra indulgentiarum abusus concessit, ejusque adversarios, præcipue Tezelium, objurgavit. Hac mansuetudine effecit Miltitius, ut Lutherus epistolas obsequii plenas ad Pontificem dederit, & de integro silentium circa indulgentias pollicitus fuerit, modo & ejus adversarii sileant ¹.

1. In dicta Epist. his verbis Pontificem alloquitur: *Nunc beatissime Pater coram Deo, & tota creatura sua testor, me neque voluisse, neque hodie velle Romanæ ecclesiæ ac Beatitudinis tuæ potestatem ullo modo tangere, aut quacunq; versutia demoliri, quin plenissimæ confiteor, hujus ecclesiæ potestatem esse super omnia &c.* (Nat. Alex.)

§. 292. Occasionem omnem legationis Miltitianæ fructum intervertendi dedit disputatio Lipsiana. Jo. Ekii Ingolstadiensis theologus dissensit cum *Carolstadio* archidiacono Wittembergensi de libero arbitrio. Is ergo Carolostadium more istius ætatis ad pugnam singularem Lipsiæ instituendam invitavit, & Lutherum etiam, contra quem scripto pugnaverit, provocavit ¹. Consensit Carolostadius in oblatum certamen, & constituta die 27. Junii anni 1519. in arena comparuit Luthero comite ². Per dies 17. disputatio Ekii cum Carolostadio continuata, dein Lutherus cum eodem congressus de Romani Pontificis primatu certavit, nihil vero effecerant disputantes, neque rector Lipsiensis *Hofmanus* arbiter pugnæ, ultra pars vicisset, pronunciare voluit, sed cognitio causæ ad academiam Parisiensem & Erfurdiensem delata.

1. Bellicosum nimirum majorum nostrorum ingenium ad scholas etiam manabat, quique de rebus eruditissimis dissenserant, ad pugnam se singularem, non secus ac milites ad duellum, provocare solebant. Istæ pugnæ in celebri quadam academia instrui solebant, rectorque academiæ cum magistris judices arbitri erant certaminis, ac de victoria pronunciabant.

1. Inter testes & auditores disputationis hujus aderat quoque *Philippus Melan-*

Anton Græcæ tum linguæ professor Witebergensis. Proprium ejus nomen patrio idiomate erat *Schwarzerd*, græcè Melancton, vigintiquatuor circiter annorum erat, cum anno 1521. ad Lutheri partes transiit.

§. 293. Dum Militius cum Luthero in Saxonia non sine boni eventus expectatione de pace egit, Ekius post disputationem Lipsiensem Romam properavit, ut exitium Lutheri acceleraret. Is ergo Romæ societate cum Dominicanis in aula pontificiâ potentissimis inita Leonem urgebat, ut Lutherum excommunicaret. Victus igitur ab his importunis monitionibus Papa præcipitan-
tius, quam oportuisset, agens primam anno 1520. die 15. Junii legem in Lutherum promulgavit, qua una supra quadraginta ex ejus propositionibus damnata, scripta ejus rogo addicta, ipsum vero, nisi mandatis apostolicis intra sexaginta dies pareret, ejusque assecclas ut hæreticos capi & Roma mitti mandavit.

§. 294. Lutherus accepta hac prima contra eum sententia ad futurum concilium generale adpellavit. Paulo post cum prævide-
ret, se præfixo a Papa termino elapso solemnem excommunicationem ab ecclesia ejectionem iri, ipse statuit ecclesia Romana exire, antequam a Pontifice inde ejiceretur, quod ut facto publico declararet, anno 1520. die 10. Decemb. rogo extra urbis mœnia composito præsentem magnam multitudinem sententiam Pontificis in se latam, tum corpus juris pontificii in ignem injecit ¹. Mense nondum elapso post hanc audacem actionem die 4. Januarii anni 1521. secuta est sententia excommunicationis in eum lata.

1. Atque hoc illud est temporis punctum, quo Lutherus novum cœtum, seu novam condere ecclesiam adgressus est.

§. 295. Inter hæc Imp. Maximilianus I. mortuus, & in ejus locum anno 1519. illius nepos *Carolus V.* Rex Hispaniarum susceptus est. Leo igitur Papa novum Imperatorem suscepti muneris *advocati & defensoris Ecclesiæ* admonuit, petiitque, ut rebellem ecclesiæ civem Lutherum justis pœnis afficeret, Fridericus contra Saxonix Elector Cæsarem obtestatus fuit, ne quid in Lutherum præpostere statueretur, sed omnia jure ecclesiæ Germanicæ legibusque imperii agerentur. Carolus Friderico tantum debebat, quantum nulli Principi, ejus enim potissimum cura & studio dignitatem imperialem obtinuit ¹, quare ut & huic amico suo & simul Pontifici gratificaretur, Lutherum etsi jam a Papa excommunicatum in comitiis Wormatiensibus anno 1521. habendis audiendum esse, antequam quid in eum decerneretur, statuit ².

1. Muerto el Emperador Maximiliano resultaron poderosos partidos que se disputaban el imperio (vida de Carlos V. por Leti). Los dos mas poderosos fueron

Francisco I., Rey de Francia, y Carlos V. de España. Los electores para poner fin á las disputas, determinaron excluirlos como extrangeros y dar la corona imperial á un elector. Por unanimidad eligieron al de Sajonia Federico el sábio. Este pidió dos dias para pensarlo, y al tercero dió las gracias con gran modestia á los electores, y les hizo presente que en la edad avanzada que tenia, se hallaba sin fuerzas para tan pesada carga. Todas las exposiciones que le hicieron fueron vanas: los electores le pidieron que nombrase la persona que en su conciencia le pareciese mas á proposito, y le prometieron que se conformarian con su dictamen. Federico se escusó hasta que cediendo á las instancias de los electores se declaró por Carlos V. (Cárlas Rolin.)

2. Mirum cuidam videri posset, & a lege ecclesiæ alienum, causam circa religionem versantem in comitiis imperii cognitam & tractatam fuisse; at sciendum est, comitia ista simul concilium nationis Germanicæ repræsentasse, quoniam archiepiscopi, episcopi, & abbates inter Germanicæ Principes sedent.

§. 296. Comparuit itaque fide Cæsaris publica munitus Lutherus Wormatiæ, atque die 17. & 18. mensis Aprilis prædicti anni 1521. in comitiis causam dixit. Namque quæsitus & monitus, ut sententias dimitteret adhuc defensas, & cum Pontifice in gratiam rediret, nunquam se id facturum constantissime respondit, nisi aut solidis rationibus erroris convinceretur. A quo proposito quum nullis sive minis sive promissis abduci poterat, domum quidem libere redeundi a Cæsare impetravit licentiam, at post discessum die 27. Maji communibus Cæsaris & Principum suffragiis una cum asseclis proscriptus est & *bannum imperii* contra illum declaratum. Redeuntem Fridericus Saxo in arcem *Wartburgam*, Cæsare fortassis haud inscio, duci jussit, in quo quidem castro, quod suum adpellabat *Pathmum*, per decem menses latuit tempus scribendo fallens.

§. 297. Ex hoc castro anno 1522. mense Martio inscio & invito Friderico Electore reddit *Witembergam*, quia ipso absente *Carolostadium*, aliosque periculosos excitare motus audivisset, quorum impetus fortiter repressit, & versionem sacræ scripturæ Germanicam, quam inchoaverat, paulatim absolvere adgressus est.

- I. Eo enim absente *Carolostadium* missam abrogavit, Christum in eucharistia realiter præsentem esse negavit, quod tamen propugnabat Lutherus, & imagines e templis arisque deiecit.

§. 298. Hæc inter Leo X. Papa mortuus est anno 1522, successit ei *Hadrianus VI.* auxilio Caroli V. Imp., cujus præceptor fuerat. Hic Pontifex misso ad comitia imperii, quæ *Norimbergæ* anno 1522. & sequentibus habebantur, legato Franc. *Che-regato* enixe flagitavit, ne pœna in edicto *Wormatiensi* in Lutherum & sectatores ejus sancita diutius differretur, simul tamen paratum se esse demonstravit ad tollendos, quæ Lutherum exacerbaverunt, abusos. Ad hæc mandata legationis proceribus Germa-

nix a Cheregato communicata responderunt Principes, saluberrimum illis concilium videri, si Pontifex cum Imperatoris consensu intra annum concilium convocaret in quadam Germaniæ urbe, in quo quicumque interesset, vel ex laicis vel ecclesiasticis, libere proponere posset, quidquid e re reipublicæ Christianæ judicaret. Demum innovari quidquam in religione lege publica vetant, usque dum concilium, quid facto opus esset, sanciat. Præpeditus tamen fuit morte Hadrianus, antequam concilium convocare potuerit, nam mortuus jam est anno 1523, successit ei *Clemens VII.*

§. 299. Hac ratione dum propagari cœpisset Lutheri reformatio, duo eidem opposita sunt impedimenta, alterum *intestinum*, alterum *externum*. In ipsa enim eorum societate, qui se ab ecclesia Romana separarunt, lis de præsentia corporis & sanguinis Christi in sacra cœna exorta est ¹. Extra cœtum illorum vero, qui Lutherum sectabantur, anno 1525. innumerabilis hominum seditiosorum multitudo per varias Germaniæ provincias grassabatur, bellomque magistratibus, legibus, & universæ reipublicæ rapinis, cædibus, & incendiis intulit ².

1. Lutherus cum suis discipulis sententiam de conversione panis & vini in corpus, & sanguinem Christi quidem rejecit, attamen verum corpus & sanguinem Christi una cum pane & vino percipere ad eucharistiam accedentes adseverabat. Secus videbatur collegæ ejus Carolostadio docenti, abesse corpus Domini a sacra cœna, panem vero & vinum signa solum esse, quibus ad commemorationem passionis & mortis Christi excitari debeant homines. Hæc controversia longa & difficilis exardescebat ab anno 1524., & ad extremum Novatores in duas divisit sectas.

2. Maxima pars seditiosæ hujus turbæ ex rusticis constabat, qui imperium Dominorum suorum moleste tulerant, qua de causa *rusticanum bellum* (*Combat de los labradores*) seditio hæc appellatur. Principio hæc seditio, quod libelli ab ipsis editi demonstrant, tota fere civile erat bellum, levâri enim tantum parte tributorum cupiebant, nec de religione magnopere disputabatur. At quum furiosæ huic multitudini *Thomas Münzerus* se junxisset, ex civili bello, in Saxonia maxime & Thuringia religiosum & sacrum factum est: *Anabaptistarum* hi sectam instituisse feruntur; negabant enim licitum esse jurare, & nefas esse Christianis subire magistratus. Cessavit calamitas hæc post infelix rusticorum cum exercitu Germanorum Principum apud *Mülhusam* anno 1525. prælium. Münzerus capite plexus est.

§. 300. Cum formidolosa hæc seditio maxime ferveret, Fridericus sapiens anno 1525. mortuus est. Is medius quasi inter Pontificem & Lutherum steterat, nec desperaverat fore, ut pax restitueretur. Aliâ mens fratri ejus & successori Joanni erat, qui jus sibi sacrorum prorsus arrogavit. Hunc Joannem Lutheri asseclæ alterum ecclesiæ suæ conditorem & parentem nominare solent, sed ab hujus etiam Joannis tempore initium ducit Principum Germaniæ in religione dissensio, quæ antea modica fuerat; prudentia nimirum Friderici sapientis animos victos veluti tenebat, Joannes ve-

Gm. hist. eccl. T. II.

ro cum multis rebus publice testimonium dedisset, se ab ecclesia catholica sejungere prorsus velle, dissiliebant repente Principum animi antea mediocriter tantum disjuncti, aliis religionem antiquam tenentibus, aliis Lutheri partes sequentibus.

§. 301. Anno 1526. habebantur comitia Spirensia, quibus frater Caroli Imp. *Ferdinandus* præsidebat. His in comitiis Imperator per legatos jussit rixas circa religionem tolli, edictum vero Wormatiense in Lutherum, ejusque socios latum servari. Principum vero plerique integrum sibi esse negabant mandato huic obtemperare, certique aliquid statui hac de re posse, antequam concilium legitime convocatum eam cognovisset, hujus enim esse controversias in rebus religionis ortas dirimere. Hæc sententia post varias & longas concertationes obtinuit; omnes enim consensere, Imperatorem exorandum esse, ut concilium sine mora convocet, interea unicuique liberum fore, quomodo rem religionis administrare velit. Hoc decreto nihil opportunius illis esse poterat, qui partes Lutheri amplexi sunt; Imperator enim rebus Gallicis, Hispanicis, & Italicis impeditus res Germanicas & imprimis causas religionis per aliquot annos agere non poterat, hinc vi decreti Spirensis Lutheri asseclæ res suas firmare & augere studebant.

I. Nam bellum gessit Carolus cum Francisco I. Galliæ Rege imperii Germanici competitore, quo victo cum Clemens VII. Papa fœdus cum Gallis & Venetis contra Imperatorem inivisset, adeo animum Caroli incendit, ut bellum in Italia Pontifici inferret, urbem Romam anno 1526. per Ducem suum *Carolum Borbonium* expugnaret, & Pontificem ipsum in castro S. Angeli obsideret.

§. 302. Ulteriorem tamen reformationis propagationem mox turbabant comitia Spirensia, quæ Imperator restituta cum Clemente VII. pace primo vere anni 1529. denuo cogi jussit. Parte enim majore consentiente potestas, quæ ante triennium in prioribus comitiis Spirensibus singulis data est rem religionis pro arbitrio ad concilii usque decisionem gubernandi, tollebatur, & omnis ante concilii definitionem religionis mutatio illicita pronuntiabatur.

I. Contra hoc comitorum conclusum protestati sunt *Joannes Saxonix Elector, Georgius Elector Brandenburgicus, Ernestus & Franciscus Duces Luneburgici, Philippus Hassiæ Landgrafius & Wolfgangus Princeps Anhaltinus*, quibus se quatuordecim civitates imperii adjungere, ad Cæsarem futurumque concilium adpellantes. Hinc *Protestantium* vocabulum natum est, quod ab eo tempore gerunt Lutheri asseclæ.

§. 303. Imperator in Germaniam rediens in comitiis Augustanis lites de religione natas cognoscere in persona propria proposuit (antea enim comitiis ejus nomine præfuit frater ipsius *Ferdi-*

nandus). Advenit Imp. Augustam Vindelicorum 15. Junii anni 1530. Nondum vero tum temporis brevis forma religionis & dogmatum, quæ Lutherus & ejus asseclæ profiteri vellent, extabat, quod tamen necessarium putabatur, ut in comitiis cognosci valeat, quid de rebus divinis sentiant, & causæ intelligi, ob quas Romanam ecclesiam deseruerint. Joannes Saxo Lutherum & alios quosdam doctores præcipua suæ religionis capita in literas referre jussit, Lutherus septemdecim illa capita, quæ in Suobacensi conventu anno 1529. jam placuerant, sufficere judicavit, eademque Torgaviæ Electori Saxonix exhibuit, qua de causa *Torgavienses articuli* nominantur. Hæc igitur Philippo Melanctoni materiam præbuerunt, ex qua jussu & autoritate Principum partim Coburgi partim Augustæ Vindelicorum illam confessionem, quæ *Augustana* vocatur, Luthero nunquam non consulto confecit, & amœniori oratione expressit.

CAPUT SECUNDUM

HISTORIA REFORMATIONIS AB OBLATA CON- FESSIONE AUGUSTANA AD BELLI SCHMALCALDICI EXORDIUM.

§. 304. Carolus V., ut dictum, 15. mensis Junii anni 1530. Augustam Vindelicorum ingressus comitiorum initium die 20. ejusdem mensis fecit. Obtulerant ei ibidem Protestantes *confessionem Augustanam*, viginti & octo capita continentem¹. Opposuerunt confessioni huic Catholici, qui præsentés erant, confutationem, quam Joannes *Faber* (episcopus postea Viennensis) Joannes *Ekius*, & Joannes *Cochlæus* composuere, quæ cum die 3. Aug. pariter in comitis prælecta fuisse, poscebat Imperator, ut in ea Protestantes adquiescerent & concordiam inirent, negabant vero Protestantes, satisfactum sibi hac confutatione fuisse, atque exemplare ejus sibi tradi volebant, quo dubia sua opponere possent, quas tamen preces Imperator recusabat, controversiam novis scriptis protrahi nolens².

1. Articulis 21. exponebat hæc confessio fidem & dogmata Protestantium, septem reliqui vero exprimebant abusos, quos ecclesiæ Romanæ opposuerant, nimirum 1.) de communione sub utraque specie, 2.) de conjugio sacerdotum, 3.) de missa, 4.) de confessione, 5.) de ciborum discrimine, 6.) de votis monachorum, 7.) de potestate ecclesiastica.

2. Nihilominus tamen Protestantes per Melanchtonem responsionem ad ea, quæ theologi præsentibus ex auditione libelli Catholicorum acceperant, parari, & die 22. Septembris Cæsari offerri curabant, a quo tamen haud recipiebatur. Hæc responsio illa est Aug. conf. *Apologia* dein a Melanchtone emendata, quæ anno 1531. edita & libris *symbolicis* ecclesiæ Lutheranae addita est.

§. 305. De concordia deinde actum. Septem utrinque delecti, qui operam in id conferrent, bini Principes, bini jureconsulti, & tres theologi. In multis dogmatibus Lutherani cum Catholicis consentire palam confessi sunt. Ex parte Protestantium theologorum partes præcipuas habebat Melanchton, qui ad concordiam satis erat proclivis, ut exprimit epistola ejus ad *Campegium* legatum pontificium¹, sed nihil est confectum, eo quod ipso *Sleidano* teste Melanchton ultra progredi a Luthero fuerit vetitus.

1. Refert hanc epistolam Georgius *Cælestinus* Lutheranus in historia comitorum Augustanorum: *Dogma nullum habemus diversum a Romana ecclesia — parati sumus obedire ecclesiæ Romanæ, modo ut illa pro sua clementia, qua semper erga omnes homines usa est, parva quedam vel dissimulet, vel relaxet. Ad hæc Romani Pontificis auctoritatem & universam politiam ecclesiasticam reverenter colimus, modo non abjiciat nos Romanus Pontifex. Cum autem concordia facile possit constitui, si æquitas vestra paucis in rebus conveniat, & nos bona fide obedientiam reddamus, quorsum opus est supplices abjicere? quorsum opus est supplices ferro & igne prosequi? nullam aliam ob rem plus odii sustinemus in Germania, quam quia ecclesiæ Romanæ dogmata summa constantia defendimus. Hanc fidem Christo & Rozane ecclesiæ ad extremum spiritum Deo volente præstabimus. Lovis quedam dissimilitudo rituum est, quæ videtur obistere posse concordie, sed ipsi canones fatentur, concordiam ecclesiæ in hujusmodi rituum dissimilitudine retineri posse.*

§. 306. In ordinum recessu Cæsar edictum promulgavit, quo tempus indulgebatur Principibus & civitatibus protestanticis usque ad 15. Aprilis, quo palam faterentur, an vellent usque ad futurum concilium cum ecclesia Romana ac cetera imperii parte in religione consentire. Interim ipsis præscribebatur, ne sinerent in suis ditionibus circa religionem quid innovari, ne suos subditos in exercenda perturbarent, omnibusque etiam injunctum, ut concilium adeundi essent parati, quod a Papa intra sex menses se impetraturum pollicebatur.

§. 307. Dum Protestantes vidissent, in comitiis Augustanis nihil favorabile se impetrasse, sed potius rem eorum labi, anno 1530. & sequenti Elector Saxonie cum sociis *Schmalcaldie* & postea *Francofurti* foedus contra Catholicos inierant, in cujus societatem Reges Gallie, Anglie, Daniae, aliosque Principes & respublicas pertrahere studebant. Cum ad bellum res spectare videretur, arbitros se inter dissidentes interposuerunt Elector Moguntinus & Palatinus, & satis ad pacem ob duas circumstantias¹ ipse propendebat Imperator. Post varias igitur consultationes anno 1532. Norimbergæ pax inter Imperatorem & Protestantes est condita²,

& vix tali modo belli metus est sublatus, cum Joannes Saxoniae Elector diem obierit, cui filius *Joannes Fridericus* successit.

1. Nam ipsi eodem tempore cum Turcis bellandum erat, neque ei auxilia contra hos præstare volebant Protestantes, & præterea *Ferdinandum* Imperatoris fratrem, qui anno 1531. in comitiis Coloniensibus Romanorum Rex majoribus Principum suffragiis creatus erat, contra leges imperii electum esse contendebant.
2. Pacis conditiones erant, ut Protestantes pecuniam in bellum Turcicum conferrent, & *Ferdinandum* Regem Romanorum agnoscerent, *Carolus* vero decreta comitorum Wormatiensium & Augustanorum abrogaret, Lutherique sectatoribus plenum jus de religione, quæ vellent, statuendi concederet, dum aut in concilio intra sex menses celebrando, aut in comitiis imperii statueretur, quid circa religionem sentiendum sit.

§. 308. Cum jam omnis spes dissidii circa religionem tollendi in promisso concilio posita erat, Imperator Papam *Clementem VII.* obtestari non destitit, ut concilium maturaret. Is vero, quem præteritorum conciliorum, præsertim Constantiensis & Basileensis vestigia terrebant, moras unice quærebat, & armis magis quam conciliis discordiam tolli cupiebat. Promisit quidem anno 1533. per legatum concilium in Italia aut Mantuæ, aut Placentiæ, aut Bononiæ cogendum, sed displicere sibi concilium Italicum Protestantes significabant, litemque inter Germanos ortam intra Germaniæ fines terminandam esse contendebant. (*Paul. Sarpus L. 1. H. Conc. Trid.*)

§. 309. Mortuo anno 1534. *Clemente VII.* eidem successit *Paulus III.*, qui de concilio ab Imperatore monitus facilius videbatur. Primo enim anno 1535. Mantuæ se concilium habere velle profitebatur, dein reipsa anno sequenti missis litteris illud indixit. Protestantes contra, quod putassent, in concilio hoc ex arbitrio & sententia Pontificis cuncta gestum iri, anno 1537. in conventu Schmalcaldiæ coacto abhorre se quidem ab hujusmodi concilio suspecto profitebantur, at a *Luthero* tamen denuo summam religionis suæ conscribi curabant, quam episcopis in concilio congregatis exhibere possent. Id *Lutheri* scriptum *Articulorum Schmalcaldicorum* nomine insiguitum, & libris symbolicis Lutheranorum adnumeratum.

§. 310. Cum Protestantes concilium in Italia celebrandum abhorrerent, illudque in Germania celebrari vellent, in comitiis post hac Spirensibus anno 1542. Papa per legatum promissionem de concilio renovavit, & *Tridenti* se illud convocaturum, si placeret, significavit. Rex Romanorum *Ferdinandus* & Princeps Catholicus consenserant. Protestantes & locum & concilium Pontificis recusabant, liberum & Pontificis autoritate solutum concilium

lium postulabant, at nihilominus Pontifex consentiente Imperatore concilium indixit, quod ineunte anno 1546. deliberationes suas inchoavit congregatis 6. cardinalibus, 4. legatis, 3. patriarchis, 32. archiepiscopis, 228. episcopis, & quampluribus theologis. Lutherus autem eodem anno 1546. die 18. Febr. in patria Islebiæ mortuus est.

CAPUT TERTIUM.

HISTORIA REFORMATIONIS A BELLI SCHMALCALDICI INITIO AD PACEM USQUE RELIGIOSAM.

§. 311. Cum Protestantes nec tot habitis comitiis concordiam inire, & etiam prima a concilio Tridentino edita decreta in comitiis Ratisbonensibus constanter recusare pergerent, Imperator contra illos bellare proposuit. Eduxit *Hassus* & *Saxo* copias suas contra Cæsarem in Bavariam & in castra ejus ad Ingolstadtum tormentis bellicis fulminarunt. Prælium instare videbatur, sed quia *Mauritius* Joannis Friderici Saxoniae Electoris patruus Imperatoris partes amplexus terras Saxonicas invasit, foederati Schmalcaldici inter se dissentirent, denique argentum iis ex Gallia promissum non affereretur, discessit exercitus Protestantium & Saxo domum rediit, quem Imperator magnis itineribus cum exercitu secutus prope *Mülburgum* ad Albin die 24. Aprilis anno 1547. post victoriam in pugna relatum captivum duxit. Alter Protestantium Dux *Philippus* Hassus suasu Mauritiæ & Electoris Brandenburgici supplex Cæsari factus est.

§ 312. Post victoriam hanc ex integro salva videbatur res Catholicorum. Imperator in comitiis Augustanis paulo post coactis posecebat a Protestantibus, ut concilio Tridentino rem religionis controversam dirimendam committerent. Assentiebantur Imperatori plerique, *Mauritius* imprimis, qui electoratum Saxoniae Joanni Friderico detractum cum parte terrarum ejus ab Imperatore acceperat. At fructu tamen hujus adprobationis concilii Tridentini Catholici excidebant; peste enim, ut fama ferebat, Tridenti exorta magna pars Patrum Bononiam migraverat, & concilium idcirco erat dissolutum, neque a Pontifice impetrare poterat Imperator, ut concilium sine mora redintegraret. Spes igitur concilii cum differenda esset, necesse videbatur Imperatori, ut *interim* ratio quædam inveniretur, juxta quam usque ad concilii definitionem religionis negotium determinandum esset, hinc libel-

lum componi curavit usque ad concilii definitionem religionis norma futurum. Dicebatur is vulgo, quia perpetuæ legis vim non haberet, *constitutio interim* ¹ lata anno 1548.

1. De hac constitutione sequens est Natalis Alexandri judicium: *Carolus Imp. auctoritatem sibi sumpsit de fidei & discipline ecclesiasticæ quæstionibus discernendi, quod laicis Principibus non licet, manumque temere misit ad sacra, non ut arcam nutantem sustentaret, sed ut stantem concuteret, unde non minori pene execratione cæsareum illud interim dignum fuit, quam Zenonis Henoticon, Heraclii Ecthesis, & Constantis Typus, cui & consentit Raynaldus edictum hoc temere nefarium adpellans; non enim est, cur atris adeo notetur carbonibus, siquidem nihil in illo contra fidem & dogmata invenitur, duo solum erant capita ad disciplinam pertinentia, in quibus variat a disciplina ecclesiæ Romanæ; nimirum concessit Imperator ad concilii definitionem usque eucharistiam sub utraque specie, & conjugium presbyterorum.*

§. 313. Aliqui ex Principibus Protestantibus constitutionem interim receperunt, aliqui ei repugnabant. Medius inter hos hæsit Mauritius Saxo, qui anno 1548. cum ordinibus & theologis suis (quorum princeps Melancthon erat) quid facto opus esset consultavit. Longæ deliberationis finis erat, ut Melancthon sequentibus eum ceteris theologis censeret, totam constitutionem interim nullo modo admitti posse, at in rebus ad essentiam religionis haud pertinentibus, seu in *Adiaphoris*, quo minus reciperetur, nihil impedire. Peperit hoc judicium controversias inter Protestantes *adiaphoristicas*, ut suo videbimus loco.

§. 314. Hæc inter certamina *Julius III.*, qui anno 1550. Paulo III. defuncto successit, Cæsaris precibus fatigatus concilium Tridentinum renovare non detrectavit. Imperator itaque in comitiis Augustanis cum Principibus de prosequendo hoc concilio egit. Placuit consilium istud majori parti, Mauritius tamen Saxonix Elector certis tantum conditionibus assensum præbuit. Itaque Cæsar in fine comitorum anno 1551. omnes ad concilium comparere jussit, conscribebantur hinc in Saxoniam per Melancthonem, & apud Witebergenses per Jo. Brentium confessiones fidei concilio exhibendæ. Venerant etiam Tridentum & legati & theologi quidam Witembergici, Saxonici vero (quorum princeps Melancthon erat) iter quidem adibant; at ultra Norimbergam non sunt progressi, ad speciem enim tantum Dominus illorum Cæsari obsequabatur, reipsa Carolum voluntati suæ subjicere studens.

§. 315. Mali animi & consilii Carolum in his Germaniæ turbis incusant Protestantes; communis enim opinio invaluit, eum *monarchiæ universalis* erigendæ statuisse consilium ¹, Mauritium proin, qui primitus Cæsaris partes secutus est, ab eo unice propterea defecisse, quia consiliis his Cæsaris resistere, & libertatem juraque Principum Germaniæ illæsa servare studuit. His accede-

bat & istud, quod Carolus ad preces Mauritii Philippum Asiæ Ducem, quem una cum Joanne Friderico post pugnam prope Mülbürgum carceri mancipabat, libertati restituere renuerit, hinc Mauritius foedere cum Rege Galliarum, nonnullisque aliis Germaniarum Principibus inito validum adversus Imperatorem anno 1552. duxit exercitum, remque tanta celeritate egit, ut Imperator Oeniponti commoratus vix fuga se salvaverit.

r. Hunc in finem, dicunt, eum motibus, quas religio peperit, ad potentiam suam in Germania amplificandam, & ceterorum Germaniarum Principum jura opesque labefactanda uti voluisse, Pontificis autem auctoritatem, ne magnis ejus consiliis nocere possit, sperasse per concilium Tridentinum imminuendam, quemadmodum olim per concilium Constantiense & Basileense factum.

§. 316. Cum itaque Imperator vidisset bellum improvisum, externo foedere Galliarum adjutum, nullumque resistendi habuisset remedium, ut hanc periculosi & ancipitis belli tempestatem sedaret, per Ferdinandum fratrem suum primum *Lincii*, tum *Pasaviae* conventum habuit, ac Protestantibus non modo libertatem concessit, sed etiam comitia intra sex menses promisit, in quibus diuturna de religione dissensio funditus tolleretur. Comitia tamen promissa propter turbas in Germania natas, aliaque impedimenta ante annum 1555. haberi non poterant, isto autem anno Augustae Vindellicorum praesentis fratre Imperatoris Ferdinando commemorabilis illa *pax religiosa* est confecta.

r. Pax haec legibus imperii fundamentalibus est inserta, & deserviri solet, quod sit *solemnis conventio consensu Imperatoris & statuum imperii utriusque religionis in vim legis fundamentalis anno 1555. in comitiis Augustanis inita, ubi cum Protestantibus liberum religionis suae exercitium permittitur, jurisdictio ecclesiastica in eos suspenditur, honorumque ecclesiasticorum haecenus ab illis occupatorum relinquitur possessio.*

CAPUT QUARTUM

HISTORIA REFORMATIONIS EXTRA GERMANIAM.

§. 317. Lutherus reformationem suam in Germania suscepit anno 1517. occasione abusuum circa indulgentias commissorum (§. 286.). Biennio post anno nimirum 1519. in Helvetia *Udalricus Zwinglius* canonicus Tigurinus contra indulgentias & Romani Pontificis primatum praedicare coepit, nam sicut Lutherus in Germania contra Tezelium, ita Zwinglius in Helvetia contra *Bernardinum Samsonem* Franciscanum insurrexit, qui in Helvetia muuus quaestoris eleemosynarum obiit.

1. Senatus, populusque Tigurinus synodum indixit ad diem 29. Januarii. Zwinglius in hoc conventu summam doctrinæ suæ 68. articulis comprehensam proposuit examinandam, omnes contradicere volentes ad disputationem provocans. Magistratus audito Zwinglio omnibus pastoribus urbis & ditionis suæ mandavit, ne quid posthac aliud ecclesiis suis proponerent, quam purum verbum Dei in scriptura sacra comprehensum. Conventus alter posthac indictus habitusque, tum senatus consulto prohibita eucharistiæ circumgestatio solemnium pompa; Zwinglius enim realem Christi præsentiam in eucharistia negavit, & Carolostadii in hoc puncto doctrinam (§. 299. 1.) multo copiosius & ingeniosius proposuit.

§. 318. *Suecos* non multo post initia belli a *Luthero* ecclesiæ Romanæ illati *Olaus Petri* discipulus Lutheri ejus dogmatibus imbuerat copiosius, cum aliqualem eorum notitiam jam antea hauserint ope mercatorum Germanicorum, qui Lutheri scripta Sueciam secum adtulerant, aliorumque suorum juvenum, qui academiæ Witembergensem visitaverant. Olai Petri conatus mire adjuvabat *Gustavus Vasa*, quem Sueci Regem pulso *Christierni* Danorum Rege creaverant, nam *Gustavus* jam antea *Lubecæ* notitiam doctrinæ Lutheri hausit.

§. 319. *Daniam* jam anno 1521. *Christianus II.*, qui *Christiernus* vulgo dicitur, Rex crudelis imprudenter ad sectam Lutheri trahere studuit¹. Namque primum *Martinum Reinhardum* Carolostadii discipulum anno 1520. Saxonia evocavit, & theologiæ professorem Hafniæ constituit, quo anno 1521. discedente Carolostadium vocavit, qui tamen post breve tempus in Germaniam rediit, imo ipsum Lutherum, sed frustra in Daniam allicere conatus est, at consilium *Christierni* fortuna destituebat; ordines siquidem regni conjuratione facta anno 1523. eum tum ob conatus libertatem Danicam opprimendi, tum ob studium religionem catholicam abolendi regno privarunt, in ejusque locum *Fridericum Holsatiæ* Ducem elegerunt².

1. Non hoc fecit ex odio religionis catholicæ, sed ex rationibus politicis. Constat enim ex rebus ab eo gestis, ideo tantum eum placita Protestantium fovisse, ut potentissimos sui regni episcopos suis opibus privaret: episcopi nimirum Danicæ tot opes, tantamque auctoritatem sibi compararunt, ut Regibus multo potentiores essent, & universam rempublicam suo metu regere possent.

2. *Fridericus* prudentius & æquius egit. Patiebatur quidem publice in regno doceri Lutheri dogmata, at religionem catholicam non læsit: nam in comitiis *Ohthoniensibus* anno 1527. sua auctoritate perfecit, ut liberum religionis catholicæ & protestantiæ exercitium in suo territorio permitteretur.

§. 320. *Henricus VIII.*, Britaniæ Rex idem ille, qui Lutherum fervide oppugnavit, edito contra illum libello & propterea a *Leone X.* Papa nomen *defensoris fidei* obtinuit, *Annæ Bolonæ* foeminae in Anglia illustri loco natæ amore captus, quo eam in matrimonium sibi jungere posset, divortium cum uxore sua *Ca-*

tharina Caroli V. Imp. amita facere cupiebat, & *Clementem VII.* Pont. rogabat, ut huic ejus voluntati adsentiretur ¹, & etiam reipsa repudiata *Catharina* anno 1533. Annam *Bolenam* duxit. Nuptias hac causa Romæ cognita ut illegitimas damnavit *Clemens VII.*, *Henricus* pervicacior factus adduci non potuit, ut Annam dimitteret, & in omnes matrimonium hoc improbantem sævit, nec non a Pontifice Romano defecit, se ipsum ut Papam & *ecclesie Anglicanæ caput* a senatu & populo anno 1533. salutari jubens ². Non tamen abjecit dogmata illa *Henricus*, quæ repudiavit *Lutherus*, sed dogmata *ecclesie catholicæ* retinens ipse sibi potestatem pontificiam arrogavit, & crudeliter tum *Catholicos* tum *Protestantes* extremo supplicio addixit ³.

1. Motivum petendi divortium ipsi fuit adfinitas cum uxore sua: fratri enim ejus defuncto *Arturo* nupta fuerat *Catharina*, jam porro matrimonium cum vidua fratris legi divinæ repugnare contendebat *Henricus*; indulisit nimirum *Julius II.*, ut sibi matrimonio jungeret fratris sui *Arturi* viduam.

2. Adeo sub hoc Rege viluit in Anglia Pontifex Romanus, ut in publicis precibus hæc funderetur oratio: *Ab episcopi Romani tyranide, & detestandis enormitatibus libera nos Domine.*

3. Hos, quia in quibusdam dogmatibus ab ecclesia catholica dissenserant, illos vero, quia eum qua Papam cognoscere detrectarunt. Annis septemdecim subditos suos ita vexavit, Annam vero *Bolenam* de adulterio convictam anno 1535. die 9. Maji capite plecti jussit.

§. 321. Mortuo *Henrico VIII.* rei facies mutata est. Successit ei *Eduardus* filius, quem ex *Joanna Saimer* suscepit (hanc enim occisa *Bolena* duxit). Sub hoc Rege in Anglia religio catholica penitus extincta, & evocato e Germania in Angliam *Martino Buzero*, ac *Paulo Fagio* religio Protestantium propagata. Reviviscere visa est catholica religio sub *Maria Regina* ¹, cui princeps fuit cura religionem catholicam restituere, sed cum sine prole anno 1558. decesserit, regnumque consecuta fuisset *Elisabetha* Annæ *Bolenæ* filia, rerum facies mutata est; hæc enim se statim caput *ecclesie Anglicanæ* nominavit, variaque *Catholicorum* dogmata abrogavit.

1. Erat hæc filia *Henrici VIII.* & *Catharinæ* propter Annam *Bolenam* repudiatæ, quam pater connubio sibi jungens *Bolenam* illegitimo declaravit thoro natam, proximus morti vero debito decoravit honore, eique ante *Elisabetham* filiam *Bolenæ* jus ad regnum competere declaravit.

MEMBRUM I.

HISTORIA ECCLESIAE CATHOLICÆ.

CAPUT PRIMUM

DE

FATIS EXTERNIS.

§. 322. Romani Pontifices, postquam per reformationem a Luthero tentatam magnam Europæ partem ab ecclesia Romana defecisse viderant, multo plus quam antea solliciti erant de propaganda religione catholica in aliis mundi partibus extra Europam sitis, hac enim ratione damnum, quod religio catholica in Europa passa est, quodammodo resarciri poterat. Ad hoc negotium peragendum Jesuitarum ordo vix ac natus est, præ ceteris aptissimus videbatur ¹, qua in re inter primos Ignatii socios nullus majorem sibi comparavit laudem, quam *Franciscus Xaverius Indiarum Apostolus* dictus; is enim anno 1522. in Indiam, quæ Lusitanis tum parebat, profectus brevi temporis spatio non minimam terræ continentis partem, & plures insulas Christi notitia imbuit. Hinc anno 1529. in *Japoniam* transiit, & fundamenta illius christiani coetus incredibili celeritate jecit, qui per multos annos in amplissimo hoc imperio floruit. Ad *Sinas* cum dein commigrare vellet anno 1552. in *Insula Sancian* obiit ².

1. Lojolæ enim socii tribus ceteris ordinibus communibus votis addiderunt quartum de obedientia Pontifici præstanda sine omni tergiversatione sive eos mittat ad infideles etiam in remotissimis regionibus degentes, sive ad hæreticos.

2. Post fata tamen ejus alii quidam ex Ignatii sociis seculo adhuc decimosexto Chinam sunt ingressi, quorum Princeps *Mathæus Riccius* Italus artium mathematicarum peritia procerum quorundam & ipsius etiam Imperatoris animo adeo sibi conciliavit, ut licentiam impetraverit cum sociis suis christianam religionem populo prædicandi.

§. 323. Pontificum conatus religionem catholicam propagan-

di seculo XVI. suscepti seculo sequenti solido & stabili fundamento sunt collocati. Et imprimis *Gregorius XV.* Papa anno 1622. illustrem de *propaganda fide* congregationem Romæ instituit, & uberrimis redivitibus instruxit, hujus collegii (quod ex tredecim cardinalibus, binis presbyteris, unoque monacho, quibus scriba adjunctus est, constat) officium est religionem catholicam per omnes terræ partes tueri & propagare. Auxit illud *Urbanus VIII.*, & post eum multi alii privati tantis divitiis, ut immensis fere sumptibus ferendis par sit, quocirca missionarios plurimos ad remotissimos etiam populos non solum ad infideles sed etiam ad hæreticos amandat, libros varii generis ad discendas linguas peregrinas & barbaras necessarios edit, insignem numerum juvenum ad abeundas misiones delectorum alit & instituit, homines, quibus constantia in defendenda religione catholica exilium aut alias calamitates conscivit, suscipit & alit, in qualibet aula alicujus momenti suos habet *emissarios* vestitu laicali plerumque incedentes, qui aulae Romanæ relationem de statu religionis faciunt ¹.

I. Adidit huic instituto aliud, non æque quidem magnificum, attamen nobile & utile valde *Urbanus VIII.* anno 1627. collegium nempe, sive *seminarium pro fide propaganda*, in quo ex omnibus fere nationibus tuturi apud exterarum gentes missionarii educantur, & scientiis ad hoc munus maxime necessariis imbuuntur. Initium hujus instituti debetur. *Io. Bapt. Viles* Hispano, qui in aula Romana commorans omnes opes suas una cum domo, quam Romæ habebat pulcherrimam, eum in finem Pontifici obtulit, cujus dein liberalitatem multi alii imitari sunt. In Gallia quoque Regis autoritate anno 1653. congregatio sacerdotum a missionibus exteris instituta, a quibusdam vero episcopis & theologis Galliæ conditum est *Seminarium Parisiense pro missionibus ad exterarum gentes*, cujus instituti sacerdotibus multæ plerumque erant lites cum Jesuitis.

§. 324. Ex his collegiis & societatibus magna illa missionariorum exiverant examina, qui totum quæ nobis notus est orbem terrarum peragrarunt, & ex maxime barbaris etiam populis cœtus coegerunt Christianos. Majorem inter hos gloriam sibi compararunt *Jesuitæ, Dominicani, Franciscani, & Capucini*: qui tamen mutuo inter se dissidebant, & vel neglectæ & obscuratæ, vel etiam inquinatæ causæ Christi publice adcusabant. Præprimis autem a missionariis aliorum ordinum Jesuitæ incusabantur, quod inter neo-conversos opiniones quasdam superstitiosas & profanas æquamente non tantam toleraverint, sed etiam foverint, quod mercaturam faciendo aliisque artibus parum liberalibus divitias maximas sibi comparare studuerint, quod honoribus mundanis inhiaverint quod potentiorum amicitias adulatione & muneribus quærendo negotiis aularum se implicaverint, quod intestinas sæpe turbas in rebus publicis excitaverint, ac postremum quod Pontificis Romani vicariis obedire noluerint ¹.

x. Jesuitæ quidem hos adcuratores obtundere studuerant, at quod Romæ fidem invenerint, tum multa alia declarare videntur, tum hoc potissimum, quod a multis jam annis, antequam Jesuitarum societas extincta fuisset, congregatio de propaganda fide, cujus nutu missiones ad exterarum gentes administrantur, cautius & parcius opera Jesuitarum utebatur, quam antea, & vel Capucinarum vel Carmelitarum inopiæ & patientiæ in rebus arduis tribuebat.

§. 325. Tota fere Asia seculo XVII. his missionariis auctoribus fama nominis & religionis Christianæ percrebuit. Atque ut ab *Indis* ordiamur, omnes fere partes ejus, illæ præsertim, quæ Lusitanis olim parebant, donec a Batavis ejicerentur, quidquam lucis evangelicæ Jesuitarum, Theatinorum, & Augustinianorum labore conspexerant. Omnium vero, quæ ad has nationes susceptæ sunt, missionum, nulla est celebrior, quam *Madaurensis*, nulla enim uberiores tulisse fructus dicitur. Instituta est a *Roberto de Nobili* Italo Jesuita², quo mortuo singulare hoc institutum ad tempus jacuit, at Jesuitarum Lusitanorum consilio & opera rursus instauratum³.

1. Verba vix invenerant Jesuitæ, quum vel gloria vel fructus missionis hujus laudandus, vel cruciatus & labores narrandi erant; dicitur enim a *P. Martino*, qui missionem hanc descripsit, *omnium missionum pulcherrima & perfectissima* (pag. 9.) singuli doctores mille saltem quovis anno baptizabant (pag. 11.), neque aditus ad baptismum facile patuit, tentabantur enim diu & per quatuor menses instruebantur. Qui recepti sunt, vitam agebant angelis magis, quam hominibus similem, & peccatorum mortalium rarissime erant apud illos vestigia. Insolitæ hujus sanctitatis si quis causas quereret, duas Jesuitæ suppeditare solebant. Una ex his ipsi erant doctores, qui austerè vivebant, nec pane nimirum, nec carne, nec piscibus vesci licuit, sed aqua & leguminibusisque insulsis, victui vestitus & reliqua responderant. Altera ratio in eo erat posita, quod ab Europæis plane semoti vixerint hi novi Christiani, qui perversis suis moribus omnes Christianos in India corrupisse dicuntur.

2. Jesuita hic secum perpenderat, quod Indi omnes Europæos vehementer odio habeant, contra gentem *Brachmanum* tanquam ex Diis ortam venerent, nec alios facile magistros præter hos admittant. Itaque magnam impendit operam in cognoscendis moribus, religione, & lingua Madauriensium, dein fingebat se esse Brachmanem ex longinquis regionibus adveientem, quod ut Madauriensibus persuaderet, documentum aliquid in charta antiquata characteribus indaïis scriptum finxit hujus tenoris: Brachmanes Romanos longe antiquiores esse Indaïis, & Jesuitas in linea recta a Deo Brama descendere. Imo *P. Jovanni* doctus Jesuita in historia sui ordinis narrat, Robertum eundem, cum quidam increduli Indi documentum istud genuinum esse negaverint, in præsentia Brachmanum Madauriensium juramento confirmasse, quod a Deo Brama descendat. Dolo hoc duodecim Brachmanes eum movit, ut in ejus se disciplinam darent, quorum exemplum magnam populi partem adduxit, ut eundem sibi magistrum adscicerent.

3. Nobilissimæ hæc quondam legationes ab anno 1744. mandato Benedicti XIV. omnes prostratæ jacent, improbit enim Pontifex vestram hanc gentes ad Christum convertendi methodum fingendo, se esse Brachmanes.

§. 326. Ad *Siamenses*, *Tunquinenses*, *Cochinchinenses*, Jesuitæ prius omnium notitiam evangelii detulerant, & cupide dicuntur

homines hi fidem amplexi esse. Læto hoc nuncio excitatus *Ale-wander VII.* anno 1658. consultum judicavit novam hanc ecclesiam certis episcopis committere, & idcirco sacerdotes quosdam Gallos ex *congregatione a missionibus exteris* (§. 323. 1.) cum mandatis suis ad eam jussit proficisci. Verum Jesuitæ bonos istos viros vario modo vexasse narrantur, nec messem suam invadere patiebantur¹, hinc longa lis in aula Romana, cujus quidem non is erat exitus, quem sperabant Galli².

1. Hujus rei testes & fontes sunt varii libelli hac de causa a Gallis editi Lutetiae Parisiorum de anno 1666, 1674, 1681. Ceteris adcurator & plenior est narratio *Franc. Pallu*, quem Heliopolitanum episcopum fecerat Pontifex edita Parisiis anno 1688. Ex instituto etiam res exponitur *Galliae Christianae Benedictinorum* T. 7. pag. 1027.

2. Post hæc *Ludovicus XIV.*, Galliae Rex Siamensium Regem (cujus primarius regni administer erat Græcus nomine *Constantius Christianus*) splendida legatione anno 1684. salutavit & ad fidem christianam suscipiendam hortatus est, qui tamen conatus frustraneus fuit.

§. 327. *Chinam*, quod omnia regna Asiae magnitudine & opibus superat, Jesuitæ, Dominicani, Franciscani, Capucini & alii ineunte seculo XVII. magno numero propagandæ religionis Christianæ causa adierunt. Maximam vero laudem sublatorum in hoc negotio impedimentorum in gente acuta, superba, veterumque suorum morum studiosissima & tenacissima merito sibi Jesuitæ vindicant¹, quorum patrocinio nisi doctores reliqui humilioris tam ordinis, quam ingenii sine magno discrimine rem Christianam curare, & plurimos discipulos adjungere sibi poterant.

1. Hi enim cum nationem natura perspicacem & verum cognoscendi cupidam scientiis mathematicis maxime delectari cernerent, peritissimos mathematicos ad eam ablegarunt, quorum quidem aliqui tantum auctoritatis solertia, morum urbanitate, rerum gerendarum intelligentia brevi tempore consecuti sunt, ut honoribus eximii ab Imperatore decorarentur, maximique ponderis in ipsa aula negotiis adhiberentur.

§. 328. Imminuta est nonnihil hæc felicitas, quum primus ex Moglorum gente Imperator *Xun-Chi* decessit, filiumque reliquit impuberem; viri enim Principes, quorum tutelæ creditus erat imperii hæres, Christianæ religionis odio dudum flagrantes potestate sua abutebantur ad eam & amicos ejus, præsertim Jesuitas injuriis atrocissimis opprimendos¹. Hæc anno 1664. gesta sunt, sed anno 1669. quum fascès imperii ipse *Cham-Hi* suscepisset, non modo res Christianorum collapsæ restitutæ sunt, sed etiam progrediente tempore sic augebantur, ut hinc aureæ Christianorum in China ætatis exordium duxerint Jesuitæ².

1. Princeps Jesuitarum *Jo. Adam. Schallius* vir & munere, quod splendidum in aula gessit, & senectute, variarumque rerum cognitione venerandus in vincula coniectus capitis damnatus est, reliqui in exilium missi.

2. Imperator nimirum & animo & ingenio maximus, verique indagandi cupidissimus primum Jesuitas in aulam revocavit, & pristino gradu collocavit, deinde alios ejusdem ordinis viros scientiarum & artium variarum peritos ex Europa vocavit, quosdam porro eorum etiam muneribus amplissimis praefecit, & gravioribus negotiis civilibus admovit, postremum nonnullos ex Gallis maxime in familiaritatem recepit, & magistros suos variis in rebus praesertim philosophicis & mathematicis creavit. Jesuitis tam alte positus parum difficile erat multos religionis Christianae fautores, ejusque praeconiis certissima praesidia comparare. Triumphare prorsus in China Christus videbatur, quum anno 1692. legem illam celeberrimam Imperator ex favore erga Jesuitas promulgaret, qua negavit religionem christianam reipublicae noxiam esse, & subditis suis facultatem ejus amplectendae concessit; imo quod majus est magnificum Jesuitis templum intra ipsius palatii sui fines anno 1700. extruxit.

§. 329. Gesta haec & perfecta esse a Jesuitis omnia, ne illi quidem negant, quos ipsum Jesuitae vocabulum terret: num vero recte gesta sint, magna animorum contentione non multos ante annos adhuc disputatum est. Hostes Jesuitarum eos delictis haec beneficia redemisse pervicaciter pugnabant. Ipsam primum religionem antiquam Sinensium pessime interpretati esse, & Imperatori proceribusque ejus persuasisse feruntur, exiguo aut nullo plane discrimine veterem Sinensium religionem & *Confucii* doctrinam a religione Christiana distare, fallaciae huic alias addidisse minores, ut Sinarum genti, quae antiqua omnia mirifice consecratur & recentiora spernit, fidem facerent, ante multa secula Christum apud Sinas auditum & cultum fuisse. Officiorum dein & virtutum, quae Christi legatos decent, prorsus immemores fuisse dicuntur¹. Horum quaedam Jesuitae fatebantur quidem, sed excusare simul conabantur, cetera vero calumniatorum fabulas esse contendebant.

1. Adcusabantur enim, honores & imperia civilia non suscepisse modo, sed etiam appetuisse, clementia Imperatoris elatos splendore vestimentorum, epularum, servorum, & aedium frequentia totam vitam transegisse, non tam Christianis dogmatibus propagandis, quam humanis disciplinis praesertim mathematicis tradendis operam dedisse, imo res militares, ipsumque bellum administrasse. Interioris porro loci Jesuitae fenerationi, mercature, aliisque artibus, quibus opes & populi laudes parantur, studuisse perhibentur.

§. 330. Caput omnium adcusationum, quibus Jesuitae ob missionem in China onerabantur, hoc est: lucem eos tenebris junxisse, & quo citius Sinarum dubitationem vincerent, christianam religionem & Sinarum ritus superstitiosos miscere, iisque majorum suorum profanos ritus permittere. Censebat Mathaeus Riccius Sinensis ecclesiae parens (§. 322. 2.) maximam partem rituum, quos leges patriae Sinis imperant, a novis Christianis servari posse; nec enim religionis, sed reipublicae tantum causa inventos seu civiles

esse, nec a Sinis (si infimam plebem excipias) ad alium finem referri (*Mamachus orig. & antiquit. christ. T. 2. pag. 373. seq.*). Contrarium placuit non Dominicanis tantum & Franciscanis, quos missionum socios habebant Jesuitæ, sed doctissimis etiam ex ipsis Jesuitis tam in Sina quam Japonia viris, de quibus *Nic. Longobardus* scripto etiam suæ defensionis rationis exposuit. Lis hæc diu privatim agitata anno 1645. a Dominicanis Romam est delata, & ab eo tempore totam ecclesiam catholicam mirifice conturbavit.

- I. *Innocentius X.* anno prædicto secundum Dominicanos pronunciavit, *Alexander VII.* vero anno 1654. sententiam suam instinctu Jesuitarum non verbis quidem sed re ipsa sustulit, nonnullosque rituum Sinensium Christianos retinere posse judicavit. Renovabant querimonias suas Dominici anno 1661. & 1664. sub *Clemente X.*, sed potentia Jesuitarum repressi videntur. Anno 1684. in ipsa China, in qua per plures annos quievit, certamen hoc majori quam antea contentioni instauratum est, inclinare ad partes Dominicanorum victoria videbatur, quum anno 1693. *Carolus Maigrot* doctor sorbonicus tanquam legatus apostolicus ad hos ritus explorandos missus est, qui publico sanxit mandato, Jesuitarum opinionis religionis christianæ puritati adversari, sed noluit Pontifex, cujus confirmationi Maigrotus edictum suum subjecerat in alteram partem nisi causa legitime explorata aliquid decernere. Quocirca anno 1699. congregationem Romæ instituit, cui litem hæc dirimendam commisit. Hæc Pontificis voluntatis percepta, quidquid in Romana ecclesia, maxime in Gallia, Jesuitis infestum erat, in aciem prodiit, variisque libellis res & existimationem eorum laceravit, at nec sibi Jesuitæ deerant.

§. 331. Si a controversia hac, quæ tot nobilissima ingenia exercuit, tum minutæ quædam quæstiones, tum quæ ad Jesuitas potius ipsos, quam ad rem, de qua quæritur, pertinent, removeantur, binis quæstionibus tota continetur, primo nimirum, qua voce Sinensium idiomate verus Christianorum Deus sit exprimendus? ¹ secundo, num cultus *Confucio*, & majoribus defunctis deferri solitus neoconversis permitti possit? ².

- I. Sinenses supremum, quod colunt, numen TIEN, & CHANG-TI id est, cælum lingua sua nominant, & Jesuitæ hoc vocabulum ad Christianorum Deum transtulerant: unde sequi videtur, eos existimasse, quod Sinarum supremum numen a Deo Christianorum non differat, seu Sinas idem de suo Tien seu cælo, quod de Deo Christiani, sentire. Itaque disputabatur, num Sinæ vocabulo Tien cælum spectabile & ex materia constans, an vero Dominum cæli seu ens infinite perfectum, talem nempe Deum, qualem religio christiana colendum proponit, intelligant? Hoc quidem Jesuitæ contendebant, & idcirco neo-conversos impedire volebant, quo minus in precibus & sermonibus vocabulum istud ad Deum designandum adhibuerint. Adversarii Jesuitarum e contrario tuebantur, veterem Sinarum sapientiam impiam esse, neque Deum a natura rerum secernere, *Confucium* ipsum antiquum & celeberrimum ipsorum philosophum hominem fuisse veræ religionis naturalis ignarum, qui mundi existentiam non ex creatione, se ex fatali necessitate repetiit.

2. Sinarum leges antiquæ eos jubent quotannis statis temporibus defunctos majores suos certis ceremoniis colere, omnes præterea litterati inter Sinenses Confucium bis singulis annis colere solent. Olim hunc cultum coram ipsius imagine in templo illi dicato appensa peragebant, hodie vero imaginis loco adhibent tabulam in templo collocatam hæc cum inscriptione: *Thronus anima sanctissimi &*

præstantissimi magni doctoris Confucii. In litteratorum conventu provinciæ gubernator (*Mandarin*) peragit munus Sacerdotis, ceteri funguntur officio ministrorum inferiorum. Adfertur sacrificium quoddam seu oblatio *CI* dicta consistens in vino, sanguine & terræ fructibus, tum se prosternentes novies toto corpore magnam recitant orationum copiam, quibus peractis sacerdos scyphum aut calicem vino repletum una manu, altera vero calicem sanguine plenum effundit seu *libat*, & dein præsentibus impetita eis benedictione valedicit. Ceremoniæ, quas familiæ singulæ progenitoribus suis defunctis exhibent, eadem fere sunt. Itaque disputabatur, an honores isti *civiles*, an vero *religiosi* sint? an *sacrificia*, an vero instituta *reipublicæ causâ* sancita? Jesuitæ hos ritus a veteribus Sinensium legislatoribus ideo sancitos fuisse ajebant, ut populum in officio continerent, isque tali modo gratum animum & causas intelligant. Dominicani vero ceterique Jesuitarum adversarii pugnabant, ritus hos non postremam partem religionis Sinensis esse, cultuque *religioso* Confucium & majorum animam a Sinis affici. Hos inter *Antonius de S. Maria* Franciscanus in animadversionibus suis supra missiones in Sina testatur, eosdem honores, quos Sinæ exhibent Confucio, ab iis etiam exhiberi spiritibus seu genis eorum cælestibus & terrestribus, & ne ipse quidem Jesuitæ æquiores dissitebantur, difficile esse se in hac causa expedire, ex quo fit, ut nonnulli eorum extremo ad necessitatis legem confugerint, & leviora mala si maxima pariunt commoda vix pro malis esse habenda responderint.

§. 332. *Clemens XI.* etsi in favorem Jesuitarum totam controversiam suppressere maluisset, id sibi tamen hæud licere putabat, eo quod universa Europa exitum ejus avide expectaverit. Utraque pars Jesuitæ & eorum adversarii causam suam publicis egerat scriptis, ipse Imperator Sinensium *Cham-Hi* declaravit testimonio a millibus Sinensium confirmato ritus a vicario apostolico *Maigrot* reprobatos mere civiles esse, quibus pax publica imperii fulcitur. Post multas deliberationes sacrum officium anno 1704. hæc tulit sententiam definitivam: voces *Tien* & *Chang-Ti* ad Deum verum designandum non esse adhibendas, sed in earum locum substituendas voces *Tien-Chu*, quæ cœli Dominum significant. Prohibitum etiam Christianis interesse sacrificiis, quæ fiebant in memoriam Confucii & majorum defunctorum. Talarum appensio cum inscriptione Sinica *King-Tien*, seu *calum colito* in Christianorum ecclesiis vetita. Ne cui denique actioni fraus subesset in posterum, progenitorum mortuorum, tabulæ cum Sinica epigraphe, qua sedes spiritus vel animæ designantur, eliminatæ.

§. 333. Hoc sedis Romanæ judicium promulgavit Carolus Thomas *Tournonius*, quem ipse Papa Clemens XI. ad Sinas missionis causa ablegavit, dum eum antea Patriarcham Antiochenum renunciavit. *Tournonius* qua *visitator apostolicus* eum potestate legati de latere iter adgressus est, & anno 1705. Chinam appulit. Honorificum ipse aditum tum apud ceteros imperii nobiles, tum apud ipsum Imperatorem Pekini Jesuitæ præpararunt, verum vix ac sedis Romanæ judicium de ritibus Sinensibus promulgaverat *Nan-Gm. hist. eccl. T. II.*

kini, non pauci Jesuitæ reperti sunt, qui illi obedientiam denegarunt, ipse vero eos sacris interdixit, aliasque ecclesiasticas pœnas in eos tulit. Hoc cum Jesuitæ indignissime ferrent, tum a Pontifice petebant, ut eos ab obedientia Tournonio debita eximat, tum ipse Sinarum Imperatori proponebant, jura majestatica læsisse. Imperator *Cham-Hi*, cujus proprium de natura rituum Sinensium antea retulimus judicium, indigne tulit, eosdem Europæos, quos ipse tot observantiæ argumentis excepit, suam declarationem de rituum Sinensium indole repudiare, & antiquam eorum religionem adcuratius ac ipse perspicere velle sibi sumant. Sequella hujus severum erat mandatum, ne quis Europæorum in China sub gravi pœna contra leges regni & antiquas consuetudines quid proponat, aut innovet'.

1. Plerique obtemperabant, qui vero Tournonii partibus adhæserant, partim regno discedere jussi, partim carceri mancipati. Ipse Tournonius solum migrare jussus ad urbem *Machaonensem* properavit, ibidem navim petiturus, ut iram Imperatoris & Jesuitarum effugeret, at inopinato ejusdem Principis jussu mense Junio anni 1707. in ea urbe consistere debuit, & ibidem carceri est mancipatus, in domum nimirum episcopi Machaonensis inclusus inter plures ærumnas quatuor annos transegit.

§. 334. Interim Tournonii fatum causam suorum inimicorum deteriorem reddidit; Papa enim, antequam ipsi ejus captivitas nunciaretur, acta ejus jam confirmavit, & congregatio sacri officii Jesuitarum adpellationem ab ipso ad Papam anno 1710. rejecit. Cum autem nec his concederent Jesuitæ Clemens XI. celebrem illam bullam, quæ incipit: *Ex illa die &c.*, mense Martio anni 1715. promulgavit, qua præcepit, ut omnes Sinenses missionarii sub pœna excommunicationis morem gerant decisioni congregationis S. officii & decretis Tournonii, ut omnes in posterum ad missiones Sinenses ablegandi ad mandati hujus observationem jurejurando se obstringerent. Bulla hæc inter missionarios ceteros divisa fuit, priusquam ejus adventum in China resciverint Jesuitæ, at cum tamen Jesuitis etiam Pekini fuit insinuanda, & in eorum ecclesiis promulganda, id negotii in se suscepit *Castorani* jussu episcopi Pekinensis, cujus vicarius generalis erat, eamque tribus in ecclesiis Jesuitarum Pekini iis inconsultis & insciis promulgavit'.

1. Verum id præmii inde tulit, ut jussu Imperatoris sit vinculis constrictus & in carcerem conjectus. Viri hujus captivitas, quæ mox mitior, mox strictior erat, 17. durabat mensibus, demum hac sub conditione libertati est restitutus, ut bullam episcopo suo reddat, ac ab ulteriori promulgatione absteineat, atque ut illius autoritas in toto regno Sinensi ex integro caderet, Imperator severum edictum promulgari jussit, quo omnibus missionariis exilium, Sinensibus vero Christianis mortem minatus est, si bullam reciperent.

§. 335. Pontifex cum sibi refractarios vidisset Jesuitas', de-

crevit legatum ad Sinensium Imperatorem esse mittendum, eumque rogandum, ut bullæ promulgationi & executioni consentiret. Munus legationis hujus commissum est Carolo Ant. *Mezzabarba*, quem Papa Patriarcham Alexandrinum nominavit. Advenit Pekinam anno 1720. benigne ab Imperatore exceptus quidem, attamen summa circumspectione salutis & vitæ suæ consulere studuit. Verum exiguus aut plane nullus legationis hujus erat fructus; nam Imperator pronunciavit, ad lites has finiendas optimum fore, si prohiberentur Europæi in regno Sinensi evangelium prædicare. Reditum dum Mezzabarba paravit, sex mensibus in urbe Machaonensi morari coactus est, quod tempus in componenda epistola pastorali ad missionarios Sinenses insumpsit, quæ octo continebat declarationes & restrictiones bullæ *Ex illa die* &c. ².

1. Ne inobedientiæ in sedem Romanam rei viderentur, modum agendi suum in-scriptione prædictæ bullæ *Ex illa die* cohonestabant, erat enim sequentibus in-scripta verbis: *Præceptum de omnimoda & inviolata observatione eorum, quæ alias a sanctitate sua in causa rituum seu ceremoniarum Sinensium decreta fuerant* &c. Aiebant itaque Jesuitæ: cum ipse Papa bullam suam nominet *præceptum*, non esse necessarium eidem obedire, eo quod præceptum ecclesiasticum, etsi venerandum sit, non tamen æquivalet dogmati aut fidei articulo, cui contradici nullatenus possit.

2. Restrictiones hæ Romæ compositæ & legato transmissæ sunt, iisdem exigentibus rerum circumstantiis uti posset, Papa vero id cautelæ adhibuit, quod eas nunquam confirmaverit, ut successu temporis eas sedes Romana pro libitu reprobandi aut adprobandi haberet facultatem. Mezzabarba quidem diu bullæ executionem absque omni temperamine urgebat, sed ex quo ad effugiendas vitæ insidias fassus est, se quasdam bullæ restrictiones obtinuisse, importunis precibus, ut eas ante discessum ex urbe Machaonensi promulgaret, est adactus. Erant autem moderationes sequentes: *Licere Sinis & Missionarios vocabulo TIEN naturam divinam designare, modo addant verbum TCHU, ut ambiguitas omnis nominis TIEN tollatur & constet Dominum cæli (hæc enim significatio est formulæ TIEN-TCHU) doctores Christianos venerari, non cælum. Ceremoniæ etiam, quibus tantopere Jesuitarum adversarii offendebantur, permixtæ sunt, modo omnis superstitio & religionis species segregetur, & tanquam civilis honoris signa spectentur, itaque permissum, ut domi servent novi Sinarum Christiani tabulas, in quibus nomina majorum, & Confucii aureis litteris expressa sunt: admovent illis licite lumina, suffimenta, mensas refer-tas cibis, fructibus & condimentis: imo & has tabulas ac majorum sepulchra in terram prosternendo salutare est permissum, modo declaratio fiat, se hæc tamquam civilis honoris signa spectare.*

§. 336. *Innocentius XIII*, qui Mezzabarba Romam redeunte Romanam tenuit sedem, indignissime tulit, legationis nullum fuisse fructum, adeo contra Jesuitas commotus est, ut parum ab-fuerit, quin ordinem illorum penitus suppressisset. Injunxit eorum præposito generali, ut omnes Jesuitas ex Sina revocet unaque eis ordinis candidatos suscipere prohibuit, sed hanc tempestatem sustulit mors Innocentii, sub ejus enim successore *Benedicto XIII* res Jesuitarum in Sina ad pristinum, in quo erant, locum redierunt.

§. 337. Dum hæc agebantur Romæ, amisit ecclesia Sinensis protectorem suum. Imperator nimirum *Cham-Hi* Jesuitarum discipulus & amicus anno 1722. morte abreptus sceptrum filio suo *Jong-Tching* reliquit. Quartus hic erat *Cham-Hi* filius, ad cuius electionem Jesuitæ quamplurimum contulerant, eo quod ipsis plus ceteris ejusdem filii religioni christianæ favere videbatur. At vix imperium obtinuit, cum alia omnia, ac Jesuitæ putabant, agere cœpit: legem nimirum patris sui, qua religionem christianam suscipere Sinensibus permittebatur, revocavit, suisque ministris ac provinciarum gubernatoribus Christianos persequendi, eorumque ecclesias diruendi licentiam concessit. Ipse exemplo suo ceteris præibat, omnes enim missionarios per regnum Sinense dispersos in urbibus *Kantoni*, & *Pekini* custodire jussit, ut ab ulteriori evangelii prædicatione impedirentur, at cum & in his urbibus eos clam officio missionarii perfungi rescivisset, omnes (exceptis Jesuitis Pekinensibus) ad urbem Machaonensem relegavit, quæ in extremis imperii Sinensis finibus sita, & quodammodo sub Lusitanorum est ditione.

I. Nullis Jesuitæ Pekinenses precibus, duras has in Christianos leges ut revocet ab Imperatore obtinere poterant, & non temere fors qui suspicari posset, lites, inter Christianos Sinenses ob bullam *Ex illa die* exortas Imperatorem permovisse, ut eas christianismi extirpatione sedare decreverit.

§. 338. Interim tantum abfuit, ut hæc persecutio controversias de bulla, ejusque mitigationibus a Mezzabarba relictis extinxerit, ut potius auxerit. Jesuitarum adversarii eas reprobabant, & Franciscus *Saraceni* episcopus Lorinensis receptionem mitigationum sub excommunicationis pœna inhibuit. At Jesuitæ (etsi Mezzabarba ante discessum id prohibuerit) easdem mitigationes in linguam tartaricam & sinensem translatas ubique disseminarunt, præterea episcopum Pekinensem *Franciscum a Purificatione* eo persuaserunt, ut clericis suæ dioceseos sub pœna depositionis eodem habere pondere & bullam *Ex illa die*, & ejus mitigationes mandaverit. Castorani episcopi Pekinensis vicarius generalis primus ei in faciem restitit, omnia se prius facturum, quam mitigationes bullæ recepturum asseverans, cujus quidem exemplum brevi tot sunt secuti, ut eorum communi consilio Castorani Romam ablegatus fuerit, quo Jesuitas & Pekinensem episcopum deferat, & revocationem mitigationum a Mezzabarba relictarum impetret.

§. 339. Venit Romam Castorani anno 1734, at per integrum septennium mitigationum abrogationem impetrare haud potuit. Tandem anno 1742. Papa *Benedictus XIV.* in bulla, quæ incipit: *Ex quo singulari &c.* mitigationes prædictas reprobavit, eo quod

Mezzabarba metu mortis, cum vitæ insidias sibi strui intellexisset, eas concesserit, & a sede apostolica utpote bullæ Clementis XI. repugnantes adprobatae nunquam fuerint, simulque sub pœnarum ecclesiasticarum comminatione omnibus vel latum unguem ab bulla *Ex illa die* recedere prohibuit, ac jurisjurandi formulam præscripsit, qua omnes missionarii Sinenses ad observationem bullæ clementinæ se obstringere jubentur.

§. 340. Neque tamen putes, vel ita controversiam de ritibus Sinensium sopitam esse; nam patroni dictorum rituum bullam Benedicti æque parvi pendebant, sicut bullam Clementis. Ideo post aliquot annos denuo Franciscanus querelis contra eos onustus Romam venit; verum Jesuitæ Pekinenses successive pristinam adipisci cœpere potentiam, quam sub Imperatori Cham-Hi habuerunt; nam Imperator *Kiem-Long*, qui patri suo *Jong-Tching* anno 1735. successit, leges in Christianos ab antecessore suo latas tacite revocavit, & Jesuitis præsertim impense favebat ¹.

1. His se brevi alia jungebant circumstantia Jesuitis favorabilis, siquidem jam dudum omnem adhibebant operam, ut ad episcopatus in infidelium neo-conversorum partibus ex illorum ordine assumerentur, & reipsa aliquos episcopatus benevolentia Regis Lusitaniæ, cui jus competit episcopos Asiaticos præsentandi, obtinuerunt, verum episcopatus Sinenses & inter hos præcipuum Pekinensem nunquam antea obtinere poterant, nisi anno 1745: tum enim Rex Lusitaniæ Benedicto XIV ad episcopatum Pekinensem præsentavit *Polycarpum de Souza* Jesuitam Lusitanum, quæ res causam eorum non parum adjuvit.

§. 341. Brevi tamen iterum ecclesiæ Sinensis res prosperæ concidebant, nam utut primitus faventem se exhibuit Christianis Imp. Kien-Long, brevi tamen scena mutata, anno nimirum 1736. persecutio Christianorum ingruerat per aliquot annos continuata. Exordium sumpsit in provincia *Fokiensi*, ubi Dominicanis missionis munus obibant, & inde in totum regnum diffusa ¹. Interim ipso hoc persecutionis tempore religio christiana non modicos fecisset progressus fertur ². Cum persecutio jam adeo ingravesceret, ut episcopus Pekinensis in Lusitania asylum quærere coactus fuerit, tandem ab anno 1753. melior fortuna Christianis redire cœpit, quam intercessioni Regis Lusitaniæ pro Christianis apud Sinensium Imperatorem interpositæ debebant ³.

1. Inter illos quinque Dominicanos, qui in provincia *Fokiensi* arcano Imperatoris mandato extremo supplicio adfecti sunt, etiam erat *Petrus Sans* episcopus Mojanensis, qui æque strenue ut Tournonius & Mezzabarba contra Sinensium ritus pugnavit. Brevi post etiam duo Jesuitæ martyrum subibant, & anno 1748. rursus tres in Antachao, reliqui Christiani aut tortura & plagis affecti, aut bonis spoliati, templaque eorum diruta.

2. Si Jesuitis credimus, anno 1746, quo vehemens fuit persecutio, in sola ecclesia missionis Gallicæ Pekini 1766. proles baptizatae, 7500. confitentes, & 7500. communicantes numerabantur.

3. Misit nimirum in Sinam legatum Franc. Assissium *Pacheco* eum pretiosis donis ad Imperatorem, quæ res tantum effecit, ut legem, qua publicum religionis christianæ exercitium vetabatur, revocaverit.

§. 342. Japonia ex oriente seculo XVII. magna hominum multitudine referta erat, quibus Jesuitæ imprimis religionem christianam persuasurunt ¹. Turbabant nonnihil progressus missionariorum partim odium sacerdotum & nobilium, partim rixæ & contentiones intestinæ inter missionarios ², verum hæc non tantum effecerant, ut progressus christianæ religionis sisterent, nam intra tempus quinquaginta annorum bis centena millia Christianorum in Japonia numerabantur.

1. Causa hujus erat inhumanitas ac durities sacerdotum Japonensium in pauperes & infirmos, ac missionariorum Christianorum humanitas & liberalitas; Japonensium enim sacerdotes docebant, pauperes & infirmos non esse sublevandos, eo quod Dii super eos iram suam effuderint, ac justo Deorum judicio ad calamitates in hac & futura vita sustinendas sint condemnati, qua ratione divitibus ac nobilibus odium erga pauperes & infirmos instillabant. At cum doctores Christiani eos edocuisset, calamitates hujus vitæ esse quandoque signa prædestinationis ad vitam æternam, eosque insuper cibo, vestitu, medicamentis, aliisque charitatis operibus fovierint, factum, ut plerique fidem in Christum sicut ampliè.

2. Nam & hic, ut in aliis provinciis, cum Jesuitis Dominicani, Franciscani, & Augustiniani bellum gesserant. Hi Jesuitis, opum conquirendarum libidinem, nimiam erga vitia & superstitiones Japonum indulgentiam, astutiam legis Christi indecoram tum in ipsa aula romana, tum extra eam exprobrarunt. Jesuitæ vicissim adculos suos imprudentia, ignorantia rerum humanarum, morum asperitate, & agresti vivendi ratione nocere magis rebus christianis in gente generosa & perspicaci, quam prædesse querebantur.

§. 343. Verum anno 1615. Imperator ipse Japonum tanta persecutione, cui similem historia ecclesiastica non memorat, Christianos est adgressus, quæ per multos annos protracta non antea desiit, quam funditus rem christianam evertisset ¹. Christiani exteri Lusitani maxime & Hispani excedere regno, Japonos autem, qui fidem Christi susceperant, aut Christo maledicere, aut atrocissima subire tormenta jubebantur ².

1. Causam immensæ hujus calamitatis alii aliam reddunt. Jesuitæ aliquid culpæ in Dominicanorum & Franciscanorum imprudentiam, hi vicissim in Jesuitarum avara & factiosa ingenia conjecerant. Utrique autem Jesuitæ & Dominicani Batavos & Anglos incusarunt, quod Lusitanos & Hispanos, tum ipsum etiam Pontificem apud Imperatorem exosos reddiderint, ut his exclusis soli in Japonia mercaturam facere possent, Batavi contra & Angli reposuerant, eos nec Hispanos nec Pontificem adcusasse, sed perfidiam tantum Hispanorum detectam fuisse. Id quidem omnes prope perhibent, Imperatorem litteris quibusdam a Batavis interceptis, aliisque indicibus veri speciem præferentibus persuasum fuisse, id agere Jesuitas, ut per neoconvertos seditionem commoveant, & Japoniam in potestatem Regis Hispaniæ redigant, hinc sibi quieto & tranquillo esse non licere, nisi omnibus christianæ religionis vestigiis deletis censuisse. His addi potest 1) fastus & superbia Imperatoris in Japonia, cum honoribus divinis a suis subditis coli voluerit, missionarii vero neoconvertos id facere prohibuerint, 2) odium

sacerdotum Japonensium, qui aucta re christiana honorum & redituum suorum iacturam timuerant, quique ea de causa religionem christianam saluti reipublicæ noxiam clamarent.

2. Ab hoc tempore nulli advenæ Japonia patet, & ipsæ christiani uominis umbra ferro & igne excinduntur. Pauci Batavorum, quibus concessum est quotannis merces quasdam europæas advehere, in extrema regni ora tanquam carcere conclusi vivunt. Cum anno 1640. Rex Lusitanicæ legatos in Japoniam misisset, eos Imperator occidi iussit, simulque dixisse fertur; *Etsi Deus ipse Christianorum in Japoniam veniret, mortem non effugeret.*

§. 344. Omitto speciatim dicere de missionibus in imperio magni Mogolis, Bengala, Tonquino, Cochinchina, Siam, & insulis adjacentibus, de Malabaria tamen & *riibus Malabaricis* quædam notanda veniunt. Apud Malabarios erant Christiani, qui suos majores ab Apostolo Thoma ad fidem Christi perductos fuisse arbitrabantur (*Cerrius* de magnorum Mogulum imperio *Jo. Alb. Fabric.* salut. luc. evang. cap. 34.) non tamen defuerunt, qui putarunt Thomam, quo institutore Malabari gloriabantur, quemdam discipulum *Manetis* fuisse. Sexto, septimo seculo aliqui Nestorianorum qui in Europa & Asia christiana multa incommoda acceperant, in Malabariam pervenerunt, multosque hujus regionis incolas ad sua sacra perduxerunt. Ineunte seculo XVI. Lusitani in eam regionem instituendi commercii causa venerant, cumque Malabarios partim Nestorianos, partim idolatras esse animadvertissent, de iis docendis & ecclesiæ Romanæ conciliandis cogitarunt. Itaque Vincentius *Gouvea* Franciscanus illuc migravit, & initium a Nestorianis instituendis duxit, sed quoniam permultos cedere nolle vidisset, ad Lusitanum Pro-Regem Indiarum scripsit, rogavitque, ut collegium adolescentum constitui juberet, magnum enim eorum numerum hac ratione adduci posse putabat, ut Nestorianismum abjicerent, Malabarios quippe, qui filios suos dum per ætatem licuisset ordinatos esse presbyteros cognoscent, permoveri facile posse, ut iis decretis assentirentur, quæ etsi antea acceptare recusaverint, doceri post nihilominus a filiis suis perspicerent. At incolarum non pauci dum suos ad partes Catholicorum transfugisse & fungi sacerdotio intellexerunt, non solum non audientes sed etiam a cœtibus arcendos judicarunt. Id ubi enunciatum est, Jesuitæ aliam esse ineundam rationem censuerunt, ideo muniti privilegiis Regis Lusitanorum viros in eam Asiæ regionem Syriacæ peritos miserunt, qui linguam juvenes docerent, quæ magno usui incolis esset, qui graviter de suis presbyteris propterea quod eam minime calerent sunt conquesti. Hi cum docere incolas cœpissent, ita eos sibi devinxerunt, ut eos jam non Europæos, qualis erat *Goavea*, sed populares suos esse prædicarent, frequentesque ad ipsos concurrerent, ut sermonem hunc addicerent, quo in divinis officiis suis utebantur.

§. 345. *Mamachius* postquam de propagatione christianismi in Malabaria edisseruit, narrat: Malabarorum & Coromandelensium haud paucos ex idololatria ereptos in Christum credidisse, sed pars eorum ritus quosdam superstitiosos retinuit. Magnæ inde ortæ sunt contentiones, nam hos ritus imprimis *Tournonius* (de quo paulo ante) in edicto *Pudicherii* lato damnavit¹, totamque rei gestæ seriem litteris Romanæ sedi exposuit & latum a se decretum illius iudicio subiecit, quibus Romam adlatis *Clemens XI.* decretum *Tournonii* rite expensum, atque etiam diligenti examini in congregatione S. officii subiectum in omnibus servandum esse statuit, ea tamen addita clausula: *donec a sede apostolica provisum fuerit, postquam eos audierit, si qui erunt, qui aliquid adversus contenta in hujusmodi decreto adserendum habuerint.*

1. Erant, quæ damnavit, puncta sequentia: 1) ut in administrando baptismo adhibeantur sal, saliva & insufflatio, 2) ut baptizato imponatur nomen aliquus sancti in martyrologio Romano descripti, 3) ne per missionarios crucis, sanctorum, & rerum sacrarum nomina per translata immutentur, nec alio idiomate explicentur quam latino vel saltem indico, quatenus voces indicæ latinæ significationi ad amissim respondeant, 4) ut collatio baptismi Infantibus non protrahatur, 5) ut matrimonia non contrahantur ante pubertatem (moris enim illius regionis est, ut infantes septem annorum ex parentum consensu non sponsalia tantum, sed matrimonium de præsentibus contrahant). 6) ne uxoris collo appendantur *Tully*, seu aureæ tesseræ nuptiales cum imagine idoli, quod vocant *Pollejarem*, vel *Pylaiaris*, & ne uxores innuptæ videantur, poterunt uti alio *Tally* imagine Christi, Mariæ vel alterius sancti, & cum superstitione non careat funiculus 108. filis compositus & croceo succo delinitus, quo plerique dictum *Tally* appendunt, dictorum filiorum numerus & unctio est prohibita 7) ut nuptiarum ritus ab omni superstitione expurgentur, nimirum ut ramus arboris *Aresciomara* omnino auferatur, ferculorum numerus non minus ac cibi præscripta qualitas varietur, circuli super caput sponsorum ad tollenda maleficia omittantur, & quod de ferculis dictum, de lutis vasibus ibidem adhiberi solitis dicitur & prohibitum intelligatur, 8) fructus quoque vulgo dictus *Cocco*, ex cuius fractioni prosperitatis aut infortunii auspicia Gentiles temere ducunt, vel omnino a Christianorum nuptiis rejiciatur, vel saltem si illum comedere velint, non publice sed secreto fiat, 9) ne mulieres arceantur a sacramentis causa menstrui fluxus, 10) ne festum ob muliebria, dum primo fluunt, & puella adparet viro apta, celebretur, 11) ne *Parreis* subsidium spirituale etiam in ipsorum domibus denegerent (per *Parreas* Malabari intelligunt infirmæ conditionis homines, ad quorum aedes missionarios infirmorum visitaturos & sacramenta administraturos ire non sinebant, sed ad ecclesias ægrotum *Parream* deferendum volebant), 12) ne Christianorum tibicines, alique musicæ periti operam in idolorum *pagodis* (templis) præstent, demum 13) ne cineres ex vaccæ stercore confecti & impiam Gentiliam pœnitentiam a *Rutren* institutam redolentes benedicantur, & fronti sacro chrismate delinunt impingantur, sive alia quæcumque signa albi vel rubri coloris, quibus Indi superstitiosi in fronte vel in pectore, aut in alia quavis corporis parte utuntur, deferantur.

§. 346. Hæc ipsa vero clausula causa fuit falsi rumoris, qui post paucos annos per Indiam increbuit: nempe Papam *Clementem Tournonii* decretum revocasse, & nonnullas ceremonias adprobasse, quas ille tamquam superstitiosas proscripsit, cui falso rumori cursum intercepturus *Clemens* prima Septembris anni 1712.

extrahere tabulariis mandavit authenticum exemplar bullæ Tournonii edictum confirmantis, illudque episcopo Meliapurensi transmisit, ac ne ullo modo mens Pontificis in dubium vocari poterit, exemplari transmissio jungendas voluit litteras apostolicas in forma brevis: *Venerabiles fratres*. Sunt præterea litteræ a congregatione de propaganda fide ad Claudiopolitanum episcopum in eandem sententiam datæ.

§. 347. Sed quum rituum quorundam patroni, imprimisque Jesuitæ, instarent, Pontifex rem omnem ut ajunt a capite repretendam putavit. *Prospero Lambertino* card. (tum inquisitionis consultori, postea Pontifici sub nomine *Benedicti XIV*) in mandatis dedit, ut controversiam breviter complecteretur. Jam negotium hæc Lambertinus peregit, cum Clemens e vita migraret. Successit *Innocentius XIII*, qui aliquot doctos congregari, communicatisque consiliis quid facto esset opus dicere jussit, at paulo ante, quam res esset perfecta, & ipse obiit. Successor ejus *Benedictus XIII* apostolicas litteras in forma brevis anno 1727. ad universos episcopos & missionarios regnorum Madurensis, Mayssurensis & Carnatensis dedit, quibus Tournonii decretum confirmavit, observandumque præcepit.

§. 348. Mortuo *Benedicto* rituum defensores ad *Clementem XII*. confugerunt nihil sibi legitime de litteris *Benedicti* nunciatum dicentes. Itaque orarunt, ut congregationi sacri officii mandaret, ut in causam inquireret, statueretque, quid factu esset opportunum? Annuit Pontifex, ac congregatio majorem partem decreti Tournonii servandam, nonnulla explicanda censuit, cujus sententia autoritate *Clementis* confirmata. Quum vero porro aliqui contra facere præsumerent, rursus *Clemens* anno 1739. ad episcopos & missionarios litteras misit, utque jurejurando omnes se obtemperaturos pollicerentur, præcepit, Præpositis dein generalibus ordinum religiosorum edixit, ut suos ad parendum compellerent, recusantes in Europam revocarent. Interim *Lambertinus* mortuo *Clemente* Pontifex sub nomine *Benedicti XIV*. renunciatus est, cui, postquam ei documenta, quibus omnes sedi Romanæ satisfecisse constabat, exhibita sunt, nihil aliud supererat, nisi ut dubitationes aliquas tolleret¹.

1. Erant nimirum nonnulli, qui ab eo petebant, 1.) ut intolerando onere tot juramentorum & censurarum, quibus veluti laqueis eorum conscientie vinciebantur, solverentur, 2.) ut dispensatio alias concessa super insufflationem & salivæ ritu in baptismo ministrando prolongaretur, eo vel maxime, quod ritus humana solum lege sit introductus, & ut super ea dispenseretur necessarium esse ad propagandam fidem in illis regionibus, quarum incolæ ingenito veluti horrore ita salivam aversentur, ut de eo evellendo prope jam sit ab eis desperatum, 3.) ut decretum circa *Parreas* mitigetur, eo quod secus *Genti-*
Gm. hist. eccl. T. II.

lium ad fidem conversio impossibilis evaderet; si enim hoc hominum genus adire cogentur universi missionarii, timendum esset, ne nobiles a religione Christiana suscipienda in posterum detererentur. Ad hæc respondit Benedictus: 1.) jusjurandum missionariis prætermittere non licere, 2.) mirari se, quod tot annorum intervallo cathæcumeni non ita sint instructi, ut satius esse putent in baptismo insufflationes & salivam adhibere, permitti tamen a se ad decennium dispensationis hujus prolongationem, quod si qui Malabari essent, qui ineptum & minus decentem esse hunc ritum censerent, hos baptizari non oportere. 3.) decretum Tournonii de *Parreis* omnino justum, Jesuitæ vero propoebant, ut *aliqui tantum* ad Parrearum curam deputentur, quod consilium Pontifex probavit (Hæc magis explicata legere est in *constitutione Benedicti XIV. de anno 1744. die 7. Octob. super ritibus in regnis Madurensi, Maysurensi, & Carnatensi Indiarum orientalium servandis*).

§. 349. Postquam Hispani, Lusitani & Galli vastas in America provincias sibi subjugarunt, eorum sacerdotibus & monachis occasio non deerat Christianam religionem in iis propagandi, saltem ea impedimenta iis non erant removenda, quæ vinci in regionibus debent, quarum Imperans ipse infidelis est. Attamen non immerito quis dubitet, num hac occasione data ita usi sint, sicut uti ea debuissent, multi nimirum ex his barbaris militis Hispani armis ad religionem Christi suscipiendam adacti sunt.

§. 350. Missio *Paraquariensis* præ ceteris memoratu digna est, quam plerique majoribus ac par est laudibus extulerant, at novissimis temporibus extra omnem est positum dubitationem, missionarios Paraquarienses non tam salutem animarum, quam augmentum opum & potentiæ quævisse. Missio hæc per seculum & dimidium jam continuata est, & nonnisi sub finem seculi XVII. vera ejus ratio & indoles explorari poterat.

I. Exposuit arcana hujus missionis aulæ Hispaniarum anno 1715. quidam hujus rei peritus, at non tantum nullam invenit fidem, sed potius Rex Hispaniarum anno sequenti privilegia antea huic missioni concessa denuo confirmavit. Cum anno 1731. Indiani in Regem Hispaniæ seditiosi fuerint, idem ille, qui nullam sua denunciatione invenit fidem, eandem repetebat ostendendo, omnem culpam exortæ seditionis in missionarios rejiciendam esse, concessaque iis privilegia bono regni adversari, at neque his invenit fidem.

§. 351. Jam pridem referebatur, Jesuitas ex provincia vulgo dicta *missionis* (misiones) annuos habere redditus ad quinque miliones imperialium, totam nationem 30000. familiis constantem ad fidem Christi perduxisse, & in 24. dioceses divisisse, quarum cuilibet unum ex suis præposuerint, neoconvertos ad labores & negotiationes adigere, nec tamen eos fructibus laborum suorum frui sinere, sed omnia sibi appropriando iis nihil nisi sustentationem sat miseram ex communi cassa porrigere.

I. His addebatur, quod nulli advenæ aditum ad provinciam missionis concedant, quod neo-conversos nec conversari cum Hispanis, nec linguam hispanicam addiscere permittant, quod ipsis communionem bonorum, mundi con-

temptum, cœcam obedientiam erga missionarios inculcent, quod in variis artibus tum mechanicis tum liberalibus pictura, musica, architectura, arte militari, & aliis instrui curent, quod ingentes divitias ex fodinis metalorum, & ex herba *Paraqueti* dicta (quæ est species herbarum Theæ) sibi comparent, quod ipsorum ecclesiæ auro & argento fuso solidoque ornatae sint, cum similibus.

§. 352. Jesuitæ contra hæc omnia enervare conabantur contententes, se esse pauperes evangelii ministros, numerum incolarum in provincia missionis ultra 150000. non assurgere, se neoconversis conversationem cum Hispanis & usum linguæ hispanicæ minime hac de causa, prout incusabantur, interdixisse, ne arcana missionis ab Hispanis detegerentur, sed id fecisse ex caritate Christiana, ne corruptis eorum moribus pervertantur, quod cum Regi persuasissent, ab eo obtinuerant, ut prohibuerit, ne quis absque Jesuitarum licentia provinciam missionum adeat ¹ (*Heinsius H. E. Tom. 3. pag. 113.*)

X. *Lud. Ant. Muratorius* speciali in libro de hac egit missione, qui primo prodidit Venetiis anno 1743. in gallicum & anglicum idioma postmodum translatus. Hoc in opere, etsi patronum Jesuitarum agat vir doctissimus, ipse tamen fatetur, Jesuitas in provincia missionis omnia ordinasse, quæ religionem & res politicas concernunt, quod nulli Hispanorum multo minus aliis Europæis licuerit provinciam missionis adire, quod nullum neoconversis Indianis rerum suarum concessum fuerit dominium. Cum omni possibili modo Muratorius prædicto in libro ea diluere conatus sit, quæ Jesuitis sunt objecta, multi in eam devenerant opinionem, reipsa mendacia esse, quæ de regno Jesuitarum Paraquariensi spargebantur; verum ex quo *Bernardus Ibaguez* librum suum, quem inscripsit: *Reyno Jesuitico del Paraguai*, Ulißipone anno 1770. evulgavit, nemo fere inventus fuit, qui Muratorio adhæsisset, Ibaguez Jesuitarum ordinem ingressus ab illis primitus ejectus, sed denuo susceptus, ac ad provinciam missionum ablegatus, postquam inde in Hispaniam rediisset, a Rege benigne exceptus, annuaque pensione donatus librum citatum scripsit, in quo reclamantibus licet Jesuitis propugnat, eos in provincia missionis regnum a Rege Hispaniæ independens machinatos fuisse: Imo spargebatur, quemdam Jesuitarum titulum Regis Paraquariensis sub nomine *Nicolai I.* assumpsisse, qui rumor tamen falsus inventus est.

§. 353. Tractatus & conventio, quam inierant Rex Hispaniæ *Ferdinandus VI.*, & Rex Lusitaniæ *Joannes V.* de constituendis finibus & limitibus suarum ditionum in America, occasio erat adcuratius in arcana missionis Paraquariensis penetrandi. Jesuitæ omnem adhibebant operam executionem conventionis initæ impediendi, sed incassum. Quum igitur anno 1752. commissarii regii de ponendis limitibus copiis Lusitaniæ & Hispaniæ stipati agere cœpissent, Jesuitæ intercedebant, ut negotium istud suspendatur, usquedum messis peracta esset, quod quidem etiam obtinuerant. At eventus docuit, causam petitiæ dilationis minime fuisse fructuum collectionem, nam cum tempore messis elapso tractatus exequi cœpissent commissarii, Indiani restiterant, variasque crudelitates in exercitus regios exercuerant, qua de causa res ad solemne devenit bellum, quod ad finem usque anni 1754. gerebatur,

cujus is erat exitus, quod Reges Hispaniæ & Lusitaniæ id, circa quod convenerant perfecte exequi impediti conventionem cum Indianis inita contenti esse debuerint ¹. (vid. Mosheim a Christoph. ab Eimen in idioma germanicum translatus & continuatus).

- I. Hæc præcipua fuit causa, quod Jesuitæ aliquot annis ante totalem hujus ordinis extinctionem solum Hispaniæ & Lusitaniæ migrare sint jussi. Anno 1767. Rex Hispaniæ Franciscum Bucarelli ablegavit, qui illis ex provinciis quoque americanis sub ditione Hispaniæ sitis egredi injungeret.

§. 314. Ad fata ecclesiæ catholicæ adversa omnes illæ referendæ sunt persecutiones, quæ in Sina, Japonia, Cochinchina, insulis Philippinæ, aliisque extra Europam partibus exortæ sunt. His publicis religionis hostibus addendi privati, nempe Atheistæ & Naturalistæ, qui scriptis suis contra omnem religionem revelatam pugnarunt ¹.

- I. Rationalistas se etiam hi appellare solent, eo quod, ut ipsi saltem prætendant, soli ratione naturali recte sciant. Athei theoretici, qui prorsus Dei existentiam negarent, vix inveniuntur, major autem a seculo XVII. exstitit copia Atheistarum practitorum, qui quidem Deum existere ajunt, negant tamen, eum res hujus mundi curare, ut eo liberius libidini indulgere queant. Naturalistæ, seu Deistæ illi vocari solent, qui Deum ejusque providentiam admittunt, omnem tamen revelationem & divinarum Scripturarum auctoritatem rejiciunt. His adde Materialistas, qui animæ nostræ spiritualitatem & immortalitatem inficiantur.

§. 355. Duces his se præbuere Benedictus Spinoza ¹ Julianus Offrey de la Mettrie natus anno 1709. medicus ex Anglia, & Helvetius ², Thomas Woolston, & author anonymus fragmentorum a Lessing editorum ³, quos multi alii secuti sunt ⁴.

- I. Erat Spinoza princeps & acutissimus omnium sui seculi religionis hostium. Ipse quidem sapientius & honestius vivebat, quam multi ex iis Christianis, qui de veritate religionis revelatæ nunquam dubitarunt, neque homines ad Dei contemptum, & pravos mores traducere studuit. In suis libris autem illis præsertim, qui post obitum ejus prodierunt, id aperte agit, ut hoc universum, seu mundum aspectabilem a Deo minime differre, & quæcunque sunt vel fiunt, immutabili naturæ lege contingere convincat. Quæ si vera forent, jam sibi unusquisque Deus esset, nec ulla ratione peccare posset, in quam eum sententiam (vulgo Pantheismus dictam) abs dubio philosophia cartesianæ, cui se totum addixerat, impulit; imprimis enim commune illud philosophorum adagium adoptavit, quod Deo omnes realitates eminentissimo gradu insint, deo autem ex cartesianâ philosophia hoc ut certum assumpsit, duas tantum esse realitates cogitationem & extensionem, illam spiritibus, hanc materiæ propriam. Hoc posito consentaneum erat, ut utramque realitatem cogitationem nimirum, & extensionem sine omni fine Deo tribueret, quo facto nihil reliquum erat, quam ut Deum & mundum in unam conflaret naturam, atque unam tantum esse veram substantiam. Vera tamen ejus de Deo sententia ex ethica, quæ post ejus obitum prodijt, non vero ex tractatu theologico-politico, quem vivens emisit, æstimari debet; in hoc enim non aliter disputat, ac si numen quoddam æternum a mundo distinctum crederet, quod aliquam revelavit religionem & eventis etiam quibusdam mirabilibus, non tamen naturæ vires superantibus confirmaverit, in sua ethica vero clarius mentem

suam explicat, Deumque ipsam esse rerum naturam ostendere studuit. Hæc ad eos retellendos conducunt, qui meliorem fuisse Spinozæ mentem contendunt, quam vulgo videtur, eamque ex tractatu *theologico-politico* eruere volunt. Natus erat anno 1632. à Judæis parentibus, qui ipsi nomen *Baruch* dederant, repudiata vero Judæorum religione nomen hoc abiecit assumpto nomine *Benedicti*, nunquam tamen religionem Christianam aut baptismum suscepit, obiitque Hagæ comitum anno 1677. Ceterum doctrina ejus, etsi methodo utatur scientifica, minime talis est, ut argumentorum evidentiâ allicere queat, ajuntque assecræ ejus, summis etiâ ingeniis perdificile esse veram Spinozæ mentem assequi, ideo à Pantheistis *Petro Baylio* (quem tamen virum magni ingenii fuisse nemo nescit) id est exprobratum, quod ejus sententias parum feliciter assecutus sit, nec idcirco solide confutaverit. Acerbe id ipsum queritur Ludovicus *Mejerus* in præfat. ad opera Spinozæ posthuma, male vulgo intelligi eximium hominem, cujus sententiæ omnes religioni Christianæ consentaneæ sint. *Boulainvillierius* etiâ, Interpres Spinozæ, omnes ejus adversarios aut malitiôsè mentem viri pervertisse, aut male intellexisse pronunciat. Verum si tam ardua & a vulgari cognitione adeo remota hæc esset disciplina, ut summi etiâ ingeni viri in ea explicanda felli possunt, quid restat, quam ut statuamus, maximam *Spinozistarum* partem, quorum magnus per Europam numerus fusus esse dicitur, non tam argumentorum vi convictam, quam spe impune vivendi eam adoptasse? tantam enim hominum turbam, quorum multi de limando ingenio ne cogitarunt quidem, id omnes perspexisse, quod perspicacissimos etiâ fugit, nemo credit. *Boulainvillierius* quidem, cum moleste tulerat, Spinozæ à plerisque fere male intelligi, labore in se suscepit plana eum, ac mediocribus ingeniis adcomodata ratione declarandi. Successit hoc consilium, sed hunc unicum laboris sui fructum tulit, ut omnes jam clarius, quam antea sentiant, nec Baylium, nec ceteros, qui Spinozæ sententias & rationi & religioni contrarias esse censuerunt, temere judicasse.

2. Offrey varia post fata Berolini membrum academiæ scientiarum factus gravissimum materialismum tradidit. Hominem esse ajebat meram machinam similem plantæ, quæ ita crescit, prout organizatio ejus exigit, adeoque cum interitu hujus machinæ totum interire hominem, nomina porro virtutis & vitii esse inanem sine mente sonum. Huic se adjunxit. Jo. Claud. Hadr. Helvetius, organizationem nostrî corporis causam esse contendens, quod varias præ brutis habeamus prærogativas, præterea virtutes morales vitia politica, & virtutes civiles peccata moralia esse docuit.

3. Woolstonius pugnavit contra miracula Christi; non enim in sensu litterali, sed in allegorico intelligenda esse tradidit, nimirum Christum non *reipsa* cæcis visum, surdis auditum, & mortuis vitam restituisse, sed *spiritualiter* tantum id fecisse, nec eum vere resurrexisse, sed corpus ejus apostolos clam e sepulchro abstulisse, in nullo vero opere miraculum resurrectionis Christi vehementius est impugnatum, quam in *fragmentis anonymi* à Lessing editis, quorum author quidem *Reimarus* fuisse putatur.

4. Huc pertinent Jo. *Wilmotus* comes Roffensis, qui tamen respuit, *Antonius Ashlejus Cooper* comes *Schafsburyus* non apertus quidem, at ob sales, dictionis leporem, ingeniique summam amœnitatem oculis rei Christianæ hostis, agrestis & hebes est. si cum hoc comparetur *Tolandus*. In Gallia Angliæ adversa Julius Cæsar *Paninius* Italus, scriptor amphitheatri providentiæ, & dialogorum de natura, publice Tolosæ tanquam omnis religionis hostis anno 1629. combustus est. Cum Casimiro *Leszynski* equite Polono, qui anno 1689. Warsoviæ capitali supplicio ob Deum divinamque providentiam negatam affectus est, an juste actum sit, an injuste? vix decerni potest, nisi inspectis actis processus. In Germania excors quidam & emotæ mentis homo *Math. Knutzen* novam *conscientiariorum*, id est hominum solam rectam rationem sequentium condere nitebatur.

CAPUT SECUNDUM

DE

FATIS INTERNIS.

§. 356. In his enarrandis eum servabimus ordinem, ut 1.) dicendum sit de statu scientiarum, 2.) de controversiis theologicis, 3.) de ritibus, 4.) de hierarchia, seu sacro regimine, & demum 5.) de ordinibus religionis.

§. 357. Litteræ omnes, tum quæ ratiociniis, tum quæ memoria & imaginatione adquiruntur, quam feliciter seculo præcedenti emendatæ & amplificatæ sint, fere infinitis constat testimoniis. Animavit litterarum amantes, & viam simul, qua ipsis incedendum sit, sub exordium seculi monstravit vir maximus *Franciscus Baco de Verulamio* Anglorum Apollo libris potissimum *de dignitate & augmento scientiarum*, & *novo organo scientiarum*. Artium maxime mathematicarum cognitio ad tam excelsum gradum evecta est, ut pueros in his rebus, qui prioribus seculis vixerant, putes. Classicum cecinit *Galilæus de Galilæis* in Italia magnorum Hetruriæ Ducum liberalitate suffultus², quem secuti sunt inter Gallos *Renatus Carthesius*, *Petrus Gassendus*, inter Danos *Tycho de Brache*, inter Anglos *Rob. Boyle* & magnus ille *Isaacus Newtonus*, inter Germanos *Jo. Keplerus* (inventor celeberrimi illius theorematis astronomici, quod radius vector describat areas temporibus proportionales) *Jo. Hevelius*, *Godofr. Leibnitius*, inter Heivetos *Bernouly*. His primi ordinis viris tot se cupidissime junxerunt alii, nulla ut Europæ natio cultior, quæ excellenti se geometra, physico & astronomo jactare nequeat³.

1. Natus fuit Londini anno 1561. factus procurator regius & cancellarius Angliæ, dein avaritiæ, & perfidiæ incusatus, bonis ejus fisco addictis, ad vitam se solitariam recepit, quam morte clausit anno 1626. Non quidem dissimulandum, magnum hunc virum ab ingenio suo abripi se nonnunquam passum fuisse, nec tam ea, quæ fieri possent, quam quæ fieri vellet, postulasse. Ast iniquus tamen sit qui neget, magnam partem progressum, quos in omni eruditionis genere seculo XVII. Europæi fecerant, consillis & monitis ejus tribuendum esse.

2. Natus erat Florentiæ. Copernicanum cum defendisset systema, *Urbanus VIII.* Papa hanc doctrinam tanquam scripturæ sacræ contrariam damnavit, vetabatque illum suam prosequi doctrinam, cujus imperio cum non pareret *Galilæus*, ab inquisitione compactus in carcerem quinquennium in eo exegit, imperatumque illi insuper, ut hanc doctrinam revocaret, cum annorum esset sexa-

ginta Mortuus est anno 1642. Idem Galilæusansam præbuit *Hugenio*, ut horologia invenerit; observabat enim Galilæus, dum missæ intererat, lampades in ecclesia pendentes ventoque agitatae eo pauciores intra idem tempus peragere oscillationes, quo longiori ex filo penderent. Domum rediens globulos in filis diversæ longitudinis suspendit, & notatis adcurate eorum oscillationibus theoriam de pendulis tradidit, quibus ex theorematibus posthac *Hugenius* horologiorum inventionem deducta insigne humano generi præstitit beneficium.

3. Sed quorsum hæc? quæret aliquis: aut cur artis mathematicæ incrementa in historia ecclesiastica locum sibi vendicant? En rationem! Per culturam mathematicæ, physicæ, & astronomiæ *superstitionis* imperium attritum est, quantas superstitiones religionem christianam fœdantes olim pepererint cometæ, eclipses solares & magia plus quam notum est; cometa enim, cujus *pallidus* erat color, lethales morbos præsequebat, color ejusdem *ruber* febres inflammatorias, *fuleus* mortem Principis cujusdam prænuñciabat, & quilibet cometa iræ divinæ signum habebatur. Eclipsim solarem animal venenatum putabant, quod atmosphæram veneno implet, nec desunt exempla, ipsos animarum pastores, populum ex cathedra admonuisse, ne tempore eclipseseos pecus suum aquam fontis, aut fluvii utpote veneno infectam haurire sinant. Idem de magia notandum, siquidem effectus naturales pro magicis habebantur, unde tot superstitosi exorcismi orti, qua in re præcipuam suam operam ponebant monachi mendicantes. Has sordes cultura scientiarum naturalium abstersit.

§. 358. Morum quoque disciplina, quam *Christus* tradidit, meliorem formam, plurimaque præsidia nacta est, postquam jus naturæ diligentius quam antea & clarius explanatum est. Duce[m] se in hoc genere præbuit *Hugo Grotius* vir incomparabilis libro de *jure belli & pacis*. Quantum autem cultura juris naturalis ad ecclesiæ bonum conferat, pridem ostenderant viri docti, quæ inter istud est præcipuum, quod hujus scientiæ opera eorum cavillationes fortius sint repressæ, qui præcepta Christi rectæ rationi repugnare, bonum civitatis evertere, homines effœminare, ac a negotiis vitæ civilis abstrahere audacter disputarunt.

- I. Ut enim verbis *Illust. L. B. de Martini* utar, *id exacta juris naturalis cognitio præstat theologiæ positivæ, ut non modo sufficientis præmil, vel pænæ naturalis in hac vita defectus, & porro vitæ alicujus futuræ, imo & revelationis necessitas intelligatur, sed etiam ut mira evangeli cum recta ratione conspiratio plenissime eluceat. Quod si autem inter jus naturale & revelationem adparens quedam oriatur contradictio, tunc quidem solida juris naturæ principia præsto esse oportet, ut concordia revelationis cum lege naturali explicari queat.*

§. 359. Sed de philosophiæ inter Christianos fata separatim dicere nonnulla convenit. In binas familias tota fere philosophorum natio tributa erat ineunte seculo præcedenti, *Peripateticorum* nempe & philosophorum *per ignem*, seu *chymicorum*, & hæc plurimis de principatu inter se disputabant. Peripatetici omnes fere scholas occuparunt, neque secus, quam in patriæ proditores & hostes publicos sævierunt in omnes, qui Aristotelem aut emendandum aut deserendum esse judicarunt, plerique tamen horum non tam ipsum Aristotelem, quam recentiores ejus interpretes sequebantur. Chymici, seu philosophi per ignem

per omnes fere Europæ provincias discurrebant, & *Rosærucianorum fratrum* vocabulo adscito gentem peripateticam & rationis & religionis corruptæ alius alio ineptius & contentiosius incusabat².

I. His se duces præbebant *Rob. Fluddus* Anglus mirabilis ingenii homo, *Jacob Bohmius* sutor Gorlicensis, & *Michael Mejerus*. Rosærucianorum nomine philosophos chymicos religionis studium cum mysteriorum chymicorum indagacione sociantes intelligi testatissimum est. Ipsum hoc nomen est chymicum, neque potestatem ejus capiunt, nisi qui stylum chymicis proprium calent. Compositum est non quod multi sibi persuadent ex *rosa* & *crux*, verum ex vocabulis *ros* & *crux*. Ros omnium corporum naturalium potentissimum est ad aurum solvendum, crux verò idem est ex stylo chymicorum quod lux, quia figura † tres illas litteras, quæ vocabulum *lux* formant, una exhibent, lucem verò hæc secta vocat *semen*, seu *menstruum draconis rubri*, grassum illud & corporeum lumen, quod probe coctum & digestum aurum producit. Itaque philosophus *Rosærucianus* est, qui operis lucem, id est, materiam lapidis philosophorum querit. Reliquæ nōminis hujus interpretationes falsæ sunt & inanes ab ipsis chymicis ad fallendos alios a sacris suis alienos inventæ.

2. Mire hoc hominum genus inter se dissentit, sunt tamen quæ omnes jungunt communia quædam præcepta. Universi putant, ad veram sapientiam & primarum omnium principia non alia deveniri posse via, nisi per artem chymicam, seu solutionem corporum per ignem: universi convenientiam aut analogiam quædam religionis & naturæ sibi fingunt, Deumque iisdem legibus, quibus in regno naturæ, etiam in regno gratiæ agere statuunt, unde fit, ut religionis dogmata vocabulis chymicis & philosophiæ suæ propriis enuncient. Universi de rerum, quas nominant, *signaturis*, de astrorum in res corporeas influxu, & in ipsos etiam homines imperio, de magia & varii generis dæmonibus multa superstitiose disserunt. (*Petrus Gassendus examine philosophiæ Fluddanæ, Godofr. Arnoldus Historia de la iglesia y de las heresias part. 2. L. 17. cap. 18.*)

§. 360. Modum certamini huic inter chymicos & peripateticos posuerunt, diversamque philosophandi formam protulerunt duo magni ex Gallia viri *Petrus Gassendus* matheseos professor Parisiensis, & *Renatus Carthesius* eques & miles Gallus. Gassendus anno 1624. aristotelicos editis *Exercitationibus* contra Aristotelem fortiter adgressus est, verum tantam sibi invidiam, tot hostes labore isto paravit, ut vir pacis & tranquillitatis amans ab eo desisteret; septem libris enim totam contra aristotelicos pugnam absolvere statuit, sed duos tantum edidit, reliquis quinque in ipso ortu extinctis. Idem Fluddum & in hoc ceteros Rosærucianos libro singulari, quod aristotelici non improbant, adgressus est. Postremo ipse aliam philosophandi viam monstravit, quæ lento gradu a rebus in sensus incurrentibus ad res supra sensus positas ascendit, atque observando experiundo, motus & leges naturæ considerando ex notionibus singularibus universales alicere studet, qua in re mathesim potissimum in auxilium vocavit.

§. 361. Carthesius autem alia longe ratione philosophabatur, Mathesi enim, cui primo omnia tribuerat, relicta ad notiones

universales, seu metaphysicas confugit. Vix vero cogitata sua in lucem protulerat, cum ex plerisque gentibus Europæis non mediocris virorum perspicacium multitudo, quibus scholarum sordes dudum displicuerant, ea amplecteretur, extrusisque Peripateticis Carthesium juventuti commendaret, Peripatetici contra summa imis miscebant, ne veteri philosophiæ nova præferretur'. Diuturnæ contentionis hic tandem fuit exitus, ut sapientior Europæ pars non quidem Carthesii unius disciplinæ se traderet, at exemplo tamen ejus liberius quam antea philosophandum, & servituti *Aristotelis* renunciandum esse decerneret.

I. Et ut eo feliciter hoc bellum gererent, adjuti theologorum autoritate, non erorum modo gravissimorum, sed etiam proditiæ majestatis divinæ authorem ejus acerbe postularunt. Minus hanc iram admirabitur, qui cogitaverit, non tam pro disciplina sua, quam pro commodis, honoribus & fructibus suis aristotelicos dimicasse.

§. 362. Neque tamen postquam binæ hæ philosophorum sectæ Peripateticos extruserant, universa philosophantium natio ad alteram earum se contulit, aliqui enim nulli addicti sectæ meliora & certiora ex omnibus sectis illa præsertim, quæ omnes scholæ pro veris receperant, colligere & in corpus quoddam cogere tentarunt, qui vulgo *Eclecticis* nominabantur. Ex his ipsis denique philosophorum concertationibus peracuti quidam homines occasionem sumpserunt de veritate inveniendâ desperandi, & scepticorum lusum diu clausum denuo aperiendi'.

I. Hos inter celebritate antecellunt *Franc. Sanchez* medicus Tolosanus (cujus extat celebris liber: *de eo, quod nihil sciatur*) & *Petrus Daniel Huetius*. Hujus quidem magni viri *de humanæ rationis imbecillitate* liber post ejus obitum prodit, sed constat Huetium diu ante hunc librum vel scriptum vel editum scepticorum philosophandi genus comendasse, hocque unum ad religionem christianam firmandam accommodatum judicasse (*vid. comment. de rebus ad eum pertinentibus L. 4. p. 230. & demonstr. evang. præfat. §. 4. p. 9.*) ubi eorum laudat consilium, qui scepticis argumentis philosophiam omnem primum evolvant, & ex animis ejiciunt, antequam veritatem religionis christianæ dubitantibus probent. Jesuitæ, quibus valde favebat Huetius, hanc artem ad Protestantes in ecclesiam Romanam pertrahendos nec sine fructu adhibuisse ferunt.

§. 363. Postquam Gassendus & Carthesius aristotelicos impugnare cœpissent, eos demum seculo nostro penitus profligarunt duo magni viri *Godofr. Leibnitius* & *Christ. Wolfius*, quorum alter metaphysicam, quod prorsus novum, nec antea tentatum geometrarum legibus & vinculis alligavit, & *cosmologia* locupletavit. Sed non paucos nacta est philosophia Wolfiana adversarios, eo quod quibusdam fundamenta religionis concutere videbatur'.

I. Quæ ob philosophiam Wolfianam controversiæ sint exortæ, in historia eccle-
Gm. hist. eccl. T. II.

sive protestantiæ narrabitur. Interim etiam in nostram ecclesiam philosophia Wolfii non modicum habuit influxum, constat enim, Catholicos successive eandem etiam adoptasse.

§ 364. Incrementa, quæ litteris a seculo XVII. accesserant, in omnibus Catholicorum provinciis æqualia haud sunt, cujus rei ratio præcipua in inquisitione hæreticæ pravitate invenitur. Nam ubicunque hoc viguit tribunal, libri inquisitorum censurae subijci debebant, qui veræ doctrinæ expertes, ac monachismi præjudiciis abrepti optimos ingeniorum foetus suppresserunt¹.

- I. Annos ante paucos eruditus quidam, qui bibliothecam regiam *Madridi* adiit, invenit, omnes autores classicos his fuisse notatos verbis: *Author damnatus*, nec ipsi diffitentur Hispani, libros prohibitos præ ceteris lectu dignissimos esse. Imo historiam *Caroli V.* legere aut scribere olim in Hispania prohibitum erat.

§. 265. Magna de gratia Christi controversia seculo XVI. est exorta. *Ludovicus Molina* Jesuita Hispanus anno. 1588. librum edidit *concordia liberi arbitrii, & gratiæ*, in quo gratiam *ab extrinseco* efficacem propugnabat, quod ægerrime ferebant Dominicani pro gratia *ab intrinseco* efficaci certantes, & universam contra Jesuitas concitarunt Hispaniam eos Pelagii errores renovare velle quærentes. Idem Molina (a quo Jesuitæ, aliique Jesuitarum doctrinam de gratia sequentes dicti sunt *Molinistæ*) a plerisque quamquam minus recte¹ author habetur illius quondam percelebris *scientiæ mediæ*.

- I. Primus scientiæ mediæ inventor fuit *Petrus Fonseca* Jesuita, qui eam tamen viva solum voce tradidit, primus autem, qui eam in publicam lucem proferre ausus est, erat *Prudentius de Monte-Major*, quod cum deinceps longe majori cum apparatu & strepitu Molina fecerit, ille etiam novi inventi gloriam retulit. Ab illo tempore scholas personare cæperant nomina *Molinistarum* & *Thomistarum*, quorum postremo Dominicani vocari voluerant, eo quod se doctrinam S. Thomæ Aquinatis in materia de gratia Christi sequi profitebantur.

§. 366. Dominicani clamoribus suis contra Jesuitas & Regem Hispaniarum *Philippum II.* & *Clementem VIII.* Papam commovere non cessarunt, donec tribunal quoddam Romæ Pontifex erexerit ad hanc litem decidendam, quod dein adpellatum est *congregatio de auxiliis* (gratiam enim Christi scholastici adpellant etiam *auxilia*). Cæperunt hæc congregationes sub Clemente VIII. anno 1598, & continuatæ usque ad annum 1607, quo finis tandem impositus, nihil tamen decisum. *Hyacinthus Serry* Dominicanus, qui harum congregationum historiam scripsit, narrat, bullam contra sententiam Molinæ & Jesuitarum jam fuisse exaratam, nihilque nisi juris solemnitatem defuisse, distulisse autem Papam suam declarationem in opportunum tempus¹.

- I. Causa suspensi decreti a Serry hæc adducitur: decreta duo edidit serenissima

reſpublica Veneta, unum anno 1603, quo prohibebatur nova monaſteria extruere, novosque religioſos ordines inducere, alterum anno 1605. quo vetabatur, ne ullus per actus inter vivos, aut mortis cauſa bona immobilia monaſteriis relinquat incoſulto ſenatu. Præterea reſpublica jam ſub Clemente VIII. *Brixianum* monachum Auguſtinianum, qui puellam 12. annorum ſtupeſſe & occidiſſe adcuſabatur, *Scipionem* canonicum Vicetinum, atque *Brandolinum Valdemarinum* Nerveſiæ Abbatem ſcelerum plurimum inſimulatos in vincula coniecit. Tria hæc ægre tulit *Paulus V.* Papa, ac ſi iis immunitas eccleſiaſtica fuiſſet violata, unde mandavit, ut decreta reſcindantur, & ſacerdotes incarcerati libertati donarentur, quod ni fieret, ſecuturum eſſe *interdictum*, quod etiam ſenatu non retractante decreta ſua eſt ſecutum. Verum cum injuſtum hoc Papæ fuerit interdictum, ſub præna exilii prohibitum fuit ejus habere rationem. Jeſuitæ declararunt, ſe velle potius in exilium migrare, quam non obtemperare Pontifici, hinc duabus naviculis noctu in exilium erant miſſi. Papa Jeſuitarum reſtitutionem a reſpublica petit, at reſ eventum non habuit. Cardinalis *Perronius*, qui jūſſu *Henrici IV.* Galliarum Regis pacis mediatoris cauſam exultantium Jeſuitarum tuebatur, opportuna hanc arripuit occaſionem, proponens Pontifici, non eſſe Jeſuitas damnatione ſystematis Moliniani denuo affligendos, qui alloqui propter obedientiam Pontifici præſtitam adeo vexantur. (Ita reſert Hyacinthus Serry, qui hitoriam congregationum de auxiliis ficto nomine *Augustini le Blanc* Lovanii anno 1700. edidit. Huic *Livinus de Meyer* Jeſuita, qui ſub nomine Theod. *Eleutherii* latere voluit, hitoriam controverſiarum de gratia anno 1705. in fol. oppoſuit).

§. 367. Controverſia Dominicanos inter & Franciſcanos de immaculata conceptione Mariæ multum negotii & moleſtiæ exhibuit *Paulo V. Gregorio XV. & Alexandro VII.* Pontificibus. Cœpit ea non diu poſt initium ſæculi præcedentis Hispaniam haud leviter affligere. & in partes diſtrahere, quocirca ipſi Spaniarum Reges Philippus III. & IV. legationibus aliquot Romanam miſſis Pontifices ad eam decreto publico terminandam ſollicitabant. Verum hi prudentiæ magis, quam tanti ponderis precibus obtemperandum eſſe judicabant; nam ex una parte terrebat ſplendor majeſtatis hispanicæ, quæ in Franciſcanorum ſententiam propendebat, ex altera vero dominicanæ familiæ dignitas & authoritas. Nihil igitur a Pontifice impetrari poterat, quam ut verbis & ſcriptis ſanciret, valde probabilem eſſe Franciſcanorum opinionem, publicamque ejus impugnationem Dominicanis interdiceret.

§. 368. Michael Molinos Hispanus præbyter Cæſar-auguſtanus in Aragonia Romæ degens & in magna ſanctitatis laude poſitus, eaque re pluribus utriuſque ſexus diſcipulis illuſtris *Quietiſtarum* ſectam condere ſtudit. Anno nimirum 1681. Romæ *viam ſeu manuductionem ad vitam contemplativam, ſeu myſticam* edidit, in quo libro docuit, oportere hominem ſuas potentias annihilare, nihilque ab homine operandum eſſe, velle enim operari eſſe Deum offendere. Ajebat porro: qui liberum ſuum arbitrium Deo donavit, de nulla re curam habere debet, nec propriæ perfectionis deſiderium.

I. Molinos a Galliæ potiſſimum legato eſt preſſus, ex quo non temere quidam

conjuncti: non de religione tantum, verum etiam de republica in hac lite actum fuisse, huncque presbyterum Hispanum Gallorum Regis voluntati ac consiliis in arduis rebus obstitisse. Quidquid id est, Molinos anno 1685., multorum licet benevolentia uteretur, nec ipsius Papæ *Innocentii XI.* favore caretet, in carcerem est raptus, cumque anno 1687. publice errores ejurasset, perpetuæ custodiæ est traditus, in qua anno 1696. senex obiit.

§. 369. In Gallia disciplinam quietisticam disseminavit scriptis nobilis fœmina *Joan. Maria Bouvieres de la Mothe Guijon*, in cujus doctrinæ erroneæ placitis eam non leviter confirmavit *La Combe*. Contra hanc fœminam singulari libro certavit anno 1697. *Jacobus Benignus Bossuet* episcopus Meldensis, ex qua lite alia major exorta est inter binos illos viros, qui tunc temporis eloquentiæ & doctrinæ principatum in Gallia nemine refragante obtinebant, Bossuetum nimirum, quem diximus, & *Franciscum Fenelon* episcopum Cameracensem. Bossuetus libro suo contra *Guyonam* exarato Fenelonii suffragium expectabat, hic autem non modo contendeat, Bossuetum fœminam hanc temere multorum errorum incusasse, sed etiam libello anno 1697. edito multa exscitis ejus ipse adoptavit ¹.

- I. Succensus hac dissensione Bossuetus Regem *Ludovicum XIV.*, & Papam *Innocentium XII.* fatigare non destitit, donec papa anno 1699. publico decreto Fenelonii libellum generatim & singillatim 23. propositiones ex eo decerptas damnaverit, omisso tamen ejus nomine. Fenelonius sententiam in se latam probavit, & per suam diœcesim ipse promulgavit.

§. 370. *Isaacus Pereyrius* fabulam *Præadamitarum* non tam invenit, quam recoxit; contendeat nimirum, ante Adamum homines jam extitisse, quem in finem distinxit originem Gentilium a Judæorum origine: priores ajebat, ab initio mundi una cum animantibus brutis creatos fuisse, hos autem Deum postmodum primum creasse in Adamo eorum parente, prius in lib. *Gen.* cap. 1., posterius in ejusdem libri cap. 2. a *Moyse* narrari, illos porro, quos ante Adamum creatos dixerat, *Præadamitas* adpellavit. Scopus adoptati hujus systematis is ei fuisse videtur, quoniam tali ratione facillime explicari possit: cur existant homines diversi coloris, & quomodo antipodes ante inventam acum magneticam ad illas penetrare potuerint provincias. Systema hoc duobus in libris tueri conatus est, quorum primum inscripsit: *systema theologicum ex Præadamitarum hypothesi*, alterum *Præadamitæ, seu exercitatio super versus 12., 13. & 14., cap. V. ad Rom.* ¹.

- I. Hanc ob rationem anno 1656. Bruxellis in carcerem est conjectus, & fors penam regi haud effugisset, nisi errorem hunc una cum religione Reformatorum, in qua natus erat, ejurasset; nam Romam sub *Alexandro VII.* petiit, annoque 1657. epistolam ad *Philotinum* edidit, in qua momenta profert, cur

Calvini sectam ejuraverit. Erat Gallus, genere Aquitanus, patria Burdigalensis, ejusque tractatus de *Præadamitis* prodiit in lucem in Hollandia anno 1655. Antequam vulgaretur, ipse Pereyrius impressum librum misit ad amicū cum versu Ovidii mutata voce *urbem in ignem: Vade, nec invidéo, sine me, liber, ibis in ignem.*

§. 371. *Bajus* natus fuit in Belgia anno 1513. Lovaniensis academix doctor & professor, tandem etiam ejusdem decanus, qui & jussu Regis catholici concilio Tridentino interfuit. Ut laxis quibusdam opinionibus circa gratiam, quæ tunc temporis invehebantur, sese opponeret, contrarii ipse erroris adcusatus fuit, quod scilicet talem Dei gratiam admitteret, quæ omnem nostram libertatem & cooperationem tolleret. Neque in hoc solum, sed in pluribus aliis etiam reprehendebatur; nam 18. ex ejus libris extractæ propositiones a facultate Parisiensi anno 1560. variis censuris proscriptæ sunt. Porro Bajo suæ doctrinæ vindicias agente, nec paucis ipsi adhærentibus eo disputationis fervor pervenit, ut Papa *Pius IV.* expedire judicaverit, silentio utrique parti imposito incendium extinguere.

§. 372. Non tamen diu pax perduravit, iterum enim turbæ excitatæ sunt, & multo plures Baji propositiones ut censura dignæ ad academias Salmanticensem & Complutensem, ac demum ad ipsum Pontificem *Pium V.* delatæ sunt, qui 79. ex iis ut respective hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, & piarum aurium offensivas anno 1567. damnavit¹. Bajus primo conqueri, sibi aliquas propositiones calumniose affingi, alias autem in pravam sensum detorqueri, quare edita apologia apud Pontificem se purgare conatus est; sed cum litteras ab eodem accepisset, quibus ipsi sine ulla tergiversatione obediendum esse significabatur, obediit, ac coram Morillonio vicario generali propositiones damnatas ejuravit, & a censuris, quas ob contumaciam incurrisse dicebatur, absolvi postulavit.

1. Nulla tamen Baji in bulla habita est mentio, ut ejus honori, quantum fieri posset, consultum esset, imò nec bulla de more publici juris est facta, sed facultati tantum Lovaniensi communicata.

§. 373. Huic Baji subjectioni accessit etiam postea facultatis theologicæ Lovaniensis decretum, quo anno 1571. omnibus interdictum fuit, damnatas eas propositiones defendere, quibus de causis res omnino tranquillæ videbantur. Sed circa annum 1578. contententibus aliquibus, bullam Pii V. fuisse supposititiam, turbæ renovatæ sunt, ad quas sedandas *Gregorius XIII.* constitutionem Pii per Franciscum Toletum iterum Lovaniam misit declarans: eam in Regestis Pii V. fuisse repertam, adeoque ei fidem esse adhibendam¹.

I. His acceptis Bajus denuo sententias suas ejuravit. Post id temporis leves quædam nec memoratæ dignæ Bajo molestiæ creatæ sunt, qui tandem anno 1589. ætatis suæ 77. pauperibus hæredibus scriptis mortuus est. De controversia, quæ nata est ob *comma*, seu *virgulam* in bulla Pii V. ponendam coram dici potest.

§. 374. Lites Bajanæ seculo XVII. secutæ sunt longe majores, quæ *Jansenianæ* dicuntur. Nimirum *Cornelius Jansenius* apud Batavos anno 1585. natus, antea illustris academici Lovaniensis professor, postea episcopus Iprensensis putabat, Thomistas omnesque alios, qui novis Molinistarum opinionibus restiterant, remissius quam par est gratiæ ab intrinseco efficacis causam defendere & a S. Augustini vestigiis (cujus opera omnia, ut ipse testatur, *decies*, libros vero de gratiâ & libero arbitrio plus quam *trigentes* a capite ad calcem pervolverat) aliquatenus recedere. Quapropter grande opus magno studio (duos enim supra viginti annos ei insudasse dicitur) hac de re scripsit.

I. Opus istud hoc titulo insignivit: *Augustinus, sive doctrina S. Augustini de humane nature suavitate, aegritudine, medicina adversus Pelagianos & Massilienses tribus tomis comprehensa*, ut scilicet indicaret, nihil aliud eo contineri, quam puram ac defædatam S. Augustini doctrinam. Illud publici juris facere minime potuit morte præventus, pestilentia enim correptus, quam suis oculibus sacramenta propria manu administrando contraxit vita functus est anno ætatis suæ 53. Occasio librum hunc scribendi paulo altius repetenda est. Finitis nimirum congregationibus de *auxiliis divinæ gratiæ* (§. 366. I.) Molinistæ audaciores facti placita sua ardentius tueri, ac ubique disseminare aggressi sunt. Nec irriti plane fuerunt illorum conatus, cum enim ex una parte Molinismus novitatis haberet speciem, & concordiam gratiæ cum libero arbitrio ad captum ingenii humani exponeret, ex parte vero altera judicium sedis apostolicæ contra hoc systema publicatum non fuisset, brevi auctus es numerus Molinistarum, cujus favore Jesuitarum factio majores vires accepit, nihilque intentatum reliquit, ut latius semper propagaret. Hinc omnes artes a Jesuitis adhibitæ, ut inter doctores universitatum cooptarentur, maxime vero universitatis Lovaniensis, quæ exorienti in *Lessii* & *Huetii* scriptis Molinismo primum vulnus infixit, & novam cathedram S. Augustini nomine nuncupatam adversus eos erexit, id quo maxime Jesuitarum animos perculerat, ut ipsi tatenur in imagine primi seculi lib. 6. *Ad extremum lectio publica extra ordinem adversus Lessii doctrinam instituta non sinebat obdici cicatricem, sed erat unguis in vulnere, nostramque ignominiam perpetuo refricabat*. Nullum itaque lapidem non movebant apud Hispaniæ Regem, ut in Lovaniensi universitate theologiam docendi licentiam impetrarent, quod demum largitate & munificentiâ *Philippi IV.* obtinuerunt. At quum id ægre ferrent doctores Lovanienses, antequam regium placitum executione demandarent, legatum ad Regem mittere decreverunt, qui rerum statum eidem exponeret, ac ita si fieri posset, beneficium Jesuitis collatum revocaretur. Hoc munus Jansenio demandatum fuit, quem gratia apud Regem Hispaniæ valere plurimum ignorare non poterant, non solum ob præclara illius merita in rempublicam christianam, sed etiam in domum austriacam, cujus jura in Belgium adversus Galliarum Regem defenderat, edito sub nomine *Alexandri Patricii Armachani* theologi libro inscripto: *Mars Gallicus*. Hæjus sane legationem acceptissimam Regi fuisse probavit eventus; nam facultatem docendi, quam Jesuitis fecerat, suspendit, Jansenium vero Iprensem renunciavit episcopum. Rebus universitatis Lovanii ita compositis cum Jansenius ad sedem Iprensem ascendisset anno 1636, opus suum prædictum collatis etiam studiis cum *Sancyrano* perficere adgressus est. Tres illud in partes distribuit, in quarum prima historiam pelagianam ac semipelagianam contexit: in altera rationem modumque ape-

ruit definiendi ac explicandi mysteria prædestinationis & gratiæ, in tertia vero de gratia Christi ejusque efficacia & de gratuita prædestinatione disputat, cuj demum succedit parallelum inter Massileenses & Molinistas. Hoc opus *Urbanus VIII.* Papæ inscribere cogitavit Jansenius, at morte prædeditus cogitata exequi non potuit, quæ tamen jamjam moriturus expressit, aliisque demandavit hoc scripto testamento: *Ego Cornelius Dei & Apostolica sedis gratia episcopus Iprensis de mea libera voluntate do & dono omnia mea scripta ad explicationem S. Augustini spectantia capellano meo Reginaldo Lamæ; partim quia magno labore ea scripsit vel dictavit, partim quia sine originali copia corrigi non possunt. Hac tamen mente hanc donationem facio, ut cum doctissimis viris magnifico Domino Liberto Fromondo, & reverendo Domino Henrico Caleno canonico Mechliniensi conferat & disponat de editione quam fidelissime, sentio enim difficulter aliquid mutari posse. Si tamen Romana sedes aliquid mutari vellet, sum obediens filius, & illius ecclesiæ, in qua semper vixi, usque ad hunc lectum mortis obediens sum. Actum 6. Maji anni 1638. Infra scriptum erat: Cornelius Jansenius, ejusque sigillum impressum. Hinc nescio qua lege requiritatis sibi licitum esse nonnulli putaverint tanti episcopi memoriam injuriis & maledictis proscindere, ejus personæ inviam creare, eique dum opus suum ex Augustino adornaret, vel prava animi consilia vel vitium superbiæ exprobrare. Defuncto Jansenio, ut ejus votis annuerent Fromondus & Calenus executores testamenti Janseniani operis editionem procurabant, cujus rei admoniti Jesuitæ authoris fama, operisque gravitate perterriti quasi moliniani sistematis exterminium futurum, ubi illud in lucem prodilisset, vererentur. operam dederant apud nuncium apostolicum Bruxellarum, & cardinalem Franciscum Barberinum Urbani VIII. nepotem, ut illius editio Interdiceretur, sed frustra. Itaque in lucem prodit semen illud tot, tantarumque discordiarum primum quidem Lovanii anno 1640., Rothomagi vero anno sequenti.*

§. 375. Jansenii opus, ut primo publicam aspexit lucem, ita offendit Molinistas, ut illico theses & opuscula velut futuri ingentis belli primordia raptim contra ipsum prodierint. Aliorum vero studia divisa erant, non pauci enim librum hunc adeo extollebant, ut veluti Augustinum ipsum venerarentur, contra vero alii eum ut opus lue prædestinatiana, jam pridem in Bajo damnata, infectum execrabantur, arbitantes, Jansenium nimio Molinismum evertendi studio abreptum a veritate exorbitasse, & nubem pro Junone, id est, dogmata prædestinatiana pro Augustini doctrina accepisse. Horum judicium probavit *Urbanus VIII.*, & Jansenii Augustinum ut Bajanis erroribus refertum damnavit, eadem simul bulla omnes theses, aliæque opuscula tam quæ contra Jansenium, quam quæ pro ipso prodire, damnata sunt, ut ita discordiis sopitis pax restitueretur.

§. 376. Sed jam animi ardentius incaluerant, quam ut possent hoc remedio compesci. Universitas Lovaniensis Urbani bullam primo recipere detrectavit eam pro subreptitia habens (Alexander VII. anno 1690. die 7. Decemb. hanc propositionem damnavit: *Bulla Urbani VIII. in eminenti est subreptitia*) duosque e suo sinu doctores Jo. Sinichium, & Jo. Papium Romam delegavit, qui Pontifici repræsentarent, non posse Jansenii librum damnari, quin simul S. Augustini sententiæ damnentur; res diu protracta est, sed

postquam Romæ decidebatur: & bullam esse authenticam, & Augustini doctrinam sartam tectam manere, Lovanienses anno 1651. fascēs submiserunt, eorumque exemplum omnes fere in Belgio secuti sunt, exceptis Jacobo *Boonen* archiepiscopo Mechliniensi & Antonio *Triest* episcopo Gandavensi, qui tamen & ipsi biennio post Urbani bullam receperunt.

§. 377. Sed ex Belgio bellum migravit in Galliam, ibique multo plures & acriores tum patronos tum adversarios Jansenii Augustinus invenit. Nicolaus *Cornet* facultatis theologiæ Parisiensis syndicus septem propositiones ex Jansenii libris extractas ejusdem facultatis censuræ subjecit, nihil tamen efficere potuit intercedente parlamento. Hac spe frustrati Jansenii censores ad Papam *Innocentium X.* Urbani successorem confugerunt, & nomine 83. Galliarum episcoporum easdem illi obtulerunt propositiones.

I. Harum prima hæc erat: *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus & conantibus secundum præsentēs, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque iis gratia, qua possibilia fiant.* Secunda: *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.* Tertia: *Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Quarta: *Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem, & in hoc erant hæretici, quod vellent eam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.* Quinta: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.* Sexta: *Sensit olim ecclesia, privatam sacramentalem penitentiam pro peccatis occultis non sufficere.* Septima: *Naturalis attritio sufficit ad sacramentum penitentiae.* Hæ tamen duæ postremæ propositiones postea prætermisæ sunt, totaque pugna ad quinque priores, quæ gratiam spectabant, conversa est.

§. 378. Ad urgendam harum propositionum damnationem missi sunt Romam tres doctores sorbonici, ex parte autem contraria undecim episcoporum, qui pro Jansenio stabant, doctores quinque. Optassent hi postremi palam cum suis adversariis congregari, & reciprocam fieri scriptorum utriusque partis communicationem, sicut in famosis congregationibus de auxiliis sub Clemente VIII, & Paulo V. (§. 366.) factum fuerat, sed id minime Jansenii adversariis placuit, ne scilicet quemadmodum in istis contigerat mutuis altercationibus res in infinitum protraheretur. Interim tamen utraque pars tum ore tum scriptis audita fuit, ac demum post 63. congregationes integro biennio celebratas die 31. Maji anni 1653. prodiit bulla pontificia Innocentii X. in qua quinque propositiones priores supra citatæ specialibus censuris confixæ sunt. Jussi sunt theologi eas propositiones examinantes vota sua scripto signata Pontifici offerre (quæ ab episcopo Montispessuli Roma in Galliam adlata totidem verbis Montaltius post finem epistolarum provincialium edidit). Oblatis autem Pontifici theo-

logorum votis in ſcriptis palam in hac cauſa profeſſus fuiſſe nar-
ratur, *ſe non eſſe theologum* ?.

1. Prima damnata eſt ut *temeraria, impia, blaſphema, & hæretica*, ſecunda & tertia ut *hæretica*, quarta ut *faulſa & erronea*, quinta denique ut *faulſa, temeraria, ſcandalolosa & intellecta eo ſenſu*, ut Chriſtus duntaxat pro ſalute prædeſtinatorum mortuus ſit, *impia, blaſphema, contumelioſa, divinæ pietati derogans, & hæretica*.

2. Teſtatur enim theologus Catholicus *Ludovicus de S. Amour*, Romam ab episcopis Galliæ ad orandam Jansenistarum cauſam miſſus editi Diurnalſ part. 3. cap. 12. rogatum Innocentium, ut ipſe cognoceret, ne quidem ſcripta ſibi oblata legere voluiſſe, & reſpondiſſe inſuper: *Non eſt mea profeſſio; præterquam quod ſenex ſum, ego nunquam ſtudiî theologix.* (Joan. Henr. Heidegêrus hiſt. eccl. Roman. period. 7. §. 245.).

§. 379. Quamprimum bulla hæc in Galliam miſſa eſt, episcopii eccleſiæ Gallicanæ Lutetiæ congregati plures prompti eam acceperunt, ſcripſit enim eorum nomine *Petrus de Marca* nominatus tum episcopuſ Tololanuſ ad Innocentium Papam litteras, quibus gratias ipſi egit. Aliiter autem ſe geſſerant Jansenii patroni, non quidem bullam Innocentianam reſpuebant, aut damnationem quinque proſiſitionum reprobabant, ſed ſolum Jansenii librum a cenſura pontificia ſubtrahere illis curæ fuit. Itaque palam profitebantur, damnare ſe proſiſitiones illas quinque, *ubicunq; illæ fuerint*, ſed eas in Jansenii libro reperiri negabant, excepta prima, cujus tamen ſenſum prout in Jansenio jacet ab illo pravo ſenſu, quem Innocentiuſ damnavit quam longiſſime diſtare contenderant. Episcopii contra Gallicani, aliiq; Jansenii inimici reſpoſuerant, damnatas eſſe illas proſiſitiones in ſenſu Jansenii, & quod ſi aliquæ eorum iſiſdem verbis in ejus libro non inveniuntur, id parum intereſſe, cum ex contextu, ſcopo & circumſtantiis luculenter ex eo deducerentur. Hinc novarum turbarum occaſio, & nova utrinque ſcripta.

1. *Es muy cierto que no eſtan en Fanſenio las cinco proſiſiciones conſabidas. Tambien eſ cierto que ni loſ conſultores ni loſ Cardenales de Roma habian leido el Agutiſto de Fanſenio, ni lo podiam leer; pues entonces ſolo habia un egeſplar en Roma; pero loſ Jeſuitas hicieron imprimir por ſeparado unal cuantas hojar con las dichas proſiſiciones, y las incluyeron en el egeſplar del Agutiſto, que entregaron al Papa.* (Hiſtoria de la Bula de la Cena, part. 4. pag. 101. ubi author hujus operis provocat ad *Tosini* Tom. 2. pag. 64. & *Hiſt. du Fanſenisme* Tom. 1.).

§. 380. Interea Gallia episcopii veriti, ne patroni Jansenii ideo ſolum ejus librum tanto labore defendere conarentur, ut bullam Innocentii, quam palam revereri proteſtabantur, clam & per cucuculos everterent, anno 1654. Pariſiſ congregati præſide card. *Mazzarino* octo commiſſariis Jansenii librum diligenter perſcrut-

Gm. hiſt. eccl. T. II. z

tandi provinciam demandarunt, quibus cum visum fuisset, damnatas propositiones sin minus conceptis verbis, saltem sensu per-
verso & proscripto in eo contineri, decretum in comitiis fuit: *quinque propositiones illas ad Jansenium pertinere, ejusque opi-
niones fuisse proscriptas*, quod Gallicanorum episcoporum de-
cretum postea ab Innocentio est confirmatum. Sed cum nec his
moverentur Jansenii defensores anno 1656., in generalibus Galliae
comitiis constitutum fuit quoddam formulare', cui quilibet sub-
scribere adstringebatur.

I. Jubebantur testari: *Damnare se corde & ore doctrinam quinque propositionum
Cornelii Jansenii in ejus libro, cui titulus Augustinus, contentas, quas Ponti-
fex & episcopi jam damnarunt, quae doctrina S. Augustini non est, ut Jan-
senius contra hujus S. Doctoris mentem explicavit.* Huic formulario robur mag-
num adiecit Alexander VII. Innocentii X. successor declarans, quinque illas
propositiones ex Jansenii libro excerptas, ac in sensu ab eodem Jansenio inten-
to damnatas fuisse.

§. 381. Cum bene multi nec cleri Gallicani mandatis, nec Pon-
tificis confirmatione, nec Regis autoritate adduci possent, ut huic
formulario subscriberent, demum Alexander VII. celebrem edidit
constitutionem de anno 1665. die decima quinta Febr., in qua
alterum praescripsit formularium', cui omnes subscribere tene-
rentur.

I. Erat hujus tenoris: *Ego N. constitutioni apostolicae Innocentii X. datae die 31.
Maji anno 1653., & Alexandri VII. datae 16. Octob. anni 1656. summorum
Pontificum me subjiçio, & quinque propositiones ex Cornelii Jansenii libro, cui
nomen Augustinus, excerptas, & in sensu ab auctore intento, prout illas per
dictas constitutiones sedes apostolica damnavit, sincero animo rejicio ac damno, &
ita juro. Sic me Deus adjuvet, & haec sancta evangelia.*

§. 382. Hoc formulario Jansenii defensores ad ultimas angus-
tias redacti sunt, & tunc in varias quasi sectas abierunt, commu-
ne quidem erat eorum omnium principium, quaestionem *facti* a
quaestione *juris* esse distinguendam, in his ecclesiam quidem esse
infallibilem, non item in prioribus. Hoc inquam erat commune
eorum principium, sed quantum ad subscriptionem, in varias dis-
trahebantur sententias. Quatuor episcopi nimirum *Alectensis, Apa-
miensis, Bellovacensis, & Andegavensis* nulla tergiversatione,
aut tacita simulatione uti posse censentes aperta fronte declararunt,
se formulario subscribere, & subscribi a suis oïvibus jubere, quan-
tum ad quaestionem juris, seu condemnationem quinque proposi-
tionum, sed quantum spectat ad quaestionem facti, hoc est adtri-
butionem libro Jansenii se subscribere sine mendacio non posse,
apostolicae tamen sedis autoritati se eatenus externe parituros, ut
religioso silentio nullas excitent turbas, quod externae disciplinae
ecclesiasticae ordo exigit. His pauci alii adhaerentes muneribus om-

nibus, bonisque expoliari, exilium & alia mala perpeti maluerunt, quam formulario ſubſcribere, quod ſine perjurio ſe facere non poſſe ajebant. Alii tamen remiſſiores vitæ commoda cum Jansenii deſenſione conjungere cupientes minus aperte ſunt refragati, & talem formulario ſubſcriptionem ſe præſtare profitebantur, qualem in ejusmodi circumſtantiis eccleſia exigere ſemper ſolebat ¹.

I. Pro certo autem habebant, nonniſi externam obedientiam ab eccleſia exigi poſſe, & ſolere. Hi autem hac acuta utebantur ſimilitudine: ſi Rex *determinatum* hominem domo commorantem comprehendere, in vincula conjici juberet, mandatum ex natura ſua hominis comprehensionem tantum reſpiceret, domus autem designatio eſſet circumſtantia accidentalis, quam mandatum Regis minime reſpiceret. At vero, ſubdebant, per Regem intellige Papam, per hominem ad vincula damnatum quinque proſiſitiones, & per domum Jansenii librum, eccleſiæ ergo ſatiſfit per hoc præciſe, quod proſiſitiones damnantur, ubicunque ſunt, non autem neceſſe eſt credere, eas in Jansenii libro eſſe.

§. 383. Subſcriptionem ſimplicem & puram non minus Rex quam Pontifex urgebat, & de judicandis condemnandisque quatuor ſupra memoratis episcopis ſerio cogitabatur, cum Alexander VII. anno 1667. vita deceſſit. In ejus locum ſuffectus eſt *Clemens IX*, ſub quo de pace in Gallia reſtituenda eo magis cogitatum eſt, quod quatuor illis episcopis alii novemdecim acceſſerant, & periculum majoris ſchiſmatis imminere videbatur. Archiepiſcopus *Senonenſis* rem hanc adgreſſus eſt, cui poſtea cardinalis *Etraus*, & episcopuſ *Catalaunenſis* acceſſerunt: de hoc negotio cum Pontifice per ejus nunciuſ *Bargellinuſ* ſolo Rege pauciſque aliis conſciis ſecreto actum eſt, ac denique multis ſuperatis difficultatibus memorati quatuor episcopuſ formulario pure & ſimpliciter ſubſcribendum in ſuis diocęſibus proſiſuerunt, expreſſe tamen orctenus declarantes, ſe *factum a dogmate* diſtinguere, iſti omnimodam, facto autem nonniſi externam reverentiam præbere. Submiſſas etiam Pontifici ſcribere literas, quibus peractis ad eccleſiæ pacem publice admiſſi ſunt, eorumque exemplum reliquos poſt ſe traxit, ut nulluſ plane fuerit, qui formulario eodem modo non ſubſcriberet ¹.

I. Itaque qui carceribus detinebantur, libertate donati, qui in exilio degebant, aut occulti latitabant, ad patriam redire poterant, palamve prodire. Hæc eſt illa famoſa *pax Clementis IX.*, quæ tantam in Gallia lætitiã peperit, ut illius memoria fuerit publicis numiſmatibus perennata. Porro triumphuſ canebant Jansenii patroni, palam evulgantes, Clementem ſola externa reverentia circa factuſ ſeu religioſo ſilentio contentuſ, nec quemquam ulteriuſ adigi, ut fateretur damnatas quinque proſiſitiones in Jansenii libro reperiri.

§. 384. Hæc tamen decantata pax Clementis non diu duravit, iterumque pura & ſimplex formularii ſubſcriptio ſine omni explanatione addita exacta eſt, & refractarii muniis ſuis ſe abdicare, ſolum mutare, omniſque generis moleſtias perpeti coacti ſunt,

tantumque abfuit, ut postmodum benignius cum iis ageretur, quin potius aliqui in Belgio episcopi ad omnem fraudis suspicionem præcavendam formulario Alexandri VII. aliquid addere præsumpserunt, exigentes 1.) *ut subscriberent non tantum in reverentiam constitutionum apostolicarum, sed etiam in veritatem earum, 2.) ut damnarent quinque propositiones ut excerptas ex libro Jansenii & in sensu a Jansenio intento, seu in prædicto ejus libro expresso, quæ res majorum turbarum causa exitit, ut Innocentius XII. immoderatum eorum episcoporum zelum compescere coactus fuerit, & propterea constitutione sua de anno 1694. præcepit duntaxat, ut juramentum præstarent sincere absque ulla distinctione, restrictione, aut expositione damnando eas propositiones ex libro Jansenii excerptas in sensu obvio, quem ipsa propositionum verba præseferunt, vetuit autem quascunque additiones etiam sub prætextu, quod continerentur in formulario Alexandri VII.*

§. 385. Clerus Gallicanus in conventu de anno 1700. eliminavit probabilissimum, & quasdam laxas Probabilistarum sententias damnavit (*Apud Bossuet. Tom. 11. pag. 140.*). At non deerant irrequieti, qui novas quotidie turbas excitabant; prodiit enim paulo post famosus *conscientiæ casus*, in quo a duobus doctoribus sorbonicis sciscitabatur: an possit sacramentalis absolutio alicui clerico denegari, qui formulario Alexandri VII. sincere subscripsisse testatur, quantum ad quinque propositionum damnationem, fatetur tamen, quantum ad quætionem facti non nisi religiosum silentium se exhibere paratum? Hæc quæstio veluti fax fuit ad discordiæ incendium iterum renovandum; nam quadraginta doctores sorbonici proprio adposito nomine in Sorbona definiverunt, ralem clericum absolvendum esse. Verum decisionem hanc damnavit *Clemens XI.*, doctores autem sorbonici decisionem suam retrahere coacti sunt.

I. Duos tamen, cum subscriptionem dicti casus revocare detrectaverint, e sinu suo expellendos Sorbona decrevit, nisi id intra unius anni spatium faciant, & re ipsa alter eorum *Nicolaus Petit - pied* multis editis libris clarus ob detrectatam subscriptionis revocationem e Gallia pulsus diu in Hollandia degere coactus est, post autem in patria redux anno 1719. a facultate in gremium fuit receptus, sed ejusmodi receptio a Rege in irritum missa est, & iterum exulare coactus. Demum anno 1734. exilio soluto Parisios remeavit, ubi tranquillam vitam duxit usque ad mortem, quæ contigit anno 1747.

§. 386. Demum cum aliqui exactam formularii subscriptionem præstare detrectarunt, potissimum prætextu famosæ pacis Clementis IX, & constitutionis Innocentii XII. Clemens XI. celebrem edidit constitutionem anno 1705, qua declaravit, ad veram apostolicæ sedis obedientiam *damnatum in quinque præ-*

fatis propositionibus Jansenii libri sensum, quem illorum verba præferunt, ut præfertur ab omnibus Christi fidelibus ut hereticum non ore solum sed & corde rejici ac damnari debere.

Quam Clementis constitutionem clerus Gallicanus in comitiis generalibus solemniter recepit, eandem recepit etiam academia Lovaniensis, & opera celebris doctoris *Liberti Hennebel* omnes pene in Belgio formulario Alexandri VII. suscripserunt, & ita pax ecclesiæ reddita.

- I. Cum litibus jansenianis arcte connexa est causa *Ant. Arnaldi*, & monialium *Portus Regii* (Portroyal) ordinis cisterciensis. Arnaldus magni vir ingenii, multæque eruditionis scholæ molinisticæ, in qua a *Lescotio* educatus fuit, nuncium mittens, doctrinæ augustinianæ mordicus adhæsit. Cum eam in Jansenii libro reperire videbatur, ejusdem defensionem in ipso turbarum exordio suscepit, & contra *Isaacum Habertum*, qui fuit unus e præcipuis Jansenii adversariis, duas edidit pro ipso apologias anno 1644. & 1645, quamobrem invidioso Jansenismi nomine statim infamari cepit. Sed crevit postea hæc suspicio occasione duarum epistolarum ipsius adversus sacerdotem quemdam (*Picoté* nomine), qui viro nobilissimo (Duci de *Laincour*) absolutionem sacramentalem ea duntaxat de causa negabat, quia a defensoribus Jansenii, quibuscum amicitia conjunctus erat, se segregare recusaverit, id quod contigit an. 1655. Porro in secunda epistola duo maxime reprehensione digna inventa sunt, alterum ad questionem facti alterum ad questionem juris spectans primum his verbis continebatur: *Jansenii librum accurate a se perlectum, nec tamen inventas in eo propositiones illas, quas Papa damnavit: ceterum illas a se ubilibet damnari, & si sunt in Jansenio, etiam in Jansenio.* Alterum his erat ab eo expressum verbis: *Scriptura & Patres nobis in persona Petri ostendunt justum, cui gratia, sine qua nihil possumus, ea defuit occasione, in qua a peccato excusari non potest.* Utraque hæc propositio post multas turbas a facultate sorbonica si non unanimitate calculo (nam 71. doctores Arnaldo favebant) saltem suffragiorum pluralitate damnata. Sibi non defuit Arnaldo, & pluribus scriptis Sorbonæ censuram declinare nisus est, præcipue circa questionem juris declarans, se solum de gratia illa locutum fuisse, sine qua nihil possumus potentia proxima, seu consequente & conjuncta cum actu (hæc collecta videri possunt in *causa Arnaldina* edita a *Quesnello* anno 1699.). Imo quia post censuram palinodiam canere detrectavit, ejus nomen ex albo doctorum fuit erasum, nec illi quidquam profuerunt *Jo. Launojus*, *Petrus Nicolius*, *Blarius Paschalis*, alique, qui pluribus scriptis ejus causæ patrocinati sunt. Arnaldus & Sorbona ejectus publicæ luci se subduxit usque ad pacem vulgo dictam Clementis IX. postea autem cum formularii Alexandrini subscriptio non minus a regia, quam ecclesiastica potestate exigeretur, in Belgium secessit, ubi innumeris fere editis libris, quorum ab aliquibus 160. numerantur, quorum multos contra ecclesiæ reformatæ assecias elucubravit, toto orbe litterario clarissimus oblit anno 1694. ætatis suæ 83. Sex habebat sorores Arnaldus in monasterio portus-regii, imo inter has moniales ejusdem quoque mater defuncta est. Intellexerant a suis directoribus & libro & personæ Jansenii addictos, damnatas ab Innocentio propositiones in Jansenii libro minime inveniri, adeoque neminem posse formulario Alexandri VII. sine mendaci & perjurio subscribere. His principis imbutæ illæ feminæ nec precibus nec minis nec vi adduci poterant, ut pure ac simpliciter formulario Alexandri subscriberent. Longum esset dicere, quot & quantis molestiis hæc de causa moniales prædictæ affectæ sint, usque ad omnium sacramentorum privationem. Quod vis tamen tolerare maluerunt, quam perjurii periculo, ut ipsæ dicebant, sese exponere, cum ex una parte librum Jansenii legere per se non valerent, ut de rei veritate certiores fierint, ex altera vero ex pertinaci plurium episcoporum, aliorumque ecclesiasticorum resistantia in dubium saltem de hoc facto adducerentur. Accedebant multæ & iteratæ apologiæ pro ipsis editæ, quibus cum suam agendi rationem probari viderent, eo magis in sua sententia confirmabantur. Post earum obstinationem variis modis frustra tentatam tandem initio seculi XVIII. scilicet anno 1709. omnibus, quæ supererant, monialibus in varia loca dispersis totum ædificium est dirutum.

§. 387. *Paschasius Quesnellus* ¹ plures evulgavit libros, sed ille præ ceteris famosus fuit, quem inscripsit: *Reflexiones morales in novum testamentum*. Hoc opus a multis ecclesiæ pastoribus maxime commendatum quadraginta fere annis omnium fere manibus in Gallia ferebatur, sed postea cœperunt nonnulli suscipari, Jansenii dogmata in eo latere, multi proin episcopi librum hunc ut perniciosum improbare, alii contra defendere pergebant. Causa itaque ad sedem Romanam delata *Clemens XI.* librum hunc proscriptis, bulla *Universi &c.* anno 1709. Idem etiam Clemens quinquennio post anno nimirum 1712. octava Septemb. celeberrimam edidit constitutionem dictam *Unigenitus*, in qua propositiones centum & unam ex eodem libro excerptas variis censuris in *globo*, & respective perstrinxit ².

1. Natus erat Parisiis anno 1634. congregationi sacerdotum oratorii a Card. Berrullio erectæ nomen dedit, quam tamen deserere postea maluit, quam Baji, ac Jansenii doctrinam proscribere. In Belgium se recepit, & Bruxellis diu vixit cum celebri Antonio Arnaldo. Anno 1703. ab Humberto Guillelmo a Præcipiano archiepiscopo Mechliniensi in carcerem conjectus est, sed amicorum ope pariete carceris paulo post effracto in Hollandiam migravit, & octogenario major Amstelodami mortuus est anno 1719.

2. Has inter numero 85. ita sonat: *Interdicere Christianis lectionem sacræ scripturæ, præsertim evangelii est interdicere usum luminis sibi lucis, & facere, ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.*

§. 388. Fuit hæc bulla non multo post a pluribus episcopis in comitiis Gallicanis recepta adjunctis quibusdam explicationibus, quas quadraginta episcopi edidere (*Explications des quarants*; Galli has vocant explicationes). Refragati tamen sunt illius receptioni cum Card. *Noaillio* archiepiscopo Parisiensi octo episcopi, aliique theologi. Recepta similiter fuit urgente Rege in Sorbona, quamquam non sine turbis, propter quas duo insignes theologi *Ludovicus Habert*, & *Carolus Witasse* fuere in exilium amandati, ita repente Gallia scissa est in *Constitutionistas*, & *Anti-Constitutionistas*.

§. 389. Post mortem *Ludovici XIV.* Galliarum Regis (quæ secuta est 1. Septemb. an. 1715.). Duce Aurelianensi sub minorenitare Ludovici XV. regnum administrante hostes constitutionis vires denuo sumpsere, & exules revocati. Hinc Sorbona 15 Decemb. anni 1715. nullam irritamque declaravit, bullæ receptionem a se factam, tanquam vi metuque exortam, cujus exemplum multi tum primi tum secundi ordinis viri ecclesiastici secuti sunt. *Clemens XI.* autem hac re vehementer commotus Sorbonam omnibus privilegiis a prædecessoribus concessis privavit, & tria *brevia* in Galliam misit ¹, quæ tamen mandato Ducis Aurelianensis nuncio restituta sunt, ut ea Romam mitteret,

nec alia ratione quinque subsequentibus brevibus pontificiis Gal-
li obviam ibant ².

1. In primo Principem Aurelianensem rogabat Papa, ut autoritate sua consti-
tutionis receptionem urgeat, in altero Noaillio cardinalitæ dignitatis privatio-
nem minatur, nisi constitutioni subscripserit, & tertium ad episcopos Galliæ di-
rectum erat, & terminus iis positus, quo elapso qui subscribere recusaverint,
deponendi essent.

2. Inde numerus Anti-constitutionistarum in dies major, & eo jam devenum, ut
quatuor episcopi Gallicani ad futurum concilium generale adpellaverint, quibus
se junxit Cardinalis Noaillius, & huic Sorbona, aliaque magna personarum ec-
clesiasticarum copia. Hoc modo exorti sunt *Apellantes*.

§. 390. Cum jam in apertum schisma res vergere videretur,
Dux Aurelianensis utrique parti silentium imposuit, Papæ vero
proposuit, optimum fore ad concordiam restituendam, si clerus
non urgeretur bullam recipere, prout jacet, sed eidem adjun-
gendum esse *Corpus doctrinæ* a Noaillio confectum, id est; bul-
læ hujus declarationem; verum cum Papa adpellatione ad fu-
turum concilium facta commotus jam fuerit, receptionem consti-
tutionis sine omni conditione aut explicatione urgebat. Resti-
tit ei suprema curia, at Papa in suo proposito constans literis
anno 1718. datis, quarum est initium, *pastoralis officii*
&c. omnes adpellantes, & qui bullam *Unigenitus* recipere de-
tractabant, a romanæ ecclesiæ communione alienos declarat. Sed
qui a constitutione adpellarunt, etiam adpellarunt e sententia ex-
communicationis, eamque promulgari parlamentum vetuit.

§. 391. Anno 1719. Card. Noaillius litteras pastorales edi-
dit, quibus Constitutionistas satis pressit. Congregatio Romana
S. officii eas damnavit, parlamentum contra decretum sacri of-
ficii suppressit, quod Papa adeo indigne tulit, ut recusaverit
confirmationem impertiri episcopis a Duce Aurelianensi nomi-
natis, at cum Dux ad concordata inter *Franciscum I.* Gallia-
rum Regem, & *Leonem X.* Papam inita provocaret, Clemens
ad majora mala evitanda a proposito destitit.

§. 392. Ex hucusque dictis adparet, ac si Anti-constitu-
tionistæ contra suos adversarios victoriam tulissent, verum sce-
na mox mutata est. Papa & episcopi, qui receptionem consti-
tutionis urgebant, probe intellexerant, adversarios suos facile vin-
ci posse, modo Noaillius ab eorum divelleretur partibus, nec
frustranei eorum erant conatus; nam subscripsit Noaillius bul-
læ *Unigenitus* anno 1720, attamen conditionate, conformiter
nimirum *corpori doctrinæ* a se confectæ, qua re minime tamen
contentus erat Papa *absolutam* bullæ subscriptionem continuo

urgens. Interim parlamentum subscriptionem Noaillii registerio publico inserere regio mandato jubebatur, quod etsi primitus recusaret, tandem non sine magnis motibus fecit. Tandem ipse etiam Noaillius cessit; nam sub Benedicto XIII. subscripsit bullæ sine omni conditione, & in litteris anno 1728. ad Papam datis suam etiam instructionem pastoraalem revocavit. Deum *Ludovicus XV.* Galliarum Rex publico registerio inserere parlamentum jussit: omnes illos, qui bullam *Unigenitus* recipere recusant, aut ad futurum concilium generale adpellant, pro inhabilibus ad omnia officia ecclesiastica, imo pro rebellibus habendos esse².

1. Vi hujus declarationis regie 1.) receptio bullæ *Unigenitus* omnibus imposita, simulque prohibitum Noaillii *instructionem pastoraalem*, aut *corpus doctrine* scriptis impugnare, 2.) omnes adpellationes ad futurum concilium generale interdictæ, 3.) utrique parti prohibitum sibi invicem hæreseos notam impingere.

2. Interim tamen Jansenistæ, & Anti-constitutionarii numquam non multos habebant asecclas, quod quidem duplici ex causa factum ajunt: nam imprimis Jansenistæ Gallie mira dicendi suavitate pollebant, erantque elegantissimi Gallici scriptores, præterea miraculorum dono gloriabantur, jam enim præcedenti seculo in monasterio portus regii quædam miracula a Jansenistis patrata fuisse ipsi narrant, præsentem autem seculo quidam *Franciscus a Paris* Jansenista & Anti-constitutionarius, qui primitus Lutetie Parisiorum diaconus erat, dein vero in solitudinem secessit, & austeram egit vitam, multa miracula patrasse narratur quibus tamen immorari non vacat (Qui plura hæc de re cupit, adeat continuatorem Moshemii *Christoph. ab Einem* Tom. ult.).

§. 393. Transeamus ex Gallia in Belgium. Ante promulgatam bullam *Unigenitus* Jansenistæ in Belgio Hispanico refugium invenerant, postquam autem hæc provinciæ sub ditionem venerant austriacam, Imperator *Carolus VI.* anno 1723. utrique parti silentium imposuit¹, Memoratu dignæ sunt etiam litteræ ejusdem Imp. Caroli ad cardinalem de *Althan* legatum & ministrum suum Romanum datæ, in quibus bullam *Unigenitus* bullam nominat infaustam, motus propter illam in Belgio austriaco exortas nervose describit, & propterea Papæ nunciari vult, se quæ Imperatorem & populi sui protectorem obligatum esse, ut pacem publicam ex *felici* bullæ ignorantia hucusque conservatam, porro conservare studeat.

1. Cum anno 1750. episcopus *Gandavensis* jubilæum sequenti modo promulgasset: *Conemini quoque obtinere, ut nostri errantes & ab ecclesia separati Fratres, qui adhucdum constitutioni Unigenitus resistunt, ad gremium matris sue ecclesie redeant, Imperatrix Maria Theresia omnia exemplaria suppressi jussit, & episcopum ad officium suum de servando circa hanc bullam silentio revocavit. Præcipue vero theologis ditionum austriacarum in memoriam continuo revocanda est constitutio ab Aug. Imp. Josepho II. in hac materia anno 1781. die 4. Maji lata. Su Magestad imperial y apostolica ha sabido con mucho disgusto... que en aquel país los eclesiásticos no solo se han atrevido a introducir la bula unigenitus como ley diocesana á persua-*

sion de los adictos á ella, sino que han obligado á algunos párrocos á admitirla y sujetarse á ella, y aun quieren ser autorizados por hombres de dignidad para justificar sus progresos perjudiciales á la religion y al estado. Para evitar pues estos males que amenazan quizá tambien á otros países en que se va introduciendo, y poner término á las inquietudes de los estados hereditarios, causadas por las miras ocultas de los maquinadores, se prohibe con el mayor rigor á los Ordinarios que obliguen en público ó en secreto á admitir la bula al pueblo, ó al clero; se prohibe su uso en todos los casos y se impone perpetuo silencio.

§. 394. Celeberrimis his litibus addi potest altera minoris quidem momenti, satis tamen recens nimirum de *exorcismis Gassneri*, qui a dæmone hominibus morbos immitti, eosque per exorcismum, qui fit in nomine *Jesu*, facillime tolli posse contendebat. Primum operationum suarum experimentum in se ipso fecit, seque a capitis doloribus, quos a dæmone sibi immisos fuisse putabat, liberasse ceteris persuadere conatus est.

I. Totum fanatici hujus hominis systema sequens erat, 1.) maleficia & magiam ope dæmonis quid patrandi existere, dæmonemque triplici modo homines vexare posse eos circumsendendo, obsidendo & possidendo, hinc illos, quos communiter energumenos dicimus, divisit in *obsessos*, *circumsessos*, & *possessos*. Per *possessos* stricte sic dictos energumenos, per *obsessos* maleficiatos, & per *circumsessos* illos intellexit, quibus dæmon tum quoad corpus, tum quoad animam insidiatur, 2.) omnis generis morbos demon homini immittere valet, 3.) Usquedum origo morbi ex causis naturalibus deduci potest, habendus est pro naturali, non pro demoniaco, 4.) si medicus morbum quemdam depellere non valet, legitime inde concluditur, eum dæmoniacam esse obsessionem, aut circumsessionem, 5.) ejusmodi morbi dæmoniaci per exorcismum, qui nomine *Jesu* fit, facillime tolli possunt, 6.) sanctissimum nomen *Jesu* ibi solum effectum producit, ubi est morbus dæmoniacus, non item ubi est naturalis, 7.) num morbus naturalis aut dæmoniacus sit, explorandum esse per præceptum probativum: porro præceptum probativum juxta theoriam Gassnerianam erat mandatum, quo Exorcista dæmonem jubet vehementes paroxismos, morbo quo infirmus laborat, correspondentes producere, & ad libitum Exorcistæ continuare, quo quidem ex principio illud deduxit, morbum esse mere naturalem, si nulli sequuntur paroxismi, 8.) ut infirmus efficacia sanctissimi nominis *Jesu* valetudinem recuperare queat, firmam fidem in hujus nominis efficaciam & in dæmonis potentiam morbis vexandi homines concipiat oportet, sine tali fide vero nulla speranda salus, quo quidem ex principio sequebatur, 9.) infantes & rationis usu carentes sanari non posse, eo quod fidem ejusmodi concipere non valeant, 10.) morbus dæmoniacus quandoque transit in naturalem, quo casu ope exorcismi tolli nequit, 11.) qui fidem semel conceptam denuo amittit, aut in peccata pristina relabatur, in pristinum quoque incidit morbum.

§. 395. Primum, quod in sanandis ægrotis adhibuit, erat præceptum probativum, quo explorabat, num morbus naturalis sit aut dæmoniacus. Testes oculati perhibent, eum præceptum istud probativum duodecies repetiisse, ac infirmum ultra duarum horarum spatium vehementissimos paroxismos perpeti permisisse, priusquam dæmoni *cessare* præceperit. Peracto præcepto probativo sequebatur sanatio exorcizando dæmonem in nomine *Jesu*, ut circumsessum deserat, quo finito crucem suam pectoralem fronti infirmi adposuit, & verba quædam imperceptibilia mussitavit. Et

quamvis insolita hæc sanandi methodus ab imposturis & falaciis minime immunis fuerit ¹, ingens tamen illorum erat numerus, qui illius querebant auxilium ².

1. Omnes enim testes oculati, qui his intererant operationibus, unanimiter testantur, eum durante exorcismo oculos suos in patientem, & hunc vicissim in illum immobiliter defixisse, rauca & imperiosa voce dæmonem ad producendos paroxismos impulsisse, simulque manu una frontem, altera cervicem infirmi pressisse, aut totum corpus quassasse, sine his autem attractionibus nullos paroxismos fuisse secutos. Accedit, quod per exorcismum sanatis ad cautelam, ne morbus recurrat schedam exorcismi, ut se ipsos exorcizare potuerint, pulveres, & oleum benedictum dederit.
2. Nam *Elvangum* ad viginti millia ex Bavaria, Suevia, ducatu Bremensi, aliisque provinciis non Catholicis modo, sed etiam aliarum sectarum (nam neque Judæos a se arcebat, quos quidem non nomine Jesu uti Christianos, sed nomine *Jehova* exorcizavit) convenerant, & Ratisbonæ tria millia opem ejus expectabant. Pone jam simplicitatem & superstitionem Catholicorum æque ac Protestantium, qui illuc convenerant, quantamcunque velis, vix tamen concipi potest, quomodo tam brevi temporis spatio nimirum a mense Octobri anni 1774. usque ad Decembrem anni 1775. tot millia sibi persuadere potuerint, se esse a dæmone obsessos aut circumsessos, præsertim cum circumsessio simplicissimis etiam hominibus res fuerit prorsus ignota, cujus ne quidem vocabulum unquam audierant, nam nemo hominum ante Gassnerum de dæmonis circumsessione unquam somniavit.

§. 396. Ut autem multos habebat Gassnerus patronos, attamen plures nactus est adversarios ¹. Primus, qui exorcismos ejus improbavit, erat episcopus *Constantiensis*, hunc secutus est Archiepiscopus *Trevirensis*, qui in sua diocesi operationes has exerceri vetuit, Archiepiscopi vero *Salisburgensis* & *Pragensis* litteras pastorales contra illum evulgaverant, Elector *Bavariæ* theatrum exorcismorum *Monachii* adperire inhibuit, tandem Imperator *Josephus II.* motibus his finem imposuit, & patronos ejus episcopum *Ratisbonensem*, ac Præpositum *Elvagensem* eum amandare jussit, prohibuitque, ne unquam sibi præsumat in quacunque imperii Romano-Germanici provincia operationes suas exercere, quæ inhibitio eo necessarios fuit, quia non tantum *Ambergæ* Capucinum & in *Bohæmia* plures presbyteros, sed etiam in *Italia* aliquot fratres mendicantes imitatores nactus est, quibus tamen ubique resistebatur ².

1. In hac causa ultra octoginta prodierunt scripta, quæ inter præcipua sunt: I.). *Las prodigiosas curas de Gassner ilustradas con documentos auténticos, y apoyadas con testigos de vista, año de 1775. por Sterzinger.* 2.), *pregunta política: si un Principe que gobierna subitamente podrá ser indiferente por mas tiempo á las curas de Gassner en sus estados.*
2. Ob causam duplicem, ut eroditi conjiciunt, Gassnerus imposturam hanc excogitavit. Prima earum erat, ut *Ferdinandi Sterzingeri* sententiam de nullitate magiæ realis evertat, non pridem enim antea is magiam realem scriptis suis impugnavit, altera fuisse perhibetur vindicatio Jesuitarum, ut demons-

tret, quantam utilitatem illa ſocietas eccleſiæ adtulerit, quæ a ſanctiſſimo nomine Jeſu, cujus virtute morbi depelluntur, compellata fuit. Ad hanc firmam conjecturam varia concurrunt: nam 1.) circa idem tempus, quo ſocietas eſt extincta, ſuos cœpit exorcismos, 2.) in Jeſuitarum ſcholis educatus fuit, nec deſunt, qui eum tyroem ſocietatis fuiſſe adfirmant; accedunt 3.) varia facta fide digna, quæ inter iſtud ſatis eſt memorabile: dum quandam fœminam nomine *Oberhuberin* per exorcismum liberare, ſeu morbum ab eo immiſſum depellere adlaborabat, dæmon, a quo circumſeſſa putabatur, dixit: *Vosotros hombres habeis perdido un grande apoyo con la extincion de los Feſuitas; pero yo he ſacado mucho provecho. A la pregunta de Gaſſner: ¿no has cauſado tú eſte horrible deſtrozo? Reſpondió el, sí y debes creer que en las cuatro partes del mundo he hecho lo mismo.* Hæc publicis protocolis ſunt inſerta.

§. 397. Poſtquam feſta nimium fuerint multiplicata, atque inde maxime populorum parti juſtam victitandi ſpem & occaſionem, quin & ut fere ſolet fieri ob nimiam eorum frequentiam contemptui haberi, sæpius ſynodi & ſcriptores a quatuor jam ſeculis conqueſti ſunt, numerumque eorum eſſe imminuendum propoſuerunt. ſeculo XV. eadem querelæ a Patribus concilii Conſtantiendiſis fuere renovatæ (*Hardtius de reb. conc. Conſtant. T. 1. col. 733.*) & ſeculo XVI. in concilio Trevirenſi anno 1549. denovo, nulla tamen adhibito remedio repetitæ, quibus tandem *Urbanus VIII.* permotus ſeculo XVII. de numero feſtorum ſaltem figendo conſilium cœpit edita Romæ conſtitutione anno 1642. (*in Bullar. M. T. V. fol. 376.*).

I. *El católico tiene en el año 120. dias de deſcanso, y el protestante 60: de ſuer-te que el primero eſtá ocioſo la tercera parte del año y el otro la ſexta.* (Penſamientos de Beaumelle.)

§. 398. Poſtmodum Papa *Benedictus XIV.* urgentibus quibusdam Principibus Catholicis feſtorum multitudinem contraxit, & intuitu feſtorum ſuperſtitum fideles ſola obligatione audiendi ſacrum obſtrictos eſſe voluit conſeſſa plena libertate & licentia hiſce diebus operibus & laboribus ſervilibus vacandi. Cum vero nec hæc indulgentia inveteratis abuſibus radicitus evellendis par eſſet, *Clemens XIV.* immortalis memoriæ Papa hanc quoque obligationem audiendi miſſam remittere & hoc modo edita Romæ anno 1771. conſtitutione dies feſtos fere omnes exceptis principalioribus tollere decrevit, quæ in omnibus provinciis aſtriacis prævio placito regio eſt promulgata.

I. *Benedictus anno 1743. theologorum quorundam conſilia hac ſuper re ſibi communicari juſſit, verum ſuperſtitio & ſpuria pietas bono huic conſilio reſtitit, & ingens ſcriptorum copia contra Pontificem prodiit, quibus ſe ducem præbuit Cardinalis *Quirini*, doctiſſimus contra *Muratorius* Pontificis conſilium defendere eſt juſſus, ita repente Italia in duas factiones eſt diviſa, neque finis litis antea, uſquedum Papa utrique parti ſub pœnarum comminatione anno 1748. ſilentium impoſuit.*

§. 399. Originem festi *cordis Jesu*, quod non modicam puritati religionis inussit labem, vulgo repetunt ab ementita revelatione, quam factam ajunt in Gallia piæ fœminæ, admodum tamen illusæ *Margaritæ Mariæ Alacocque* ¹ *Urbanus IV.* quidem anno 1264. se tum corporis Christi in universa ecclesia celebrari voluit, quod usque ad seculum XVII. unicum erat illorum, quæ ad corpus Christi relationem habent, verum anno 1697. Jesuitæ a sede Romana festum cordis Jesu impetrare studebant. Congregatio rituum ut eorum votis saltem ex parte annuere videretur, loco festo cordis Jesu festum quinque vulnerum instituit, eo quod vulnera nihil aliud sint, quam ipsum Christi corpus lancea & elavis perforatum, sed cum Jesuitæ ternis vicibus pro institutione festi cordis Jesu supplicassent, tandem 6. Februarii anni 1765. sedes Romana eorum votis annuit, & festum hoc prima die post octavam corporis Christi, quæ incidit in feriam sextam, celebrare indulsit ².

I. Spiritum erroris cognoscere inde possumus, quia non Christus totus & totum, sed particulatim, hoc est, secundum partem corporis adorandus proponitur, non ergo a Deo, sed a moderatore fœminæ hujus *Columberio* olim extinctæ societatis Jesu alumno revelatio hæc originem suam habet. Post id temporis mirum est, quibus conatibus Jesuitæ cultum cordis Jesu propagare studuerint, miracula ipsa & visa de cælo ostentarunt, sed non successu satis felici; cum enim pro ea qua pollebant autoritate effecissent, ut Romæ evulgaretur, totumque inde propagaretur per orbem effatum S. Aloysii, quod beatus nuncius de cælo in cubiculum tyrunculi *Lojolitæ Cælestini* delatus, eique in visione adparens tanquam ex Dei ipsius ore revelavit, cultum cordis Jesu esse universæ curiæ cælesti gratissimum, idem ille *Nicolaus Cælestinus*, qui ad hunc cultum propagandum sanitati a S. Aloysio restitutus esse dicitur, prope diem Tusculi mortuus est.

2. In decreto congregationis rituum clare est expressum, ideo cor Jesu esse colendum, quia *symbolum* est vel signum amoris Christi erga genus humanum, cor ergo *symbolicum* aut figuratum, non *carneum* colere sedes Romana indulsit, verum rudis populus, cujus captum distinctio inter cor *symbolicum* & *carneum* superat, colendo cor carneum a toto Christo separatum in proxima idololatriam committendi est occasione.

§. 400. Reformationem ecclesiæ in capite & membris concilium Constantiense & Basileense, uti dictum fuit, jam meditabatur. Cum deinde ad componendum dissidium Catholicos inter & Protestantibus exortum convocatum fuisset concilium Tridentinum ¹ præter causam fidei etiam agebatur de reformatione, sed cum aula Romana reformationem sui semper abhorruerit, nihil intentatum reliquit, ut in hoc concilio omnia ad nutum & arbitrium Pontificum gesta sint, quod cum ingenti rei christianæ detrimento factum est.

I. Est hoc ultimum ex generalibus hucusque celebratis. Varios ejus status, seu epochas considerare possumus: Cæptum est sub Papa *Paulo III.* 13. Decemb. anni 1545., continuatum sub *Fulvio III.*, absolutum sub *Pio IV.* die 4. Dec.

anni 1563., ſub Paulo ſeſſiones II. celebratæ, 8. Tridenti, 3. Bononiæ, ſub Julio 5. ſeſſiones habitæ, reliquæ ſub Pio, univerſim autem 25. conſtabat ſeſſionibus.

§. 401. Imprimis jam de titulo ſynodi concertatio eſt exorta; plurimi enim ex episcopis ſingulorum decretorum titulo addi volebant hæc verba: *universam eccleſiam* repræſentans a concilio Conſtantiensi & Baſileensi uſurpata. Reſtiterunt legati Pontificis, aliique episcopi Italiæ ſpecioſis quibusdam rationibus ¹. In primis congreſſibus etiam acriter diſputatum eſt, num a dogmatum definitione, vel a reformatione inchoandum eſſet? poſtremum hoc optabat Imperator, quia hoc identidem Germani & ipſi Proteſtantes poſtulabant, legati vero pontificii & qui illis adhæſerant, a dogmatum definitione inchoandum cenſebant variis ſpecioſis rationibus freti ².

1. Vera autem ratio, ob quam legati eam inſcriptionem rejecerant, ea fuit, quam in ſynodiſ quidem congregationibus diſſimularunt, ſed quam adperuerunt Pontifici (et conſtat ex *Farnesii* litteris 5. Januarii anno 1564. datis) quod ſcilicet metuerent, ne hac inſcriptione admiſſa plurimi Patrum eo quoque verba addi poſtulerent, quæ ſynodo Conſtantiensi & Baſileensi fuerant adjecta: *Quæ ſynodus a Chriſto immediate habet poteſtatem, cui quilibet cujuſcumque ſtatûs & dignitatis etiamſi papaliſ exiſtat, obedire tenetur.*

2. Præcipua ratio, quæ Pontificem & legatos ad protrahendam reformationem impulit, metus erat, ne ſynodus hæc ab aula Romana inchoaret, & poteſtatem ſuam ſupra Pontificem efferret, ut fuſe *Palavicinus* hiſt. conc. Trid. l. 6. c. 7.

§. 402. Optabant plerique, ut ſuffragia numerarentur ſecundum nationes, ſicut in concilio Conſtantiensi eſt factum, at factio Pontificis impetravit, ut vota *viritim* colligerentur. Per hoc autem mirum in modum Imperatoribus & Principibus, qui reformationem in capite & membris exoptabant, illudebat Papa; nam ex quatuor nationibus principalioribus nimirum hispanica, germanica, gallica, & italica ſola hæc ultima legatis & factioni Pontificis fuit dedita, ſi itaque ſecundum nationes ſuffragia numerata fuiſſent, tres cæteræ nationem italicam votorum pluralitate ſuperaſſent, atque ita omnia ad nutum & arbitrium Pontificis agi non potuiſſent, at vero cum vota viritim collecta fuerint, tantum numerum episcoporum Italiæ ad concilium miſiſſit ut contra episcopos ceterarum nationum votorum pluralitatem efficiere potuerint ¹. Imo adeo ſollicitus de conſervanda ſua curia fuit Papa, ut episcopis pauperioribus pecunias e camera apoſtolica ſubminiſtrari curaverit, iisque pinguiora beneficia promiſerit, dummodo juvarent votis ſuis poteſtatem pontificiam ſupra concilium fulcire, jura Regum & episcoporum deprimere, monachorum corruptionem laudare, & ita reformationis negotium infringere.

I. Hoc ut facilius obtineatur, etiam Abbatibus & præpositis generalibus ordinum religiosorum jus suffragii est tributum, qui potissimum præ ceteris intenti erant auctoritatem pontificiam supra omnem modum extendere. Exortus fuit non diu ante concilii initium ordo Jesuitarum, quorum præpositus generalis *Lainezius* desiderio Principum quoad reformationem curiæ Romanæ & cleri maxime restitit.

§. 403. Inde factum, ut in negotio reformationis ferme nihil ex iis statutum sit, quæ Imperator, alique Principes desiderarunt; legati enim proponebant, quæ in deliberationem mittebantur, quæ autem proponenda sint, ab aula romana determinabantur, nihil enim ad deliberandum proponebant, nisi prius Roma fuisset missum, & Pontifici placuerat ¹. Cum itaque aula Romana his astutiis usa fuisset, Imp. *Ferdinandus* durante adhuc concilio ad *Pium* Papam litteras dedit querelis plenas ². Quod autem Papæ pleraque in hoc concilio e voto successerint, nihilque eorum, quæ Imperator & alii Principes reformari desiderabant, factum sit, id causæ in eo quoque est reponendum, quod oratores & theologos Principum Papa corruperit, & donis ad partes suas traxerit ³.

1. Hinc cum sess. XVII. quæ sub Pio IV. prima fuit, particula *proponentibus legitis* decreto fuisset adposita, magnas ea contentiones excitavit ex parte præsertim episcoporum Hispaniæ, qui eam ob novitatem impugnabant, & quod violatæ aut imminutæ libertatis concilii argumentum sit, at nihil cordati hi fecerunt episcopi, quoniam factio pontificia & monachi numero plures eam particulam adprobarunt.

2. Conquestus est Imperator: quod concilium non eo modo ac ordine procedat, quo pii vellent, & affectus rei christianæ status exposceret, quod segniter negotia tractentur, quod Patres contentionibus & dissidiis distraherentur, misit etiam ad concilium volumen postulatorum, cujusmodi erant: ut Pontifex se ipsum & curiam Romanam reformari benigne patiatur. ut numerus cardinalium reducatur, provideatur ne fiant amplius dispensationes scandalosæ, ut revocentur exemptiones passim contra communia jura concessæ, ut tollatur beneficiorum pluralitas, ut eucharistia sub utraque specie decernatur, in esu carnis & jejuniis de pristino rigore aliquid remittatur, conjugium sacerdotum nationibus quibusdam indulgeatur. Extant tum litteræ, tum articuli apud Goldastum secunda constitutionum imperialium parte. Similes articulos a Galliæ Rege ad concilium missos idem Goldastus parte tertia narrat addita ejusdem adversus concilium protestatione solemnî, in qua inter alia Galli Patres concilii sic alloquuntur: *Quid vobis judicandum proponitur, aut a vobis judicatum publicatur, quod non prius Roma missum, & Pio IV. placuerit? — — Cum nihil a vobis, sed omnia magis Romæ quam Tridenti agantur, & quæ hic publicantur, magis Pii IV. placita, quam concilii Tridentini decreta jure existimentur, denunciamus, & protestamur, quæcumque in hoc conventu hoc est solius Pii IV. nutu & voluntate discernantur & publicantur, ea neque Regem christianissimum probaturum neque ecclesiam gallicam pro decreto concilii œcumenici habituram.*

3. Hujus rei testis est epistola, quam scripsit Cardinalis *Moronus* legatus Pontificis die 17. Miji anni 1563. Refert eam author libri: *historia de la bula de la cena*; estque ex ipso originali & chyrographo desumpta hujus tenoris: *conforme à las ideas de S. S. he hecho algunos regalos á estos ministros imperiales tanto en dinero como en alhajas de oro y plata, y creo que todo sea bien empleado. Al vice-canciller de S. M. el doctor Seldio, muy estimado del emperador, he regalado una copa y un plato de plata que está trabajado en Francia y costó 150. escudos de oro, y es un milagro que lo recibiese. A la esposa del gran mariscal, que es la primer dignidad de*

imperio, por quanto no era regular dárselo á él, le he enviado un aderezo que costó 120. escudos de oro. En dinero se han dado á Canisio 100. escudos por via de limosna para la compañía de Jesus: otros 100. al P. confesor y predicador de S. M. Zitaldo, y otros tantos á Conrado Bruno, y se los he dado con tanto mas gusto por haber oido que se queda en la Corte para tomar en consideración, de órden de S. M. las materias teológicas que ocurran. A Stafilo he dado igualmente 200. escudos de oro, por ser un sábio que siempre está en la corte imperial ó en la de Baviera. S. S. le ha ofrecido 300. florines anuales, y él desea que se le paguen en Aurburgo, para usar de ellos segun le acomode. Como esto le es muy provechoso y á la Cámara Apostólica no le resulta perjuicio, suplico &c. Todo cederá en servicio de S. S. que sacará gran provecho de estas gentes que quedan contentas. Idem author in citato opere dicit: Ha costado este concilio muchas cantidades á la corte de Roma, adonde fué el dinero de los estados de aquellos mismos principes que mas deseaban la reforma.

§. 404. Perspicimus nunc rationem, cur quædam nationes concilium Tridentinum quoad decreta reformationis aut plane non, aut nisi certis sub conditionibus receperint. Hispania diu cum Pontifice de ejus receptione certavit, & postremo non aliter, quam *salvis Regum Hispaniæ juribus* illud recepit. Gallia vero decreta reformationis constanter tam publice quam privatim rejecit, quia Regum juribus & libertati ecclesiæ gallicanæ repugnant. Hungaria etiam concilium hoc nunquam publice recepit. Germania quidem decreta reformationis recepit, at multa jam subsequenter Imperatorum legibus sunt abrogata.

§. 405. Cum tali modo aula Romana sui reformationem declinasset, Pontifices, suorum prædecessorum vestigiis inhærentes, pergebant jura Principum civilium sibi arrogare & supremum in ecclesia agere monarcham; nam Pii IV, sub quo concilium Tridentinum finitum est, successor Pius V. author erat bullæ illius percelebris, quæ bulla *in cæna Domini* dici solet¹ qua quidem nihil erat oportunius ad potestatem pontificiam firmandam, & jura Regum deprimenda, si recepta & observata ubivis fuisset².

1. Hæc adpellatio ideo ei est data, quia ad tempora usque *Clementis XIV.* quotannis in hebdomadæ majoris feria quinta, qua memoria cænæ Domini celebratur, prælegi seu promulgari solebat. Bullam hanc subsequentes Pontifices variis additamentis auxere, eam vero formam, quæ hodie habetur ei dedit *Urbanus VIII.*

2. Ut enim cetera præteream, dicitur ibidem, 1.) *excommunicamus omnes hæreticos, eorumque defensores, fautores & receptores*, 2.) *excommunicamus omnes cuiuscunque status a Papa ad futurum concilium generale adpellantes*, 3.) *excommunicamus omnes, qui in terris suis nova pedagia seu gabellas, præterquam in casibus sibi a jure, vel ex speciali sedis apostolicæ permissis imponunt vel augent*, 4.) *excommunicamus omnes falsarios litterarum apostolicarum* (quam excommunicationem *Rebuffus* aliique inepti canonistæ adeo extenderant, ut eam quilibet incurrat, qui vel comma aut punctum in bulla Pontificia radit) 5.) *excommunicamus omnes illos, qui ad Saracenos, Turcas, aut hæreticos deferunt vel transmittunt equos, arma, ferrum, filum ferri, stantum, chalybem, omniaque alia metalorum genera atque bellica instrumenta, ligamina, funes &c.*

§. 406. Non tamen his suis conatibus efficere poterant Pontifices, quin Imperantes civiles identidem jura sua vindicare studuerint, hinc sæpius inter eos ac aulam Romanam contentiones Offert se sunt exortæ. hic primo loco controversia *Pauli V.* cum republica Veneta, de qua supra jam mentio facta est (§. 366. 1); nam cum bulla interdicti a Papa Venetias missa fuisset, Dux reipublicæ, qui tunc erat *Leonardus Donatus*, omnibus Patriarchis, Archiepiscopis & episcopis sui territorii decretum edidit, quo declarat, bullam interdicti *non modo ut injustam, indebitamque, verum etiam uti nullam, nulliusque valoris habendam esse, atque ita invalidam, irritam & fulminatam illegitime & de facto, nulloque juris ordine servato, ut ea remedia adhibenda nos duxerimus, quibus majores nostri & alii supremi Principes usi sunt cum Pontificibus, qui potestatem sibi a Deo in ædificationem traditam transgressi fuerant* '.

- i. Parebant fere omnes episcopi senatus decreto, & nulla interdicti ratione habita sacra more solito peragebant, Jesuitæ tamen obtemperare renuebant, qui etiam Theatinos & Capucinos, ut idem facerent, exemplo suo adduxerunt. Interea Pontificem inter & Venetos nata dissidia crescebant. Magnas in hac lite partes habuit Fra-Paolo Sarpi theologus Venetus ex ordine Servitarum; qui scriptum quoddam sub nomine *Considerationum* evulgavit, quo leges reipublicæ Venetæ ut æquissimas defendit, & exemptiones clericorum beneficio Principum concessas probavit. Pugnabat contra pro Pontifice Baronius & Bellarminus præcipue. Dum scriptis pugnatum fuerat, prope ad arma ipsa devenit fuisset, nisi *Henricus IV.* Galliarum Rex mediatores sese interposuisset. Propositæ sunt itaque mutæ pacis conditiones, inter quas Papa illud maxime desiderabat, ut Jesuitæ in pristinum statum restituerentur, verum senatus nullo modo adduci potuit, ut in id consentiret, itaque Jesuitarum exilium ex Venetiâ durabat ab anno 1606. usque ad annum 1657. id est annis 50, eo enim anno precibus multorum Principum imprimis vero *Ludovici XIV.* fatigata respublica reditum concessit. Ex hoc tempore Pontifices damno suo sapientes excommunicationibus & interdictis in Principes & integras provincias latis abstinuerunt, audientesque adeo fuere dicto *Nicolai Pontani* Venetorum Ducis: *Uti scilicet Pontifices censuris seu anathematibus debere instar gladii vaginæ inclusi, non tenere distringendi, ne discerent homines ejusmodi telum contemnere,* qui etiam *Gregorio XIII.* obnuNTIARE non dubitavit, esse verendum, ne Veneti, qui Græci olim fuissent, a Papa irritati e Latio in Græciam migrarent.

§. 407. Si Lusitanis tantum animi fuisset, quantum Venetis, æque terminata lis fuisset, quam cum illis *Urbanus VIII.* an. 1641. suscepit, & ad annum 1666. gessit. Lusitani enim *Joannem* Ducem Bragantium exturbatis Hispanis Regem sibi crearunt. *Urbanus* & successores ejus nec hunc qua Regem Lusitanix salutare, nec episcopos ab eo nominatos confirmare voluerunt. Qua e re id evenit, ut maxima terrarum Lusitanix parti diu episcopis carendum esset, volebantque Pontifices potius contra officium suum greges sine pastore relinquere, quam Regem Hispanix offendere. Exhortati sunt Lusitanorum Regem cum alii tum maxime Galli, ut Venetos æmularetur, & in concilio provinciali invito Pontifice episcopos suos confirmari curaret, &

videbatur interdum fortiter agere velle, sed audentem aliquid tum inquisitionis autoritas, tum incredibilis populi erga Pontificem voluntas retraxit. Quocirca post annos demum 25. pace cum Hispanis facta *Clemens IX.* episcopos a Rege constitutos confirmavit.

§. 408. Gallis a multis jam seculis perpetuum fere cum Pontificibus certamen erat, quod ut alias ita etiam seculo XVII. aliquoties in apertum bellum erupit. Pontifices si quid calide & constanter, hoc certe per totum seculum egerunt, ut sensim *libertates*, quas vocant, *ecclesie Gallicane* aut tollerent aut enervarent. Sed validissima semper his machinationibus munimenta opposuerunt cum supremus senatus, seu *Parlamentum Parisiense*, tum fortissimi scriptores *Edmundus Richerius*, *Jo. Launojus*, *Petrus de Marca*, *Lud. Elias du-Pin* & alii, qui majorum decreta alius tamen alio animosius & doctius repetere, & novis rationibus firmare ausi sunt '.

x. Non semper quidem aula generosis his viris quod merebant præmium persolvit, imo sæpe iniquam sese illis præbuit, quo indignanti & minanti Pontifici gratificaretur: nec tamen multum inde utilitatis ad curiam Romanam pervenit, malunt nimirum Gallie Reges jura sua tacite custodiri, quam verbis & rationibus publice cum strepitu & impetu quodam defendi (ideo *Voltairius* de modo loquens, quo aula gallica jura sua contra romanæ curiæ insultus servare studet, ingeniose dixit: *Rex Gallie Papæ pedes osculatur, & manus ligat.*) Quando vero lenitatem hanc ad suam potestatem dilatandam adhibere vident Pontifices, Gallorum se Reges esse recordantur.

§. 409. Prima pugnarum seculo isto inter Pontificem, & Gallos exortarum in tempus *Alexandri VII.* incidit, & Corsorum, quæ prætoriani sunt Papæ milites, temeritati debetur, utpote qui anno 1662. legato Regis Marchioni *Crequio* ejusque uxori instinctu nepotum *Alexandri* insultare audebant. Injuriam hanc bello ulcisci Rex Gallorum voluit; nam *Avenionem* occupavit, & exercitum in Italiam misit. Donavit tamen pacem Pontifici clementiam Regis impetranti Pisis anno 1664. ea inter alia conditione, ut nepotem *Lutetiam* deprecandi causa mitteret, & Corsorum gentem publico edicto infamiæ nota inureret.

§. 410. Hæc tamen lis Regi non tam cum Pontifice qua *ecclesie capite*, quam qua Principe territoriali erat. Cum ipso Pontifice qua Pontifice Rex congressus est anno 1678. sub *Innocentio XI.*: materia certaminis erat, ut a Gallis vocatur, *jus regaliæ* '. *Ludovicus* Rex omnes omnino regni sui ecclesias juri regaliæ subjicere voluit, *Innocentius* fieri hoc posse negavit, & latius jus hoc patere, quam patuerat antea noluit (*Ludovicus* enim aliquas provincias urbesque *Noviomagensi* pace constituta suo imperio adjunxit, ad quas jus regaliæ antea ibidem non

usitatum extendere statuit). Rex monitis & epistolis Pontificis leges & mandata opposuit, cumque Papa novos episcopos a Rege nominatos confirmare nollet, ipse eos in episcopos consecrari regia autoritate curavit, & anno 1682. celebrem illum episcoporum suorum conventum Lutetiæ Parisiorum nomine *Congregationis generalis cleri Franciæ* insignitum convocavit, in quo antiqua Gallorum dogmata de potestate Pontificis mere spirituali denuo solemniter ab omnibus sunt probata, & universo clero non minus quam academiis inviolandæ regulæ loco propositæ quatuor celeberrimæ propositiones², ob quas certamina quædam litteraria sunt exorta³.

1. Vi juris hujus Reges Galliæ mortuis episcopis fructus & redditus illorum colligunt, & beneficia in diœcesi defuncti episcopi vacantia conferunt, donec novus in locum defuncti succedat. Reditus ejusmodi, qui a morte episcopi, aut alterius beneficium ecclesiasticum habentis usque ad ejusdem collationem novam fluunt, communiter redditus *intercalares* dicuntur. Hi juxta jus pontificium aut successori in beneficio dari, aut in ecclesiæ vacantis utilitatem impendi deberent, juxta praxim vero hodie in terris Austriacis usitatum ad augendum fundum religionis destinati sunt.

2. Harum prima ita sonat: Papa, imo ecclesiæ nec directam nec indirectam in temporalia Principum habet potestatem, 2.) concilium generale est supra Papam, 3.) potestas Papæ limitanda est & restringenda juxta canones, 4.) Papæ decisiones in rebus fidei sine consensu ecclesiæ non sunt infallibiles.

3. *Innocentius XI.* has propositiones tam publice quam privatim oppugnari curavit. Princeps omnium, qui Pontificis partes egerunt, facile est *Cælestinus Sfondratus* cardinalis, qui adscit nomine *Eugenii Lombardi* edidit: *Regale sacerdotium Romano Pontifici assertum & quatuor propositionibus explicatum* anno 1684. Formæ litterarum docent, librum apud Helvetos vulgatum esse. In reliqua multitudine Italicorum, Hispanorum, Germanorum, qui Pontificis partem arripuerant, eminet *Nicolaus du Bois* Lovaniensis doctor, a quo aliquot hujus argumenti libelli exarati sunt, quos *Bossuetus* memorat. Hos omnes idem *Jac. Benignus Bossuetus* Meldensis episcopus jussu Regis sui erudito opere profligavit, quod tamen post fata ejus prodiit sic inscriptum: *Defensio declarationis celeberrimæ, quam de potestate ecclesiastica sanxit clerus gallicanus 19. Martii anno 1682. Luxemburgi 2. vol. 1730.* Vetuit nempe Rex defensionem hanc in lucem proferri, quia post *Innocentii* obitum magna spes pacis apparet, quæ etiam paulo post est secuta. Tandem controversia hæc de jure regaliæ temperatione quadam adhibita composita est, uti exponit *Fleury in instit. jur. eccles.*

§. 411. Nullo vero tempore autoritas Pontificis adeo imminuta est, quam præsentem, quod vivimus, seculo¹, ex illo præsertim tempore, quo jura ejus adventitia vehementer impugnaverit author libri, cui titulus est: *Justini Febronii jurisconsulti de statu ecclesiæ & legitima potestate Romani Pontificis, liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione Christianos compositus, Bullioni (reipsa Francofurti ad Mœnum) 1763. in 4. 2.* *Hauthheim* episcopus Myriophitanus suffraganeus Archiepiscopi Trevirensis, qui sub nomine Febronii latere voluit, exemplo suo exci-

tavit *Antonium Pereiram* juris ecclesiastici Ullissippone professorem, ut anno 1765. dissertationem *de suprema Regum potestate*, & anno sequenti alteram *de potestate episcoporum in impedimentis matrimonii dispensandis* evulgaverit.

1. Hujus rei ratio non ultima in eo est, quod a tempore *Leibnizii* & *Wolfii* scientiæ philosophicæ multum sint perpolitæ, qua face accensa mox jus naturæ & civitatis excelli, inde vero & jus ecclesiasticum a sordibus purgari cœpit, nam per jus civitatis juri ecclesiastico applicatum limites utriusque potestatis accuratius deducti, & jura Imperantium circa sacra vindicata sunt: ex altera vero parte cognita falsitate decretalium *Isidori* episcopis jura, quibus Papa eos spoliavit, restitui cœperant.

2. Opus istud post sui evulgationem mox ingentes excitavit motus. *Clemens XIII.* accepto per nuncium Viennensem ejusdem exemplari illud indici librorum prohibitorum inseri jussit, & 27. Februarii anni 1764. damnavit, missis simul 14. Martii tribus Brevibus ad Electores ecclesiasticos, aliosque Archiepiscopos & episcopos Germaniæ, quibus eos exhortabatur, ut opus Romanæ sedi adeo perniciosum in suis diœcesibus suppressere jubeant. Verum etsi nunci us Viennensis omnibus illud suppressere adlaboraverit conatibus, attamen exemplaria ejusdem in terris Austriæ hæreditariis publice dividendi licentia est data, & cum prima editio quam celerrime fuerit distracta, adornata est altera, mox etiam opus istud ex lingua latina in germanicam, gallicam, italicam, aliasque translatum. In Hispania primitus nonnisi excerpta quædam in forma dissertationum imprimebantur, posthac vero multa exemplaria ex Italia illuc mittebantur, cujus quidem is fuit effectus, ut Rex Hispaniæ multos abusos, qui ab aliquo tempore in rebus ecclesiasticis irreperant, ad mentem *Febronii* abrogare proposuerit. Idem factum est in Lusitania.

§. 412. In quantum autem potestas Pontificis hoc seculo sit imminuta, optime intelligere licet ex litibus, quæ ipsis cum Principibus civilibus erant; nam in his semper inferiores discessere. *Clemens XI.* in bello ob successionem in regnum Hispaniæ gesto magis ex parte Galliæ quam Austriæ stetit, commovit præterea non leviter Imperatorem *Josephum I.* ob exercitium *primarum precum*, & ob hybernaliam copiarum austriacarum in *Parmensi* provincia. Imperator repressaliis utens pontificis dominium in provinciam *Comachio* impugnavit, quæ res fere universam commovit Europam. *Comachio* abs dubio feudum est imperii, quo Dux *Modenæ* ab Imperatore investiri solebat, dein vero Papa sibi appropriavit. Anno 1708. Imperator *Duci Modenæ* ad feudum hoc recuperandum opem tulit, & in urbem *Comachio* milites stationarios eo sub prætextu misit, quod urbs ista pro fortalicio apta esset, quod quidem aula Romana æquo animo tulit, at cum animadvertisset, id in præsidium Ducis factum fuisse, *Clemens XI.* commotus copiis Imperatoris suas opposuit, dein vero inferiorem se cernens oblitus excommunicationis, quam Imperatori minatus est, pacem rogavit, quam acceptatis conditionibus ab Imperatore præscriptis anno 1709. obtinuit. Tandem Imp. commoveri se passus est, ut anno 1725. urbem *Comachio* Papæ restituerit, salvis tam juribus tum suis, tum Ducis *Modenensis*.

1. Ad has similesque lites melius intelligendas notandum est, provincias ad territorium Papæ spectantes non omnes ejusdem esse generis; de quibusdam enim nemo illi litem movet, in quasdam partim Imperator partim Principes quidam Italiæ jus habere prætendunt, qua de causa sæpius controversiæ sunt exortæ. Territorium pontificium hodiernam comprehendit, 1.) patrimonio S. Petri, de quo nemo illi litem movet, 2.) illas provincias, quas olim Imperatores orientis in Italia possederant, postquam imperium occidentale est extinctum, nec de his provinciis quis litem movet Papæ, cum eas a Pipino, Carolo M. & Ludovico Pio dono acceperit, in eo tamen est dissensio, quousque se exarchatus Ravenatensis exporrigat. Pontifices limites ejus ampliant, & sub eo Parmam, Piacencam, ducatum Modenæ, partem Pedemontii & partem ditionum Venetarum comprehendendi contendunt, Imperator contra ab exarchatu Ravenatensi Parmam, Piacencam & Modenam excludit, qua de re magno æstu certatum est. Acriter præterea disputabatur de supremo & directo harum provinciarum dominio. Aula Imperatoris dominium directum Papæ denegat, eique solum dominium utile tanquam vasallo feudum habenti concedit, contenditque, Pontificem obligari illarum provinciarum, quæ eidem a Carolo M. donata sunt, *investituram* ab Imperatore accipere, domus autem Borbonica in hac controversia partes Pontificis amplexa concedere noluit, ut provinciæ istæ fiant feudatarie, 3.) comprehendit territorium pontificium donationem Mathildis, quæ partim sunt bona allodialia, partim feudalia, hæc donatio Pontifici non mansit integra, feudalia nimirum tanquam feuda imperii, quæ Mathildis Papæ donare non poterat, Imperatores sibi vindicarunt, allodialium quoque prætensionem proximi Mathildis consanguinei & præprijis Dux Modenæ fecerant, 4.) tandem comprehendit provincias, quas Papa variis modis & artibus sibi appropriavit, uti ducatum Ferraræ, urbem Bononiam, aliæque, harum quoque provinciarum Imperatores prætensionem faciunt, & pridem a Pontificibus exigebatur, ut titulum possessionis hujus demonstrarent.

§. 413. Inter condiciones pacis, quam Clemens XI. cum Imperatore Josepho I. iniiit ob urbem Comachium, illa etiam fuit, ut *Carolus III.* legitimum Hispaniæ Regem agnoscat, quo autem tacite declarabat, *Philippum* Andegavensem *Ludovici XIV.* nepotem esse illegitimum. Hoc indigne tulit Ludovicus, & anno 1709. minatus est, se velle repudiata potestate pontificia suo regno patriarcham præficere. Sed quoniam Regi Ludovico persuaserat, se ab Imperatore, ut hanc declarationem faceret, coactum fuisse, lis est sedata, præsertim cum posthac ipse Imp. *Carolus VI.* *Philippum* legitimum Hispaniæ Regem declaraverit. Fortius autem restiterant Galli *Benedicto XIII.*, qui canonizationem *Gregorii VII.* Papæ moliebatur, & eidem officium canonicum præscripsit; nam vix ac officium hoc in Gallia innotuit, utpote libertatibus ecclesiæ gallicanæ repugnans est rejectum, senatusque Parisiensis omnia exemplaria supprimi jussit. Exemplum hoc secutus Imperator noster *Josephus II.* officium de *Gregorio VII.* in provinciis Austriæ recitare prohibuit.

1. Tributa a Rege Galliæ clero imposito non minus Pontifici displicuerant, non tamen contradicere est ausus, quod scivisset, Gallos in persona clerici etiam spectare *civem*. Ad conservandas libertates ecclesiæ gallicanæ nuntio Pontificis insinuatum est, ne se negotiis ecclesiasticis immiscere presumat: taceo, placitum regium circa bullas pontificias pridem in Gallia exercitum fuisse.

§. 414. Reges Hispaniæ ceteroquin obsequiosissimi erant Pontifici, ex quo autem solium Hispaniæ ex Gallia oriundus conscendit, & principia gallica secum adtulit, scena mutata est. Mansit *Philippo V.* alta mente repostum, quod *Clemens XI. Carolum III.* legitimum Hispaniæ Regem salutaverit, & quamquam Papa metu Imperatoris adactus id fecerit, Philippus tamen non flectebatur, sed legatum apostolicum solum Hispaniæ migrare jussit. Brevi novum certamen ratione decimarum exortum: Papa prohibuit decimas contra Turcas a clero datas impendere ad bellum cum Imperatore continuandum, quamobrem Rex adeo commotus est, ut omnem cum aula Romana communionem sustulerit, omnesque Hispanos Roma avocaverit ¹.

1. Lites alias Pontificum cum Lusitanis, Sardinia, Neapoli, Venetis hoc seculo gestas omitto, ne limites operi huic præfixos transgrediar. Generaliter notandum, ex his litibus Pontificis inferiores discessisse, & quamquam Principes Catholici Papæ personam hucusque semper venerati sunt, attamen prudenter *aulam romanam a sede romana*, seu Pontifice distinguunt.

§. 415. Superest exponendus status ordinum religiosorum. Carmelitas ad veterem disciplinæ ordinem revocare tentavit. *S. Theresia* mulier Hispana nobili genere nata socio tanti laboris adscito *Joanne de Matha*, qui postea *Joannes de cruce* appellatus est. Neque fortuna hisce defuit conatibus, maxima licet pars Carmelitarum repugnaret ¹. Ordo *Capucinorum* authorem habuit *Mathæum de Bassi* ex Umbria oriundum, quem adprobavit Papa *Clemens VII.* anno 1528. Nomen hic ordo habet a caputio capitis tegumento togæ franciscanæ assuto, quod ipsum *S. Franciscum* gestasse ferunt. Ordo *charitatis*, ut in Gallia vocatur, in Germania vero *Fratrum misericordiæ*, fundatus est a *Joanne de Deo* natione Lusitano, & a *Pio V.* anno 1572. confirmatus. Præter tria communia ceteris religiosis vota habent hi fratres quartum de juvandis infirmis, sub *S. Aug.* regula propriisque statutis viventes ². *Patres Oratorii*, seu congregationem *Philippi Nerii* creavit *Philippus Neri* Florentinus, quam Papa *Gregorius XIII.* anno 1577. in tutelam publice recepit ³.

1. In duas hinc sectas per decem annos familia hæc tributa fuit, quarum altera lenioribus, altera durioribus legibus utebatur. Multarum vero inimicitiarum & rixarum argumentum quum esset diversa hæc vivendi ratio inter unius ordinis membra, primum *Gregorius XIII.* anno 1580. rogatu *Philippi II.* Hispaniarum Regis Carmelitas durioribus legibus viventes, qui a nudis pedibus *Discalceati* nominantur, a remissioribus se separare jussit. Confirmavit & dilatavit hanc separationem *Sixtus V.* anno 1587., perfecit vero *Clemens VIII.* anno 1593., qui illis proprium *præpositum generalem* dedit.

2. His addendus ordo Eremitarum discalceatorum *S. Aug.* a *Baptista Poggio* fundatus, ordo Minimorum a *Francisco de Paula* institutus, ordo clericorum *Re-*

gularium S. Pauli vulgo *Barnabitarum*, a templo S. Barnabæ anno 1545. Mediolani illis dato, ab *Antonio Morigia & Bartholomæo Ferrario* institutus.

3. Hæc congregatio viros haud paucos eruditione & ingenio inclytos protulit, & in his Cæsarem *Baronium*, postea Oder. *Raynaldum*, & postremo Jac. *Laderchium* annalium ecclesiæ celeberrimos scriptores, de quibus in prolegomenis est dictum.

§. 416. Ordines religiosos seculi XVII. recte dividere possumus in *Reformatos*, & *non-Reformatos*, priores inter *congregationes* quædam Benedictinorum reliquos partim institutorum utilitate, partim disciplinæ observantia vincunt. Earum celebrior est illa Gallorum S. *Mauri* congregatio¹, non quidem desunt, quæ in ea reprehendi possent, at multa tamen habet præclara, quorum quidem primarium & utilissimum hoc est, quod membra ejusdem se cultui scientiarum profanarum & divinarum, historiæ præsertim & antiquitatum consecrant. Sciunt, quibus fata litterarum non ignota sunt, quantum utilitatis hoc institutum rei litterariæ adtulerit in omni, si philosophiam demas, litterarum genere.

1. Litteras *Gregorii XV*, quibus congregatio S. Mauri adprobatur, severe omnibus momentiis suis ponderat Jo. *Launojus*, monachorum etiam meliorum flagellum, examine privilegii S. Germani Tom. 3. Part. I. operum. Idem turbas & motus in ea post initia statim natos, paulo tamen iniquius ut solet quum de monachis agit, refert assert. Inquis. in privil. S. Medardi Part. I.

§. 417. Habet hæc congregatio inimicos, eosque non paucos. Primum episcoporum aliqui doctioribus his Benedictinis parum favent; postquam enim hi monachi veteri historiæ, reique diplomaticæ magnam lucem laboribus suis affuderunt, res, opes, jura sua felicius & doctius quam olim contra episcopos in foro tueri possunt. Jesuitæ deinde, quorum gloriam & merita Benedictini hi egregiis laboribus valde obscurarunt, quantum poterant, illis eorumque studis detraxerant (*Richard. Simon.*). Alii illis exprobrant, quod litterarum studia in locum laborum manuum, quos regula S. Benedicti monachis præscribit, substituerint. Robustiores monachi aliquot diei horas manu laborare jubentur, at debiliores & excellentiori ingenio præditi studiis vacant. Id vituperant viri quidam severi, veterisque disciplinæ monasticæ amantes, qui litterarum studia monachos dedecere, quoniam a rerum divinarum contemplatione mentem avocant, arbitrabantur. Hanc cum imprimis sententiam vehementius professus fuisset *Armandus Joh. Bouthillier de Rance* Abbas Trappensis in libro de *monachorum officiiis*, jussus est *Io. Mabillonius* Benedictinorum doctissimus familiæ suæ causam notissimo de *studiis monasticis* libro¹ defendere, hinc celebris illa

lis in Gallia exarſit: quouſque monachum litteratum eſſe conueniat? Ceterum congregatio S. Mauri ex 200. circiter monaſteriis conflata eſt quorum unicuique ſuperior præeſt.

1. Secundam huius operis partem ex gallico in italicum idioma tranſlatam cum Ceppi Auguſtinianus in lucem edere prætulſſet, in magnas incidit difficultates, quibus magiſter ſacri palatii hanc editionem remoratus eſt. Mabillonii exhortatio ad legendos quodaſ libros Proteſtantium minime ibi arriſit. Uſſerii chronologiam hominis Catholici opus omnium tutiſſimam ab eo numerari diſplicit, quæſtiones ſcholasticas, quæ per particulam *quomodo* incipiuntur, ab eodem medio ſublataſ obmurmuratum eſt, exemplum *Tichonii* Donatiſtæ licet ex S. Aug. depromptum reſectum eſt, eo quod ad legendos libros hæreticos excitare poſſit, profanaſ hitorias & chronologiam ad ſacrarum ſcripturarum intelligentiam exhiberi neutiquam probatum. Denique *impoſtoris* nomen, quo Mabillonius *Joannem Annum Viteſbienſem* notavit, improbatur. Magiſtrum ſacri palatii tanta in hoc negotio ſubiit religio, ut aſſerere non dubitaverit, ſe connixurum, ut hic liber ſacri officii cenſura ſugillaretur. Interea tamen æquiſ comonitionibus & rerum argumentiſ a *Maſſoliè* in medium prolatis illud confectum eſt, ut Ceppi imprimendi facultatem impetraverit ea tamen lege, ut omitteret, quidquid ad hæreticos libros ſpectat, quorum lectionem Mabillonius commendavit. In Germania opus hoc prodiit latine, ab *Udalrico Straudige* Benedictino in oppido Cantenſi anno 1702.

§. 418. Idem *Armandus Joannes Buthillierius*, qui cum Mabillonio de ſtudiis monaſticis certavit, author fuit Cisterciienſium, ſeu ut ab aliis adpellantur Bernardinorum Reformatorum *Trappenſium* (La Trapa), quorum inſtitutum ex Gallia in Italiam & Hiſpaniam propagatum eſt, verum ſi qua fides eſt multorum teſtimoniis, a primævo rigore Trappenſes jam deflexerant.

1. Buthillierius juvenis in litteriſ elegantioribus adeo excelluit, ut puer 10. annorum *Homerum* dextre interpretaretur, & 13. natus annos *Anacreontis* poemata doctis cum animadverſionibus ediderit. Lectio huius poetæ ei tantam ad impuros amores proclivitatem inſtillare fertur, ut illam gremio Sorbonæ adſcriptus nec ſtudio theologiæ compeſcere valuerit. Pariſiis puellam quamdam ardentiffime adamavit, contigit autem, ut, cum per ſex ſeptimanas remotus ab urbe ruri degeret, redux amaſiam ſuam inviſere pergens eam in feretro inveniret, quo tritiſ & inopinato eventu adeo commotus eſt, ut ad locum deſertum (la Trappe) ſeceſſerit, ibique per annos 40. aſteram vitam duxerit.

§. 419. *Joannes Berullus* cardinalis an. 1613. inſtituit Patres *Oratorii Jeſu* Gallorum familiam. Congregatio hæc Jeſuitiſ reiſpa oppoſita multos viros pietate & doctrina celebres protulit. Non abdicant ſe honorum ſuorum uſu, qui ad hanc ſodalitatem accedunt, verum omnem ſpem ad munera ſacra, quibus certi redditus adjuncti ſunt, & honorum gradus perveniendi, quamdiu ſocietatiſ membra ſunt (excedere vero, ſi placet, ea poſſunt) dimitunt. Hiſ addendi *fratres, ſoroſque piarum ſcholarum* anno 1678. a *Nicolao Barre*, vel, ut communis eſt opinio, a *Joſepho Calasantio* Aragonenſi inſtituti.

Piaristæ hodie vulgo nominantur, quorum institutum instructionem pauperum puerorum præcipit¹.

1. Fœminarum quoque puellarum institutionem curantium cœtus seculo XVII. prodierunt. Eam vero *Victoria Furnaria* anno 1604. Genæ virgines, quæ a cœruleo vestis colore *cœlestes* vocantur, in unum congregavit. Quæ adpellantur *Visitationis*, auctore Francisco Salesio anno 1610. primam domum Annecii in Sabaudia incoluerunt, sequenti autem anno *Ursulinæ* Parisiis *Maria Luillier*, eodemque anno 1611. in Lotharingia *Petrus Foreirus* instituit.

§. 420. Author *Jesuitarum*, seu *Societatis Jesu*¹ fuit *Ignatius Lojola*², postquam ex vulnere in obsidione Pampelonsensi accepto convaluit. Confirmata est hæc societas primo viva voce, a *Paulo III.* anno 1539, anno 1543. per bullam a *Julio III.* an. 1571. a *Pio V.* inter ordines mendicantium adscripta. Membra ejus præter tria vota ceteris ordinibus religiosi communia quartum de speciali obedientia Pontifici præstanda edere jubebantur³.

1. Viri hujus ordinis ab eorum inimicis adpellari solebant *Lojolitæ*, aut ab Hispanico fundatoris nomine *Iniguistæ*, nam inter Hispanos eorum fundator adpellatus fuit *Don Inigo*. Quod autem ordo iste nomen *Societatis Jesu* assumpserit, inde factum fuisse a quibusdam perhibetur, quia Ignatium Christum in itinere Romam suscepto comitatus fuit; Romam enim cum *Fabro* & *Lainzio* profectus est confirmationem ordinis sui petiturus, in hoc autem itinere, ut vulgus putat ei apparuit Deus pater cum filio suo Jesu Christo, eumque Ignatio tradidit, inde proinde denominatio *Jesuitarum*, seu *Societatis Jesu*.
2. Non Protestantes tantum, verum etiam Catholici, fidemque docti & rerum periti negant, tantum fuisse Lojolæ ingenii & doctrinæ, ut ipsa, quæ ab eo scripta dicuntur, scribere & ordinem, qui ab illo profectus est, construere potuerit. Contra tradunt, quosdam eximios & prudentes viros animum ejus gubernasse ac flexisse, alios ipso doctiores, quæ nomen ejus gerunt, composuisse. Plerorumque scriptorum ejus author censetur esse *Joannes a Palanco*, qui ab epistolis ejus erat. Ejus *Exercitia spiritualia* Benedictini ex libro cujusdam Hispani ord. S. Benedicti monachi, cui nomen *Cisneros*, transcripta esse dicunt, societatis autem constitutiones conscripsisse feruntur *Lainez* & *Salmoron* primi ex ejus sodalibus.
3. *Jesuitas*, seu ordinis jesuitici moniales in Italia & Belgio exortas *Urbanus VIII.* an. 1630. suppressit. In bulla suppressionis inter cetera ita loquitur: *In nonnullis Italiæ, & ultramontanis partibus certæ mulieres Jesuitarum nomine assumpto citra ullam sedis apostolicæ adprobationem ab aliquot annis in unum convenire solite vite religiosæ prætextu peculiarem & distinctum a ceteris habitum usurparunt, ædificia in collegiorum formam redegerunt, domus probationum exererunt, in iisque superiores ac prætense congregationis suæ generalem indito præpositæ titulo constituerunt, in illiusque manibus vota ad instar solemnium emittere, clausuræque legibus non adstrictæ pro libitu divagari, ac specie salutis animarum promovendæ aliæque per multa sexus & ingenii imbecillitati & modestiæ muliebri, ac virginali præsertim pudori minime convenientia, & quæ viri sacrarum litterarum scientia, rerum usu, vitæque innocentia spectatissimi difficile admodum, & nonnisi magnâ circumspectione adhibita adgrediuntur, attentare & exercere consueverunt.*

§. 421. Ob depravatam theologiam moralem *Jesuitas* plures

incusabant. Hos inter eminet *Blasius Paschalis*, qui in opere inscripto: *Litteræ provinciales* laxas Jesuitarum sententias recenset, illustravit illud *Petrus Nicolius* adscito *Guil. Wendrocky* nomine, quibus veritas eorum, quæ *Paschalis* breviter partim sine teste dixit, copiose demonstratur, latine etiam a *Sam. Rachelio* conversum extat. Immiserunt in terribilem hunc adversarium Jesuitæ locupletissima ingenia sua præter ceteros facundissimum & subtilissimum *Gabrielem Danielem* celeberrimum historię gallicę scriptorem, librum etiam ejus Lutetiæ publice comburi curarunt¹.

I. Minus suavitatis, quam *Paschalis*, at ob testimoniorum ex probatissimis Jesuitarum scriptis multitudinem plus soliditatis habet *Perralt*, cujus opus pariter Jesuitis authoribus est combustum. Hunc unum qui legerit, is nihil eorum ignorabit, quæ vitio data sunt moralistis Jesuitarum.

§. 322. Sequentes autem præcipue in eorum morali perniciosæ reperiuntur sententiæ, 1.) *Regem, vel Principem quemvis in hæresim prolapsam etiam ante exploratam voluntatem & autoritatem Romani Pontificis, dummodo subditi comitia habere prohibiti, Jesuitarum aut aliorum theologorum consilio ad id usi fuerint, occidere non fas duntaxat, sed etiam laudabile, & meritorium est*¹, 2.) *fas esse sive in judicio, sive in casu confessionis, etiam in juramento ipso ejusmodi uti æquivocationibus, & restrictionibus pure mentalibus, quibus ad veritatem occultandam aliud mente clausum teneatur, aliud ore verbisque promatur*, 3.) *peccatum philosophicum* ab ipsis inventum, quod sic definiverant, esse actionem rectæ rationi quidem repugnantem, patratam tamen a tali homine, qui Deum aut penitus ignorat, aut eo momento, quo hanc actionem patrat, de Deo non cogitat se ad ejus existentiam reflectendo². *Probabilismum* in Jesuitis merito plures reprehendunt³, ii tamen iniqui mihi videntur, qui contendunt, probabilismum ad atheismum viam sternere, perplacet *Ludovici Fabri* præceptoris *Ludovici XIII.* Gallię Regis judicium, qui dixerat, totam casuistarum scientiam nihil aliud esse, quam *artem cum Deo cavilandi.*

I. E pluribus unicum in hanc rem sufficiat exemplum, ac testimonium: *Joannes Mariana* Jesuita *Toletanus* tractatum de institutione Principum scripsit, cujus imprimendi facultas a *Stephano Ojeda* visitatore societatis data est. Libro ejus primo hanc quæstionem tractat: *An liceat Regem legitimum, puta Henricum III Regem Gallię, postquam a paucis seditioris, sed doctis cæperit tyrannum adpellari, occidere?* concludit ad extremum, licere, & monachum *Jacobum Clementem*, qui *Hericum III* occidit, ob hoc facinus laudat. Manifestissimum autem argumentum, aliquos Jesuitarum docuisse, quod Reges hæreticos aut tyrannos occidere liceat, sanctio est *Claudii Aquavivæ* præpositi generalis societatis Jesu, qua prohibuerat, ne quis deinceps publice, aut privatim doceat, *licitum esse cuiunque personæ quocunque prætextu tyrannidis Reges occidere.*

2. Peccatum philosophicum *Alexander VIII* anno 1690, alias vero laxas Jesuitarum sententias anno 1659. *Alexander VII*. damnavit. Bullas tamen has frustra in *Bullario Pontificum* quæsieris: perire vero eas vetuit Dominicanorum & Jansenistarum diligentia in custodiendis omnibus, quæ Jesuitas concernunt.
3. Quæ hic de Jesuitarum in doctrina morali erroribus dicta sunt, ita neminem oportet accipere, ac si omnes huic familiæ adscripti eos fovissent; habebat enim ordo iste plurimos viros uti doctos, ita minime malos ac ingenuos: nec magni laboris foret ex scriptis scriptorum jesuiticorum meliorem virtutem & pietatem deducere. Qui Jesuitas generatim adcusant, hæc sibi volunt: superiores ipsorum non solum tolerasse, ut ejusmodi errores a quibusdam publice sint propositi, verum etiam libros, in quibus extant, suffragiis suis munivisse.

§. 423. *Ludovicus XV*. Galliarum Rex ad exemplum Regis Lusitanix *Josephi* anno 1764. Jesuitas regno suo excedere jussit. *Clemens XIII*. tum sedem romanam tenens hoc fato Jesuitarum commotus, in speciali bulla, quæ incipit, *Apostolicum pascendi*, eos supra modum laudavit, & innocentes in iis, quorum incusabantur, declaravit, cui bullæ plerique Principum placitum denegarunt. Ex Hispania ejecti sunt anno 1766, at *Clemens* in altera bulla, quæ incipit, *Animarum saluti*, eos denuo laudavit, eorumque privilegia confirmavit, qua re Principes ita offensi sunt, ut etiam ducatu Parmensi & regno Neapolitano fuerint ejecti. *Torregiani* ausus est Duci Parmensi minari excommunicationem, qua re fere omnes Principes Catholici ita commoti sunt, ut bullam *Animarum saluti* suppresserint, domus autem Bourbonix junctis consiliis revocationem Brevis contra Parmam, & omnimodam Jesuitarum extinctionem urserant. *Clemens* interim immotus in Jesuitarum defensione perstitit, ideo Rex Gallix Avenionem, Rex Sicilia Beneventum, & Hispania dispensationes matrimoniales sibi appropriavit, qua re camera pontificia non exigua redituum parte privabatur. Sub his turbis *Clemens XIII*. mortuus est.

§. 424. Successor ejus *Clemens XIV*. gesta antecessoris contra Ducem Parmensem improbavit. Primitus reformationem Jesuitarum proposuit, at cum domus Borbonicæ semper magis & magis totalem eorum extinctionem urgerent, demum his votis annuens eos solemnibus bulla de anno 1773. die 21. Julii extinxit, atque ita omnium ordinum religiosorum potentissimus, postquam 277. annis varia fortuna usus est, penitus occidit.

MEMBRUM II.

HISTORIA ECCLESIAE PROTESTANTICÆ.

CAPUT PRIMUM

DE

FATIS EXTERNIS.

§. 425. In pace religiosa anno 1555. inita Lutheri asseclis liberum religionis suæ exercitium quidem est permissum, at ne latius reformatio tentata se extendat, in eadem pace religiosa cautio quædam est constituta, quæ multos a separatione ab ecclesia Romana absterere apta erat. Vocatur hæc cautio *reservatum ecclesiasticum*, vi cuius Archiepiscopus, episcopus, prælatus, aut capitulum canonicorum jure dignitatis & fructibus beneficii ecclesiastici privatur, & a Catholicis ad Protestantes transit¹. Hæc prima erat causa, quod nova post pacem religiosam gravamina in Germania sint exorta, Protestantes enim querebantur, per reservatum ecclesiasticum eorum religionem *per indirectum* ut hæreticam declarari. Huic brevi accesserat alterum, quod Protestantes ægerrime tulerant; Catholici enim minus prudenter publicis scriptis valorem pacis religiosæ impugnare cœperant, eo quod metu injuste incusso extorta sit, neque a Pontifice aut concilio Tridentino adprobata, quos inter fuit Princeps *Franciscus Burkhardus* in celebri illo libro anno 1586. exarato de *autonomia*, seu libertate conscientiæ. Porro pugnabant Catholici contra Protestantes ob confessionem Augustanam (§ 304.), hanc enim a Melancthone corruptam & immutatam fuisse, ac per id Protestantes juribus per pacem religiosam illis concessis excidisse dixerant², quod quidem posterius multis scriptis & disputationibus præbuit occasionem³.

I. Matrimonium autem a persona ecclesiastica catholica initum tanquam præludium transitus ad religionem protestanticam spectabatur, hinc episcopus matrimonium iniens vi reservati ecclesiastici episcopatus suo cedere debet. id quod contigit Archiepiscopo Coloniensi *Gebhardo*; hic enim labente seculo XVI. ducta

uxore in terris suis religionis catholice abolitionem moliebatur, at vi reservati ecclesiastici decedere principatu & episcopatu cobeatur.

2. *Essentia enim cujusvis religionis consistit in determinatis dogmatibus*, quibus mutatis eadem religio esse desiuit, & in aliam mutatur. Iam porro dixerant Catholici, illius religionis exercitium in pace religiosa Protestantibus est permissum, cujus dogmata exhibet confessio Augustana imperatori in comitiis oblata: at postquam dogmata hæc a Melancthone fuissent mutata, Protestantes talem exercent religionem, quæ a sua priori *essentialiter* est diversa, & hanc ob causam eos iuribus per pacem religiosam acquisitis excidisse.
3. Pugnavit contra hos inter ceteros jussu Joannis Georgii Saxonis Electoris *Mathæus Hoe* edito libro sub titulo: *Defensio pupillæ evangelicæ*.

§. 426. Post certamina litteraria ventum est ad arma, belloque tricennali initium dederant *motus Bohemici*. Siquidem sub *Rudolpho II.* anno 1609. evangelici, seu ordines *sub utraque specie* plenam religionis libertatem *litteris Majestatis* ab eodem Imperatore firmatam adepti sunt, nominati quoque eodem Rudolpho consentiente libertatis religionis tutores ac conservatores, denique inter ordines *sub utraque & una* de mutua pace tractatum fuit. Rudolpho successit *Mathias*, qui jam anno 1617. Archiduci *Ferdinando* regnum Bohemice ea conditione cessit, ut ipsi ad dies vitæ dominium supremum salvum maneat. *Ferdinandus* a proceribus Bohemice ea sub conditione Rex est designatus & declaratus, ut intra spatium quatuor hebdomadarum Bohemice privilegia sua & speciatim litteras Majestatis a Rudolpho concessas confirmaret. *Ferdinandus* jurejurando hoc quidem promississe, postea vero ab hujus juramenti vinculo nuncius apostolicus eum absolvisse fertur, imo etiam ajunt, se coram imagine lauretana voto obligasse ad stirpandos e suis terris Protestantes. Nihil sibi boni sperantes a *Ferdinando Bohemice mortuo Mathia* sibi ipsi elegerant Regem repudiato *Ferdinando*. Licere sibi autem hoc putabant jure veteris gentis, quæ liberis suffragiis ipsa designaret Reges, non vero jura successionis attendere consuevit. Igitur electus fuit *Fridericus V.* Elector Palatinus religioni reformatæ addictus, & Pragæ anno 1619. inauguratus.

§. 427. *Ferdinandus* sub initium benigne cum *Friderico & Bohemice* egit; dederat litteras commonitorias ad novum Regem, ad proceres Bohemice, ac ad eorum foederatos, quibus jussit, ut ipsum Regem salutarent, sed cum hæc effectu caruissent, Electorem *Bavariæ* in Bohemice omnia igne & ferro vastare jussit. Itaque *Fridericus* novus Bohemice Rex anno 1620. a copiis cæsareis ad Pragam fusus, una cum regno, quod occupaverat, patrimonium amisit, exulque terras florentissimas una cum thesauro *Bavariæ & Austriacis* tradere coactus, Bohemorum vero multis vinculis, exiliis, bo-

nis, morte plexi, totaque natio ab eo tempore religionem catholicam suscipere coacta; nam litteras Majestatis extradere Bohæmi & Moravi jubebantur. Tricennalis in Germania belli hæc Friderici Palatini clades erat initium ¹.

- I. Germaniæ enim Principes quidam causam Palatini, quem injuste terris suis exutum esse contenderant, fœdere cum Daniæ Rege facto contra Imperatorem armis tuebantur: Electorem enim Palatinum Bohæmiam invadendo casaream majestatem non læsisse contenderant, sed domum tantum austriacam, cujus injurias Imperatorem penitus in rebelles romani imperii Principes sancitis ulcisci haud oporteat.

§. 428. Præcipua autem belli tricennalis causa edictum erat *restitutionis* a Ferdinando II. anno 1629. promulgatum, quod fundamentum suum in reservato ecclesiastico habuit, jubebantur enim vi hujus edicti Protestantes bona omnia Romanæ ecclesiæ restituere, quæ post pacem religiosam seculo XVI. in ditionem suam redigissent eo quod multi personarum ecclesiasticarum, qui a tempore pacis religiosæ usque ad Ferdinandum relicta religione catholica ad Protestantes transiere, beneficia sua bonaque ecclesiastica retinuerint, quibus tamen vi reservati ecclesiastici se abdicare debuissent, & quod majus erat, Principes Protestantici plures episcopatus catholicos ad se traxerant. Verum Protestantenses prætendebant, quod in reservatum ecclesiasticum nunquam consenserint, præterea oggerebant, non decere Imperatorem propria autoritate sine consensu comitiorum imperii Protestantes ad restitutionem bonorum ecclesiasticorum Catholicis ereptorum cogere. Facile est cogitatu, quales motus edictum restitutionis in provinciis Principum Protestantium excitaverit. Elector Brandeburgicus & Saxonicus palam sese opposuere, reliqui Germaniæ Principes obtemperabant, Imperator commissarios designavit, ut executionem edicti urgerent, quod adjuvit armata manu Dux copiarum casarearum Wallensteinus ¹.

- I. Jesuitæ magnam possessionum partem, quas Protestantes restituere cogebantur, sibi tanquam debitum magnorum pro religione laborum suorum præmium vindicarunt præprimis autem hac occasione dabant operam ut quæ spectabant ad monachos S. Benedicti, monasteria monialium consequerentur, opera *Lamontani* a confessionibus Ferdinandi II. unde vehemens inter eos & antiquos illarum Dominos concertatio est exorta (*Christ. Aug. Salig. Hist. Aug. Conf.*)

§. 429. Trepidavit hos inter motus infelix Germania, & abs duobus Ferdinandus copiis suis rem Protestantium penitus destruxisset, nisi Sueciæ Rex *Gustavus Adolphus* opibus austriacis se objecisset. Is a Gallis potissimum fortunam & potentiam austriacam metuentibus inductus anno 1629. cum paucis sed exercitatissimo milite in Germaniam migravit. Reviviscere spes Catholicorum extincta vide-

batur, quum anno 1632. Rex Gustavus in prælio ad *Lützam* (annum tum agens ætatis 38.) occumberet, verum ablato etiam hoc Rege bellum incredibili cum Germaniæ calamitate varias inter vicissitudines per multos annos est protractum, donec Imperator hostium numero fractus in pacem, quam *Christina* quoque Gustavi filia Regina Sueciæ postulaverat, consensit. Ergo 30. annis cum acerrime pugnatum esset, celeberrima pax illa, quam *Westphalicam* nominamus (quia *Monasterii* & *Osnabrugæ*, quæ *Westphaliæ* sunt urbes, facta est) Europam anno 1648. refecit ¹.

I. Longum nimis, & a foro nostro etiam alienum foret, ea omnia, quæ in hac pace conclusa sunt, recensere, hæc enim provincia jurisconsultis est reliquaenda. Itaque illud tantum hic notasse sufficiat: quod 1.) pax religiosa rursus sit confirmata, 2.) reservatum ecclesiasticum etiam ad Protestantem extensum, 3.) edictum restitutionis Ferdinandi II. sublatum, statutus annus 1624. *normalis* & *regulativus*, ut quæcunque possederint bona Protestantes die 1. Januarii an. prædicti, ea ipsis salva maneant, & ubicunque prædicto anno seu publicum seu privatum religionis suæ habuerint exercitium, retineant id etiam in posterum, denique 4.) ecclesia Protestantium una cum illa reformatorum ita in Germania jure civitatis donata est, ut jura illius cum juribus ecclesiæ catholice in imperio romano-germanico sint equalia, ut quod uni justum est, alteri quoque justum sit. (Exposui hæc uberius in meo *Jur. Eccl. Tom. I. Secv. 3. pag. 277. seq. edit. secundæ.*)

§. 430. Conclusa pace magna librorum copia contra ipsius valorem prodiit ¹, & pœnitere videbatur Catholicos, quod Protestantibus tantum concesserint. Et quod caput rei erat, restitutum nimirum bonorum vi pacis Protestantibus faciendi protrahabatur variâ neccendo moras. Verum miles Sueciæ solum Germaniæ deserere recusavit, donec restitutio executioni mandata fuerit; hæc de causa præcipue factum, ut *Norimbergæ* recessus imperii de pacis executione habitus sit & subscriptus.

I. *Fabius Chigi* legatus apostolicus binas protestationes nomine *Innocentii X.* contra pacem westphalicam edidit, ipse etiam Pontifex anno 1651. Romæ bullam singularem, quæ incipit, *zelo domus Dei* promulgavit, irritumque declaravit, quidquid contra jura sedis Romanæ est conclusum. Has Pontificis protestationes valoris pacis Westphaliæ eversivas esse quidam inseite putarunt, sed melioris notæ canonistæ utrumque conciliare norunt.

§. 431. Vi & armis cum parum profici animadverterent Catholici, mollioribus consiliis reluctantes Protestantium animos capiendos esse censuerunt. Viam vero hoc in negotio non omnes unam eandemque ingressi sunt; alii ad disputationes publicas inter eximios utriusque partis viros confugerunt ¹, alii omissis litibus de pace potius inter dissidentes ineunda consultandum esse rati sunt, ut nimirum ostendatur, doctrinam Catholicorum, si recte intelligatur, non tantum distare a doctrina Protestantium, ut ipsi falso existimant ².

- I. Anno 1601. celebres quidam Lutheranorum doctores cum tribus Jesuitis magnæ famæ Ratisbonæ autoritate *Maximiliani* Bavarie Electoris, & *Philippi Ludovici* Palatini de norma religionis, & controversiarum in rebus fidei iudice, ad quæ capita tota fere lis Protestantes inter & Catholicos revocabatur, disputarunt. Anno 1615. *Wolfgangus Wilhelmus* Palatinus, qui ad sacra Catholicorum rediit, Neoburgi *Jac. Kelerum* Jesuitam cum *Jac. Heilbronero* Lutheranorum commisit. Anno 1645. *Uladius IV.* Polonie Rex theologos nobiliores tum Catholicos tum Protestantes, & reformatos *Thorunium* Borussiae urbem vocavit, ut de tollendis religionis controversiis amice inter se deliberarent, quod Regis consilium disputationi *colloquii charitativi* nomen peperit. Paulo post anno 1651. *Ernestus* Hassiæ Landgravius, qui ad castra Catholicorum transire jam decreverat, *Valerianum Magnum* celebrem Capucinum theologum cum *Petro Haberkornio* doctore Giessensi in arce Rheinfeldensi congressi jussit. Præter has disputationes autoritate publica susceptas habebantur quoque quædam privatae, inter quas ceteras omnes ea nobilitate superat, quæ fuit *Joh. Claudio* theologorum reformatorum in Gallia doctissimo cum magno illo ecclesie gallicanæ lumine *Jac. Benig. Bossueto* episcopo Meldensi anno 1685. Horum omnium colloquiorum unus idemque erat exitus, neutra enim pars alteram convincere poterat. (*Gaspar, Sagittarius* *Introd. in Hist. Eccl. Tom. II.*)
2. Princeps eorum, qui ingeniorum suorum periculum in hoc negotio fecerunt, erat *Armandus Richelius* potentissimus ille regni Gallie administer, qui reformatos in Gallia degentes cum Catholicis unire conatus est. Tam illustria vestigia minori autoritate, imparique gradu secuti sunt *Jac. Masenius* Jesuita Germanus, *Godofr. Volusius* theologus Moguntinus, *Math. Prætorius* Borussiae, *Henricus Marcellus* Jesuita, & alii quidam obscurioris nominis. Recentiori memoria cautius nemo & majori consilio ad hanc rem tractandam accessit, quam *Bossuetus* Meldensis episcopus, cujus *expositio fidei catholica* eo tendit, ut doceat, brevem & facilem apertum esse Protestantibus reditum ad ecclesiam catholicam, modo veram ejus indolem & sententiam non ex doctorum subrum opinione, sed ex veritate æstimare velint. Quæ fata liber hic Bossueti habuerit, narrat *Math. Pfaffius* in *Hist. Litter. Theol. Tom. 2.* Notatu dignum est, novem annos elapsos fuisse, antequam librum huic Papa confirmatione dignum judicavit, imo *Clemens X.* eum adprobare expresse rennuit.

§. 432. Publica denuo autoritate munitus venit *Cristophorus de Raxas* Thinensis in Bosnia episcopus, qui anno 1686. & sequentibus aulas Germaniæ celebriores a Romana ecclesia sejunctas adivit, spemque non modo novi liberiorisque concilii, quam Tridentinum erat, convocandi fecit, sed etiam quæcunque Protestantes flagitarent jura & beneficia liberaliter a Pontifici concessum iri confirmavit, nullus tamen hujus rei erat effectus.

I. Causa hujus esse videtur, quod Protestantes tum theologî, tum rerum civilium prudentes ministri fidem his promissis non habuerint, sed putaverint, insidias ipsis strui, nec tam pacem honestam ac stabilem dare, quam (ut phrasi Protestantibus consueta utar) veterem servitutem instaurare velle Pontifices.

§. 433. Monendum quoque paucis de iis, qui varias methodos Protestantes convincendi excogitarunt. *Methodistas* hos vulgo nominare solent Protestantes, omnes autem hi in duas classes commode dividuntur: prima a Protestantibus exegit, ut ea sua dogmata, quibus a Catholicis dissentiunt, dissertis verbis ex scriptura sacra deducant & demonstrent, altera classis censebat,

communibus locis, quæ totam causam comprehendunt & conficiunt, seu argumentis generalibus (*præjudicia* vulgo nominant) Protestantes obruendos, non membratim cum iis certandum esse. Gloria consilii hujus, si non excogitati, at perfecti tamen *Petrus Nicolius* fruitur, proponebant Protestantibus jus præscriptionis, nostram doctrinam esse antiquam, illorum novam, Lutherum hominem fuisse flagitiosum, qui nulla missione instructus reformationem adgressus est, hinc nullos in ecclesia protestantica esse episcopos, in nostra contra ecclesia seriem dari episcoporum continuam, quæ recedendo non antea terminatur, nisi in ipsis Apostolis².

1. In hac est *Franc. Veronius* Jesuita, *Bartholdus Nihusius*, fratres *Wallenburgici*, aliique, qui facilius esse reputantes dogmata nostra defendere contra objectiones, quam Protestantes oppugnare, probandi onus omne Protestantibus imposuerant, sibi unam respondendi, eorumque objectiones solvendi provinciam retinentes. Utebantur hi modo certandi in materia *præscriptionis* usitato, qui enim dominium alicujus rei præscribit, onus probandi ei incumbit, qui præscriptionis legitimitatem impugnat. Eodem modo hi Catholici Methodistæ aiebant, se in possessione esse, & Protestantibus onus probandi incumbere, quod dogmata nostra falsa sint. *Armandus Richelius* potentissimus ille regni Galliæ administrator totam litem ad unum de ecclesia caput revocandum, ejusque originem divinam ac infallibilitatem manifestis rationibus supra omnes cavillationes ponendam esse suasit, quoniam posita ecclesiæ infallibilitate omnia Protestantium dogmata a nostris diversa ruunt.

2. Eminent in hac turba *Jac. Benig. Bossuetus*, qui ex inconstantia doctorum Protestantium, & frequentibus quæ dogmatibus eorum acciderunt mutationibus falsitatem ecclesiæ lutheranæ, ex perpetua vero unitate in fide veritatem ecclesiæ catholicæ demonstravit. Hoc Bossueti opus *Jacobus Basnagius* refutare est adgressus, qui, cum ei Bossuet respondisset, magnum suum opus historiæ ecclesiasticæ duobus tomis in folio comprehensum perfecit.

§. 434. Hi doctorum Catholicorum conatus non quidem eum habuere fructum, ut integer populus aut provincia sacra romana denuo susciperet, at Principes tamen quidam, nec non aliqui docti ex Protestantibus adduci se passi sunt, ut ad castra ecclesiæ romanæ redirent¹.

1. Ex principibus occurrit primo *Christina* Regina Sueciæ, quam tamen ex animi levitate, aut rationibus politicis religionem catholicam suscepisse Protestantibus contendunt, & ostendere sibi sumpsit *Arkenholzius*. Hanc excipiunt *Wolfgangus Wilhelmus* comes Rheni Palatinus, *Christianus Guilielmus* Marchio Brandeburgicus, *Ernestus Hassiæ* Princeps, *Jo. Fridericus* Dux Brunsvicensis, *Fridericus Augustus* Rex Poloniæ. Ex viris ingenio & eruditione præstantibus Baro de *Boineburg* Electori Moguntino a consiliis secretioribus magno ævi sui Mecenas, *Christ. Reinzovius* eques Holsatus, *Gasp. Scioppius*, *Petrus Bertius*, *Christ. Besoldus*, *Ulric. Hunius*, *Nicol. Stenonius* medicus celeberrimus, *Jo. Pil. Pfeiferus* Regiomontanus professor, *Lucas Holsteinius* cum cognato *Petro Lambecio*, *Henr. Ful. Blumius* professor Helmstadiensis, *Dan. Messelius*, *Andr. Fromius*, *Barth. Nihusius*, *Christ. Hellwigius*, *Math. Prætorius*, & alii quidam inferioris numeri ac conditionis. Horum tamen fere omnes ad sacra romana rediisse partim ob res domi adversas, partim spe majoris dignitatis aut melioris fortunæ Protestantibus contendunt.

§. 435. Postquam Catholici seculo XVII. sacra sua extra Europam propagare studuerint, Protestantes eorum exemplum imitari, & suam quoque ecclesiam in provinciis extra Europam sitis dilatare conati sunt. A nullo studiosius res hæc acta est, quam a Barone *Justino Ernesto de Wels* Austriaco, qui societatem a nomine Jesu adpellatam ea de causa colligere constituit. Sed quominus ultra vota & consilia negotium progrediretur, tum aliæ causæ impedivere, tum maxime Principum Protestantiorum rationes, quorum pauci provincias & castella extra Europam possident.

§. 436. Illi Salisburgensium, qui seculo XVII. ad sacra Protestantium transire, primitus ejus exercitium in occulto peregerant, sed cum detecti sunt, & variis propterea malis affecti, ad corpus evangelicum Ratisbonense confugerant, & intercedentibus Electoribus Saxonico & Brandenburgico ab Archiepiscopo suo *Max. Gandolfo* emigrandi licentiam obtinuerant, hinc annis 1684., 1685. & 1686. aliquot millia solum patrium migrarunt, retentis tamen violenter eorum & bonis, & prolibus.

i. Dux horum præcipuus erat *Josephus Schaitberger*, qui plerisque author erat, ut romana sacra abjicerent, & solum patrium mutaverint.

§. 437. Ceteri Protestantes, qui Salisburgi remanserant, sub Archiepiscopo *Harrach* Gandolphi successore utcumque quieti erant, satius enim hic esse putabat eos tolerare, quam provinciam suam incolis exhaurire, verum longe alia successori ejus *Leop. Ant. de Firmian* mens fuerat: is enim immoderato & spurio religionis zelo abreptus in occultos Protestantes inquiri, & ad religionem catholicam adigi jussit, hinc multi in carcere misere perierant, multi etiam metu pœnarum ad ecclesiam romanam saltem oretenus & externe redierant. Inde vero magni motus Salisburgi anno 1729. excitati, pressi nimirum Protestantes ad corpus evangelicum Ratisbonense denuo confugerant petentes, ut ipsis ab Archiepiscopo licentiam emigrandi in pace Westphalica fundatam impetret. Corpus evangelicum & præprimis legatus Regis Borussiae causam horum hominum in se susceperat, eamque anno 1730. Archiepiscopo proposuit, verum ille ea de re magis commotus majoribus ac antea malis subditos suos protestanticos affecit, in vincula enim qua cives rebelles eo conjici jussit, & ad rebellionem sedandam militem austriacum in provinciam salisburgensem descendere curavit, corpus contra evangelium tum apud Imperatorem, tum Archiepiscopum serio pro emigrandi licentia intercessit. Tandem anno 1731. media hyeme 800. emigrarunt, quibus successive plures se adjunxerant, quum vero *terminus* emigra-

tionis ipsis destinatus corpori evangelico arctus nimis videbatur, eo res devenit, ut aliqui Principes protestantici repressaliis cum suis subditis Catholicis uterentur ¹.

I. Incusant Archiepiscopum Salisburgensem Protestantes, eum motus hos salisburgicos typis divulgari, ac emigrantes qua cives seditiosos describi jussisse, qui Christum adorare recusant, proin ut tales, quibus pax religiosa & Westphalica nihil prodest.

§. 338. Cum jam in dies magis Protestantes salisburgenses premerentur, causam eorum præter corpus evangelicum etiam legatus Bataviæ, Rex Daniæ & Sueciæ, præprimis vero Rex Borussiae suam fecerant, Rex enim *Fridericus Wilhelmus* declaravit, se paratum esse emigrantes in suum territorium recipiendi, Ratisbonæ etiam *cassa emigrantium* erecta, atque ita Protestantes salisburgenses per varias imperii civitates, Hanoveranam, Bataviam, imo & quidam per Americam, plerique vero per Borussiam dispersi sunt.

§. 439. Anno 1732. etiam in præpositura Berchtolsgadensi occulti Protestantes innotuerant, quorum cum non meliora quam Salisburgensium fuerint fata, magna quoque copia emigravit, suamque sedem præcipue in Lithuania fixit. Emigrantes, qui successive in Borussiam ex provincia salisburgensi & berchtolsgadensi venerant, numerabantur 15500., & Regis opera factum, ut bona eorum in patria relicta venderentur, ex quorum venditione 50000. florenos adquisiverant (Hæc fusius legi possunt in *la historia completa de la emigracion por Gerardo Gotl. Focking*) ¹.

I. Ex viris litteratis & eruditione conspicuis, qui seculo præsentī relicta Romana ecclesia ad Protestantes transierant, notissimi sunt Hyacinthus de *Quiros* Gregorius *Rothfischer*, & Frid. Ambros. *Fidler*. Primus natione erat Hispanus, professione Dominicanus, doctor romanus, factus inter reformatos professor *Lausonii* in Helvetia, & mortuus anno 1756. Cœpit, sed non perfecit opus, quod ostendere conabatur, sacra & dogmata Catholicorum civitati esse noxia, quod quidem sæpius a Protestantibus nobis objectum fuit, nec objiceretur immerito, si cordatus Catholicus nesciret, superstitiones successive inventas partem religionis nostræ minime constituere. Rothfischerus natione Germanus, theologiæ professor in monasterio Benedictinorum S. Emerani Ratisbonæ acutissimus erat philosophus & theologus. Exprobrabant ei superiores monastici suam in philosophiam Wolfianam propensionem, historiam ecclesiasticam, cujus amantissimus erat, docere suos a superioribus prohibebatur. Vocatus professor philosophiæ Helmstadium mense Martio 1752. illuc advenit, anno vero 1755. ætatis suæ 34. obiit. Fidlerus Augustinianus erat Viennæ in Austria, relictis sacris romanis inter Protestantes factus professor theologia *Bucephaliæ*, & post Ducis Mechlenburgensis consiliarius consistorialis.

CAPUT SECUNDUM.

DE

FATIS INTERNIS.

§. 440. Mortuo Lutero Phil. Melancthon caput ecclesiæ protestantiæ factus est. Erat Melancthon pacis & tranquillitatis amans, ac prorsus etiam concordiam cum ecclesia romana instaurare pronus, quæ de causa nonnullis in rebus a Lutero dissensit¹. Non quidem eo vivente propensionem ad concordiam prorsus dissimulavit, at modeste tamen & caute proposuit, verum Lutero mortuo, quæ timide antea docuerat, multo liberius & clarius protulit, quod tandem effecerat, ut ecclesia Protestantium post Lutheri mortem multarum turbarum & disputationum scena fuerit.

1. Namque 1.) putabat, pacis causa multa concedi & fieri posse in ecclesia romana, quæ Lutherus nullo modo toleranda esse arbitrabatur, imo veterem ecclesiæ gubernationem, ipsamque romani Pontificis jurisdictionem retineri posse a Protestantibus non dubitavit, 2.) quasdam sententias Lutheri, verbi causa, *solum fidem justificare*, bona opera ad salutem non esse necessaria &c. paululum mitigari posse existimavit, 3.) Lutheri & Zwinglii dissidium circa realem corporis Christi in eucharistia præsentiam non tanti esse momenti censebat, sed satis concordiam consultum fore, si dogma de eucharistia ejusmodi verbis æquivocis exponeretur, ut ea utraque pars in suum sensum interpretari posset.

§. 441. Incidit dissidii interni in ecclesia protestantica initium anno 1548. propter constitutionem *interim*, Mauritius enim Saxonix Elector theologos suos (quorum princeps Melancthon erat) consultare jussit, num constitutio hæc recipienda sit? Melancthone duce hi deciderant, recipi eam posse quoad *adiaphora* seu indifferentia ad religionis essentiam haud spectantia. Jam porro inter hæc *adiaphora* Melancthon multa retulit, quæ Lutero ad religionis essentiam pertinere videbantur¹, inde vero gravissimum illud bellum, quod *Adiaphoristicum* nominatur, in ecclesia protestantica est exortum, & per plures annos protractum².

1. In exemplo: Melancthon inter *adiaphora* retulit dogma de justitia per solam fidem consequenda, necessitatem bonorum operum ad salutem, numerum sacramentorum, ceremonias plures ecclesiæ Romanæ, quæ Lutero superstitionis videbantur, dies quosdam festos, Pontificis imperium, aliaque.

2. Ex parte Melancthonis erant theologi Witembergenses & Lipsienses (qui Lu-

therani moderatores, seu etiam *Philippista* ab eorum duce Philippo Melancthone nominabantur,) antiquæ vero doctrinæ lutheranæ defensorum caput erat *Math. Flacius*, qui cum sociis suis, uti in prolegomenis dictum, *centurias Magdeburgenses* exaravit, & illius asseclis nomen Lutheranorum *rigidiorum* datum.

§. 442. Adiaphoristicum hoc certamen fœcunda mater erat litium aliarum, nam primum ob id lis exorta est cum *Georgio Majore* theologo Witembergensi de bonorum operum necessitate ad salutem. Consensit dudum Melancthon, & in consultatione illa de constitutione interim cum suis sociis professus est, salva veritate doceri posse, *opera bona ad salutem esse necessaria*, quod cum rigidioris Lutherani reprehenderent, *Georgius Major* singulari libro anno 1552. pro necessitate bonorum operum pugnavit. Hinc acris iterum inter rigidiores & molliores Lutheranos concertatio, in qua *Nic. Amsdorfus* partes rigidiorum secutus eo disputandi fervore prolapsus est, ut etiam defenderet, *bona opera perniciosam esse ad salutem*, per quam imprudentiam materia litis aucta est. Hæc disputatio per *formulam concordiæ* terminata.

§. 443. Hos inter motus *Jenæ* academia est aperta & erecta, quam scholam cum Lutherani rigidiores sedem genuinæ doctrinæ Lutheri esse voluerunt, tales doctores theologi in eam vocati sunt, qui tenaces erant doctrinæ Lutheri. Cumque hoc in genere nullus esse celebrior *Math. Flacio* Philippi Melancthonis & omnium Philippistarum adversario vehementissimo, is anno 1557. *Jenæ* professor theologiæ constitutus est. Hic autem non tantum veteres lites fovit, sed etiam novas concitavit, quas inter præcipuæ erant cum collega suo *Victore Strigelio*, unde lites *synergisticæ* natæ sunt.

- I. Invasit Strigelium Melancthonis discipulum & amicum, eo quod multa ex præscripto Melancthonis docuisset, quem tanto successu apud Ducem Saxonie ad-cusavit, ut jussu Principum duriori custodiæ traditus sit. Fuit autem concertatio Flacium inter & Strigelium de viribus hominis naturalibus ad bene agendum, qua in lite Flacius in tam deformem degeneravit sententiam, ut eum ipsi quoque ejus amici eam ob causam reprehenderint. Eo in colloquio anno 1560. *Vinariæ* habito Strigelius, qui vires hominis naturales ad bene operandum exaggerare videbatur, philosophiæ non imperitus, quo Flacium in angustias cogeret, ex eo quærebat, num peccatum originale, seu illa ad malum proclivitas ad *Substantiarum*, vel *accidentium* genus pertineret? Flacius imprudenter respondit ad *substantiarum*, atque deinde ad finem usque vitæ portentosam hanc sententiam, peccatum originis ipsam esse hominis substantiam tanto fervore tantaque pertinacia defendit, ut omnia commoda & honores quam errorem hunc dimittere mallet. Qui cum Strigelio vires libertatis nimis exaggerare videbantur, *Synergistæ* dicti sunt.

§. 444. *Andreas Osiander* in marchionatu Brandeburgico natus relicta propter constitutionem *interim* Norimberga in Borussia migrans sub Alberto Duce litem in ecclesia protestantica excitavit, negando nos justificari fide, sed eandem essentiali

justitia, qua Deus justus est. Impugnavit Melancthon ejusque collegæ hanc sententiam, impugnavit eam quoque Franc. *Stancar*us linguæ hebrææ Regiomontanus professor, at in oppositum incidit errorem; nam juxta Osiandrum Christus ut Deus tantum generis humani peccata expiavit, Stancarus contra divinam Christi naturam a redemptione & satisfactione exclusit, & munus redemptionis ad solam naturam humanam pertinere disputavit.

§. 445. Hæ lites vivente Melancthone exortæ sunt, neque ad eas terminandas a Protestantibus quid cum fructu suscipi poterat, mortuo vero anno 1560. Melancthone de iis componendis certius & securius agere cœperant. Hunc in finem *Augustus* Elector Saxonix & Jo. *Guilielmus* Dux Vinariensis anno 1568. præstantiores utriusque partis theologos convenire jussit Altenburgi, ut controversiæ amicabiliter componi possent; verum æstus disputantium & aliæ rationes impedimento erant, quo minus fructuosum hoc esset *colloquium*, aliam igitur rationem restituendæ concordix inire placuit. Nempe utilissimum videbatur, *formulam* quamdam seu libellum a theologis confici, in quo omnes istæ lites dirimerentur, eandemque formulam, postquam ab omnibus Principibus & cœtibus Lutheranis esset probata libris *symbolicis* ecclesiæ protestantiæ adjici!

I. Magno huic & difficili negotio autoritate Ducis Witembergensis admotus est *Jacobus Andreæ* theologus Tübingensis suo tempore longe celeberrimus, hinc varia per Germaniam itinera obivit, ac cum aularum ministris theologisque de formula ista prudenter adornanda, ut omnium suffragia sperare posset, consultavit.

§. 446. Maturare hanc concordiam per id voluerunt *Gasparrus Peucerus* Melancthonis gener, medicus & professor physices Witembergensis, ceterique tam Witembergenses ac Lipsienses theologi Melancthonis discipuli (freti amicitia virorum primi ordinis in aula Saxonix, præcipue vero *Georgii Cracovii* cancellarii Dresdensis) quod abrogato Lutheri de reali corporis Christi in eucharistia præsentia dogmate in ejus locum calvinianam de S. cœna sententiam ab anno 1570. substituere per varias clandestinas artes tentaverint. Hunc in finem anno 1571. libro germanico, quem *stereoma* nominarunt, aliisque deinde scriptis dissensum suum in dogmate de eucharistia & persona Christi aperte testati sunt, atque ut facilius optata exequerentur, novum catechismum dogmati calviniano faventem, quem *Pezelius* composuit, in scholas introduxerunt. Motibus hinc in ecclesia protestantica & disputationibus exortis *Augustus* Saxonix Elector theologos suos Dresdæ convenire an. 1571, at-

que sententiam suam de eucharistia profiteri jussit. Fecerant hoc illi, verum subdole: domum reversi consilium quod cœperant, studiosè persecuti sunt docendo, scribendo, aliisque modis vetus Saxonum de eucharistia dogma extinguere conantes. Quam rem cum plene Augustus Elector plurimis testibus cognovisset, anno 1574. *Torgæ* celebri conventu indicto alios ex his occultis Calvinistis in custodiam tradidit, aut in exilium misit, alios sententiam mutare coegit¹. Socii Peuceri a Protestantibus dicuntur *Crypto-calvinistæ* (id est calvinistæ *occulti* a *Κρυπτός. occultus*).

1. In neminem acrius animadvertit, quam in Peucerum, cujus primæ hac in re partes erant. Is enim diuturno & duro carcere ad ann. usque 1585. detentus fuit, quo precibus Anhaltini Principis, cujus filiam Augustus duxerat, liberatus Servestam migravit.

§. 447. Disturbatus *Crypto-calvinistarum* consiliis Augustus Princeps Elector, quique cum eo senserant, negotium formulæ concordiæ acrius & diligentius promoverant. Post varias igitur consultationes anno 1576. Jac. Andræ potissimum in conventu multorum theologorum *Torgæ* ab Augusto convocato libellum composuit ad pacandam ecclesiam protestanticam adcomodatum, qui a loco *liber Torgensis* vulgo nominatus est. Eo libello a plerisque theologis Lutheranis ponderato & illustrato *Bergæ*, quod vetus est juxta Magdeburgum ordinis Benedictini collegium a delectis quibusdam theologis res iterum in deliberationem vocata, omnibusque consideratis, quæ varie a variis monita erant, formula concordiæ notissima est perfecta¹.

1. Adjutores habuit Jacobus Andræ *Bergæ* præcipuos *Mart. Chemnitium*, & *Nic. Selneuerum* theologos inter Lutheranos maximi nominis.

§. 448. Controversia seculo XVII. in ecclesia Protestantium exortæ haud incommode in *maiores* & *minores* dividi possunt, quarum illæ totam concernebant ecclesiam protestanticam, non item hæ. In minoribus primo occurrit illa, quæ *Tübingenses* & *Giessenses* theologos ab anno 1616. disjunxit. Quærebatur maxime de vera indole & ratione status illius, quem *exinanitionis* vulgo nominare solent. Consenserant disputantes, Christum hominem divinas proprietates per *unionem hypostaticam* acceptas in statu etiam exinanitionis possedisse, dubitabant vero, utrum in eo statu usu harum proprietatum se abdicaverit? an vero usum earundem oculis hominum subduxerit? Hoc *Tübingenses*, illud *Giessenses* propugnarunt¹.

r, Accessit ad primariam hanc quæſtionem alia ſubtilis magis quam utilis, nimirum de Dei omnipreſentia, id eſt, de modo, quo Deus rebus creatis præſens eſt.

§. 449. *Martinus Seidelius* Ohlaviensis-Sileſius ſub exitum ſeculi XVII. ſectam in Polonia & vicinis regionibus quæſivit quidem, ſed non invenit. Exiſtimavit nimirum homo hic audax, Meſſiam quidem a Deo populo judaico promiſſum fuiſſe, illum vero nondum veniſſe, nec unquam venturum eſſe, quia Judæorum populus peccatis ſuis indignum ſe tanto vindice reddidiſſet: Chriſtum igitur male pro Meſſia haberi, ejuſque officiū unice contineri in uberiori declaratione & explicatione juris naturalis, quod culpa hominum valde obſcuratum eſt. Huic igitur legi naturali a Chriſto declaratae qui obedit, eum omnia religionis a Deo præſcriptæ officia implere. His portentis quo præſidium & ſpeciem veritatis compararet, omnis novi teſtamenti libros rejecit. Pauci, quibus vera eſſe quæ docuerat, perſuaſi dicti ſunt *Semi-judei*, quia cum iis conſenſerant, Meſſiam nondum veniſſe, & in eo diſcreparunt, illum nunquam venturum.

r. Habebant Lutherani hoc ſeculo quosdam in ſua eccleſia, qui ſe prophetas a Deo excitatos, & futura prædicendi facultate præditos gloriati ſunt. Exiſterant hi illis præſertim temporibus, quibus Auſtriaci cum Germanis, Suecis & Gallis de principatu dimicarunt: uſu ſcilicet diuturno compertum eſt, nunquam majorem copiam Prophetarum excitari, quam cum magnæ rerum conversiones imminere videntur, aut repentinæ calamitates naſcuntur. Notiorem ex hiſ ſunt *Nicol. Drabicius*, *Chriſtoph. Rotteſus*, *Joach. Grenlich*, *Georg. Reichardus*, *Eva Maria Frollich*, *Anna Wotterſia*, cum aliis quibusdam, nullus tamen horum inſignium turbarum cauſa exitit, & ipſe rerum eventus brevi eorum oracula auctoritate omni exiit.

§. 450. Controverſiæ majores duæ ſunt, quæ maximam partem ſeculi XVII. abſumunt: *ſyncretiſtica*, quæ & a loco, unde profecta *Helmſtadienſes*, & ab eo, qui primas in illis partes egit, *Calixtina* vocantur, & *Pietica*, quas *Halenſes* aliqui ab academiâ, cum qua geſtæ ſunt, adpellant. Caput omnium, quæ tam odioſe Calixto a Lutheraniſ quibusdam exprobatæ ſunt, ſtudioſum ejuſ erat, tres nobiliores in Europa Chriſtianorum eccleſias catholicam, proteſtanticam, & reformatam in unum corpus cogendi. Iſtam vero quam meditabatur concordiam, ut perſuaderet, duo ipſi ſumere neceſſe erat: primum fundamenta religionis chriſtianæ, ſeu illa principia generalia, ex quibus reliquæ manant veritates, in omnibus tribus Chriſtianorum familiſ ſalvas & incolumes eſſe, hæc autem fundamenta ajebat contineri in *ſymbolo apoſtolorum*, alterum, quæ unanimi conſenſu Patrum primorum quinque ſeculorum nituntur, ea æque vera eſſe, ac ſi in ipſa ſacra ſcriptura legerentur.

I. Negat tamen *Moshemius*, Calixto mentem fuisse in unum corpus has tres ecclesias cogendi, sed solummodo eum studisse a mutuis odiis eas ad amorem & tolerantiam revocandi.

§. 451. Certamina syncretistica exceperunt & simul extinxerunt controversiæ *pietisticae*. Excitavit primus hos motus *Jacobus Spenerus*, dum privatos instituit Francofurti conventus populi ad sanctimoniam cohortandi & formandi causa, & singulari deinceps libello exponeret *pia sua desideria*, ut ipse vocavit, seu morbos Ecclesiæ lutheranæ & remedia eorum. In duplicem vero classem hi pietatis restauratores se diviserant: alii sic ei succurrere voluerunt, ut integram simul religionem lutheranam libris symbolicis comprehensam tum disciplinam & gubernationis formam servarent, alii vero florere pietatem nullo modo posse judicabant, nisi & recepta dogmata immutarentur, & nova disciplina induceretur.

I. Materia harum litium multiplex erat. Nimirum qui pietati promovendæ studuerant, in ea primum erant sententia, nihil magis ejus incremento obsistere, quam illos ipsos, quibus pietatis cura credita est, doctores nimirum & sacrarum ministros, ex quo jam duo deduxerant, corolaria: primo scholas theologicas emendandas esse, mixturam nimirum theologiæ cum philosophia aliisque profanis eruditionibus tollendam & simplicem ex sola sacra scriptura religionis christianæ notitiam instillandam. De hac sententia cum nonnulli eorum non satis determinate disputarent, oborta multis est suspicio, philosophiam & reliquas litteras prorsus ab his pietatis patronis contemni, theologiam vero in rudi quadam & vaga de moribus officiisque declamandi facultate collocari. Hinc lites illæ de pretio philosophiæ & scientiarum profanarum in re sacra, de dignitate & utilitate theologiæ, qua *systematica* dicitur, 2.) sollicite elaborandum esse præceperant, ut futuri religionis ministri viva pietatis exempla fierent, unde scitum illud manavit: *nemo pietatis magister & dux salutis esse aliis potest, nisi prius ipse Deo sit amicus*. Per hoc dogma multi verbi divini virtuti, quæ hominum vitii infirmari nequit, derogari, tum ad Donatistarum errores viam sterni putabant. quocirco longæ quæstiones agitari cœperunt, num scientia rerum divinarum, quæ est in homine improbo dici *theologia* queat? quatenus impii doctoris munus salutare & efficax sit? num illuminatio in hominem cadat malum & a Deo aversum? & similes.

§. 452. Idem pietatis collapsæ restauratores, quo citius innotatam pravitatem fortius oppugnarent, necessarium duxerant, ut usitata quædam formulæ, quæ hominum libidini & concupiscentiæ favere videbantur, ex libris symbolicis tollantur, cujusmodi sunt: bona opera non esse ad salutem necessaria, hominem per solam fidem justificari, perfectionem, quam lex divina postulat, neminem in hac vita assequi posse. Optabant quoque Pietistæ, ut præter publicos ad Deum colendum conventus, privati etiam frequenter precum & aliarum piarum exercitationum causa agerentur, quos *pietatis collegia* vocabant. Pariter ut actiones quædam, quæ de se quidem non sunt prohibitiæ, attamen occasio vitiorum esse possunt, ex innocentium in se, seu indifferentium actionum classe eximerentur, & in

malis ſeu prohibitis ponerentur, uti verbi cauſa, ſaltationes, miſi, joci, ludi, fabulæ ſceniçæ &c. '.

1. Nimis vero rigidam multi cenſebant hanc eſſe vitæ diſciplinam, unde illa veterum ſcholarum dſmicitio in medium reducebatur, utrum dentur actiones indifferentes de ſe nec bonæ nec malæ. Maximum vero ſuorum odium Pietiſtis illud acceſſebat, quod non tantum regnum in terris Chriſti millenarium, & univerſalem Judæorum converſionem expectaverint, ſed etiam adfirmare auſi ſint, eccleſiam proteſtanticam adeo eſſe corruptam, ut nova indigeat reformatione, omneſque libri eorum ſymbolici abrogari debeant.

§. 453. Controverſiæ ſeculo XVIII. inter Proteſtantes exortæ denuo in *majores* & *minores* dividi poſſunt. Prioris generis duæ ſunt, de philoſophia nimirum *Wolfii*, & *Apocataſtaſi*, ſeu æternitate pœnarum infernalium. Philoſophia Wolfiana non paucos inventi adverſarios, cum theologi quidam putaverint, per eam fundamenta religionis concuti: incuſabant nimirum Wolfium 1.) quod principio rationis ſufficientis, quod pro veritatum contingentium principio poſuit, evertatur liberum arbitrium, 2.) eandem libertatem everti per harmoniam præſtabilitam ', 3.) per mundum optimum, quem Wolfius defenderat cum *Leibnizio* ², Deum poni authorem peccati, 4.) eum varia argumenta ad Dei exiſtentiam demonſtrandam impugnaffe, & ſarcaſtice traduxiſſe, nec definitiones perfectionum divinarum conformiter ad mentem ſcripturæ dediſſe, 5.) ejus theoremata & demonſtrationes de fato, mundi-que æternitate ſuſpectas eſſe, 6.) pernicioſa principia in morali ſua tradiſſe. Ad extremum progreſſi quidam adeo inepti erant, ut non dubitaverint aſſerere, Wolfianam metaphyſicam ad atheiſmum viam aperire.

1. *Systema harmoniæ præſtabilitæ*, quod ad explicandum commercium animam inter & corpus adhibuit, hiſ nititur principiis: 1.) quoties in organiſ ſenſoriis & corporis membris contingit mutatio, toties anima vi ſibi congenita ſine corporis adminiculo perceptionem producit, idque ita, ut quæ producitur perceptio, ex aliis antecedentibus perceptionibus ſerie nexuque continuo reſultet, 2.) motus corporis nec ab anima, nec a Deo producitur, ſed oriuntur ex ſtructure & vi motrice corporis, ac motibus præcedentibus, 3.) quod autem tum in motibus, tum in ſenſionibus tam arctus animam inter & corpus conſenſus adſit, id a quadam Dei præordinatione, ac ſapientii præſtabilitiõne derivandum eſſe.

2. Ut intelligas, a quibus primordiis ducta ſit controverſia de *mundo optimo*, breviffime rem, ut geſta eſt enarrare juvat. Leibnitius impeditam illam ac difficilem quæſtionem de origine mali *enodatiſ* expoſiturus, & *Bailium*, qui contortis quibusdam & minutis concluſionculis effici voluit, originem mali ad Deum quendam malum eſſe referendam, confutaturus ſuam de mundo optimo opinionem in lucem protulit, malumque propterea, quod hic mundus, in quo inſit malum, ſit optimus, ab eo negabat ſejungi poſſe, ut adeo videas, quæſtionis de mundo optimo ſtirpem quæri debere in altera quæſtione de *origine mali*. Petrus *Bailius* in explicanda mali origine tot tantæque difficultates occurrere putavit, ut vix expediri eas poſſe cõderet. Rationem, ac revelationem adverſis velut frontibus inter ſe pugnare putabat, atque ob

intestinam quamdam discordiam inter utramque reperiri quod vel ex eo lūcide adparere ajebat, quia ratio talia adfert dubia contra ea, quæ de peccato originis in sacra scriptura præcipiuntur, ut ex iis se expediendi nulla datur via, rationem vero negabat perspicere, quomodo fieri possit, ut Deus sit bonus, sapiens, & sine macula, si condit hominem mox peccaturum, si maiorum plenus sit mundus. Leibnitius in eo omnes ingenii nervos intenderat, ut Bailii nodos dissolveret. Borussorum Regina *Sophia Carolina* Leibnitium identidem rogavit, ut scrupulos, quos Baillanorum scriptorum lectione sibi senserat injectos, eximeret, Bailliumque confutaret. Leibnitius ergo Reginae obsecutus precibus in lucem protulit sermone gallico meditationes illas, quæ *Theodicæ* nomen præseferunt. In hoc libro novam Baillanas difficultates solvendi inquit rationem, qua Dei bonitatem vindicari optime, malique originem planissime posse explicari vir eruditissimus est arbitratus. De *Theodicæ* Leibnitianæ argumento sic habeto: *Deus est intelligentissimus, sapientissimus, sanctissimus, atque adeo non potuit non eligere id, quod est optimum, sive quod est melius. Cum ergo Deus hunc potissimum mundum præ pluribus aliis elegerit, omnesque omnino, qui existere poterant, mundos ab omni æternitate distinctissime perspexerit, consequens est, ut hic mundus, quem Deus ceteris prætulit, & in quo malum futurum accuratissime prævidit, sit optimus.*

§. 454. Primus, qui se Wolfianæ philosophiæ opposuit, erat *Dan. Strahlerus*, vir quoad doctrinam Wolfio longe inferior, hic tamen levis armaturæ miles jussu Regis ex arena descendere coactus. Anno vero 1723. facultas theologica Halensis Regi *Fridrico Wilhelmo* animadversiones *Langii* in metaphysicam Wolfianam exhibuit, simulque supplicavit, ne liceret Wolfio in collegiis philosophicis versari. Constantes & repetitæ querelæ theologorum Halensium Regem tandem permoverant, ut severo edicto Wolfium intra 24. horas Halla, & intra trium dierum spatium territorio regio emigrare jusserit. Venit ergo philosophus exul Casselium, ubi summis honoribus exceptus, & primo professor Marpurgensis, dein Hesso-Casselanus consiliarius aulicus designatus est.

§. 455. At scena mox mutata; nam Rex doctrinam Wolfii denuo viris doctis examinandam commisit, quod negotium impostum *Reinbeckio*, *Noltenio*, & *Jablonskio*. Horum judicio Wolfius absolutus, & a Rege ipso anno 1733. & 1739. Hallam ut rediret invitatus est, verum vocationem hanc sequi formidabat, insidias sub ea latere metuens. Tandem anno 1740. a Rege Borussiae *Fridrico II.* revocatus est, qui illum vice - cancellarium academici Hallensis, consiliarium a secretis, professorem matheseos, juris naturalis ac gentium, & anno 1743. universitatis cancellarium, Elector vero Baviariæ vacante imperio, qua imperii vicarius liberum S. R. I. Baronem creavit. Obiit vir magnus plenus in rempublicam litterariam meritis anno 1754.

§. 456. Post hanc controversiam gravitate sua se distinguit altera de *Apocatastasi*. Nam pridem inter theologos quidam inventi sunt, qui putabant, bonitatem Dei cum æternitate poenarum

componi non poſſe, inde docuerant, damnatos & dæmoneſ longa annorum ſerie elapſa ad amicitiam Dei redituroſ. Hæc tanta fiducia quidam adfirmarunt, ut annorum etiam numerum determinandum ſibi ſumpſerint, per quos miſer damnatorum ſtatus ad huc durabit. Hujus rei ænigma quærebant in annis remiſſionis veteriſ teſtamenti. Elapſi ſex millibus annorum ajebant ſecuturum annum remiſſionis, hinc elapſi ſeptem remiſſionis annis omneſ dæmoneſ & damnatoſ ab inferno liberandoſ eſſe '.

I. Primam huic controverſiæ anſam dedit uxor paſtoris *Peterſen*, qui uxoriſ ſuæ librum (ſuppreſſo tamen ejuſ nomine) cum titulo: *æternum evangelium univerſaliſ apocataſtaſeos omnium creaturaruſ* anno 1699. evulgavit, quam doctrinam a quadam *Joanna Leade* mutuavit. Cum vero multi huic operi contradixerint, eo quod doctrina in eo contenta repugnet illorum libris ſymbolicis, *Peterſen* uxorem ſuam defendere ſuſcepit vaſto opere, quod inſcripſit *mysterium apocataſtaſeos*, nec aſſecleæ ei defuerunt. Idem *Peterſen* regnum Chriſti millenarium in terris cum Chiliaſtiſ expectavit.

§. 457. Ad controverſiaſ minoreſ pertinet liſ de natura matrimonii, & de ſtatu animæ poſt hanc vitam. Jo. Sam. Strykiuſ matrimonium rem mere civilem eſſe contenderat, omniaque quæ theologi Proteſtanteſ de matrimonio docent, reliquiaſ eſſe religioniſ pontificiæ. Aliuſ jurisconſultuſ *Dantiſci* propugnavit, polygamiã lege divina poſitiva non eſſe vetitam. Etiam de impedimento affinitatiſ, de valore matrimonii cum ſore defunctæ uxoriſ inito diſputabatur (in Boruſſia tamen liſe hæc pridem ceſſarunt, ex quo Rex *Fridericuſ* II. impedimenta adfinitatiſ ſuſtulit.) De ſtatu animæ mota eſt quæſtio, an illiuſ immortalitaſ ex ſola ratione naturali demonſtrari queat? *Majeruſ* negabat, eam ſemota revelatione evinci poſſe, & ita clasicum cecinit, ut ingeſ argumentorum copia ad eam demonſtrandam ſit inventa. Ex appetitu infinito multi ſua argumenta deduxerant, quæ tamen *Moſhemiuſ* in ſua morali ut infirma impugnavit.

MEMBRUM III.

HISTORIA ECCLESIAE REFORMATÆ.

CAPUT PRIMUM

DE

FATIS EXTERNIS.

§. 458. Ecclesia, quæ ipsa *reformata*, aut *evangelico-reformata* vocari vult, olim ab adversariis *zwingliana*, aut vero *calviniana* dicta fuit, nunc a multis *calviniano-reformata* adpellatur. Primus ejus conditor erat *Udalricus Zwinglius*, qui in variis punctis, præcipue vero de præsentia corporis Christi secus ac Lutherus senserat. In Helvetia omnes illi, qui se a romana ecclesia separarunt, Zwinglii placita sunt amplexi, ita paulatim prima illa ecclesia reformata, quæ Zwinglium parentem colit, mediocris tamen, nec late patens coaluit¹.

1. Vestigia Zwinglii in sententia de eucharistia *Jo. Ecolampadius* Basileensis theologus pressit. Utrumque Lutherus ejusque asseclæ vehementer oppugnarunt, at Zwinglius cum vix novam ecclesiam suam composuisset, in prælio Tigurino cum Helvetiis Catholicis religionis defensoribus occubuit, in quod quidem bellum, ut ajunt, non pugnandi causa, sed milites exhortandi & consolandi, armatus licet more gentis suæ, profectus erat.

§. 459. Post mortem Zwinglii quidam concordiaæ amantes, maxime *Martinus Bucerus* omnem adhibuerunt conatum utriusque partis tam Lutheri, tam Zwinglii de eucharistia sententiam æquivocis verbis & expressionibus involvere, & qualemcunque concordiam sancire. In Helvetia ex his Buceri consiliis motus quidam sunt consecuti, alii enim Zwinglii sententiam dimittere noluerunt, alii vero Buceri temperatas formulas sunt amplexi.

§. 460. Mors Lutheri ad pacem inter Protestantés & Zwinglianos expectandam animos iterum erexit; nam Melancthon cum amicis & discipulis tam cupide eos sociari exoptavit, ut ne simula-

tam quidem concordiam fugeret, & ejus obtinendæ causa in varias se formas verteret. Ex altera parte Jo. Calvinus Noviodunensis Gallus, amicus Melancthonis duram Zwinglii sententiam temperavit, atque ab Helvetis Tigurinis maxime, quos inter summa valuit autoritate, impetrare studuit, ut sibi adsentirent, sed irritum Melancthonis tum Calvini erant conatus concordiam restituendi ¹.

1. Melancthon siquidem non tantum sibi fisus est, ut hoc negotium sperte tentaret, Calvinus vero etsi circa eucharistiam consensum perficere studuerit, novam docere cœpit sententiam, quæ graviore excitavit lites. Adfirmavit nimirum Calvinus, Deum quosdam ante prævisa demerita ad interitum prædestinare, quæ sententia plus adhuc divisit Protestantes a Zwinglianis, quam dissensio de eucharistia.

§. 461. Hæc de causis, quæ reformatos a Lutheranis sejunxerant. Fata ipsa ecclesiæ reformatæ quod adinet, considerari debet tempus, quo Zwinglius cœtum a Romana ecclesia separatam construere cœpit, ad illud usque, quo Calvinus Genève concessit, & summam inter reformatos autoritatem est nactus. Priori temporis spatio non late patebat ecclesia, quæ reformatæ sibi nomen postea exemplo vicinorum Gallorum, qui se hoc vocabulo a Catholicis distinguebant, sumpsit, & unius ferme Helvetiæ finibus continebatur, atque hos inter exiguos fines forte constitisset ecclesia Zwinglii studio collecta, nisi Calvinus ortus fuisset.

§. 462. Prima hac reformatæ ecclesiæ ætate nihil eam & protestanticam ecclesiam dissociavit, quam controversia de reali Christi præsentia in eucharistia, ex qua nata est altera de *persona Christi* ¹, quam suam tamen tota ecclesia lutherana haud fecit. In dogmate vero de eucharistia Helveti hoc temporis intervallo Zwinglii sententiam in universum sequebantur, quæ a Calvini distat opinione ².

1. Suevorum enim theologi cum Helvetis disputantes, cum ex dogmate de *communicatione idiomatum* arguerent, *omnipræsentiam* naturæ humanæ Christi fuisse communicatum, indeque realem ejus præsentiam in eucharistia deducere negabant Helveti idiomatum communicationem, qua quidem ex re difficillima iis illa de idiomatum communicatione & ubi-quitate est orta.

2. Sic enim censebat Zwinglius, panem & vinum representare tantum corpus & sanguinem Christi, seu signa esse beneficiorum per mortem ejus humano generi partorum, nullum igitur ex sacra cœna fructum alium referre Christianos, quam recordationem meritorum Christi, seu ut dicere solebant sententiæ hujus patroni, *nihil esse in sacra cœna, quem memoriam Christi*. Multis testimoniiis hanc veram esse Zwinglii de eucharistia sententiam demonstratur *Musei Helvetici Tom. I. pag. 485. seq.* & Zwinglius ipse in lib. de bapt. Tomo 2. op. pag. 85. ait: *cœna dominica non aliud, quam commemorationis nomen meretur*. Hoc de eucharistia dogma Mart. Bucerus pacis studio corrigere nitentur, quo lutherano dogmati similis, imo cognatum videretur, sed re-

centior erat memoria Zwinglii, quam ut Helvetos ab hac abducere possit sententia.

§. 463. Nova plane rerum facies nata est in ecclesia reformata, quum Jo. Calvinus Genevam rediisset, unde antea anno 1541. pulsus fuit. Factus erat tum ecclesiæ Genevensis antistes, tum etiam in republica summam auctoritatem adeptus est. Primum igitur scriptis epistolis, aliisque rebus effecit, ut ex Gallia, Italia, aliisque regionibus copiosi homines Genevam migrarent, & ibi domicilium figerent, plurimi quoque Calvinum videndi & audiendi causa illuc profecti sunt. Deinde senatui Genevensi auctor erat, ut anno 1550. academiam Genevæ conderet, in qua & ipse & collega ejus *Theod. Beza* docuit, nova hæc academia tantum brevi tempore gloriæ est nacta, ut ad eam certatim ex Anglia, Scotia, Gallia, Italia, Germania juvenes confluerent, per quos discipulos Calvinus ecclesiam reformatam ubique amplificavit.

§. 464. Doctrinam autem a Zwinglio traditam Calvinus tribus potissimum in rebus mutavit: 1.) circa formam sacræ gubernationis ¹, 2.) circa eucharistiam ², & 3.) in doctrina de prædestinatione (§. 459. 1.). Horum trium quod primum est, non omnibus reformatis ecclesiis, non Germanis, non Anglis, ne ipsis quidem Helvetis nec Calvinus, nec discipuli ejus persuadere poterant, persuasit tamen Gallis, Batavis, Scotis aliisque. Helveti formam gubernationis semel sub Zwinglio constitutam labefactari nullo modo passi sunt, de binis reliquis satis diu in ipso Helvetia acerrime est disputatum, constantia tamen & auctoritate Calvini post gravissimas altercationes evenit, ut concordia inter eum & Helvetos primum de eucharistia anno 1549., & postea anno 1554. etiam de prædestinatione sanciretur.

1. Zwinglius magistratui plenum & absolutum jus circa sacra tribuerat, eidemque sacrorum ministros prorsus subjecerat, at Calvinus jus magistratum in res religionis angustis circumscripsit finibus, atque ecclesiam sui juris esse, se ipsam per collegia presbyterorum & synodos ecclesiæ catholicæ more regere debere adseveravit, tutella tamen & externa cura magistratui relicta. Paucis illam gubernationis sacræ formam Genevæ introduxit, & in universam ecclesiam reformatam, introducere studuit, quæ *presbyteriana* dicitur, quia episcopos & gradus hierarchicos non habet, sed omnes ministros religionis pares inter se jure divino esse debere statuit.

2. Cum Zwinglius *symbolicam* tantum corporis & sanguinis Christi præsentiam concessisset, & nullum alium ex perceptione eucharistiæ fructum permisisset, quam recordationem mortis Christi & beneficiorum illa morte partorum, Calvinus *spiritualem* quodammodo præsentiam fassus est, atque ex eucharistiæ perceptione justos gratiæ incrementum capere statuit. Dein ex Zwinglii opinione peccatoribus æque ac justis cœnæ sacræ participes fieri, Calvino auctore autem non nisi justis ad eucharistiam accedere licuit.

§. 465. Qui primi ex Gallis ecclesiam catholicam deseruere,

Lutherani vulgo a ſcriptoribus illorum temporum nominantur, ex quo conficiunt nonnulli, omnes Protestantibus deditos, & ab Helvetiſ, ſeu reformatiſ alienoſ fuiſſe. At vicinitas Genevæ, Lauſannæ, aliarumque urbium, quæ calvinianam doctrinam adoptarunt, & indefeſſum Calvini ac Bezae ſtudium tantum potuerunt, ut omneſ dimidia ſeculi XVI. parte nondum elapſa Genevenſium ſe ſocioſ profiterentur, qui a Romana eccleſia defecerant. Hi Galliae Calviniſtae dicebantur *Hugonotti* ¹, & gravibuſ tempeſtatiſ jactati fuere ².

1. Nomen hoc traxerant a voce foederis helvetici, quo ſe invicem, id eſt foederatoſ nuncupant, male a Gallis pronunciata, hinc enim formata eſt vox gallica *Hugnot*: quaſi *Eignot*, & reformatiſ tributa, quod ad novam religionem ſtabiliendam eſſet confederati (ita Nat. Alex.) quamquam de huius vocis origine alia proferant.

2. Huc pertinet celebris illa hiſtoria, quam Galli *Maſſacre de S. Barthlemi* vocant. Cum enim *Henricuſ* Rex Navarrae in uxorem duxiſſet *Margaritham* Caroli IX. ſororem, ad haſ nuptiaſ invitati ſunt omneſ Galliae nobileſ Calvino addicti. Conſpiratione autem contra eoſ facta in feſto S. Bartholomaei, quod cecidit in 24. Auguſti, anno 1572. ſigno campana dato a ſicariis eum in finem deſtinatiſ omneſ ſunt occiſi. Ad centum millia Hugonottorum illa die periſſe, tantumque ſanguiniſ fuſum fuiſſe narratur, ut flumina cadaveribuſ impleta, ſanguine atrata ſint, ut adcolis etiam longiuſ diſſitiſ uſuſ aquae ad potum aliaſque reſ neceſſariaſ praepedituſ fuerit. *Thuanuſ* ſupremi ſenatuſ, ſeu parliamenti Pariſienſiſ praes, dum hanc hiſtoriam narrat illoſ Statii Papiniani verſuſ ex Theb. lib. 2. adcommodavit:

Excidat illa dieſ ævo, nec poſtera credant
 ſecula: noſ certe taceamuſ, & obruta multa
 Nocte tegi propriae patiamur crimina gentiſ.

Gregoriuſ XIII. vero, narrante eodem Thuanuſ L. 53. & *Strada* Dec. I. L. 7. pag. 441. confirmante, certior factuſ a Rege Carolo IX. traegediae feliciter peractae ſtatim cum cardinalibuſ ad B. Marci conſeſſit, & Deo ritu ſolemnit gratiaſ egit. jubilaum toti orbi Chriſtiano publicavit, & publicae laetitiae ſignum tormentorum diſpoſitione dedit.

§. 466. Poſt hoſ contra Calviniſtaſ in Gallia motuſ ſub Rege *Henrico IV.*, qui relictis reformatiſ ad ſacra Catholicorum rediit, bellum civile excitavit, quod ut ſedaret *Henricuſ*, celeberrimo illo edicto Nanneti anno 1598. lato iis religioniſ ſuae exercitium permiſit. Inde autem factum, ut a tempore *Henrici* eccleſia reformatata in Gallia repraeſentare coepit civitatem quamdam, ſeu republicam in republica magniſ iuribuſ & privilegiis munitam, quae cum alia ſecuritatiſ ſuae cauſa oppida & caſtra, tum urbem munitiſſimam *Rupella* (*La Rochela*) poſſedit, ſuiſque praesidiis cuſtodivit.

§. 467. Verum haec reformatorum quaſi republica motibuſ & bellis civilibuſ exortis partibuſ eorum ſe junxit, qui regi repugnabant, Batavorum quoque, & Anglorum foedera aperte nimis

appetebat, aliaque suscepit paci publicæ & supremæ Regis auctoritati adversa. Hinc ab anno 1621. bella quædam Rex *Ludovicus XIII.* cum reformatis gessit, summisque rerum gallicarum administer *Richelius* cardinalis Galliam non antea tutam & tranquillam fore putavit, quam reformatorum respublica disturbetur, tum castris juribusque suis spoliatur. Itaque anno 1628. post longam difficillimamque obsidionem urbem Rupellam maximum reformatorum propugnaculum expugnavit, & in Regis ditionem redegit, qua urbe capta actum erat de reformatorum republica.

§. 468. Conqueruntur reformati, aulam gallicam non fuisse contentam destructa illa reipublicæ specie, sed ipsam etiam illorum ecclesiam & religionem contra fidem a Regibus in edicto Nannetensi & aliis datam destruxisse. Præcipue autem ea de causa conquesti sunt, quod non tantum promissis & blanditiis eos ad ecclesiam Romanam reducere studuerint Catholici, sed etiam cum leniora hæc consilia frustrata esse intellexissent, variis interpretationibus & edictis edictum Nannetense restrinxerint, & labefecerint. Sed quidquid de his querelis sit, istud constat, Regem *Ludovicum XIV.* eo a Catholicis permotum fuisse, ut anno 1685. edictum Nannetense abrogaverit ¹.

1. Falso enim Regi Catholici persuaserant, edictum Nannetense supervacaneum esse, eo quod plerique subditorum reformatorum ad ecclesiam Romanam redierint, legitur enim in constitutione regia, qua edictum Nannetense sublatum est: *illud per se ipsum cessare*, eo quod maxima pars subditorum reformatorum ad ecclesiam Romanam redierit. At ingens ex revocatione edicti hujus respublica Gallorum cœpit detrimentum, innumerabilis enim multitudo solum patrium migravit, & in variis Europæ partibus domicilium quesivit, ceteri, qui vigilantia Catholicorum fuga sibi consulere impediti fuerant, per milites cogebantur religionem catholicam saltem ore (intellectus enim per vim externam cogi nequit) profiteri.

§. 469. Sublato edicto Nannetensi omnia reformatorum templa diruta, eorum doctores & pastores pulsati, ceteri ad professionem religionis catholicæ adacti ita quidem, ut conventus sacrorum causa agere sub poena triremium, & pastoribus exercitium muneris sui sub poena laquei prohibitum fuerit. Interim reformati nihilominus clandestinos egerant conventus, quod cum a Catholicis detectum fuisset, milites aut satellites missi, qui in conventibus congregatos cingerent, & carceri manciparent. Viri ad triremes & foeminae ad carceres damnabantur. Reformati inde in desperationem acti arma contra Regem arripuerant, unde notum illud bellum *Camisardorum* exortum est, quam ob causam Regem magis exacerbarunt, & majores sibi pararunt calamitates. Verum Hugonotti his calamitatibus non tantum non fracti, sed potius audaciores facti, dum antea clande-

ſtinos tantum & nocturnos egisset conventus, jam non verebantur in publicum prorumpere, & palam etiam convenire ².

1. *Aſi llaman los Católicos en el Languedoc á los habitantes de Sevenes que tomaron las armas contra el Rey, y trae su origen esta denominacion de la palabra camisse, que significa la camisa; por quanto los camissaros ó descamisados eran gentes pobres y miserables.* (Hubner, Lexicon).

2. Factum id anno 1743, qui propterea novam in historia reformatorum Galliae facit epocham. Ratio autem praecipua, ob quam publicos agere coeperit conventus, ut saltem ipsi contendunt, haec est, quia gravium criminum in clandestinis suis conventibus patratorum a Catholicis incusabantur.

§. 470. Nova exorta est procella, cum praeses Occitaniae (*Intendente del Languedoc*) anno 1752. omnia matrimonia coram pastoribus a Catholicis celebrata a presbyteris Catholicis ratificanda esse jusserit, hoc enim mandato perterriti ingenti numero sibi fuga consuluerunt. Rex itaque D. de *Paulmy*, ut causam hanc cognoscat, in mandatis dedit, cui senior pastor *Nemausi* (*Nimes*) supplices tradidit litteras, in quibus miserum a Catholicorum statum vivis depinxit coloribus. His brevi post adjunctae secundae, quae tantum habuere effectum, ut altera sint in historia reformatorum Galliae epocha ¹.

1. Non quidem lege publica exinde Rex Galliae tolerantiam ipsis concessit, attamen respirare illis modice licuit. Anno 1761. novae inquisitiones propter baptismum & matrimonium reformatorum instituebantur, sed litteras supplices Regi porrexerant, & ab hoc tempore a publicis calamitatibus securi vivunt. (*Nueva historia de la Religion, por Lessius*).

§. 471. Anglicana ecclesia diu adduci non potuit, ut legibus Genevensium totam se subiceret, nec quae ex illis accepit, diu retinuit. Testatum fere est, maximam eorum partem, qui in Anglia ab ecclesia Romana defecerant, ad Lutheri sententias de eucharistia & sacra gubernatione propensiores fuisse, quam Helvetorum. Post Henricum vero VIII. conatibus Calvini ejusque discipulorum maxime *Petri Martyris* contigit, ut extrusis illis haec in scholas & templa migrarent. Quocirca cum sub *Etuardo VI.* de constituenda religione & disciplina deliberaretur, Genevensium institutum ea lege Angli amplexi sunt, ut veterem tamen gubernationis sacrae formam, quae valde distat a genevensi, una cum institutis nonnullis, quae maximae reformatorum parti superstitiosa videntur, retinendam ducerent. Hoc ipsum vero discrimen, leve licet tunc temporis esset, postea non ecclesiae tantum, sed etiam reipublicae anglicanae calamitates & bella conflavit.

§. 472. Tristissimi dissidii principium ab illis anno 1554. natum est, qui *Maria* in Britannia regnante in Germaniam aufu-
Gm. hist. eccl. T. II.

gerant, ut vitæ & fortunis consulere. Horum aliqui sacra ritu illo peregerant, quem Eduardus VI. sanxerat, alii Helvetorum rationem tanquam simpliciorum prætulerant. Illi nomen *Conformistarum* ex eo accepere, quia sacra sua legi ab Eduardo latæ convenienter instruxerant, hi vero *Non-Conformistæ*, seu *Puritani* sunt vocati, quia majorem cultus divini puritatem flagitarunt, nec omni superstitione formulam Eduardi vacare putabant. Hæc vocabula ætatem tulerant, & ad nostra usque tempora notarum loco sunt, quibus anglicani Calvinistæ distinguuntur. Lis hæc cum exulibus sub *Elisabetha* Regina in patriam redeuntibus ad Anglos translata magnum subito incrementum cœpit, Regina Elisabetha sub his turbis in religione determinanda potius primorum seculorum, quam Genevensium & Puritanorum exemplum imitari jussit. Qua ex sententia quum totius ecclesiæ & cultus publici formam adornasset, eadem celeberrima illa lege, quam *uniformitatis decretum* (The Act of uniformity adpellant Angli) omnes subditos suos sequi jussit. Puritani religione se prohiberi, ne parerent, contendebant, & religionis romanæ ritus reduci acerbè querebantur. Hac ratione illa religionis veteris immutatio, quæ Anglos æque a Catholicis & Protestantibus sejungit, firmata at simul æternæ discordiæ materies est congesta.

§. 473. Prima, quæ tot dissensiones peperit, causa valde levis est, abhorrebant Puritani a vestimentis, quibus sacer ordo Anglorum utebatur; hæc enim illis, quia a Catholicis derivata erant, *Anti-Christi* insignia esse videbantur, hinc autem ad graviora progressi sunt. Ipsam primum ecclesiæ anglicanæ formam dissimilem esse ei, quam Christus instituit, contenderant, divinòque jure omnes religionis ministros æquales esse debere, quod a Calvino acceperant. Nihil quidem impediebant, quo minus aliquis *episcopi* nomine insignitus collegio fratrum servandæ disciplinæ causa præsideret, at hunc episcoporum jure uti, inter regni proceres cooptari, civilibus negotiis adhiberi, opibus & potentia eminere nolebant. Bellum hoc ulæ & episcoporum cum Puritanis plus habuisset atrocitatis, nisi ipsi Puritani discordias inter se excitassent, uti seq. cap. dicitur.

- i. Mediocre erat hujus controversiæ pondus, quamdiu Anglorum episcopi jure tantum humano & legibus imperii superiores se esse fatebantur: longe vero gravissimum evasit ab anno 1588, quo *Richardus Bancroftus* episcopus deinde Cantuariensis publice primus affirmare ausus est, episcopos jure divino presbyteris superiores esse, qua ex sententiâ sequebatur, ut nulli pro veris religionis ministris habiti sint, nisi quos episcopus consecrasset.

§. 474. Seculo XVII. ad Britanniam in ecclesiam romanam

reducendam multum operæ consumptum est, talibus quoque adhibitis mediis, quæ ecclesiæ nostræ dedecus non modicum inusserant. In ipso seculi principio scelerati quidam homines odio religionis reformatæ inflammati Regem *Jacobum I.* una cum filio & universo gentis anglicanæ senatu impetu pulveris nitrati, quem ædibus subjecerant in quibus comitia parlamenti agi solent, uno ictu de medio tollere constituerant. Nec enim his occisis occasionem sibi defuturam putabant, religionem catholicam quo detrusa erat loco denuo collocandi. *Conspirationem pulveriatiam* insidias has vulgo Angli nominant.

I. Ex indubitata fidei actis publicis eruitur, dramatis hujus autorem fuisse *Catisbejum*. Sic enim hic falso religionis zelo inflammatum secum rationes subduxit: Regem *Jacobum* solum multis modis tolli posse, at hoc sublato superesse parlamentum, utit autem præcipui ex parlamento tolli possent, superesse tamen multos præpotentes comites religioni reformatæ addictos, ergo decrevit uno ictu omnes tollere. Diu recoctum consilium ita se exequi posse speravit, si in parlamentariæ domus fundamenta, in qua convocato Senatu committisque coactis Rex una cum familia sua mascula, proceres Angliæ, & delegati ex urbibus, oppidis, pagis sunt congregati, cuniculo ducto & perfosso subiceretur pulvis nitratus una cum ferramentis & ingentibus saxis, eoque successu omnes in parlamentaria domo congregati uno impetu in aerem sublati membratim discerperentur. Hoc consilium suum *Catisbejus* quibusdam zelotis pro religione catholica manifestavit, cum autem atrox adeo facinus num perpetrare liceat scrupulos conscientiæ facile moveat, consilium theologorum exquirere proposuerant. Adierunt itaque *Garnetum*, *Tesmundum*, & *Gerardum* Jesuitas, qui conspirationem approbarunt, eo quod contra *hæreticos* sit inita, post hæc conjurati juramento se obligarunt ad rem secreta custodiendam. Consilium *Catisbejus* aperuit *Percio* militi Regis prætoriano, qui statim sædas conduxit parlamentariæ domui vicinas, & per unicum murum ab ea separatas. Comitium anno superiori 1604. indicta in Februarium anni sequentis 1605. rejecta fuerunt, quod ipsis percommodum accidit ad laborem subterraneum commodius perficiendum. Opus ipsum subterraneum mense decembri anni 1604. inchoatum est: sæpe intermisso, sæpe repetito opere tandem cuniculus ad curiæ murum perductus fuerat, ubi nova se difficultas ob muri duritiem & trium ulnarum grassitiem obtulit, paucis diebus ad comitia restantibus. Jam pertinacia operariorum medium murum pene pertuderat, & non deficientibus animis solum tempus defuturum videbatur, cum repente comitia in mensem octobrem dilata sunt. Dum vero murum alacriter pertundere pergunt, & parata jam erant omnia, scenaque ultimum actum expectabat, conspiratio miro modo est detecta. Decem ad comitia dies supererant, cum litteræ incerto auctore, incognito latore seu tabellione ad *Montaquillum* tanquam ab amico deferuntur, quibus monitus is est, ut primo comitiorum die conventu se abstineret, magnum enim & inopinatum malum conventui imminere *terribilem ictum sensuro, nec percutientem visuro*. Juvat adscribere ipsam epistolam ex idiomate anglico in hispanicum translata: *El amor que os tengo me obliga á pensar en vuestra conservacion. Por tanto os aconsejo que si estimais vuestra vida, busqueis algun pretexto para no asistir al parlamento, pues Dios y los hombres se reunen para castigar las maldades de estos tiempos. No desprecieis este aviso, sino retiraos á vuestra casa de campo, donde podais esperar las resultas sin temor. Aunque no hay ninguna señal de conmocion, os digo que en este parlamento se ha de sentir un golpe terrible, sin que se sepa de donde viene el mal. No es de despreciar esta noticia que os puede ser útil y no puede perjudicaros en nada, pues pasará el peligro tan pronto como el tiempo en que quemeis esta carta. Espero que Dios os conceda la gracia de aprovecharos de ella.* Quid faceret *Montaquilius* diu incertus, pensatito Regis periculo nihil morandum, & quicquid erat secretos Regis consiliarios minime celandum judicavit. Nullus tamen consiliariorum sensum hujus epistolæ extricare valuit, demum ipsi Regi ex venatione reduci epistolam ostenderant, sæpius enim consiliiarii perspicax Regis ingenium & fe-

licem in obscuris extricandis conjecturam sunt experti. Rex lecta epistola expensis verbis illis: *terribilem ictum parlamentum sensurum, neque percutientem visurum*, subodoratus est, improvisum pulveris nitrati ictum his verbis designari. Perlustratis die lunæ, quæ comitia proxime antecedebat, curia & vicinis locis in cella subterranea lignorum, fascium, carbonum strues deprehensa est, rogatoque Wineardo regiarum ædium custode, in quem usum illa essent comparata, a Percio conductas aëdes cum cella & acervum illum congestum didicere. Præterea adstantem in cellæ angulo Fauxium Percii famulum cum desperati hominis vultu conspicati Percii domesticum & illarum ædium per Percii absentiam custodem esse ex ipsomet intelligunt. Quibus perceptis indicii Fauxius captus & amotis in cellario lignis ac carbonibus triginta sex dolia diversæ magnitudinis pulvere nitrato repleta, denique vestibus Fauxii excussis fomenta & funes canabei, quibus leuta flamma alitur, inventa sunt. Interrogatus Fauxius in flagitio deprehensus crimen ultra fassus est, & interrita facie insuper addidit: bene evenisse quæsitioribus, quod impeditus fuerit, quia se cum illis immiso igne contumulasset. Complices Fauxius manifestare noluit, at torturæ admotus omnia fassus est. Concludit interpres Moshemii: *Como se desfirio la abertura del parlamento, que debia hacerse en este dia, y empezase á correr la voz de la conjuracion de Londres, algunos conjurados se pusieron en fuga, y se asociaron á los demas que se habian adelantado para robar la princesa Isabel, á la primera noticia del buen éxito del designio. Todos estos resolvieron congregarse y alborotar á los Católicos para ponerse al frente de ellos, pero apenas juntaron unos 100. hombres. Los conjurados fueron buscados y hallados, pero como se defendian mucho, quedaron asesinados algunos en el acto por el pueblo, y los demas hechos prisioneros, oidos y castigados.*

§. 475. Scotica ecclesia *Knoxum* Calvini discipulum conditorem habuit, & ab hoc idcirco ab ipsis initiis suis Genevensium & dogmata & gubernationem sacram accepit, quorum pure custodiendorum adeo semper studiosa fuit, ut ferro etiam eos ulcisci non dubitaverit, qui sub *Carolo II.* gubernationem episcopaliu[m] introducere tentarunt. In provinciis Belgicis anceps & incertum visum est diu, utrum ad Helvetorum, seu reformatorum, an ad Protestantium communitatem transire vellent, quia a romana ecclesia defecerant. Anno vero 1571. aperte Helvetis principatus tributus est, nam *confessio Belgica*, quæ hoc anno prodiit, cum sententia reformatorum Gallix est consentiens, & a confessione Augustana Protestantium tum in aliis rebus, tum præprimis in dogmate de eucharistia recedit.

- I. Causam hujus rei facile sentiet, qui cogitaverit, quod Galli Belgix vicini sint, & in Belgio frequenter considereant, his adde Calvini & Genevensis scholæ summam auctoritatem & indefessum in proferendis ecclesiæ suæ finibus studium. Ex hoc tempore Belgi *reformatorum* nomen publice assumpserunt, quum Protestantes, seu Lutherani antea vocarentur, in quo Gallos sunt imitati, qui vocabulum hoc invenerunt & primi adhibuerunt.

CAPUT SECUNDUM

DE

FATIS INTERNIS.

§. 476. Sub exordium seculi XVII. tanta floruit per orbem reformatorum autoritate schola Genevensis, ut ad eam fere omnes comigrarent, qui angustis rebus haud impediabantur (cecidit tamen hujus academiæ dignitas paulatim republica Bataavorum condita, & academiis Lugduni, Franekeræ, Trajecti ad Rhenum constructis). Quocirca Calvinii sententia de prædestinatione facile ad omnes pervenit, & in scholis ubique est introducta. Neque tamen unquam publica quædam lex aut formula aderat, quæ doctores coegisset, ne secus quam Genevenses vel ipsi crederent vel præciperent, hinc multi passim aut cum Genevensibus toto genere dissenserant, aut dogma eorum de prædestinatione temperarunt, imo inter illos etiam, qui a Genevensium stabant partibus, aliquid dissensionis erat; quidam enim illorum existimabant, Deum peccatum protoparentum *permisisse* tantum, non autem ab æterno decrevisse, alii vero longius progressi adfirmabant, Deum ita ab æterno peccatum originis decrevisse, ne evitare illud primi homines possent. Hi *Supra-lapsarii*, priores *Infra-lapsarii* vocantur.

§. 447. Anglicana ecclesia turbulentissimis procellis est jactata. Puritani, & Conformistæ variis inter se dissenserant punctis¹, quod bellum plus atrocitatis habuisset, nisi ipsi Puritani discordias inter se excitassent, sed agmen hoc ex variis hominibus compositum in diversas repente sectas diffluxit. Harum sectarum nulla celebrior est illa, quæ auctore Roberto *Browne* circa annum 1581. coaluit. Is de ipsa religionis essentia nec cum episcopalibus, nec cum reliquis Puritanis magnopere dissensit, at de natura ecclesiæ, ejusque gubernatione nove & mirabiliter sensit. Totam primum gentem christianam in minores divisit societates, quales illæ erant, quas ipsi collegerant Apostoli: tot nempe homines, quot unum idemque modicum spatium *physicum* capere potest, *ecclesiam* (id est, societatem in religione consentientem) constituere, & omnibus ecclesiæ qua *integræ societatis* juribus frui adfirmavit. Singulos hos minutos coetus sui esse juris pronuntiavit, omnique imperio tam episcoporum, in quibus aula, quam conciliorum, in quibus Puritani jus ecclesiam regendi collocabant, ipso divino jure solutos esse².

1. *Conformistæ* (§. 471.), qui a Reginae supremique consilii partibus stabant, contendebant 1.) jus *reformandi ecclesiasticum* majestatis civilis esse, Puritani contra ad mentem Calvini jus hoc magistratui civili a Deo datum fuisse negabant, 2.) illi non tantum scripturam sacram, sed etiam traditiones & scripta Patrum regulam fidei esse ponebant, Puritani contra solam sacram scripturam pro regula fidei agnoverant, 3.) illi romanam ecclesiam veram esse ecclesiam adfirmabant, multis licet modis deformatam & vitiatam, longe secus Puritani, qui Romanam ecclesiam defecisse putabant, 4.) illi optimam esse existimantur illam imperii sacri formam, quæ primis quatuor aut quinque seculis obtinuit, imo meliorem illa, quæ ab Apostolis constituta fuit, hos enim sic ecclesie formam instituisse, ut tenuis ejus status ferebat, posteris vero officium reliquisset, firmatis & amplificatis Christianorum rebus convenientius eam dirigendi, Puritani contra disputabant, totam regendæ ecclesie rationem sacris litteris expressam esse, & Apostolos exemplum immutabile omnibus imitandum reliquisset, quum primos cætus ita gubernari juberent, ut tunc temporis Judæorum cætus regebatur, 5.) illi contendebant, de rebus adiaphoris & indifferentibus, quæ in scriptura præceptæ non sunt, de ritibus & ceremoniis externis, verbi causa vestimentis sacerdotum, diebus festis magistratum civilem pro lubitu constituere, & in conscientia ad ejusmodi obligari posse, Puritani vero indecorum esse adseverabant, ea pro necessariis imperare, quæ Christus ipse libera reliquit, sic enim libertatem a Christo nobis partam labefactari.

2. In hac autem tuenda sententia adeo se immoderatum cum sociis præstabat, ut cum omnibus ecclesiis ad ejus formam non institutis communionem & vinculum rumpendum esse duceret, ac anglicanam præprimis ut spuriam, utpote ex ecclesia Romana aliquid retinentem, ceteris omnibus adcuratius fugiendam esse præceperit. Secta hæc injuriarum, quas summas in Anglia sua culpa sustinuit, impatiens in Bataviam migravit, at diuturnitate tamen caruit. Ipse enim ejus author Browne in Angliam rediit, & repudiatis novis sententiis suis munus pastoris consecutus est, exules vero reliqui multis implicati sunt intestinis litibus, quæ fata sapientiores ex illis induxerunt, ut disciplinam magistræ temperarent, & tolerabiliorem redderent. Ita celebris, quæ nondum desit, *independentium* seu *congregationalium fratrum* familia ex illis nata est, ut mox videbimus.

§. 478. Quum *Jacobus I.* Scotorum Rex *Elisabetha* defuncta regno potiretur, non parva spes Puritanis affulsit, fore, ut clementioribus in posterum fatis uterentur, neque quotidianis *Episcopali* injuriis amplius expositi essent; nam inter Scotos Puritanis, seu Genevensibus addictos educatus erat. Ex principia quidem præclare huic spei responderant; verum opinione citius longe aliam omnia faciem induerant. *Jacobus*, qui monarchiam illimitatam appetebat, *presbyterianam* primum gubernationis formam votis suis adversari, *episcopalem* vero magis esse consentaneam judicavit; presbyteriana enim ecclesie rempublicam quandam, quæ ab optimatibus paræ potestatis regitur, exhibent, episcopales vero ad monarchiam proprius accedunt, Rex vero ipsum *reipublicæ* & *synodi* nomen formidavit, quare episcoporum potestati amplificandæ maximopere studuit, salvumque Regem nisi salvis episcopis ullo modo esse posse publice significavit. Interim tamen Genevensium dogmata illa potissimum, quæ prædestinationis naturam definiunt, diu illibata servari voluit, quam tamen mentem post concilium *Dordracenum* (ut inferius dicitur) mutavit,

& *Arminianorum* de prædestinatione sententiam præferendam esse duxit. Rege penitus a calvinianis sententiis avocato vetus illud in Puritanos odium veluti reviviscebatur, quod paululum quieverat, idque in apertum postremo bellum erupit ¹.

1. Mortuus anno 1625. Jacobus I. puritanæ & doctrinæ & disciplinæ, quam juvenis totam imberbat, capitalis hostis, episcopalis vero gubernationis vindex acerrimus ecclesiam non minus quam rempublicam fluctuantem, ac malis intestinis ægrotantem reliquit.

§. 479. Filius Jacobi *Carolus I.*, quæ a patre inchoata acceperat, perficere constituit, igitur huc curas omnes & consilia retulit, primum ut potestatem regiam dilataret, deinde ut universam Britannia & Hibernia ecclesiam gubernationi episcoporum, quam divinitus institutam, & majestatis civilis optimum custodem esse censebat, subjiceret, denique ut totam ecclesiam ad exemplar primorum seculorum rejectis Genuensium sententiis exigeret, cujus voluntatis administrum præcipuum habuit *Guil. Laudum* Londinensem tum episcopum ¹. Quibus rebus cum immane & Regi & universo episcoporum ordini odium conflasset, in judicium populi anno 1644. raptus, prodita tam libertatis quam religionis damnatus & securi percussus est. Perempto Laudo civile illud Regem inter & senatum bellum, quod dudum exarserat, tantum coepit incrementum, ut nonnisi Regis sanguine extingui potuerit. Consilium regni seu parlamentum a Puritanis, seu presbyterianis inflammatum veterem ecclesiae gubernationem per episcopos, & quidquid tum in dogmatibus tum in disciplina scitis Genevensium minus consentaneum erat, plane sustulit, Regem ipsum capitis adcusari, & anno 1648. stupente universa Europa extremo supplicio affici jussit ².

1. Is enim Puritanorum & Calvinianorum hostis acerrimus Puritanorum gentem exquisitis injuriis affectit, & deleri totam assidue conatus est, rejectis Calvinii tum de alijs rebus, tum de prædestinatione sententiis, genti scotica Genevensium disciplinæ asuetæ vehementer licet reluctanti episcopos obrudit, postremo non obscure significavit, meliorem sibi videri ecclesiam Romanam, quam Protestantium familias episcopis destitutas.

2. Patuit in his turbis id, quod frequenti usu compertum est, sectas fere omnes, quamdiu premuntur, amorem erga dissentientes & moderationem enixe suadere, easdem in altum elatas veterum præceptorum suorum oblivisci. Puritani nimirum dominantes nihilo æquiores sese præbuerunt episcopis & eorum defensoribus, quam hi olim illis sese exhibuerant.

§. 480. Partes Puritanorum in bello civili contra Regem excitato etiam amplexi sunt *Independentes religiosi*, quos tamen ab Independentibus *civilibus* ¹ probe distinguere oportet. Nomen autem Independentes religiosi inde habent, quod cum Brownistis sentiant (§. 476. 11.) singulos cœtus Christianorum *Independentes*

seu quod idem est: *sui juris* esse, nec cogi debere, ut vel episcoporum legibus, vel a presbyteris in concilio latis decretis obtemperarent².

I. Independentes ipsis etiam Presbyterianis seu Calvinianis deteriores a plerisque Anglorum scriptoribus perhibentur, scelerumque variorum vulgo arguuntur, qui eos excusant, ajunt, ab illorum inimicis confundi Independentem *civiles* (qui potestati regiae adversi immodicæ libertatis sunt amantes) cum Independentibus *religiosis*, & facinora illorum ad hos transferre. Tres porro Independentium vindices adferunt causas, quibus effectum est, ut tot sceleribus onerarentur: I.) nomen *Independentium* ambiguum est, nec uni hominum generi proprium; nam ut de aliis ejus notionibus nihil dicatur, etiam *Democratia*, quam vocant, patronis hoc vocabulum apud Anglos imponitur. Hæc factio, quæ magnam partem ex hominibus constat fanaticis, multas in Anglia tragædias egit, quidquid igitur ab ea immoderate & stolidè gestum dictumve fuit, ad Independentem circa religionem transferri, 2.) omnes fere Anglorum sectæ, quæ *Caroli I. & Cromwellii* temporibus extiterant, Independentium nomen sibi arrogarunt, quo benevolentia, qua veri fruebantur Independentem, participes fierent, & invidiam a se dispellerent (testatur id cum aliis *Jo. Toilandus* Ep. ad *Jo. Clericum*) 3.) prætulit Oliv. Cromwellius Angliæ protector (ut ipse dici voluit) Independentem reliquis omnibus patriæ suæ sectis, nam presbyterianorum synodos æque timuit ac episcopos, in forma vero ecclesiasticæ gubernationis, quam Independentem probabant, nihil erat omnino, quod metueret.

I. *Jo. Robinsonius* disserte vocabulum *Independentes* in hoc sensu adhibet in *Apologia* pro exulibus Anplis cap. 5. pag. 22. ubi dicit: *cœtum quemlibet particularem recte institutum & ordinatum esse totam, integram & perfectam ecclesiam ex suis partibus constantem immediate independentem quoad alias ecclesias sub ipso Christo*. Et forte ex hoc Robinsonii loco Independentium vocabulum antea inauditum natum est. Non recusarunt illud primo Robinsonii discipuli, neque habet aliquid mali omnis & invidiæ respectu reipublicæ, modo ex eorum sententia intelligatur. In Anglia ante annum 1640. ignotum fuit, certe in constitutionibus ecclesiasticis in conventibus antistitum Londini & Eboraci anno prædicto sancitis, ubi omnes quæ inter Anglos extant sectæ enumerantur, nulla *Independentium* occurrit mentio, paulo vero post maxime ab anno 1642. in rerum anglicarum annalibus frequentissima fit hæc adpellatio. Neque veterunt primum ita se vocari, sed ipsi potius in apologia, quam anno 1644. Londini ediderant, nomen hoc sine metu usurparunt, postea vero quum multæ sectæ suam etiam hoc nomen facerent, imo cives improbi & publicæ majestatis interitum molientes hac nota vulgo insignirentur, studiosissime illud a se deprecari sunt, & se fratres congregacionales, cœtusque suos ecclesias *congregacionales* nominarunt.

§. 481. Parens Independentium est. *Jo. Robinsonius* sacrorum in cœtu Brownistarum, qui Lugduni Batavorum sedem suam fixerant, minister, cum enim perspiceret, disciplinam, quam *Rob. Browne* sanxerat (§. 476.) vitiis nonnullis laborare, corrigendam esse eam statuit, ut minus quam antea invidiæ haberet. Binis vero in rebus præprimis Brownistarum scita emendavit: primum moderatione, nec enim ecclesias alia gubernationis forma utentes, quod *Browne* fecerat, execrantur, & Christiano nomine indignas pronunciant, sed veram ibi etiam religionem florere posse fatentur, ubi aut episcoporum autoritate, aut conciliorum decretis ecclesia regitur, suam licet formam divini juris & ab Apostolis

introducendam esse putant. Secundo sustulit Robinsonius docendam illam facultatem, quam Browne omnibus æquam dederat Christianis; habent enim certos suffragiis multitudinis electos doctores, neque verba quempiam ad populum facere patiuntur, nisi exploratum antea & præfectis ecclesiæ probatum ¹.

1. Familia hæc, quæ anno 1610. in Belgio cœpit existere, perpaucos primum in Angliâ habuit amicos, & in tenebris latuit, quo pœnas in Non-conformistas latas effugeret: labente vero Caroli I. tempore anno 1640. animos sumpsit, & confidenter in publicum prodit. Post hoc tempus adeo brevi spatio & existimatione & numero crevit, ut cum episcopis non modo, sed etiam cum presbyterianis de principatu dimicare posset.

§. 482. Dum Oliverius Cromwellius rem Angliæ publicam administrasset, omnibus sectis libera erat potestas, quæ vera esse putarent profitendi. Soli episcopi & gubernationis episcopalis fautores premebantur, ac omni fructu honoreque privabantur. Numero tamen & autoritate ceteros vicerant Independentes, quos quidem Cromwellius ideo maxime extulit, nulli licet sectæ addictus, ut presbyterianos dominatum affectantes facilius coerceret ¹. Hac igitur tempestate nati sunt *quintæ monarchiæ promissores*, id est, homines mente capti & rerum omnium confusionem minitantes, qui Christum ipsum descensurum, & novam rempublicam cœlestem in his terris conditurum esse tradiderunt ².

1. Instauratis autem Anglorum sub *Carolo II.* rebus deficere valde cœperunt, & ad veterem obscuritatem sensim rediere. Hodie superstes quidem hæc secta est, verum timida & attrita, qua infirmitate sua coacta est, ut *Wilhelmo III.* Rege anno 1691. societatem cum presbyterianis Londini & circumjacentibus agris degentibus salvis institutis suis inierit. Dicuntur Independentes ab hoc tempore *fratres uniti*.

2. Iisdem in turbis orta est inter presbyterianos secta *Antinomorum*, seu hostium legis, ut ab adversariis adpellantur (a græco *αντι* contra, & *νομος* lex), quæ ad nostram durat ætatem, & nonnunquam motus non contemnendos excitavit. Sunt vero Antinomi sectatores Calvinii rigidiores, qui ejus sententiam de absoluto Dei decreto & prædestinatione abutuntur. Aliqui (nec enim omnes idem sentiunt) negant, necessarium esse, ut homines Christiani ad legum divinarum observantiam ab ecclesiæ ministris excitentur, quos enim Deus ab æterno ad salutem elegit eos nemine movente & exhortante divino instinctu & præpotentis gratiæ impulso, quæ bona sunt, facturos: ad pœnas vero æternas divino decreto prædestinatos, etsi millies exhortentur, legi tamen haud obtemperatos esse, neque illos posse, quum divinum illis negetur auxilium, legi obedire. Alii vero tantum statuunt, *electos*, quoniam prædestinatione excidere nequeunt, tametsi malas actiones committant, vere tamen non peccare, neque pœnitentiam, seu dolorem de peccatis ipsis necessariam esse.

§. 483. Tot Angliæ calamitatibus & miseriis ex immoderatis de religione disputationibus exortis patriotæ quidam viam sibi quærendam esse putabant, per quam dissentientes conjungi certo modo, aut saltem internecinis bellis avocari possent. Igitur medios se vehementiores inter episcopales & pertinaciores presbyte-

rianos ac Independentes interjecerant, quorum litibus peccatis sperabant fore, ut minores sectæ suis ipsæ armis conciderent. Certabant autem hi partim de forma gubernationis ecclesiasticæ & cultus publici, partim de dogmatibus nonnullis. Utrumque genus controversiarum ut sedarent, *latiorem* salutis viam aperire studuerunt, cujus rei causa viri *latitudinis*, seu *Latitudinarii* vulgo vocati sunt. Primum illam gubernandi ecclesiam formam & illum cultum publicum, qui legibus Anglorum est stabilitus, unice quidem commendabant, nec tamen credi volebant, divini eum juris esse & absolute necessarium, ex quo concluderant, qui alias regiminis sacri formas probarent, ferendos & pro fratribus habendos esse. Ad dogmata deinde quod adinet, sibi magistrum elegerant *Simonem Episcopium*, eoque præeunte pauca esse contenderant, quæ ad salutem obtinendam credere est necessarium, inde vero hoc sequebatur, nec episcopales, nec presbyterianos causæ aliquid habere, cur tantis sese animorum motibus oppugnent; controversiam enim esse de rebus mediis & adiaphoris, quæ salva spe salutis varie explicari possint ¹.

- I. Principes Latitudinarii erant viri eruditione summi *Jo. Halesius*, & *Guil. Chillingworthus*, quorum nominibus Angli adhuc assurgunt: accessit illis *Henr. Morus*, *Rad. Cudworthus*, *Jo. Tillostonius*, alique. Hi studii sui hunc primo fructum tulerunt, ut Athei, Delstæ, Sociniani a Catholicis non minus, quam dissidentibus Anglis vocarentur. At restituti sub Carolo II. Angliæ rebus præcipuis muneribus sunt præpositi, & notum est, hodie ecclesiam anglicanam a Latitudinariis ejusmodi potissimum gubernari.

§. 484. Carolo II. ad patris solium anno 1660. revocato vetus gubernationis sacræ, cultusque publici forma simul rediit ex exilio, ac episcopis amissus dignitatis gradus est restitutus. Sperabant quoque *Non-conformistæ*, fore, ut aliquis sibi quoque locus in ecclesia concederetur, sed opinione citius hæc eos spes fefellit; nam Carolus tam Scotis, quibus nihil tamen sanctius erat Genevensi disciplina, quam Hibernis episcopos denuo præfecit, postea anno 1662. publica lege omnes, qui institutis ecclesiæ anglicanæ subicere sese recusarent, a communione ejus plane exclusit. Ab hoc tempore *Non-conformistarum* secta ad *Guilielmi* usque & *Mariæ* ætatem varia fortuna nunc meliori nunc tristori usa est pro aulæ ac reipublicæ conditione. Anno vero 1689. *Guilielmus* cum senatu singulari edicto (*The Toleranz-Acte*) cunctas cum dominante ecclesia dissidentes sectas (*Socinianis exceptis*) omni pœnarum in eas olim sancitarum metu liberavit. Idem etiam *Scotos* vivere Genevensium legibus permisit, & episcoporum jurisdictione expedit. Hinc igitur recte principium duxeris libertatis & tranquillitatis qua gaudent adhuc sectæ a publico Anglorum cultu divino diversæ.

§. 485. Hoc ipso vero *Guilielmi III.* tempore anno 1689. celeberrimum in ecclesia anglicana dissidium nascebatur. *Guil. Sancto-croftus* Archiepiscopus Cantauriensis, octoque cum eo episcopi negabant, licere sibi novo Regi *Guilielmo III.* fidem jurejurando polliceri: legitimum enim Anglorum Regem *Jacobus II.* expulsum licet, manere. Qui cum nullo modo possent ab hac sententia revocari, anno 1690. decreto supremi senatus & populi anglicani suis muneribus privabantur. Dejecti episcopi novam in ecclesia anglicana condiderant sectam, ex causa, quæ dissensionem peperit, *ecclesia jurare nolentium* (The Nonjurors), propter sententiam vero de autoritate ecclesiæ, quam defenderant, *ecclesia excelsa*, seu *alta* dictam ¹, cui vulgo opponitur *ecclesia humilis* ².

1. Contenderant enim episcopi depositi, eorumque sectatores & amici, ecclesiam non civili magistratui, verum Deo unice subjectam esse: sententiam igitur a senatu regio in eos latam iniquam & invalidam esse: episcopum non nisi a concilio ecclesia deponi posse. Pro hac de ecclesiæ jure ac potestate primum celeberrimus ille *Henr. Dodwellus* acerrime pugnavit, post eum plures alii.
2. Ecclesiæ quidem excelsæ nomen proprie convenit ecclesiæ Nonjurantium, seu jurare nolentium, at solet etiam vocabulum hoc latius apud Anglos sumi, & omnibus illis imponi, qui ecclesiam ab omni humana potestate eximunt, etiamsi jurare Regi non recusent. Et tales multi sunt etiam in illa ecclesia quæ alloquitur *humilis* (baxa) vocatur. Ceterum ecclesia alta & humilis ab Anglis etiam *Toris* & *Whigs* adpellari solet. Hæc duo vocabula tempore *Olivarii Cromwellii* sunt orta, ubi tota Anglia in duas factiones divisa erat.

§. 486. Ecclesia episcopalis in Anglia est dominans ¹, & nemini nisi hujus sit ecclesiæ munus publicum demandatur, at medium hunc lapidem offensionis movendi excogitantur. Sunt inter sagatos & togatos in Anglia, qui aut presbyteriani sunt, aut independentes, aut alterius sectæ, modo enim quis vel unica vice in ecclesia episcopali sacram cœnam percepit, jam hujus ecclesiæ esse censetur, & etsi nunquam amplius conventibus ecclesiæ episcopalis intersit, eam ob rationem a munere publico non arcetur ².

1. Ecclesia hæc duos habet archiepiscopatus, & viginti quinque episcopatus. Archiepiscopus *Cantauriensis* (*Kantorbery*) primus est inter nobiles regni (*el primer Par del Reino*) & prædriam immediate post Regem ejusque familiam habet, Regisque coronationem peragit. Ei subsunt episcopatus 21. Archiepiscopus *Eboracensis* (*Jorg, Yorkshire*) prædriam ante Duces regni habet, si nimirum non sunt sanguinis regii, excepto cancellario regni, cui immediate post Archiepiscopum Cantauriensem prædria competit. Ei quatuor subsunt episcopatus, & Reginam coronat.

2. Caput ecclesiæ anglicanæ Rex est, verum titulus hic honorificus nostris temporibus jam non tanti est momenti, ut olim fuerat; nullam enim habet in sacra potestatem, nec jus leges ecclesiasticas condendi, advocatus solum est ecclesiæ, & in coronationis solemnibus jurejurando se obligat ad defendenda jura

ecclesiæ, ejusque ministrorum, ceterum in rebus civilibus jurisdictionem in episcopos, ac ceteros religionis ministros æque ac in laicis exercet. Jus nominandi episcopos Regi competit, quamquam enim jus eligendi eosdem capitulis cathedralibus sit concessum, consuetudine tamen est introductum eum eligendi, quem Rex præsentat.

§. 487. In medio ecclesiæ presbyterianæ sinu in Anglia ante annos circiter 56. nova secta est exorta, cui quasi per ignominiam *Methodistarum* nomen impositum, eo quod novam sibi methodum obtinendæ salutis invenisse videbatur. Primi hujus sectæ fundatores erant Joannes, & Carolus *Wesley*, quibus anno 1732. sese adjunxit Georgius *Witthefield*. Hic caput sectæ factus putabatur, se esse vocatum antiquam methodum, quæ obliterata fuit, revocandi, ut salus obtineri queat, & proxime ad Protestantium *Pietistas* (§. 450.) non quidem quoad dogmata, sed quoad externum pietatis exercitium accessit. Multos assecras in America nactus est, inde in Angliam rediens in publicis etiam agris sermones ad populum habuit præsentibus sæpe aliquot millibus auditorum.

1. Existunt nunc magni cætus *Methodistarum*, eorumque conventus sacri *Ora-toria* nominantur. Anno 1738. *Methodistæ* se jungebant *Heerenhutânis*, at cum *Witthefield* & *Wesley* sensa eorum accuratius perspexerint, omnem cum illis communionem anno 1740. tollebant. Non diu post inter ipsos *Methodistas* discordiæ ortæ, nam *Witthefield* dogma *Calvini* de prædestinatione propugnavit, *Wesley* autem uterque impugnavit. *Londini* plerique *Methodistæ* sunt ex parte *Wesley*.

§. 488. Sicut doctrina *Calvini* de sacra gubernatione inter reformatos Angliæ varias protulit discordias, ita etiam ob illius sententiam de prædestinatione in variis reformatorum provinciis non diu post initium seculi XVII. grande natum est dissidium, quod nullo deinde consilio sanari potuit. *Jac. Arminius* scripturæ in *Lugdunensi* *Batavorum* academia doctor decreta *Genevensium* rejecit, & *Lutheranorum* de prædestinatione dogma substituit, accesserant ad eum viri multi tum doctrina tum muneribus inclyti, oppugnabatur e contrario vehementissime a *Franc. Gomaro* collega & præcipuis academiæ magistris. Moderationem suaserant, qui rempublicam administrarunt, & utramque sententiam in libera civitate salva religione tradi posse judicarunt. Post longas altercationes suasionem *Mauritii* Principis *Arausionensis* controversia hæc in judicium totius ecclesiæ fuit vocata in concilio *Dordraci* anno 1618. coacto.

1. *Arminius* vero nomine *Harmensen* vocabatur, qui licet a teneris *Genevensium* præceptis imbutus, & in ipsa academia *Genevensi* institutus fuisset, attamen doctrinam de prædestinatione, quam *Calvinus* in *Ep. Pauli ad Rom. cap. 9.* se invenisse putabat, deseruit partim, quia multos summæ dignitatis viros a scitis *Genevensium* hac in re abhorrere noverat, partim quia nulla lege pu-

Blica doctores belgici cum Calvino sentire jubebantur. Invalescente per universum fœderatum Belgium hac lite Arminius anno 1609. diem supremam obiit assecræ ejus *Arminiani*, vel etiam *Remonstrantes* vocari solent a libello supplici anno 1610. ordinibus Hollandiæ & Westfrisiæ exhibito, quem *Remonstrantiam* inscripserant, cui cum calviniani dogmatis de prædestinatione amici alium opponerent libellum inposito ei *Contra Remonstrantiæ* vocabulo *Contra Remonstrantium* inde nomen acceperant.

§. 489. Mortuo Arminio æquis per aliquot annos armis certabant dissidentes. Arminiani *tolerari* tantum suam sententiam petierunt, cui voto non mediocriter faverant, qui tum summo in republica loco erant Jo. ab *Oldenbarnevels*, Hugo *Grotius*, Rembalus *Hoogerbeets*, namque hi de re per *confessionem Belgicam* (§. 474.) haud determinata unumquemque pro libitu sentire posse in civitate libera seu *republica* putabant, neque ab hac ratione alienus primum cum matre ac aula erat ipse Mauritius Arausio-nensis Princeps reipublicæ capitalis postea Arminianorum hostis. Hinc anno 1611. colloquium inter contententes Hagense (*collatio Hagensis*), hinc anno 1613. disceptatio *Delphensis*, hinc 1614. edictum ordinum Bataviæ pro pace, hinc alii conatus ad animos placandos, sed tantum aberat, ut cederent Calvinistæ, ut potius studium magistratum consulendi authoritate sua paci publicæ animose reprehenderent.

§. 490. Tota lis ante concilium Dordracenum intra fines dogmatis de prædestinatione se continebat, & quinque propositionibus a Remonstrantibus comprehendebatur, quæ notæ sunt nomine *quinque Articulorum* 1. Ergo tum temporis, si sensa animi intra ex verbis æstimentur, Arminiani Lutheranis simillimi erant. Sed Calviniani non ex verbis sententiam mentis, sed ex occulta Arminianorum sententia verba eorum interpretanda esse disputant, Arminianosque per speciosa hæc enunciata Socinianum & Pelagianum errorem propinasse contendunt 2.

- x. Hi sunt sequentes: 1.) Deus ab æterno decrevit eos æterna salute donare, quos prævidit fidem in Christum usque ad mortem servaturos, incredulos contra & ad mortem usque invitanti Deo resistentes æternis pœnis addicere, 2.) Christum pro omnibus mortuum fuisse, at neminem tamen nisi credentem beneficii hujus divini participem fieri, 3.) neminem ex se & liberii arbitrii viribus fidem divinam concipere & producere posse, sed necesse esse, ut homo natura malus per spiritum sanctum regeneretur, 4.) divinam hanc gratiam, quæ animum hominis sanat, omne quod vere bonum in homine dici potest, inchoare, promovere, perficere, neque tamen hanc gratiam hominem cogere, sed ei resisti posse, 5.) qui fidem in Christum habent, eos abunde viribus instructos esse ad vincendas dæmonis insidias, utrum vero illi excidere hoc statu gratiæ possint & fidem amittere, non satis liquere, & in sacris litteris accuratius inquirendum esse.
2. Animorum & sensus interni iudex Deus est: at si licitum foret ex illis, quæ modico tempore elapso sectæ principes docuerunt, horum dogmatum potestatem metiri, difficillime illa Genevensium sententia enervari tota posset.

Multo etiam minus post synodum Dordracenam præcipui Arminianorum doctores quam antea gratiæ tribuerant.

§. 491. Salvam vel saltem non desperatam rem suam Arminiani putabant procerum favore nixi, quum improvisa eos procella subito prosterneret. Simultates primum, dein inimicitia apertæ inter præcipuos rerum novæ civitatis belgicæ administratos Joannem *Ordenbarneveld*, Hugonem *Grotium*, Rombertum *Hoogerbeets*, & *Mauritium* Principem Arausionensem, Præfectum & Ducem Batavorum nascebantur. Mauritius, quod jam parenti ejus *Wilhelmo* in animo fuerat, comitem se Holandiæ, ut quidam perhibent, creare; alii vero id tantum intendisse narrant, ut majorem sibi potestatem, quam civitatis libertas ferebat, acquirere cupiebat: saltem quod negat, primatibus reipublicæ supremum dominatum abrogata libertate appetere videbatur. Restiterant his consiliis proceres & reipublicæ administrati antea citati, qui simul patroni erant Arminianorum. Aderant patronis suis strenue Arminiani, Calviniani contra se Mauritiæ votis commodos & faciles præbuerant, Mauritius igitur indignatione succensus & reipublicæ ministrorum, & Arminianorum iis adhærentium perniciem decernendo Calvinianorum partibus se adjunxit. Igitur *Ordenbarneveld* vir senectute & in patriam meritis venerabilis ætatis suæ anno 71. capitis supplicio plexus, *Hoogerbeets* vero & *Grotius* perpetuo carceri addicti, quorum tamen postremus uxoris suæ astutia adjutus fugam ex carcere arripuit.

1. Vir hic in litteratorum republica celeberrimus durante inquisitione & processu causæ suæ dure habebatur, neque dum morbo periculoso in captivitate sua correptus fuerat, cuidam aditus ad ipsum permissus excepta uxore *Maria Riegersberga*. Defendit se egregie, & abs dubio absolutus, libertateque donatus fuisset, si veniam, ut ipsi significabatur, petiisset, seu delicta, quorum incusabatur, deprecatus fuisset, verum hoc facere sibi ignominiosum duxit. Ad arcem *Lovestein* ductus perpetuo carceri mancipatus, ejusque bona fisco sunt addicta, quo in carcere ab uxore sua comitatus tempus legendo & scribendo consumpsit, uxor fidelissima tandem astutia sua ipsum e carcere liberavit. Curabat nimirum in cista magna sibi libros adferri, eosque perfectos auferre, aliosque asportare custodes carceris jussit, consilio vero uxoris suæ ipse se cistæ inclusit putantibus custodibus, eam libris repletam esse. Arrepta fuga in Galliam petiit, & posthac Regiæ Sueciæ servitio, se addixit (vid. vitam immortalis hujus viri.)

§. 492. Causa Arminianorum, quia non in leges civiles, sed in religionem publicam peccasse dicebantur, cognitionem potestatis civilis recusabat. Igitur quo condemnari possent, concilium convocandum erat; ex forma nimirum regiminis ecclesiæ genevensis, quæ omnes religionis controversias per concilia dirimenda esse autumat (§. 463. 1.). Nec mora: convenerant auctore vel saltem suasore Mauritiæ Dordraci delecti Batavorum, Hassorum, Anglorum, Palatinorum, Bremensium, Helvetorum theologi anno

1618. & ſequenti, conciliumque illud celebrarunt, quod *Dordracenum* vocatur. Comparuerant in eo advocati, ut cauſam dicerent, ſectæ arminianæ coriphæi, quibus ducis & oratoris loco præerat *Simon Episcopius* Arminii diſcipulus profeſſor theologiæ Lugduneniſis. Vix verò iudices gravi & diſſerta oratione ſalutavit Episcopius, quum difficultates inciderent, quæ omnem concordiam impediabant; Arminianiſ enim placuit cauſæ ſuæ deſenſionem ab oppugnatione ſententiæ calvinianæ exordiri, hoc ipſum verò iudicibus ſynodi diſplicuit, qui cenſebant, adcuſatiſ dogmata primum ſua explicanda & probanda eſſe, antequam contra diſſentienter diſputarent. Quum adduci nulla ratione Arminiani poterant, ut iudicibus conſilii morem gererent, ex concilio dimittebantur de injuria ſibi facta conquerentes: at iudices ſynodi ne quidem auditos ex editis ab illis libris peſtilentium errorum rēſ pronunciarunt, cui ſententiæ conſentaneum erat, ut ab ecclēſiæ communionē excluderentur, & docendi facultate privarentur. Peccatum hoc in concilio utrinque eſſe nemo fere negat, utra verò pars vitioſius egerit, nihil intereſt ¹.

I. Interim hæc notari poſſunt: 1.) exitium ſectæ arminianæ jam decretum fuiſſe, antequam concilium cogetur, nec idcirco ea re congregatoſ fuiſſe concilii theologoſ, ut viderent, utrum ea tolerari poſſit, ſed ut latam jamdudum ſententiam cum adparatu quodam promulgarent, 2.) iudiceſ Arminianorum eorundem & adcuſatoſ & inimicoſ fuiſſe, conciliique præſidem *Jo. Bogermanum* odio familiæ hujus pleroſque ſuperaſſe, 3.) & Batavoſ & exteroſ theologoſ non habuiſſe libertatem ſentiendi ſed ex Principum & magistratuum ſuorum mandatiſ pronunciare debuiſſe, 4.) fidem Arminianiſ ad concilium convocatiſ datam, liberum illiſ fore, ut proponant, explicent, defendant, quantum poſſent & neceſſarium iudicarent, opinionēſ ſuaſ, violatam eſſe.

§. 493. In Arminianoſ prædicto modo patriæ & religioniſ hoſteſ declaratoſ ſevere animadvertebatur: omneſ primum tam ecclēſiaſticis quam civilibuſ muneribuſ dejecti, doctoreſ ſilere proſuſ juiſſi, cui qui obedire noluere legi, in exilium miſſi, & aliis etiam poeniſ affecti. Multi hinc Antwerpiam, alii in Galliam profecti, magna pars in Holsatiam migravit a *Friderico* Duce Holsatorum invitata, & elegans ibi oppidum *Fridericopolim* in provincia Sleviceniſ extruxit.

§. 494. Mortuo Mauritio anno 1625., cujuſ authoritate tantum malorum ſubierant, fratris ejuſ & ſucceſſoriſ *Friderici Henrici* clementia exuleſ Arminiani in patriam revocabantur. Redibant igitur illi, qui in Galliam & in Belgium hispanicum ceceſerant, coctuſque a reformatiſ diſtinctuſ variiſ in lociſ maxime Roterodami & Amſtelodami collegerant, quo verò ſeminarium ſocietatiſ & religioniſ ſuæ haberent, Amſtelodami ſcholam illuſtrem conſiderant, in qua duo doctoreſ futuroſ religioniſ miniſ-

trōs instituunt, quorum quidem alter disciplinas theologicas, alter historiam, philosophiam & linguas eruditas docet¹.

1. Muneribus his post Simonem Episcopium primum theologiæ arminianæ professorem publicum defuncti sunt viri eruditionis laude celeberrimi, quos inter præcipui sunt *Phil. Limborgius*, & *Fo. Clericus*. Limborgius discipulus *Vossii* & *Curcellæi* scripsit theologiæ Christianæ pluries typis editam & translata in belgicum, anglicumque sermonem, cessit e vita anno 1712. Clericus ob maximam librorum copiam a se editam in republica litteraria notissimus obiit anno 1736.

§. 495. Dissidebant, ut vidimus, initio Arminiani nulla alia re a reformatis, quam quinque illis de gratia & prædestinatione propositionibus (§. 489. 1.) & hanc nunc ob causam in concilio Dordraceno damnati sunt. Ab hujus vero concilii tempore, multo etiam magis postquam exulibus in patriam remeandi facultas data est, novum plane & a Lutheranis, ad quos initio accesserant, diversum religionis genus profiterentur, quam formam religionis & theologiæ etsi dicas ab ipso sectæ parente Arminio inventam fuisse, attamen perpolitam & in artem veluti redactam a Simone Episcopo fuisse constat, qui ad Socinianos deflexit. Universa Remonstrantium ratio ad hæc comparata est unice, ut Christiani multis licet de rebus dissentientes in unam veluti familiam colligantur. Ejus rei obtinendæ causa docent, Christum a suis haud poscere, ut multa credant, seu ut multa agant, & virtuti studeant, & hominis Christiani notionem latissime definiunt¹. Constat hinc, cœtum Arminianorum familiam esse ex varii generis hominibus conflatum, nec stabilem quamdam & fixam religionis formam, seu *sistema* religionis proprie habere².

1. Is enim ex eorum mente est Christianus, qui 1.) libros divinos maxime novi testamenti pro religionis suæ norma recipit, quomodoenque etiam eos intelligas, 2.) a plurium Deorum cultu alienus est, 3.) vitam ducit honestam & legi divinæ convenientem, 4.) nullos a se in religione dissidentes, aut novum testamentum aliter quam ipse interpretantes vexat & lædit. Per hæc præcepta omnibus Christianorum sectis ad communionem Arminianorum liber patet aditus exceptis Catholicis, hos enim ad communionem suam admittere nolunt, eo quod Pontificis adversarios injuriis afficere, & occidere justum esse putent (procul dubio rigor inquisitionis hæreticæ pravitatis in causa erat, quod Arminiani putaverint, omnes Catholicos adeo esse ineptos, ut existiment, hæreticos occidere esse licitum).

2. Ipsi quidem nolunt omni vinculi expertes videri, & quamdam *confessionem fidei* ab Episcopo compositam monstrant, sed doctorum nemo huic formulæ ita alligatur, ut ab ea discedere nequeat, & vario modo interpretari: hinc de gravissimis religionis Christianæ dogmatibus diverso valde modo publici ejus interpretes præcipiunt, quod patet collatione scriptorum Episcopi, Clerici, Limborgii, aliorum. Nec ullam fere certam & constantem viam sequuntur, quam in dogmate de gratia & prædestinatione, id nempe quod majores suos ex reformatorum societate pepulit, longe licet alio modo quam majores asseverare omnes diligenter pergunt.

§. 496. Anglia *Guil. Laudo* (§. 478.) potiffimum duce poſt concilium Dordracenum ſtatim ad Arminianos defecit, & ad noſtram memoriam latas in illo leges non tantum negligit, ſed etiam contemnit & reſpuit. Ex Germanis nec Brandeburgici, nec Bremeniſes alligari doctores ſuos Batavorum opinionibus paſſi ſunt. Igitur quæ Dordraci extingui debuiffet libera de gratia & prædeſtinatione ſentiendi facultas, vitam ibi potius viresque adquiſivit¹. ita vero eccleſia reſormata ſubito in *Universalistas* (qui admiserant quamdam gratiam *universalem* omnibus communem), *Semi-Universalistas*, *Supralapsarios*, *Infralapsarios* (§. 475.) diviſa fuit.

- I. Ex ipsis Belgis Frisi, Zelandi, Trajectini, Groningenses, Geldri adduci nullo modo poterant, ut decreta Dordracena reciperent, ac licet ab his provinciis compluribus annis elapsis anno nimirum 1651. impetratum tandem sit, ut significarent, placere sibi religionem reſormatam, prout in concilio Dordraceno est ſtabilita, integram ſervari & defendi, ſummi tamen jurisconſultorum Batavorum negant, ſententiam hanc pro vera & perfecta lege haberi poſſe, inter quos eſt celeberr. *Conrad, Van - Bynckerſœk* quæſt. juris publ. lib. duo Lugd. Batav. L. 2. cap. 18. Imo obſervatur, medio ſeculo XVIII. elapſo ipſam Genevam prope Arminianam factam fuiſſe.

§. 497. Sibi videbantur beati belgicorum coetnum præfecti devictis & expulſis Arminianis, ſed non licuit eis diu eſſe tranquillos; in tot enim inteſtinas lites poſt hanc victoriam incidere, ut per totum fere ſeculum Belgium ſcena quaſi fuerit rixis reſerta. Omitto, quæ inter doctores quosdam de nonnullis quam religionis quam diſciplinæ partibus diſputata ſunt (uti lis inter *Voetium* & *Mareſium* de capilitiis, de fœnore, de ludis ſcenicis, & aliis minutis quæſtionibus) & illa tantum adferre ſufficiat, quæ aut totam eccleſiam, aut ſaltem inſignioreſ ejus partem commoverant. Hujus vero generis principes ſunt controverſiæ de *Cartheſii* philoſophia & *Cocceji* novis ſententiis, & binas ſectas *Coccejianorum* & *Voetianorum* genuerunt.

§. 498. Coccejana theologia & cartheſiana philoſophia nihil commune inter ſe habent, nec idcirco lites de illis per ſe & neceſſario connexæ ſunt; ac ſic tamen evenit, ut diverſarum iſtarum diſciplinarum alumni in unam ſectam coaleſcerent, iidemque qui Coccejum ſibi ducem ſumpſerant in theologia, Cartheſium ſibi in philoſophia ſequendum putaverint. Iidem nempe, qui Cartheſianos preſſerant, Coccejum quoque & ejus diſcipulos inſectati ſunt, hinc neceſſitas quaſi quædam impoſita fuit tum Cartheſianis tum Coccejanis, quo fortius cauſam ſuam contra tantam adverſariorum multitudinem tuerentur, vires & opes ſuas jungendi¹.

- I. *Voetiani* a Giſbertio Voetio celeberrimo Ultrajectinorum theologo nomen ac-

ceperunt, qui classicum veluti in hoc bello cecinit, & tam Carthesium, quam Coccejum oppugnandi plurimis author extitit, quæ lites reformatos Batavos ultra dimidium seculi præsentis, etsi minus vehementer quam sub initium exercuerant.

§. 499. Carthesii philosophiam, quæ vix nata multis in Belgio formosior peripatetica videbatur, Voetius anno 1639. Trajecti Batavorum, ubi theologiam summa cum autoritate docuit, primum adgressus est, nec obscure læsæ majestatis divinæ oppugnavit. Vir immensæ lectionis & multifariæ doctrinæ, at mediocris facultatis de rebus abstractis sine errore judicandi cum alia in Carthesio Trajecti vivente reprehendit, tum per hæc potissimum ejus scita universam religionem everti metuit, quia docuit, 1.) ei qui philosophare incipit, dubitandum esse de omnibus rebus, proin etiam de Dei existentia, 2.) essentiam aut naturam entium spiritualium, proin & naturam Dei positam esse in cognitione, 3.) spatium reipsa non existere, sed imaginarium tantum esse. Purgabat se primo ipse Carthesius, postea discipuli etiam magistro auxilium tulerant, nova vero igni jam flagranti alimenta suppeditata sunt, cum theologorum aliqui philosophiam carthesianam ad declarandam theologiam transferrent, hinc anno 1656. *classes Batavicae*, ut loquuntur, seu conventus doctorum in certis tractibus decreverant, non patiendum esse, ut imperiosa hæc philosophia theologiae agros invaderet: quo judicio ipsi ordines Bataviae commoti eodem anno lege publica philosophos severe monebant, ne vel Carthesii libros juventuti interpretarentur, vel ad philosophiæ placita scripturam sacram exponerent. Sequenti anno in conventu Delphensi decretum fuit, ne quis sacro muneri admitteretur, nisi fidem antea dedisset, se nec carthesiana scita propugnaturum, nec ejus sententias ad declarandam theologiam applicaturum. (*Frid. Spanhemius de noviss. in Belgio dissidiis.*) Sed cum ea, quæ prohibentur, appetere semper homines soleant, hæc omnia mandata non poterant impedire, quo minus carthesiana philosophia postremo stabilem sibi sedem in scholis compararet, & ad illustrandam theologiam adhiberetur, quocirca in binas antea memoratas sectas Belgium est scissum.

§. 500. His litibus ecclesiæ Belgicæ accedunt lites *Roellianæ*. Carthesiani nimirum quidam theologi, quorum caput Roellius erat, anno 1686. humanæ rationi justo plus in rebus divinis tribuere videbantur ¹. Idem Roellius paulo post sedatam hanc primam pugnam anno 1689. nonnullis inusitatis opinionibus suspicionem haud parvam movit, insidias ab eo religioni strui. Negabat enim, quæ de generatione filii Dei in sacris litteris leguntur, proprie, id est, de generatione naturali sumenda esse ².

1. Tota fere controversia binis his quæstionibus continebatur: 1.) utrum divina origo & autoritas scripturæ sacræ ex sola ratione probari queat? 2.) num scriptura sacræ nonnulla nobis credenda proponat, quæ rectæ rationi repugnant? Primum adfirmavit, alterum negavit Roellius; contrarium vero statuit *Ulr. Huberus* maximi nominis jurisconsultus. Magna jam Belgii parte inflammata intercesserunt pro prudentia sua *Frisiæ* ordines, & utrique parti silentium impositum.

2. Nullam siquidem generationem proprie sic dictam concipi posse ajebat, in qua non fieret transitus a non esse ad esse, personam gignentem esse debere tempore priorem, denique personam genitam non posse esse non independentem a gignente. *Frisiæ* quidem magistratus, ne in provincia sua hæc lites propagentur, decretis providit, his vero reliqui Belgæ Batavi maxime contineri non poterant, ne & privatim & publice Roellium corruptæ veritatis damnarent.

§. 501. Philosophia carthesiana in causa quoque erat, quod *Balth. Beckerus* apud Amstelodamenses sacrorum minister a suis errorum incusatus sit; is enim ex carthesiana spiritus notione occasionem sumpsit, omnia quæ in sacra scriptura de dæmonis operibus insidiis, omnia item quæ de spectris, lemuriis & magia referuntur, plane negandi. Commovit doctrina ejus non modo universum Belgium fœderatum, verum etiam quosdam doctores in Germania armavit.

1. Extat longum ejus & copiosum opus, quod inscripsit *mundum fascinatum* & anno 1691. primum edidit, quo quæcunque sacra scriptura de hominibus obsessis & dæmonum potestate refert in suum detorquet sensum contendens, dæmonem æternis vinculis constrictum in inferno jacere, ut egredi hinc & hinc tentare nequeat. Carthesius scilicet spiritus essentia in cogitando collocavit, cogitando vero nihil eorum, quæ de dæmone referuntur, effici potest. *Bekerus* etsi docendi munere privatus, ita tamen anno 1718. diem obiit, ut constanter in sua manserit sententia.

§. 502. Helvetorum ecclesias gravis formido ab anno 1669. invasit, ne Gallorum *Amyraldi*, *Placæi*, & *Capelli* sententiis decreta synodi Dordracensis perverterentur (conabantur hi Dordracense decretum de prædestinatione ante prævisa demerita cum sententia contraria de prædestinatione post prævisa demerita sociare), Genevensium enim doctorum collegio tum temporis adscripti quidam erant viri doctrina insignes, qui & ipsi eas probabant, & invitatis collegis persuadere aliis cupiebant. Quorum studiis ut modum ponerent, præcipui Helvetorum theologi anno 1675. libellum a *Jo. Henr. Heideggero* celeberrimo Tigurino theologo conscribi curarunt novis Gallorum præceptis oppositum, nec difficulter a magistratibus impetrarunt, ut iste communibus helveticæ religionis formulis publica autoritate adjiceretur. Dicitur vulgo *formula consensus helveticæ*, verum hoc, quod pacis causa susceptum erat, consilium turbarum potius copiam produxit.

1. Multi enim negabant sibi fas esse, formulam illam adprobare, unde Basii

leenses & Genevenses a *Fridrico Wilhelmo* Brandenburgico anno 1686. graviter per litteras moniti eam abrogarunt. In ceteris provinciis autoritatem quidem suam aliquamdiu ægre retinuit, at nostra ætate omne fere præteritum amisit.

§. 503. *Frid. Van - Leenhof* anno 1703. in Spinozismi incidit suspicionem, eo quod in libro, cui titulus, *cælum in terris* docuerit, omnes mutationes & actiones creaturarum rationem sui habere in necessario & immutabili ordine naturæ iisque qui beate vivere cupiunt, nunquam esse dolendum, sed perpetuo gaudendum. Leenhofii liber multum habet similitudinis cum libro edito a *Sarasa*, quem inscripsit, *Arte de estar siempre alegre*. Recentissimæ inter reformatos lites sunt *Jac. Saurini* & *Paul. Matii*: ille si pauca demas minus apte enunciata hoc uno a communi docendi regula descendit, quod censuit, licere interdum mendacium magni cujusdam boni consequendi causa, alter Matii nimirum plus culpæ habuit; Trinitatis enim mysterium ut explanaret, finxit, filium & spiritum sanctum duas esse naturas finitas a Deo conditas, quæ certo tempore divinam sibi naturam junxerant.

x. Ceterum universim cum *Moshemio* notare possumus, notam characteristicam, qua ecclesia reformata semper se distinguebat, & adhuc se distinguit ab ecclesia protestantica, eam esse, quod cætus ejusdem nec eadem fidei confessione, nec hierarchia, aut regimine externo colligati sint. Unicum vinculum, quod cætus ad ecclesiam reformatam pertinentes quodammodo in unum unit corpus, mutua est tolerantia, nam dissensiones, quæ copiosissimæ sunt in hac ecclesia, nihil impediunt, ne externa quædam communitio inter illos subsistat, uti sola Anglia exemplo nobis esse potest, ubi gravissimæ Episcopatum & Presbyterianorum dissensiones nihil impediunt, quo minus mutuo se tolerant, & omnes ejusdem ecclesiæ membra censeantur.

MEMBRUM IV.

HISTORIA SECTARUM RELIQUARUM.

CAPUT PRIMUM

DE

ANABAPTISTIS, SEU MENNONITIS.

§. 504. *Anabaptistæ* nomen suum habent inde, quia illos, qui

ad ipsorum veniunt coetum, rebaptizant. Mennonitæ vero dicuntur a celeberrimo illo homine, cui magnam partem fortunæ suæ debent. Molestæ ferunt recentiores Mennonitæ, si Anabaptistarum nomen illis tribuitur; ajunt enim, *veteres* Anabaptistas hanc habuisse consuetudinem, ut ad illorum sectam venientes rebaptizaverint, ipsos autem hanc consuetudinem repudiasse (*Herm. Schyn hist. Mennonit. plenior deduct. cap. 2.*);

I. Recentiores Mennonitæ ideo Anabaptistæ vocari nolunt, quia, ut ipsi prætendunt, ad se venientes non rebaptizant, sed hac in re fallunt. Fingunt scilicet, majores suos ideo vocatos fuisse *Anabaptistas*, quia adultos ad se venientes denuo baptizarunt. Atqui certum est, non modo hac de causa, sed eam potissimum ob rationem hoc illis nomen impositum esse, quod eos, qui qua infantes baptizati sunt, ecclesiæ membra facta fuisse negaverint, eaque re, si forte jungi vellent Anabaptistis, eos denuo baptizabant. Et in hac ad nostram usque ætatem sententia perseverant omnes eorum sectæ opinionibus licet & moribus valde inter se discrepantes, neque enim infantes solum, sed etiam adultos rebaptizant, imo quælibet Anabaptistarum secta ex aliis sectis sui generis ad se venientes denuo baptizat, quia quælibet secta unice suum baptismum validum esse censet. Sapientiores his sunt *moderatores* Anabaptistæ, seu *Waterlandi* ut adpellantur, utpote qui non adultos sed infantes tantum rebaptizant, at tegunt hunc morem, quem inficiari nequeunt, cautissime sectæ patroni, quia metuunt recentiores Mennonitæ, ne invidia reviviscat, & flagitiosorum Anabaptistarum posteri videantur, si quod res est aperte facterentur.

§. 505. Incertæ & obscuræ sunt hujus sectæ origines: ex improviso enim dissimilis ingenii & animi authoribus in variis Europæ provinciis orta est. Hodierni Mennonitæ majores & antecessores suos *Waldensium* progeniem fuisse somniant, adversarii eorum contra contendunt, posteros eos esse turbulentorum & amentium Anabaptistarum, qui tot calamitatibus & bellis Germaniam, Bataviam, Helvetiam, maxime Westphalam seculo XVI. afflixere, at sociorum suppliciis[†] territos *Mennone Simonis* authore paulatim sanio rem animum induisse. Veterum autem turbulentorum Anabaptistarum author Nicolaus Storkius, & Thomas Münzerus fuisse perhibetur.

I. Variis enim in regionibus Anabaptistæ illi turbulenti extremo supplicio affecti sunt. In Saxonia leges in hoc genus hominum scriptæ sunt anno 1525, repetitæ dein sæpius annis sequentibus. *Carolus V.* Imp. anno 1527. & 1529. crescente multorum hujus agminis improbitate severa in eos edicta tulit (*Opii Annal. Anabapt. pag. 45.*). Helveti mitissime primo cum Anabaptistis suis egerant, at quum hac lenitate multi audaciores fierent, Tigurini primum anno 1525. capitis pœnam illis dictabant. Notandum tamen, non omnes Anabaptistas tanquam cives seditiosos extremo supplicio traditos fuisse, sed aliquibus ex iis tanquam *hereticis immedicabilibus* id contigisse, quoniam illa ætate putabatur, ob solam hæresim pœnam mortis infligendam esse. Accedebat apud hos, quod qua *sacrilegi* & profanatores sacramenti haberentur, dum mox adultos, mox parvulos rebaptizarent.

§. 506. Erant in Anabaptistarum numero homines mirabiliter

delirantes, qui vero ratione omni ex illis destituti non erant, hæc tradiderunt, 1.) ecclesiam Christi peccati omnis expertem esse debere, 2.) bonorum communitatem & æqualitatem omnium introducendam, 3.) fœnus omne, decimas, tributa esse abroganda, 4.) infantum baptismum dæmonis inventum esse, 5.) docendi potestatem omnes habere Christianos, hinc sacrorum ministris carere posse ecclesiam, 6.) neque opus esse in regno Christi magistratibus civilibus, 7.) Deum adhuc per somnia & visa voluntatem suam certis hominibus patefacere. Suam ob doctrinam majestati civili inimicam cum ubique & fere quotidie ad necem raperentur, magno solatio & auxilio erat *Ménno Simonis* Frisius, Catholicus antea presbyter isque, quod ipse non diffitetur, flagitiosus. Hic clam primum ad Anabaptistas defecit, anno 1536. vero relicto munere sacro aperte, & anno 1537. precibus adduci se passus est ad doctoris inter eos munus sustinendum ¹.

- I. Ab hoc tempore ad vitæ usque finem per quinque fere lustra plurimas regiones cum uxore & liberis perpetuas inter calamitates & quotidiana vitæ pericula peragrabat, totque sectæ suæ assectas adjecit, ut communis fere omnium Anabaptistarum magister & parens ad nostram usque ætatem non immerito dicatur.

§. 507. Amentia illa fanatica ope *Mennone Simonis* inter Anabaptistas compressa, universam religionem ex sola scriptura hauriendam esse omnes sectæ hujus patroni consenserunt, ideo *confessiones fidei* ipsis pene verbis sacræ scripturæ concinnari curaverant. Princeps harum confessionum & tempore & dignitate illa est, quam *Waterlandi* (de quibus mox infra) adhibent. Ne vero quis putet in suis confessionibus eos omnia sua dogmata expressisse, quæ enim saluti publicæ noxia sunt de magistratu maxime & jurejurando, cautissime abscondita sunt. Quod si quis confessiones illorum perscrutatur, inveniet in iis scita quædam, quæ illos ab omnibus ceteris Christianorum sectis discernunt. Quæ omnibus Anabaptistis communes sunt sententiæ, hoc principio tanquam cardine suo vertuntur: *In ecclesia Christi nullis, nisi sanctis & piis hominibus locus est*, ex quo principio inferunt, 1.) ut nullus sit membrum ecclesiæ, nisi jam adultus, & rationis compos; infantes enim utrum pii sint futuri, aut impii incertum est, nec promittere etiam ecclesiæ vitæ sanctimoniam possunt, 2.) arguunt, nec opus esse magistratum admittere, nec suorum aliquem magistratus munere fungi patiuntur, mali enim ubi nulli sunt, ibi nec magistratibus opus est, 3.) vim vi depellere & bella gerere illicitum esse; nam cum sancti ac pii injuriis affici nequeant, nec ipsi alios lædant, armorum auxilio non indigent, 4.) a pœnis & suppliciis omnibus, maxime capitalibus abhorrent, pœnæ nimirum sceleratis oppositæ sunt, Christi vero civitas caret

omni scelere, 3.) negant juramentum licitum esse, nec enim fallunt, aut veritatem dissimulant sancti '.

1. Ideo morum disciplinam habuere Mennonitæ dogmati huic consentaneam, id est, austeram: nam qui ecclesiam ex solis sanctis componi censent, illis imprimis est vigilandum, ne qua species improbitatis vitam suorum deformet, hinc antiquitus in suis ferre volebant, quos victu & amictu a simplicitate aberrare, & plura quam vitæ necessitas postulat, requirere cernerent. Sed antiquæ hujus severitatis maxima pars perit, postquam opes mercatorum faciendo adquisiverant. Illi, qui ab urbibus semoti vivunt, vitam suorum majorem austeram adcuratius servant.

§. 508. Litteras, & quicquid doctrinæ nomine venit, imprimis philosophiam tota Anabaptistarum secta veræ religioni, ac pietatis incremento noxiam esse olim existimabat. Servant hanc majorum opinionem ad nostra tempora severiores Mennonitæ, spretoque ingeniorum cultu artibus, opificibus, & mercaturæ se tradunt, molliores vero ut supra ceteros multis rebus eminent, ita hac etiam parte meliores sunt ', at in hac tamen sententia perseverant, theologiam puram & illibatam servandam, & philosophiæ præceptis haud temperandam esse.

1. Patiuntur enim suorum nonnullos linguarum cognitioni, historiæ, antiquitati, maxime vero arti medicæ, cujus utilitatem inficiari nequeunt, in academiis operam dare. Nostra ætate hi ipsi leniores Mennonitæ philosophiam etiam consecretantur, rebusque humanis utilissimam judicant, nam medio hoc seculo elapso scholam *Amstelodami* condiderant, in qua vir doctus philosophiæ professoris munus sustinet.

§. 509. Stabilem primum & quietam sedem Mennonitis in fœderatis Belgicæ provinciis paravit Guilielmus Arausionensis, immortalis ille libertatis Batavæ vindex, quem rerum, quas maximas susceperat, gerendarum nervis destitutum anno 1572. ingenti pecunia juvarunt. Sed lento admodum gradu fructus beneficii hujus ad omnes, qui Belgium incolebant, pervenit; repugnabant enim diu voluntati Principis tum magistratus tum sacrorum ministri. Expugnata sunt hæc impedimenta partim *Guiljelmi & Mauriti* constantia & autoritate, partim Mennonitarum ipsorum virtute, qui fidem erga rempublicam magnis probarunt exemplis, & majori in dies studio cavebant, ne quem male suspicandi locum adversariis adperirent. Plena pax demum anno 1626. illis data est, postquam a flagitiis & exitiosis erroribus, quorum arguebantur, per oblatam *confessionem* denuo se purgarunt.

§. 510. Etsi vero a Belgis fœderatis reipublicæ civibus sint adscripti, diu tamen ab Anglis, Helvetis, Germanis nec precibus nec rationibus obtinere poterant, ut idem facerent, legesque in eos latas revocarent. Versabantur semper ante oculos magistratum

facinora veterum Anabaptistarum, nec credibile videbatur, homines tales boni cives officio fungi posse, qui negant, Christianum licite jurare posse, & qui putant, nullum in regno Christi magistratibus & pœnis civilibus locum esse, quare etiam seculo XVII. non pauca colligi possunt exempla Anabaptistarum, qui aut ultimo supplicio, aut aliis pœnis affecti sunt. Tandem vero pluribus probitatis suæ in magistratum civilem testimoniis editis non inter Belgas tantum, sed etiam Anglos¹, Germanos, Borussos quiete vivere ipsis datum.

1. Inter Anglos, qui baptismum infantum abjiciunt, non *Anabaptistæ*, sed *Baptistæ* tantum dici volunt. Verosimile est hos Baptistas a Germanis & Batavis originem ducere, atque eadem omnes olim quæ Mennonitæ sensisse, hodie vero multis rebus a Mennonitis reliquis differunt.

§. 511. Pacem hanc *externam* parum stabilem & firmam fore Mennonitæ putabant, nisi discordiæ intestinæ & veteres tollerentur¹; mediò enim jam seculo XVI. authoribus potissimum *Leonharδο Baubensonio*, & *Theod. Philippi* vehemens inter eos dissensio de *excommunicatione* est exorta. Statuerant hi, peccatores etiam illos, qui jam pœnitentiam egerant, non solum ab ecclesia communione, sed etiam a consuetudine cum uxore, liberis, cognatis esse arcendos. Atqui multis Anabaptistarum justo durior & inhumanior hæc sententia videbatur, igitur subito in duas sunt divisi sectas, quæ *subtilium* & *grassorum*, id est, *severiorum* & *moderatorum* nominibus adhuc distinguuntur². Menno pacem quidem suis reddere studuit, sed quum id fieri nullo modo posse cerneret, inter binas illas sectas quomodo ad obitum usque fluctuavit.

1. Causa, ob quam Anabaptistæ ab ipsis initiis multo magis, quam aliæ Christianorum sectæ, inter se dissenserint, fuit contemptus scientiarum & ignorantia, quam inter felicitatis suæ instrumenta eorum majores referebant, quod quisque facile dederit, qui causas dissensionum inter eos perspexerit; plerumque enim non tam de natura dogmatum, quam de eo, quod justum vel injustum, licitum vel illicitum haberi debeat, vehementer certarunt. Sanctitatem nimirum & morum probitatem unicam veræ ecclesiæ notam characteristicam esse volebant: sanctum vero quid esset, quid non esset, non ratione & judicio, non sacræ scripturæ recta interpretatione, sed sensu potius & opinione definiebant.

2. Grassorum seu mollium major pars primum constabat ex incolis tractus Hollandiæ borealis, quæ Waterlandia dicitur, hinc tota secta *Waterlandorum* nomine insigniebatur. Severiorum plerique Flandri erant, quæ tota familia *Flandrorum* etiam, seu *Flamingorum* nomen tulit.

§. 512. Subtiliores Anabaptistæ rursus præter minores & obscuriores sectas duas habent majores *Groningatorum*, qui sic vocantur, quia certis temporibus Groningæ conveniunt, & *Dantiscanorum*, seu *Borussorum*, qui hoc nomine utuntur, quod mores

& disciplinam Borussorum adoptarunt. Sunt hi omnes fideles discipuli *Mennonis*, ejusque dogmata de carne Christi, de lavandis ex mandato Christi advenarum pedibus, de peccatoribus, vel a veteri simplicitate declinantibus peste cautius vitandis, & ab ecclesiae communione excludendis, de doctrinae contemptu custodiunt ¹.

1. Habent hi Anabaptistae primum *episcopos*, qui semper in senatu ecclesiastico president, solique potestatem habent baptismum & sacram cenam administrandi, deinde *doctores*, qui verba pro concione faciunt, denique *diaconos*, ex quibus tribus ordinibus sacer senatus compositus est. Res majores in fratrum conciliis proponuntur, omnes vero sacrorum ministri suffragiis fratrum creantur, & precibus manuumque impositione exceptis diaconis consecrantur.

§. 513. Inter minores rigorum seu subtiliorum sectas illa est nacta celebritatem, quae ab authore suo *Uke Walles* dicta est *Ukewallistarum*. Homo rusticus & rerum omnium rudis non modo priscam Mennonis disciplinam illibatam permanere cupiebat, verum etiam anno 1637. cum *Jo. Leus* de salute Judae & eorum, qui violentas Christo manus injecerant, bene sperandum esse docuit ¹. At hoc commentum nec Mennonitae, nec Groningenses magistratus tulerant; nam ab illis communione sacrorum privatus, ab hoc autem solum vertere jussus est. Migravit igitur in vicinam Frisiam orientalem, nec paucos sibi discipulos collegit, quorum posterum in agro Groningensi, Frisia, Lithuania, Brussia separatos a ceteris Mennonitis conventus agere coeperant ².

1. Huic opinioni ut firmitatis aliquid, & dignitatis compararet, fingebat, illud tempus, quod a Christi nativitate ad Spiritus S. descensum pertinet, & vetus testamentum a novo disternat, tempus fuisse caliginis & ignorantiae, in quo lumen omne & auxilium divinum Judaeis defuit; ex quo confici voluit, peccata quae hoc intervallo ab iis commissa sunt, maximam excusationem habere, nec ideo graviter a justitia divina vindicari posse.

2. Utrum illam, quae magistro tot molestias conflavit, sententiam profiteantur, non liquet, quia parum cum aliis commercii habent. Hoc autem constat, illos fideliter Mennonis vestigia sectari, si quis ex aliis Christianorum catibus ad eos se confert, denuo baptizari debet, vestitus rusticus est, imo rustico vilior, barba proluxa, capilli horridi, facies tristissima, supellex una cum domo talis, qualem summa exigit necessitas, pedum lotionem divinis ritibus adnumerant, scientiasque omnes maximo odio habent.

§. 514. Waterlandi seu grassiores Mennonitae anno 1630. cum magna parte Flandrorum, Germanorum, & Frisorum societatem sacrorum inierunt. Hi anno 1664. in duas sunt scissi factiones, quarum altera *Galenistarum*, altera *Apostolicorum* adpellatur. *Galenus* Abrahamus de Haan medicae artis doctor & inter Mennonitas Amstelodamenses sacrorum minister christianam religionem Arminianorum exemplo non tam credendi, quam bene vi-

vendi disciplinam esse dictabat, omnibusque ad Mennonitas adiutum adperire voluit, qui modo sacram scripturam reciperet, & honeste viveret. Contra hunc præter alios *Samuel Apostool* Amstelodamensis pariter cœtus celebris doctor insurrexit.

§. 515. Inter Anglos qui baptismum infantum abjiciunt, non Anabaptistæ, sed *Baptistæ* tantum dici volunt. Verosimile est, eos a Germanis & Batavis originem ducere, atque eadem omnes olim, quæ Mennonitæ sensisse, successu temporis vero multis in rebus a Mennonitis reliquis dissentire cœperant. Dividuntur autem universim in binas sectas, quarum altera familia *Baptistarum generalium*, seu *Remonstrantium* adpellatur, quia Deum neminem salute æterna libero quodam decreto exclusisse arbitrantur: altera *Baptistarum Calvinianorum*, seu *particularium* vocatur, quia proxime ad Calvinianorum, seu Presbyterianorum sententias accedit ¹.

I. Posterior secta *Londini* potissimum & in vicinis oppidis moratur, atque a majorum suorum scitis ita recessit, ut nihil fere cum Anabaptistis reliquis commune habeat, si unum illud demas, quod solos adultos baptizet, & totos in aquam immergat, proin admittunt, Christianum jubente iudice jurare, bella gerere, & publico officio fungi posse. *Generales* Baptistæ, seu ut nonnullis audiunt, *Anti-Pædobaptistæ* per multas Angliæ provincias magno numero dispersi ex hominibus constant humilis conditionis & illitteratis, litteras enim & doctrinam veterum Mennonitarum more contemnunt.

CAPUT SECUNDUM

DE

QUAKERIS.

§. 516. Qui Anglorum sermone *Quakeri* (Tembladores) vocantur, latine sunt *trementes*, seu *tremuli* ¹. Ortus sectæ in illa incidit Anglorum tempora, quibus bello civili ardebant omnia, & ex latebris suis in publicum prodibant, quicumque vel civitatis, vel religionis novam formam animo conceperant. Parens ipsorum erat *Foxus* sutor ad somnia sibi fingenda pronus; is enim jam anno 1647. cum 23. annos natus esset, Angliæ quasdam provincias percurrabat, plenum sese numine dictitans. *Carolo* I. interfecto cum & sacræ & civiles leges una extinctæ viderentur, majora audebat, plurimos enim ejusdem ingenii homines utriusque sexus discipulos & amicos nactus universam cum illis Angliam concitavit, imo anno 1650: publicos ad Deum colendum conven-

tus tanquam inutiles & parum Christianos, ubi poterat, disturbavit, qua de causa & ipse & socii in carcerem conjecti & a iudicibus castigati sunt.

I. Imposuit eis hoc nomen anno 1650. *Gervasius Bennet* iudex Derbiensis, utrum ideo, quod toto corpore contremiscerent, antequam dicendi de rebus sacris initium facerent, an vero propterea, quod Foxus & socii ejus dicerent verbis Apost. Pauli, cum timore & tremore salutem operandam esse, non satis liquet. Ipsi patiuntur interim hoc se vocabulo, modo recte intelligatur, appellari, malunt tamen a primario dogmate suo filii, seu confessores lucis nominari. Sermone familiari se amicos vocare solent.

§. 517. Prima hæc Quakerorum familia ex hominibus magnam partem constabat emotæ mentis & fanaticis, multaque ideo commiserat, quæ ipsi postea moderatioris Quakeri excusarunt quidem, at probare & laudare non poterant. Plerique enim viri foeminaeque vehementer in omnes religiones declamarunt, cultum publicum, sacrorumque ministros exquisitis contumeliis invaserant, magistratuum leges prætextu religionis & divini instinctus contempserant, quare nihil mirum est, multos stultitiæ suæ poenas dedisse. Paulatim vero, ut fit, familiæ hujus fanaticismus disparuit, & divina illa lux, qua se jactabant, gradatim turbare civitatem desiit. *Carolo II.* deinde regnante & religio & disciplina illorum formam magis stabilem & certis finibus descriptam obtinuit, in quo Foxus cura & studio *Roberti Barclaji* equitis *Scotti*, *Georgii Keithi*, & *Samuelis Fiseri* virorum eruditorum, qui se ei adjunxerant, potissimum adjutus est; hi enim triumviri vagam & indeterminatam Foxi hominis illitterati disciplinam sub certas leges revocarunt.

I. Ipse Cromwellius nulli ceteroquin sectæ inimicus turbulentam tamen hanc multitudinem timuit, & opprimendam esse primo statuit, cum autem suis minis eam potentiorum esse cerneret, prudenter se continuit, idque unum sibi providendum esse putavit, ne seditionem in populo commoveret. *Clarendonius* certe in historia bellorum civilium Angliæ Tom. 6. refert, Quakeros semper Cromwellio inimicissimos mansisse.

§. 518. Diu tamen Quakeris jam sapientioribus, & quietioribus plus calamitatum in Anglia sustinendum fuit, quam primi furentes & turbulenti sustinuerant, non tam religionis, quam morum & consuetudinum causa: mali enim & periculosi cives videbantur, & qua tales malis afficiebantur, quia recusarunt magistratus honorificis vocabulis compellere & decenter salutare, jurejurando fidem Regi pollicere, & decimas sacro ordini solvere. Sub *Jacobo II.* latioribus uti fatis maxime ab anno 1685. inceperant, quod quidem celeberrimo *Wilhelmo Penn* debebant, cujus opera Rex in maximi momenti negotiis utebantur. *Wilhelmus III.* demum Angliæ Rex, qui omnibus sectis pacem dedit, etiam huic genti frui libertate permisit.

§. 519. Dum adhuc premebantur in patria, scita sua in alias gentes disseminare studebant. Tentata est Germania, Brussia, Gallia, Italia, Græcia, Batavia, Holsatia, verum vano plerumque labore. Exorare tamen se postremo Batavi passi sunt, ut habitandi apud se licentiam familiis quibusdam concederent. In Americam multi non diu post initia sectæ suæ jam profecti sunt, postea vero singulari fato contingit, ut in illa orbis parte libertatis & fortunæ quasi domicilium hæc secta nacta sit ¹.

1. Wilhelmus enim Penn filius præfecti classis anglicanæ, qui anno 1668. quakeriana scita adoptavit, anno 1680. a Carolo II. & senatu regni ampla in America provincia tunc temporis inculta donabatur, ut præmium, quod patris sui meritis respublica debebat, hac ratione persolveretur. Is homo minime hebes & præterea dissertus in novum regnum suum Quakerorum coloniam duxit, & rempublicam ibi condidit. Dominabantur in ea Quakeri, civibus vero adscribi poterant omnes, qui unum Deum profitentur. Provincia universa a Domino *Pensylvaniam* nomen accepit, urbs vero ejus primaria *Philadelphia* est vocata.

§. 520. Foxo adhuc vivente inter Quakeros & alios sæpe orta sunt dissidia non de religione quidem, sed de disciplina & moribus, quæ tamen plerumque brevi tempore componebantur, mortuo vero anno 1691. Foxo cum alii, tum Georg. Keitus imprimis totius sectæ facile doctissimus fores adperuerant gravioribus turbis. Keithus nempe sectæ suæ sociis in Pensylvania tum de aliis rebus, tum præprimis de humana Christi natura male sentire videbatur; statuit enim, duplicem esse Christo naturam humanam, alteram coelestem seu spiritualem, alteram terrestrem seu corpoream. Fortassis hunc errorem moderare tulissent, nisi ipse Keithus vicissim fratrum Americanorum mirabiles opiniones vehementer reprehendisset, & imprimis historiam vitæ Christi in allegoriam seu symbolicam explanationem officiorum, quæ religio exigit, converti ab illis noluisse. In Europa quidem non ausi sunt Quakeri veritatem historiæ Jesu Christi inficiari, at in America ubi nihil timendum est aperte id facere non dubitarunt. Lis hæc in nonnullis conciliis totius sectæ in Anglia disceptata & ad ipsum anglicanum senatum delata postremo anno 1695. ita est terminata, ut Keithus sacrorum communionem semoveretur. Ipse hac injuria permotus elapsis aliquot annis ad anglicanam rediit ecclesiam, cujus membrum obiit.

§. 521. Conveniunt quidem Quakeri diebus illis, quibus vulgo reliqui Christiani religionis nomine, sed nec dies festos celebrant, nec ceremoniis & ritibus utuntur ¹, nec institutis & legibus religionem, quam totam in cultu Christi in animo latentis colloquant, alligari patiuntur. Docendi & prædicandi facultatem, quibus placet tam viris quam foeminis, tribuunt ². Morum, quam

sequuntur, doctrina supra omnem modum austera est, hisque binis præceptis maximam partem absolvitur, 1.) voluptates omnes aut plane esse fugiendas, aut si omnes per naturæ leges vitari nequeunt, ratione esse temperandas, 2.) nefas esse receptos vulgo mores imitari, hinc consuetudine vivendi & ipsa forma ab aliis facile dignoscuntur³.

1. Preces nimirum, hymnos, reliqua, quibus ceterorum Christianorum conventus publici distinguuntur, nesciunt & repudiant, quia non eum orare putant, qui conceptis verbis & formulis animi sui sensa enunciat, sed qui mentem colligit & *mysticorum* more totus in semetipsum descendit. Nec baptismo nec sacra cœna utuntur, utrumque enim hoc institutum judaicum & a Christo olim ideo tantum adhibitum fuisse putant, ut per figuras spectabiles animæ internam purgationem in baptismo & alimenta spiritualia in sacra cœna ante oculos poneret.
2. Ajunt enim, homines iis, in quibus Christus loquitur, & vivit, facultatem fratres instituendi adimere non debere. Non quidem necesse est juxta Quakerorum placita, ut in ipsorum conventibus aliquis verba ad populum faciat, at quoniam *muti* ejusmodi conventus hostibus ipsorum cavillandi & ridendi occasionem præbuerant, consultius duxerant, certos & determinatos constituere verbi divini præcones.
3. Non enim salutant obvios, non compellunt alios humanis & officiosis verbis, nullam externam exhibent reverentiam magistratibus aut aliis in dignitate positis, non defendunt vitam aut bona aliorum ab injuriis, non confirmant aliquid jurejurando, non implorant judices contra eos, a quibus læduntur, contra ipso oris habitu, vestitu prorsus agresti & simpliciter, sermone, cibo & ejusmodi se ab aliis distinguunt. Adsunt tamen testes spectatæ fidei, jam multum defectiæ ab hac rigida regula Quakeros, Anglos maxime, qui mercaturam exercent.

§. 522. Sub initium secta hæc omnem gubernationem ecclesiasticam respuebat, procedente vero tempore duces ejus animadverterant, ecclesiam eam sine legibus & præfectis stare nullo modo & confusionem effugere posse. Itaque collegia seniorum constituta sunt, quæ omnes difficultates & dubia expediunt⁴. Quotannis *Londini* hebdomada festum pentecostes antecedente concilium totius ecclesiæ celebrant, ad quod omnium cœtuum legati veniunt, & in hoc concilio graviores causæ dirimuntur.

1. His collegiis qui matrimonium inire statuunt, nomina sua indicare jubentur, his dies nativitatis & mortis membrorum societatis denunciatur, his qui verba ad populum facere volunt, sermones suos nonnullis in locis scriptos exhibere debent, ut judicent, num lucem ferre queant? neque enim, quod olim licuit, unicuique cui placet ubique declamare ad populum est integrum, postquam multorum ineptissimæ orationes ludibrium sectæ peperunt.

CAPUT TERTIUM

DE

SOCINIANIS.

§. 523. *Socinianis* nomen est ab illustri *Sozzinorum* gente, quæ *Senis* nobilissima Hetruriæ urbe diu floruit, eximiosque viros protulisse dicitur; ex hac enim familia *Lælius Socinus* & *Faustus Socinus* prodire, qui sectæ parentes vulgo putantur ¹. *Lælius Mariani* jurisconsulti celeberrimi filius e patria anno 1547. annum 22. agens egressus varias regiones Galliam, Angliam, Bataviam, Germaniam, Poloniam peragravit, sententias eorum, qui ab ecclesia Romana defecerant, ubique diligenter exquirens. Postremo Tiguri Helvetorum consedit, ibique anno 1562. nondum 40. annos natus mortuus est. *Faustus Socinus* vero fratris ejus filius & hæres ex scriptis ab ipso relictis ejus sensa circa religionem hausit, iisque vulgatis sectam collegit ².

1. Præcessit enim *Socinos Michael Servetus* natione Hispanus, Villæ novæ in Aragonia natus, professione medicus (Hispanorum more dictus est *Serve*, postremam si abjicias hujus nominis syllabam, manet *Serve*, quod sibi nomen ipse *Servetus* in fronte librorum suorum tribuit. Dixit etiam sese omisso nomine gentilicio a patria aut Michaellem *Villanovanum*, aut simpliciter *Villanovanum*). Is primum editis anno 1531. libris septem *de Trinitatis erroribus*, & anno 1532. *dialogis duobus de Trinitate* Christianorum sententiam de mysterio Trinitatis audacissime invasit. Deinde quum in Galliam se contulisset, atque varios post casus *Vienna* sedem fixisset, ubi æmè medicam feliciter exercuit, novum religionis genus excogitavit, quo libro clam *Vienæ* anno 1553. vulgato, cui nomen fecerat, *Restitutio christianismi*, complexus erat. Favere ejus consiliis multa videbantur, sed extinxit omnes spes *Calvinus*, qui ex *viennensi* carcere fuga elapsus (postquam ibidem detectum fuit, illum authorem fuisse libri inscripti, *Restitutio Christianismi*) & ex Gallia in Italiam proficisci volentem in transitu per *Genevam* anno 1553. comprehendi & tanquam in Christum blasphemum adcurari curavit. Cujus quidem adcurationis hic erat exitus, ut *Servetus* errores suos ejurare nolens tanquam pertinax vivus combureretur (viguit enim *Genevæ* ea ætate jus vetus criminale *Friderici II. Imp.* pœnam mortis in hæreticos statuens). Vix calere desierant *Serveti* cineres, cum multi contra *Calvinum*, etiam ipsius sectæ addicti, insurrexerint, eumque crudelitatis incusaverint, eo quod ipso agente *Servetus* combustus sit. Ergo ad litterarum certamen deventum, quærique scriptis publicis de hæreticorum pœnis ceptum, quibusdam coercendos quidem, sed non ultimo supplicio afficiendos asserentibus, at *Calvinis* hæreticos pœna gladii coercendos esse prætenderat, cui libellum opposuit *Castellio* sub nomine *Martini Bellii*, respondit ei *Theod. Beza*, ut *Calvinum* scribendis in *Genesim* commentariis intentum ea cura liberaret. Sed & ex *Protestantibus* hac in sententia multi consensere, quos inter ipse etiam fuit *Melancthon*, mitis ceteroquin animi.

2. Vox *Socinianus* in duplici sensu adhiberi solet, nimirum in proprio aut angustiori. & improprio seu latiori; nam in sensu latiori omnes illi vocantur *Sociniani*, qui *Socinianorum* sententiis affinia docent, maxime tres in *Delta*-te personas & Christi divinitatem aut prorsus negant, aut labefactant. Illi

vero arctiori sensu hoc nomine insigniuntur, qui eam religionis formam aut totam aut maxima ex parte probant, quam Faustus Socinus sive excogitavit, sive a patruo Lælio Socino excogitatam ornavit & *Unitariis*, ut ipsi volunt appellari, in Polonia & Transylvania degentibus commendavit. Post Faustum Socinum sectæ hujus defensores & propagatores præcipui erant Joannes *Crellius*, Jonas *Slichtingius*, Jo. Ludov. *Wolzogenius*, & *Sandius* uterque, quorum opera (excepto Sandio) in unum corpus redacta sunt sub hoc titulo: *Bibliotheca fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant*, prodeunte anno 1656. *Irenopoli* fictio nomine *Amstelodami* tomis 8. comprehensa.

§. 524. In principio seculi XVII. res Socinianorum multis rebus satis solide fulta videbatur, nec enim tantum in Transylvania & Sicilia liberrima utebatur facultate conventus celebrandi, verum etiam in Polonia illustrem *Racovia* scholam, typorum officinam, cœtus plurimos, patronos ex primi ordinis viros haud paucos habuit. Prospera hac fortuna elati in id incumbabant, ut sectam amplificarent, & in aliis terris asseclas invenirent, & ex pluribus manifestum est testimoniis, in Batavia, Anglia, Germania Socinianorum Polonorum legatos versatos esse, atque inter potentiores & litteratos discipulos quævisisse ¹.

- I. Reliquæ nempe sectæ cum plerumque in populo sibi amicos colligere student, hæc secta singulare id & proprium habet, quod fœminarum, rudium, & inferioris ordinis hominum amicitiam haud magnopere consecretur, sed aut nobilibus, aut rationis usu valentibus viris ante omnia se probare studeat, eo quod rationis lumini omnia tribuat, sibi que pro fundamentali constituerit hæc regulam: *omnia religionis capita ad trutinam rationis revocanda esse*. Perulgatum quoque sunt inter Socinianos adagium sequentes versiculi:

Tota urbis Babylon destruxit tecta Lutherus
Muros Calvinus, sed fundamenta Socinus,

ubi per urbem Babylon Romam seu ecclesiam Romanam intelligunt.

§. 525. Harum autem legationum eventus, hominibus licet tam genere quam ingenio nobilibus creditæ essent, votis eorum haud respondit. Nullibi se certior spes latioris successus ostendit, quam in Altorfina Noricorum academia; in hac enim *Ernestus Schnerrus* medicus & philosophus peripateticus imprimis subillior quam oportet, & philosophiæ ibidem professor, qui in Belgio vivens Socinianis se junxerat, sociniana dogmata auditorum animis tanto facilius instillavit, quanto majori tam doctrinæ quam pietatis opinione valuit. Illo vero mortuo anno 1612. nascens hæc familia sociniana capite & magistro suo orbata tam calide res suas instituere non poterat, ut vigilantiam ceterorum academiæ doctorum falleret, & re anno 1616. patefacta magistratus norici autoritate secta dissipata est.

§. 526. Sed neque in Polonia diu sublimes, quod posita videbatur, stare loco secta sociniana potuit. Fulcra quibus maxime

nitebatur, jam anno 1638. decreto comitiorum reipublicæ subducebantur; hoc enim anno cum studiosi quidam scholæ Racoviænæ ligneam Christi crucifixi statuam proterve lapidibus peterent & dejicerent, facinus hoc Catholici tam severe ulciscabantur, ut scholam Racoviensem dirui, doctores cum infamia in exilium mitti, typorum officina destrui, & templum socinianum claudi lege juberetur, quæ omnia quidquid etiam magni sectæ hujus patroni contra molirentur, perfecta sunt.

§. 527. Nuncia erat hæc calamitas tempestatis illius, quæ post viginti annos omnes fortunas & opes Socinianorum evertit; in comitiis enim anni 1658. *Varsoviæ* celebratis Sociniani omnes per universam Poloniam sparsi patria excedere jubebantur, & pœna capitis in eos sancita est, qui vel dogmata eorum profiteri, vel eis hospitium præbere auderet. Proscriptis triennium ad divendenda, quæ possederant, bona permissum fuit, at paulo post ad biennium restrictum ¹.

1. Exulum pars quædam in Transylvaniam comeavit, quæ tota fere varils modis perit, alii per vicinas Poloniæ provincias Silesiam, Marchiam, Borussiam dispersi sunt, quorum adhuc posterl passim restant inter varias Europæ gentes conventus clandestinos celebrantes. Nonnulli eorum Arminianis, alii Menonitis illis, qui Galenistæ dicuntur (§. 513.) adscripti sunt: nam neutra harum sectarum a suis exigit, ut, quid de rebus divinis sentiant, clarius explicent.

CAPUT QUARTUM

DE

SECTIS QUIBUSDAM MINORIBUS.

§. 528. Quum in Belgio turbæ Arminianæ ferrent, anno 1629. illud hominum genus exortum est, quod Rhenoburgi in Batavia bis quotannis sacros conventus suos celebrat, & *Collegiantium* nomine est notissimum. Authores instituti erant tres fratres *Koddei*, seu Van der Kodde Joannes Jacobus, Hadrianus, & Gisbertus obscuri nominis viri ruri degentes, at fama teste sacrarum litterarum periti & controversiarum circa religionem inimici. Socium se illis præbuit quidam Antonius *Cornelius* vir pariter rudis & nullius numeri. Collegiantium nomen ideo nacti sunt, quia conventus suos *collegia* nominare solent. In familiam omnes recipiuntur, qui modo sacram scripturam pro divino habent libro & ex præscripto ejus vivere student, quomodocunque etiam de Deo & religione Christiana sentiant. Conveniunt fratres, quorum

insignis numerus est in plerisque Bataviæ, Frisiæ, & Westfrisiæ urbibus, bis quavis hebdomada die dominica nempe & mercurii, atque hymno quodam decantato precibusque ad Deum fuis partem quamdam librorum novi testamenti explanandam sibi sumunt. Exceptis solis foeminis, quibus publice loquendi facultas denegata est, omnibus cujuscunque sint ordinis & generis integrum est, quæ meditati sunt proponere, & fratrum judicio subicere, omnibus etiam licet, quæ a fratribus proposita sunt, modeste impugnare. Bis quotannis Rhenoburgum comeant, ubi spatiosas habent ædes educandis orphanis & excipiendis hospitibus destinatas, ubi dies quatuor consumunt in audiendis exhortationibus ad pietatem & celebranda sacra coena, hic etiam, qui volunt, baptizantur, sed antiquo ritu, ita ut toti aquæ immergantur ¹.

- I. Vero Collegiantium nomine ampla intelligi debet societas omnis ordinis & sectæ hominum, qui se Christianos omnes dicunt, at varie de Christo sentiunt, quam nec pastores & doctores, nec fidei symbola, nec denique certi ritus, sed solum pietatis studium & cupiditas ex scriptura proficiendi continent.

§. 529. *Jo. Labadie* Gallus Jesuitarum primo ordini adscriptus erat, ab his dimissus ad reformatos transit & in Gallia, Helvetia, Batavia munus pastoris administravit, postremo novam ipse sectam condidit, quæ *Middelburgi* primum in Zelandiæ urbe, dein Amstelodami, porro anno 1670. *Hervordia* in Westphalia sedem sibi fixit patrocinio *Elisabethæ* Palatinæ Principis & Abbatissæ Hervordiensis nixa, pulsa inde *Altonaviam* anno 1672. concessit. Authore anno 1674. defuncto in Frisiæ occidentalis arcem *Wivertum* migravit, jam diu vero esse desiit ¹. Amplexi sunt eam tum alii quidam homines non indocti, tum imprimis celebris illa & doctissima seculi XVII. virgo Trajectina *Maria Anna Schurmannia*. *Labadistæ* hujus sectæ amici dicti sunt.

- I. Exiguus hic cœtus non tam dogmatibus, quam moribus & institutis a reformatis sejunctus esse voluit; nam communionem bonorum, vitam contemplativam, in qua perfectionem Christianam posuit, abnegationem sui, carnis macerationes, & similia suis suasit, videturque disciplinam monasticam cum dogmatibus reformatorum conjungere voluisse.

§. 530. Eodem fere, quo Labadie vixit tempore, *Antonia Burignonia de la Porte* virgo Flandrica provincias belgicas & Cimbriam, in qua aliquot annis est versata, commovit. Decessit, postquam variis fatis jactata est, *Franckeræ* Frisorum anno 1680. Vates & augur sit necesse est, qui ex scriptis ejus, quæ plurima protulit, concinam quamdam & cohærentem religionis formam confecerit, ex mysticorum libris phantasmata sua hausisse videtur ¹.

- I. *Laurentius Berti* in *Breviar. Hist. Eccl. Part. 2. pag. 317.* existimat, eam in *Gm. hist. eccl. T. II.*

hac fuisse sententia, quod Adamus ante lapsum utriusque fuerit sexus, & filios absque muliebri concubitu pariturus fuisset, & quod revera hoc pacto humanam Christi naturam genuerit. Inter patronos ejus ceteris celebrior est Petrus *Poiretus* philosophiæ cartesianæ in primis peritus, qui quidem exemplo suo luculenter docuit, non ita distare rationem & superstitionem, ut in uno homine simul commorari nequeant.

§. 531. *Joanna Leade* seculo XVII. ad finem vergente in Anglia *societati Philadelphicæ* originem potissimum dedit. Fore enim in universum arbitrabatur, ut omnes inter Christianos contentiones plane cessent, unaque prorsus concors fiat ecclesia, si cuncti mentem magistro interiori erudiendam committant relictis aliis formulis, legibus & opinionibus. Erat foemina hæc vidua mercatoris opulenti in Anglia, totamque fere vitam lectione & propagatione scriptorum Jacobi *Bohm* sutoris & Rosæcruciani insumpsit, & cum dives fuerit, omnia sua commenta sumptibus suis imprimi curavit, ideo multa ejus exstant scripta octo tomis comprehensa. Cetera ejus ut referantur inventa, in quibus celebris est illa *Apocatastasis* nihil est opus. Principes sociorum ejus erant Joannes *Pordagius* medicus & Thomas *Fromley*, quorum primus Bohmium, quem impune coluit, obscuritate vincit¹.

I. Anno 1614. in Thuringia Ezechiel Meden se nunc Dei verbum, nunc Michaelem Archangelum nominabat. Similia effutiebant Antonius Zinganella, Maria soror tertii ordinis S. Francisci, & F. Vincentius Augustin. excalceatus combustus anno 1621. Panormi. Romæ in campo Floræ igni tradita anno 1661. imago Francisci Borri, dogmatizantis, Mariam esse Deam & in ejus utero humanam assumpsisse carnem spiritum sanctum. Eodem anno Londini suspensus est Venerius quidam doctus, qui erecto vexillo cum inscriptione Vivat Dominus Jesus, monarchias omnes evertere stulte ac impie meditabatur. Combustus Parisiis anno 1662. Simon Morinus jactans venturum quam cito Christum in gloria sibi met corporaliter conjunctum. Flamis item traditus in Moscovia anno 1674. Quirinus Kublmanus pseudopropheta impudentissimus. (Laurent. Berti Breviar. Hist. Eccles. Part. 2. pag. 317.)

§. 532. Origo *Fratrum Bohæmicorum* a tempore Hussitarum repetenda est; anno enim 1722. familiæ quædam Husso addictæ libertatem conscientiæ obtinendi causa solum Bohæmiæ vertebant, quorum aliqui sectæ herrenhutanae, ut mox dicetur, originem dedere, alii vero in electoratu Saxoniae domicilium invenerant. Verum quum ob concessum in Saxoniam domicilium Imperatorem inter & Electorem discordiæ exortæ fuissent, Bohæmi intelligentes, se quietos ibi esse non posse, per pastorem suum *Liberda* Regem Borussiae implorabant, quo in ipsius territorium commigrare illis indulgeret. Rex his precibus lubens annuisset, nisi se illi impedimenta respectu aulae cæsareæ & saxonicae, quo minus id aperte indulserit, objecissent. Interea Bohæmi non expectata licentia regia Brandenburgi venerant, brevique tempore adeo numero creverant, ut novam Berolini & circumjacentibus agris fun-

daverint coloniam, quibus Rex ecclesiam propriam nomine *ecclesie Bethlemiticæ* insignitam indulsit.

§. 533. At inter ipsos Bohæmos, ut fieri communiter solet, discordiæ sunt exortæ; quidam enim illorum jam anno 1740. cœtibus *Herrenhutanorum* se adjunxerant, alii confessioni fidei in Saxoniam receptæ ea conditione inhærere proposuerant, ut a sacerdotum ministro in eucharistia panis fractus non hostia porrigeretur, alii etiam ecclesie reformatæ placita susceperant. Aucta est hæc dissensio, cum anno 1751. *Elsnerus* publico scripto propugnaret, fratres Bohæmicos continuo ecclesie reformatæ socios fuisse, qui liber ab aula quidem prohibitus fuit, at *Glocaviæ* tamen cum animadversionibus denuo prodiit.

I. Disputabat in hoc opere *Elsnerus*, fratres Bohæmicos exorcismum, signum crucis in dandis benedictionibus, divisionem præceptorum decalogi, & usum hostiarum eucharisticarum in Lutheranis semper imprøbasse, & in his punctis cum Reformatis sensisse. Breviter sed nervose *Elsnerum* impugnavit *Kraftius* ostendendo, antiquos fratres Bohæmos suis in catechismis præcepta decalogi eodem modo, quo Lutheranis solent, divisisse. *Macherus* etiam disputabat, fratres Bohæmos semper Lutheranis adhæsisse, eo quod a Bohæmis Catholicis contemptim *canes Lutherani* adpellati fuerint, & dum emigrarunt, pluribus in locis confessionem fidei lutheranæ ediderint, publicisque protocoelis inseri curaverint. Ex his adparet, fratres Bohæmos in tres classes dividi debere, quarum una se jungebat Lutheranis, altera Reformatis, & tertia *Herrenhutanis*.

§. 534. Cœtui *Herrenhutanorum* originem dederant decem fratres Bohæmici, qui, dum in Moravia a Catholicis vexabantur, inde emigrantes venerant *Lusatiam*, ac a comite *Zinzendorf* anno 1722. impetrarunt, ut illis *Bertholdsdorfii* in finibus *Lausatiæ* & *Bohemie* in monte *Hutberg* domicilium figere indulsit. Anno 1724. ortum est nomen *Herrenhut*, quum quidem ex illorum pastoribus in sermone publico præcurrente mentem lingua inadvertenter pro *Hutberg* *Herrenhut* pronunciavit.

I. Ipsi sibi nomen *fratrum ecclesie evangelicæ* tribuunt, alias etiam *fratres Moraviæ*, *unitas fratrum*, aut ab auctore eorum *Zinzendorfsiani* adpellari solent. Erat Nic. Ludov. comes a *Zinzendorf* filius *Georgii Ludovici* comitis a *Zinzendorf* aulæ saxonicæ administer, natus *Dresdæ* anno 1700., quo tempore lites pietisticæ inter Protestantes maxime fervebant, bis ipse in Americam institutum suum propagandi causa profectus est anno nimirum 1739. & 1741., oblitque anno 1760. Hoc egit imprimis (ait *Schvæckius*), ut societatem Christianorum, qui omnes sancte viverent, etsi præter dogma de redemptione hominum per Christum, idque sentiendum potius quam cognoscendum, non eadem de cunctis religionis capitibus sentirent, cogeret, mixtam e *fratribus Bohæmis*, ac *Moravis*, *Bvangelicis*, & *Reformatis*. In quo eum successus quidem minime destituit; idem tamen religionem nimium quantum ad sensus fallaces & phantasiæ lusum revocavit. (Adcurate libros ab *Herrenhutanis* & contra illos editos recenset *Walchius* in hist. recentiss.)

§. 535. Doctrinam *Herrenhutanorum* quod adinet, omnibus Christianis ad illorum communitatem patet aditus, modo sint

aut Protestantibus, aut reformati, aut fratres Moravi. Ipsi quidem a Protestantibus non sententiis & dogmatibus, sed disciplina tantum, institutis & moribus discrepantes videri volunt, at incredibile, quod gerunt, sectam suam propagandi studium, Protestantibus suspicionem movit, novos istos fratres Lutheranorum sermones inter Lutheranos æmulari, reipsa vero ex hominibus varii generis & religionis compositos esse; frustranei enim secus sese diffundendi essent conatus, eo quod ritus & externa instituta cum dogmatibus ecclesiæ protestantiæ componi facile possint¹.

- I. *Steinmezius*, quem inter suos numerant amicos *Herrenhutani*, sequentia in iis reprehendit: 1.) vulgatam scripturam non minus quam textum originale tot scateri erroribus, quot scateri quicumque alius liber, nec difficile esse in sacris litteris invenire contradictiones, 2.) Christum in statu exinanitionis Deitate caruisse, 3.) infidelitatem, qua in Christum non creditur, esse unice peccatum, nec inesse ceteris actionibus intrinsecam moralitatem, 4.) Christum ordinem salutis pro libitu statuere & denuo immutare posse, ita quidem, ut possit actionem naturæ finibus contrariam in moraliter bonam immutare, hinc tanta illorum libertas circa actiones morales, 5.) demum adcusantur, quod sortes adhibeant præsertim in contrahendis matrimoniis.

§. 536. *Samuel Clarkius* Anglus anno 1712. de mysterio Trinitatis sequentia docuit: Pater, filius & spiritus sanctus sunt quidem tres personæ divinæ, verum filius Patri, & spiritus sanctus filio est postponendus. Pater solus summus & independens Deus est, cum illo vero ab æterno duæ personæ divinæ filius & spiritus (quarum personarum essentiam scriptura sacra haud determinat, sed tantum quoad personales proprietates distinguit) extiterant. Filius a patre procedit, scriptura tamen haud determinat, num a patre exeat naturaliter, & necessario, an vero arbitrarie? pariter modum, quo spiritus sanctus a patre & filio procedit, scriptura non manifestat. Hoc systemate omnia dubia, quæ Trinitatis hostes movent, solvi posse putabat, at non erat hoc systema prorsus novum, sed id, quod seculo XVII. quidam Arminiani in Anglia docuerant, *Clarkius* magis excoluit. *Subordinatio* hoc systema, ejusque asseclæ *Subordinatiani* dicuntur.

§. 537. *Herm. Deusingus* juriurum professor Groningæ nimis tribuerat sensui allegorico sacræ scripturæ. Primarium allegoriæ exemplum quæsivit in mysterio Trinitatis contendens, in novo testamento dogma de Trinitate jam non esse mysterium, eo quod tres Trinitatis personæ nihil sint, nisi potentia seu perfectiones divinæ, ita quidem, ut per patrem *intellectus* divinus, per filium *judicium*, & per spiritum sanctum *voluntas* Dei intelligi debeat. Huic se jungebat. *Jo. Wallis*, aliique Angli, qui *Methodistæ* vocari solent.

§. 538. *Schwengfeldius* natus anno 1490. primitus Luthero se junxit, posthac vero illum acriter impugnavit & in variis punctis ab eo dissensit; nam primo in sacra cœna invertebat hæc verba: *hoc est corpus meum*, atque hoc sensu accipi ea voluit: *corpus meum est hoc*, id est tale, qualis est panis, qui frangitur & consumitur, nempe verus cibus, qui animam alit, saturat, delectat, & *sanguis meus est hoc*, tale nempe quale vinum, quod animam recreat & nutrit, 2.) negavit in verbo Dei *externo*, quod in scriptura extat, vim esse mentes hominum sanandi & illuminandi, hanc autem virtutem verbo *interiori*, quod & Christum ipsum dicebat, adscripsit, 3.) ægre tulit, humanam Christi naturam in statu exaltationis creaturam, seu rem creatam adpellari, vocabulum enim hoc infra majestatem & dignitatem humanæ ejus naturæ esse, postquam in unam cum natura divina coaluit personam. Videtur hæc opinio affinis esse Eutychianis, at *Schwenkfeldius* Eutychianus videri noluit, contra eos, qui naturam Christi humanam creaturam dicerent, Nestorianismi adcusavit ¹.

I. Nostro seculo *Schwenkfeldiani* denuo innotuerunt: in Silesia enim anno 1718. confessionem fidei suæ edere jussi sunt, duoque missionarii Jo. *Milanus*, & *Carolus Regentus* partim blanditiis, partim minis eos ad sacra Romana trahere studuerant, qua de causa multi ad ecclesiam lutheranam transierant. multi etiam in Americam profecti novos sibi in Pennsylvania cœtus quærebant. Comes *Zinzendorfius* (qui circa idem tempus in America versabatur) eos sibi jungere adlaboravit irritis tamen conatibus. Ex quo vero Rex Borussiae *Friedericus II.* Silesiam in suam redegit potestatem, edictum regium prodit, quo *Schwenkfeldianis* tum in Silesia commorantibus, tum illuc reversuris specialis regia protectio & privilegia promittebantur. Ex hoc tempore varios sibi in Silesia cœtus collegerant.

§. 539. Circa annum 1623. *Seviliæ* in Hispania ingens hominum multitudo versabatur, qui sibi nomen *Illuminatorum* imposuere, qualia hujus sectæ fuerint dogmata, aut quale institutum, nescitur. Adnotarunt alii, jam seculo XVI. *Illuminatos* præcipue in Hispania caput protulisse, ipsumque *Ignatium Lojolam* jam ante annum 1540. ex Hispania auggisse, ne ab inquisitoribus hæreticæ pravitatis tanquam suspectus de *Illuminatorum* secta comprehenderetur, narrat *Heideggerus* in historia papatus nixus testimonio *Melchioris Cani*, qui hoc in peculiari de societate Jesu scripto adfirmat. *Los Alumbrados* hujus furfuris homines Hispani dixere.

Finis Tomi secundi & ultimi.

The first of these was the... the second... the third... the fourth... the fifth... the sixth... the seventh... the eighth... the ninth... the tenth... the eleventh... the twelfth... the thirteenth... the fourteenth... the fifteenth... the sixteenth... the seventeenth... the eighteenth... the nineteenth... the twentieth... the twenty-first... the twenty-second... the twenty-third... the twenty-fourth... the twenty-fifth... the twenty-sixth... the twenty-seventh... the twenty-eighth... the twenty-ninth... the thirtieth... the thirty-first... the thirty-second... the thirty-third... the thirty-fourth... the thirty-fifth... the thirty-sixth... the thirty-seventh... the thirty-eighth... the thirty-ninth... the fortieth... the forty-first... the forty-second... the forty-third... the forty-fourth... the forty-fifth... the forty-sixth... the forty-seventh... the forty-eighth... the forty-ninth... the fiftieth... the fifty-first... the fifty-second... the fifty-third... the fifty-fourth... the fifty-fifth... the fifty-sixth... the fifty-seventh... the fifty-eighth... the fifty-ninth... the sixtieth... the sixty-first... the sixty-second... the sixty-third... the sixty-fourth... the sixty-fifth... the sixty-sixth... the sixty-seventh... the sixty-eighth... the sixty-ninth... the seventieth... the seventy-first... the seventy-second... the seventy-third... the seventy-fourth... the seventy-fifth... the seventy-sixth... the seventy-seventh... the seventy-eighth... the seventy-ninth... the eightieth... the eighty-first... the eighty-second... the eighty-third... the eighty-fourth... the eighty-fifth... the eighty-sixth... the eighty-seventh... the eighty-eighth... the eighty-ninth... the ninetieth... the ninety-first... the ninety-second... the ninety-third... the ninety-fourth... the ninety-fifth... the ninety-sixth... the ninety-seventh... the ninety-eighth... the ninety-ninth... the hundredth...

The first of these was the... the second... the third... the fourth... the fifth... the sixth... the seventh... the eighth... the ninth... the tenth... the eleventh... the twelfth... the thirteenth... the fourteenth... the fifteenth... the sixteenth... the seventeenth... the eighteenth... the nineteenth... the twentieth... the twenty-first... the twenty-second... the twenty-third... the twenty-fourth... the twenty-fifth... the twenty-sixth... the twenty-seventh... the twenty-eighth... the twenty-ninth... the thirtieth... the thirty-first... the thirty-second... the thirty-third... the thirty-fourth... the thirty-fifth... the thirty-sixth... the thirty-seventh... the thirty-eighth... the thirty-ninth... the fortieth... the forty-first... the forty-second... the forty-third... the forty-fourth... the forty-fifth... the forty-sixth... the forty-seventh... the forty-eighth... the forty-ninth... the fiftieth... the fifty-first... the fifty-second... the fifty-third... the fifty-fourth... the fifty-fifth... the fifty-sixth... the fifty-seventh... the fifty-eighth... the fifty-ninth... the sixtieth... the sixty-first... the sixty-second... the sixty-third... the sixty-fourth... the sixty-fifth... the sixty-sixth... the sixty-seventh... the sixty-eighth... the sixty-ninth... the seventieth... the seventy-first... the seventy-second... the seventy-third... the seventy-fourth... the seventy-fifth... the seventy-sixth... the seventy-seventh... the seventy-eighth... the seventy-ninth... the eightieth... the eighty-first... the eighty-second... the eighty-third... the eighty-fourth... the eighty-fifth... the eighty-sixth... the eighty-seventh... the eighty-eighth... the eighty-ninth... the ninetieth... the ninety-first... the ninety-second... the ninety-third... the ninety-fourth... the ninety-fifth... the ninety-sixth... the ninety-seventh... the ninety-eighth... the ninety-ninth... the hundredth...

INDEX

ALPHABETICUS NOMINUM

ET

RERUM PRÆCIPUARUM.

A.

	Pag.
<i>Abelardi Petri fata</i>	62.
<i>Adamitarum secta</i>	66.
<i>Adiaphoristicæ lites</i>	211.
<i>Adoptiani quid?</i>	21.
<i>Adpellantes in Gallia quid?</i>	183.
<i>Albigenses quid?</i>	63.
<i>Alcuini doctrina</i>	10.
<i>Aliturgici dies quid? &</i> <i>quales olim fuerint?</i>	82.
<i>Almericus in conc. Lateran.</i> <i>IV. damnatus</i>	71.
<i>America a Christ. Columbo</i> <i>& Americo Vesputio detecta</i> <i>luce evangelii illustratur</i>	48.
<i>Anabaptistæ</i>	244.
<i>Annatarum origo</i>	103.
<i>Anselmus episc. Cantuariens.</i> <i>eximius dialecticus</i>	51.
<i>Anti -- Constitutionistæ</i> <i>quid?</i>	182.
<i>Antinomorum secta</i>	233.
<i>Anti-Pædobaptistæ</i>	250.
<i>Annus normalis in pace</i> <i>Westphal. quis?</i>	206.
<i>Apocatastasis quid? & quæ</i> <i>ob eam controversiæ?</i>	218.
<i>Apol. Aug. conf.</i>	140.

	Pag.
<i>Apostolici Anabaptistæ</i>	249.
<i>Apostolicorum secta</i>	62.
<i>Aristotelici philosophi</i>	55. 58.
<i>Arminiani</i>	237.
<i>Arnaldi Ant. fata & scripta</i>	181.
<i>Arnaldi de Brixia doctrina</i> <i>& fata</i>	61.
<i>Augustinianor. Eremitarum</i> <i>origo</i>	122.

B.

<i>Baco de Verulamio scientiarum</i> <i>instaurator</i>	166.
<i>Bajanæ lites</i>	173.
<i>Baptistæ quid?</i>	250.
<i>Barnabitarum origo</i>	198.
<i>Bedæ ven. scripta</i>	9.
<i>Beghardi, Beghini, vel</i> <i>Beguttæ quid?</i>	64.
<i>Bekeri Balih. de dæmonum</i> <i>potentia doctrina</i>	243.
<i>Benedictorum ordo quibus</i> <i>de causis in occidente</i> <i>fuerit propagatus?</i>	38.
<i>Benedictus Anianensis</i> <i>ordinis Benedictini refor-</i>	

	Pag.		Pag.
mator.	39.	<i>Canonicorum</i> in <i>seculares</i>	
<i>Berchtolsgadensium</i> Pro-		& regulares divisio. . .	120.
testantium emigratio. . .	210.	<i>Capucinatorum</i> origo. . .	197.
<i>Berengarii</i> doctrina & fa-		<i>Cardinalium</i> origo & ju-	
ta.	60.	ra.	109. seq.
<i>Bernardus</i> Abbas <i>Claræ-</i>		<i>Carmelitarum</i> origo. . . .	119.
vall. se festo immacul.			197.
concept. opponit. . . .	82.	<i>Caroli M.</i> cura studium	
<i>Berullus</i> Patr. <i>oratorii</i>		sacræ scripturæ promo-	
<i>Jesu</i> author.	199.	vendi.	10.
<i>Bifciatae</i> miss. quid? . .	82.	<i>Caroli I.</i> Regis Angliæ	
<i>Bœhmus</i> Jac. sutor Ro-		fata.	231.
sæcrucianus.	168.	<i>Carthes. Renatus</i> philoso-	
<i>Bogomili</i> quid?	61.	phiæ instaurator. . .	168. seq.
<i>Bohæmici</i> motus quid? . .	204.	<i>Carthusianorum</i> origo. . .	118. seq.
<i>Bonifacii VIII.</i> Papæ cum		<i>Catenarum</i> scriptores quid?	13.
Philippo Pulchro Gal-		<i>Cathari.</i>	63.
liarum Rege lites. . . .	95. seq.	<i>Cerularii</i> schisma. . . .	59. seq.
<i>Bonifacius</i> Germanorum		<i>Cham-Hi</i> Sinensium Imp.	
Apostolus.	2.	Christianis favet. . . .	150.
<i>Borussi</i> conversi.	48.	<i>Charitatis</i> ordo vide <i>Fratr.</i>	
<i>Bouthillier de Rance</i> Tra-		<i>Misericordiæ.</i>	
pensium author.	199.	<i>Charitativum colloquium.</i>	207.
— ejusdem cum <i>Mabillo-</i>		<i>Cisterciensium</i> origo. . . .	116.
nio lites.	198.	— eorum cum <i>Cluniacen-</i>	
<i>Brownistæ</i> quid?	229.	sibus simultates.	117.
de <i>Bruis (Petri)</i> doctrina. .	61.	— eorum disciplina quas	
<i>Brunonis</i> in eremum se-		ob causas collapsa? . .	ib. seq.
cessui quid dederit oc-		<i>Clemens V.</i> Papa sedem	
casionem?	118.	suam <i>Roma Avenionem</i>	
<i>Bullæ in cæna Domini</i>		transfert.	203.
quis author?	191.	<i>Clementis XI.</i> Papæ cum	
		Imp. <i>Josepho I.</i> contro-	
		versia.	195.
		<i>Cluniacensium</i> origo. . . .	40.
		— eorum disciplina qua de	
		causa collapsa?	115. seq.
		<i>Coccejanae</i> lites.	241.
		<i>Cælestium</i> monialium ori-	
		go.	200.
		<i>Cælibatus</i> lex a <i>Gregorio</i>	
		VII. lata.	102.
		<i>Collegiantes</i> quid?	256.
		<i>Commemoratio omnium fi-</i>	

C.

Calixtina transactio vid.

Transactio *Calixtina.*

Calixtinæ lites. 215.

Calvinus *Zwingli* doctri-

nam tribus in punctis

mutat. 222.

Camaldulensium origo. . . 115.

Camisardorum motus. . . 224.

<i>del. quando introducta?</i>	28.
<i>Concil. Nicænum II.</i>	20.
— <i>Lateranense I.</i>	70.
— <i>Lateranense II.</i>	ib.
— <i>Lateranense III.</i>	ib. seq.
— <i>Lateranense IV.</i>	71.
— <i>Lugdunense I.</i>	ib.
— <i>Lugdunense II.</i>	ib.
<i>Concil. Viennense.</i>	72.
— <i>Tridentinum.</i>	141.
— <i>Lateranense V.</i>	78.
— <i>Constantiense.</i>	105. seq.
— <i>Basileense.</i>	106.
— <i>Pisanum.</i>	105.
— <i>Dordracenum.</i>	239.
<i>Concordata Germaniæ.</i>	113.
<i>Confessio Augustana.</i>	139.
<i>Confessores lucis quid?</i>	251.
<i>Conformistæ quid?</i>	226.
<i>Confucium quomodo Sinen-</i> <i>ses quotannis colant?</i>	152.
<i>Congregatio de auxiliis.</i>	170.
<i>Congregatio Philippi Ne-</i> <i>rii.</i>	197.
— <i>Benedictinor. S. Mauri</i> <i>in Gallia.</i>	198.
<i>Conscientiarum quid?</i>	165.
<i>Conspiratio pulveriaria in</i> <i>Anglia.</i>	227.
<i>Constantinus Porphyroge-</i> <i>nita scientiarum fautor.</i>	12.
<i>Constitutio Interim.</i>	143.
<i>Constitutionistæ quid?</i>	182.
<i>Contra - Remonstrantes.</i>	237.
<i>Controversia de ritibus si-</i> <i>nensibus.</i>	152. seq.
— <i>de ritibus malabariçis.</i>	159. seq.
— <i>de immacul. conceptione</i> <i>Domin. inter & Fran-</i> <i>cisc.</i>	171.
<i>Crypto - Calvinistæ quid?</i>	214.

D.

<i>Damasceni Jo. libri qua-</i> <i>tuor de fide orthodoxa.</i>	8.
<i>Dani conversi.</i>	3.
<i>Dantiscani Anabaptistæ.</i>	248.
<i>Decretales Gregorii IX.,</i> <i>& Decretalistæ.</i>	56.
<i>Decretum Gratiani.</i>	53.
<i>Dictatus Gregor. VII.</i>	100.
<i>Digestorum inventio.</i>	52.
<i>Disciplina ecclesiæ seculo</i> <i>XII. & sequentibus.</i>	78. seq.
<i>Disputationes Catholicos</i> <i>inter & Protestantes.</i>	206. seq.
<i>Dominicus novi ordinis</i> <i>fundator.</i>	128.
<i>Dominicanorum cum Fran-</i> <i>ciscan. controversiæ</i>	128.
<i>Dordracena synodus.</i>	239.

E.

<i>Ecclesiæ excelsæ & humi-</i> <i>lis in Anglia quæ origo?</i>	235.
<i>Eclectici philosophi.</i>	169.
<i>Eduardus Henr. VIII. fi-</i> <i>lius in Anglia religio-</i> <i>nem catholicam extin-</i> <i>guit.</i>	146.
<i>Ekii cum Carolostadio &</i> <i>Luthero concertatio lit-</i> <i>teraria.</i>	134.
<i>Electoralis collegii in Ger-</i> <i>mania num aliquis Pon-</i> <i>tificum author fuerit?</i>	31.
<i>Elipandi Toletani error.</i>	20.
<i>Eon sectæ fanaticæ author.</i>	62.
<i>Episcopi Germaniæ quan-</i> <i>do, & quomodo Rega-</i> <i>lia sunt consecuti?</i>	37.

	Pag.
— qualem eorum electio seculo XII. mutationem subierit?	112.
— eorum confirmatio cui competat?	113.
<i>Eremitarum Discalceato- rum S. Aug. origo.</i>	197.
<i>Euchetæ</i> quid?	61. 66.
<i>Excommunicationis</i> quæ inter Gentiles & Judæos fuerit notio?	38.
<i>Exemptiones</i> monachorum quando ortæ?	120.
<i>Expeditionum cruciata- rum</i> origo & progres- sus.	41. seq.
— an justæ fuerint?	47.
— mala inde nata.	ib. seq.

F.

<i>Febronii Justinii</i> opus quos excitaverit motus?	194.
<i>Felicis Urgellitani</i> error.	20.
<i>Festi immac. concept.</i> ori- go.	82.
— <i>corporis Christi.</i>	83.
— <i>cordis Jesu.</i>	188.
<i>Festorum</i> numerus minui- tur.	187.
<i>Flacius Math. Illyr.</i> Lu- theranis rigidioribus du- cem se præbet.	212.
— ejusdem cum Strigelio certamen.	ib.
<i>Flagellantium</i> secta.	64.
<i>Fluddus Robertus</i> Rosæ- crucianus.	168.
<i>Fonseca Petrus</i> Jesuita scientiæ mediæ inventor.	170.
<i>Formula concordiæ.</i>	212.
— consensus helvetica.	247.
<i>Foxus</i> Quakerorum pa-	

	Pag.
rens.	250.
<i>Franciscus Assisiensis</i> no- vi ordinis fundator.	123.
— falsus ejus de paupertate evangelica conceptus.	124.
— num Stigmata Christi impressa habuerit?	128.
<i>Fratres laicos</i> inter & <i>fra- tres chori</i> distinctio quando inventa?	117.
<i>Fratres & sorores liberi spiritus.</i>	64.
— <i>congregationales.</i>	232.
<i>Fratres Bohæmi.</i>	258.
— <i>Moravi.</i>	259.
<i>Fratricelli</i> quid?	65.
<i>Fridericus II. Imp.</i> a Gre- gorio IX. excommuni- catur.	90.
— libri de <i>tribus mundi impostoribus</i> num author fuerit?	91.

G.

<i>Galenistæ</i> quid?	249.
<i>Galilæus</i> ob propugnatum systema Copernicanum ab inquisitionis officio in carcerem conjici- tur.	166. seq.
<i>Gassendus Petrus</i> philo- sophiæ instaurator.	168.
<i>Gassneri</i> exorcismi, & controversiæ inde or- tæ.	185. seq.
<i>Gentiliacense</i> concilium.	19.
<i>Godofredus Bullionæus</i> Hierosolymam capit.	42. seq.
<i>Gottheschaldi</i> fata.	15. seq.
<i>Grandimontensium</i> origo.	118.
<i>Gregorius II. Papa</i> num <i>Leonem Imp.</i> tributor.	

	Pag.
exactione privaverit? . . .	18.
<i>Gregorii VII.</i> Papæ cum <i>Henrico IV.</i> Imp. li- tes.	84. seq.
<i>Gregorius VII.</i> Papa ju- ramentum fidelitatis ab episcopis exigit.	102.
<i>Gregorii IX.</i> Papæ cum Friderico II. Imp. li- tes.	90. seq.
<i>Gregorius XV.</i> Papa con- gregationem de fide pro- paganda instituit.	148.
<i>Groningani</i> Anabaptistæ	248.
<i>Grotius Hugo</i> juris natu- ralis instaurator.	167.
— ejus fata.	238.

H.

<i>Hantheim</i> sub nomine Jus- tini Febronii nimiam Pontificis potestatem im- pugnat.	194.
<i>Helvetii Jo. Claud. Hadr.</i> errores.	164. seq.
<i>Henriciana hæresis</i> num extiterit?	90.
<i>Henricus VIII.</i> Britaniæ Rex se caput ecclesiæ anglicanæ salutarè jubet.	146.
<i>Herrenhutani.</i>	259.
<i>Hiberni</i> theol. scholasticæ autores.	9.
<i>Hieronymi Pragensis</i> dam- natio.	76.
<i>Hincmarus Remensis.</i>	12.
— ejus controversia ob verba hymni <i>te trina</i> <i>Deitas.</i>	15.
<i>Huetius Daniel</i> scepticis- mo favet.	169.
<i>Hugenius</i> horologiorum	

	Pag.
inventor.	163.
<i>Hugonottæ</i> quid?	223.
<i>Humiliati</i> quando orti, & extincti?	121.
<i>Hungari</i> conversi.	4.
<i>Hussi Jo.</i> damnatio & mors.	76.

I.

<i>Jacobitæ</i> quando orti, & extincti?	121.
<i>Jansenianæ</i> lites.	174. seq.
<i>Japonensis</i> missio.	158.
— persecutiones ibidem contra Christianos exor- tæ.	ib.
<i>Iconoclastæ</i> vel <i>Iconoma- chi</i> quid?	16.
<i>Jesuitæ</i> notit. evangelii ad varias gentes deferunt.	147.
— in missionibus Sinensi- bus causam Christi ne- glexisse adcusantur.	151.
— Venetiæ excedere ju- bentur.	192.
— illuc redeunt.	ib.
— laxas in theologia mo- rali docuerant senten- tias.	201.
— eorum suppressio.	ib.
<i>Jesuitissas</i> Urb. VIII. Pa- pa suppressit.	200.
<i>Ignatius Lojola</i> Jesuitar. parens num scriptorum, quæ ipsius nomen præ- seferunt, sit author?	ib.
<i>Illuminatorum</i> secta.	261.
<i>Independentes</i> quid?	232.
<i>Indulgentiarum</i> nova fa- cies.	79. seq.
<i>Infralapsarii</i> quid?	219.
<i>Inñiguitæ</i> quid?	200.

	Pag.		Pag.
<i>Innocentii XI. Papæ certamen cum Gallorum Rege ob jus Regaliæ.</i>	193. seq.	quid?	114.
<i>Inquisitionis. heret. prævit. origo progressus & forma.</i>	66. seq.	— quæ contra eos querelæ motæ?	ib seq.
— scientiarum incremento obest.	69.	<i>Leibnitius Godofr. insignis mathematicus.</i>	166.
<i>Investitura quid?</i>	85.	<i>Leo sapiens scientiarum fautor</i>	12.
— lites de illa exortæ. ib. seq.		<i>Libri de tribus impostoribus mundi quis author fuerit?</i>	91.
<i>Joannæ Papissæ fabula.</i>	29. seq.	<i>Libri Carolini.</i>	49.
<i>Joannis XXII. Papæ cum Ludovico Bavaro controversia.</i>	94.	<i>Liturgia romana quo tempore fere ubivis recepta?</i>	80. seq.
<i>Joannis Parvi doctrina in concilio Constant. damnata.</i>	78.	<i>Ludovic. XIV. Gallia Rex Siamensium Regem ad fidem in Christum hortatur.</i>	150.
<i>Jong-Tching Sinarum Imp. Christianis est inimicus.</i>	156.	<i>Lutherus qua occasione reformationem suscepit?</i>	131. seq.
<i>Isidori decretal. spuria.</i>	33. seq.	<i>Lutherus suum ex ecclesia rom. egressum publico facto declarat.</i>	135.
<i>Jubilæi origo.</i>	83. seq.	— bannum imperii contra illum declaratur.	136.
K.			
<i>Keithus discordias inter Quakeros excitat.</i>	252.	— ejus mors.	142.
<i>Knoxus. scoticæ ecclesiæ conditor.</i>	228.	M.	
<i>Knutzen Matth. sectæ conscientiariorum. author.</i>	165.	<i>Mabillonii opus de studiis monast. quæ habuerit fata?</i>	199.
<i>Kusterus artis typographicæ inventor.</i>	57.	<i>Madaurensis missio.</i>	149.
L.			
<i>Labadistæ quid?</i>	257.	<i>Maigrot Carolus ritus si-nenses reprobat.</i>	152.
<i>Lanfrancus eximius dialecticus.</i>	51.	<i>Massacre de S. Barthelemi quid?</i>	223.
<i>Latitudinarii quid?</i>	234.	<i>Massaliani quid?</i>	61. 66.
<i>Lea de Joannæ societatem philadelphicam condit.</i>	258.	<i>Mathematicarum scientiarum in ecclesiam influxus.</i>	167.
<i>Legati nati & a latere</i>		<i>Mathildis ecclesiam Romanam bonorum stio-</i>	

	Pag.
rum heredem scribit.	101.
<i>Melancthon</i> concordiam inter Catholicos & Protestantes meditat.	211.
<i>Melitenses</i> equites.	45.
<i>Mendicantes ordines</i> cur ecclesiæ bonum poscere videbatur?	121. seq.
— brevi ingentem adquirent autoritatem.	122.
<i>Mendicantes ordines</i> a Pontificibus juribus & privilegiis ornantur.	125.
— querelæ contra eos ortæ.	ib. seq.
— eorum controversia cum academia parisiensi.	126.
— eorum controversiæ inter se.	128.
<i>Menonitæ</i>	245.
<i>Methodistæ</i> quid?	207.
	236.
<i>Mezzabarba</i> legatio ad Sinas.	155.
<i>Minimorum</i> ordo.	197.
<i>Molinistarum</i> origo.	170.
<i>Molinos Michael</i> Quietistarum author.	171.
<i>Monarchia Sicula</i> quid?	41.
<i>Monarchiæ quintæ promissores</i> qui dicantur?	233.
<i>Monasteria regalia & episcopalia</i> quid?	39.
<i>Munzerus Thomas</i> ducem se præbet factioni rusticanae.	137.

N.

<i>Nannetense edictum</i> revocatur.	224.
<i>Nestoriani</i> in China.	50.
— in Malabar.	159.

<i>Nicææ</i> generale contra Iconomachos concilium agitur.	20.
<i>Noailli</i> archiepiscopi Parisiensis in litibus Bajanis gesta.	183. seq.
<i>Nogaretus Wilhelmus</i> Bonifac. VIII. Pap. captivum tenet.	99.
<i>Nominalium</i> secta quid?	13.
	51.
<i>Non-Conformist.</i> vid. <i>Puritani</i> .	
<i>Normani</i> Christianos vexant.	5.
<i>Norvegi</i> conversi.	4.

O.

<i>Occidentis schisma</i> quomodo ortum & extinctum.	104. seq.
<i>Odilo</i> Abbas Cluniac. festi commemorat. omnium fidelium author.	28.
<i>Odo</i> episcopus Cameracensis eximius dialecticus.	51.
<i>Officii</i> parvi in honorem Mariæ origo.	28.
<i>Offrey de la Mettrie</i> doctrina.	164.
<i>Olaus Petri</i> Suecos Lutheri dogmatibus imbuunt.	245.
<i>Ordalia</i> quid?	26.
<i>Ordo equestris</i> S. Joannis Hierosolymitani.	45.
— Templariorum.	ib.
— Equitum Teutonicorum.	ib.
<i>Osiandri</i> cum Stancarolis.	212. seq.
<i>Otto M.</i> in Germania religion. Christianam pro-	

movet. 3. Pag.

P.

- Palamitarum* secta. . 65. seq.
Papebrochii cum Carmelitis lites. 119.
Paraquariensis missio. . . 162.
Paschasi Radberti de eucharistia controversia. . 14.
Passavienssis transactio. 144.
Pauli V. Papæ cum Venetis controversia. . . . 192.
Pauperes de Lugduno. . . 63.
Pax religiosa. 144.
Penn Wilhelmus Quakerorum Coloniam in Americam ducit. 252.
Peregrinationes sacræ, & quæ mala inde orta? 25. seq.
Pericopar. num Carolus M. fuerit author? . . . 10.
Petrus Eremita expeditionibus cruciatis ansam præbet. 42.
Petrus Lombardus. 53.
Philadelphica societas quid? 252. seq.
Philippistæ quid? 212.
Photii schisma. 21. seq.
 — ejus scripta. 11.
Piaristarum, seu Fratrum piarum scholarum origo. 199. seq.
Pietisticæ lites. 216.
Pontifices quando, & quomodo territorium temporale sint consecuti? 32. seq.
Portus regii (Port royal) fata. 181.
Præadamitarum fabulam Isaacus Peyrierius instau-

- rat. 172.
Præmonstratens. origo. . 120.
Protestantium vocabulum qua occasione natum? 138.
Purgationes vulgares quid? 26.
Puritani quid? 226.

Q.

- Quadrivium* quid? 8.
Quakerorum secta? 250.
Quesnellianæ lites. . 182. seq.
Quietistæ quid? 171.

R.

- Rabani Mauri* doctrina. . 12.
Rationalistæ quid? . . . 164.
Raxas Chytoph. unionem inter Catholicos & Protestantés tentat. 207.
Realium secta quid? . . . 13.
Remonstrantes quid? . . . 237.
Reservatum ecclesiasticum. 203.
Restitutionis edictum Ferdinandi II. 205.
Riccus Math. Italus Jesuita primus inter Sinas Christum prædicat. . . 147.
Robertus de Nobilibus Jesuita vafra Madaurenses convertendi utitur methodo. 149.
Robinsonius parens Independentium. 232. seq.
Roellianæ lites. 242.
Rosæcrucianorum notio, & systema. 168.
Roscelini error. 60.
Rothfischerus Georg. ad Protestantés transit. . . 210.

S.

Pag.

<i>Sabatati</i> quid?	63.
<i>S. lisburgensium</i> Protestantium emigratio.	209. seq.
<i>Saraceni</i> Christianos vexant.	4. seq.
<i>Saxonēs</i> conversi.	3.
<i>Sceptici</i> recentiores.	169.
<i>Schaftsburyus</i> comes.	351.
<i>Schmalcaldici</i> articuli.	141.
<i>Schmalcaldicum fœdus</i>	140.
<i>Schwengfeldiani</i>	261.
<i>Scotistæ</i> quid?	57.
<i>Seminarium parisiense</i> pro missionibus ad gentes.	148.
<i>Semiuniversalistæ</i> quid?	241.
<i>Servetus Mich.</i> Unitarior. antesignanus.	254.
<i>Servitarum</i> origo.	121.
<i>Socinianorum</i> secta.	254.
<i>Spinozæ Benedicti</i> doctrina.	164. seq.
<i>Stadingorum</i> secta fanatica.	63. seq.
<i>Stercorianismi</i> nomen unde ortum.	14.
<i>Subordinatiiani</i> quid?	260.
<i>Supra-lapsarii</i> quid?	229.
<i>Sylvester II.</i> Papa ad expeditionem in Palæstinam hortatur.	4.
— scientias promovet.	13. seq.
<i>Syncretisticæ</i> lites.	215.
<i>Synergisticæ</i> lites.	212.

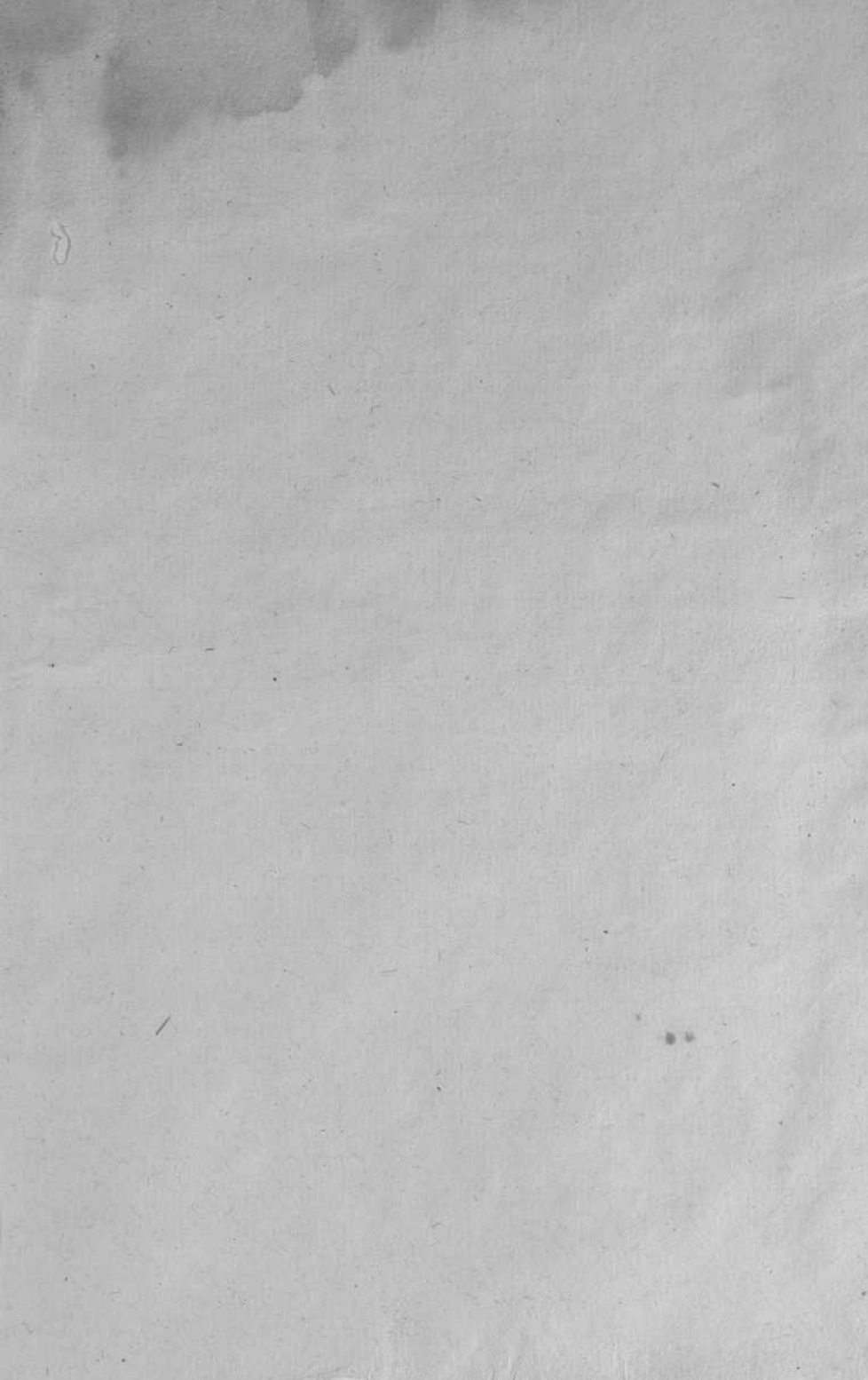
T.

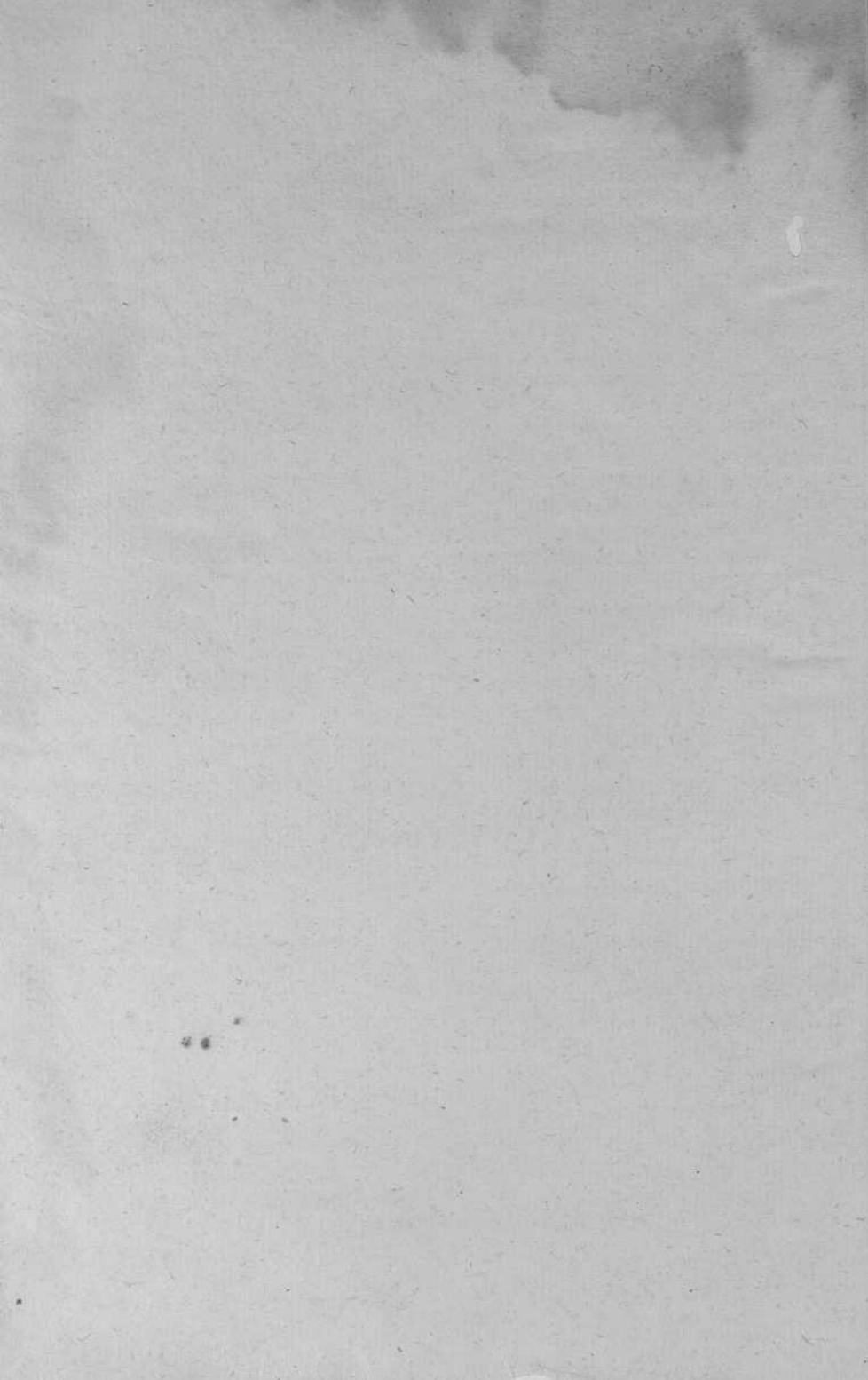
<i>Templariorum</i> origo.	45.
— eorum extinctio.	72.
<i>Terministæ</i> quid?	58.
<i>Tezelli</i> cum Luthero lis.	131.

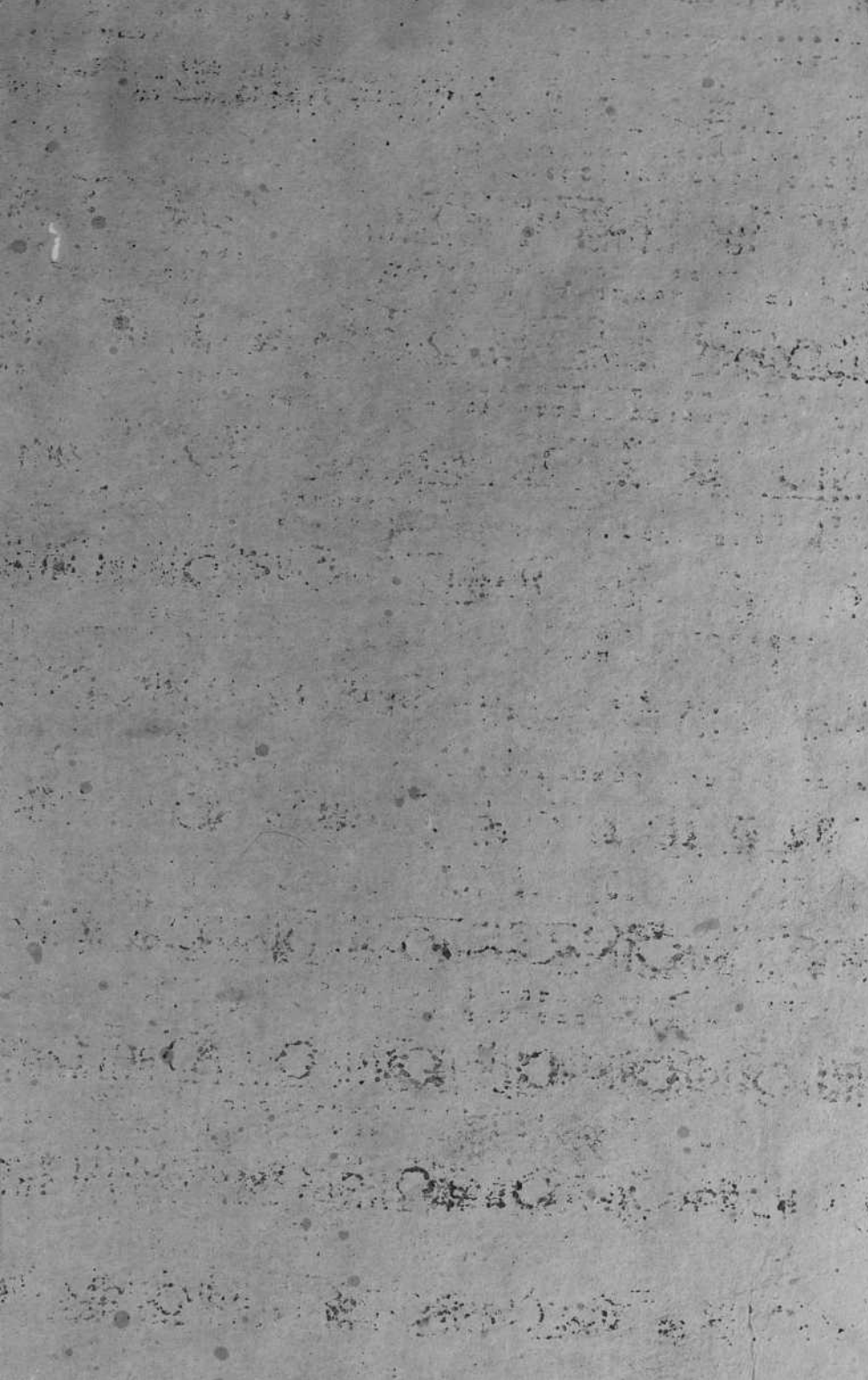
<i>Thaboritæ</i>	74.
<i>Thomas Aquinas</i>	55.
<i>Thomistarum</i> origo.	57.
<i>Torgavienses articuli</i>	139.
<i>Tournonii Caroli</i> in Sina fata.	153. seq.
<i>Transactio Calixtina</i>	90.
<i>Trappens</i> . (la Trappe) origo.	199.
<i>Trementes</i> vel <i>Tremuli</i> quid?	250.
<i>Tridentinum concil.</i> inchoatur.	141. seq.
— Bononiam transfertur.	142.
— Tridentum revocatur.	143.
— ejus gesta in negotio reformationis minus probanda.	189. seq.
<i>Trificiatæ miss.</i> quid?	82.
<i>Trinitariorum</i> origo.	121.
<i>Trivium</i> quid?	8.
<i>Turpulini</i> quid?	64.
<i>Typographiæ</i> inventio.	57.

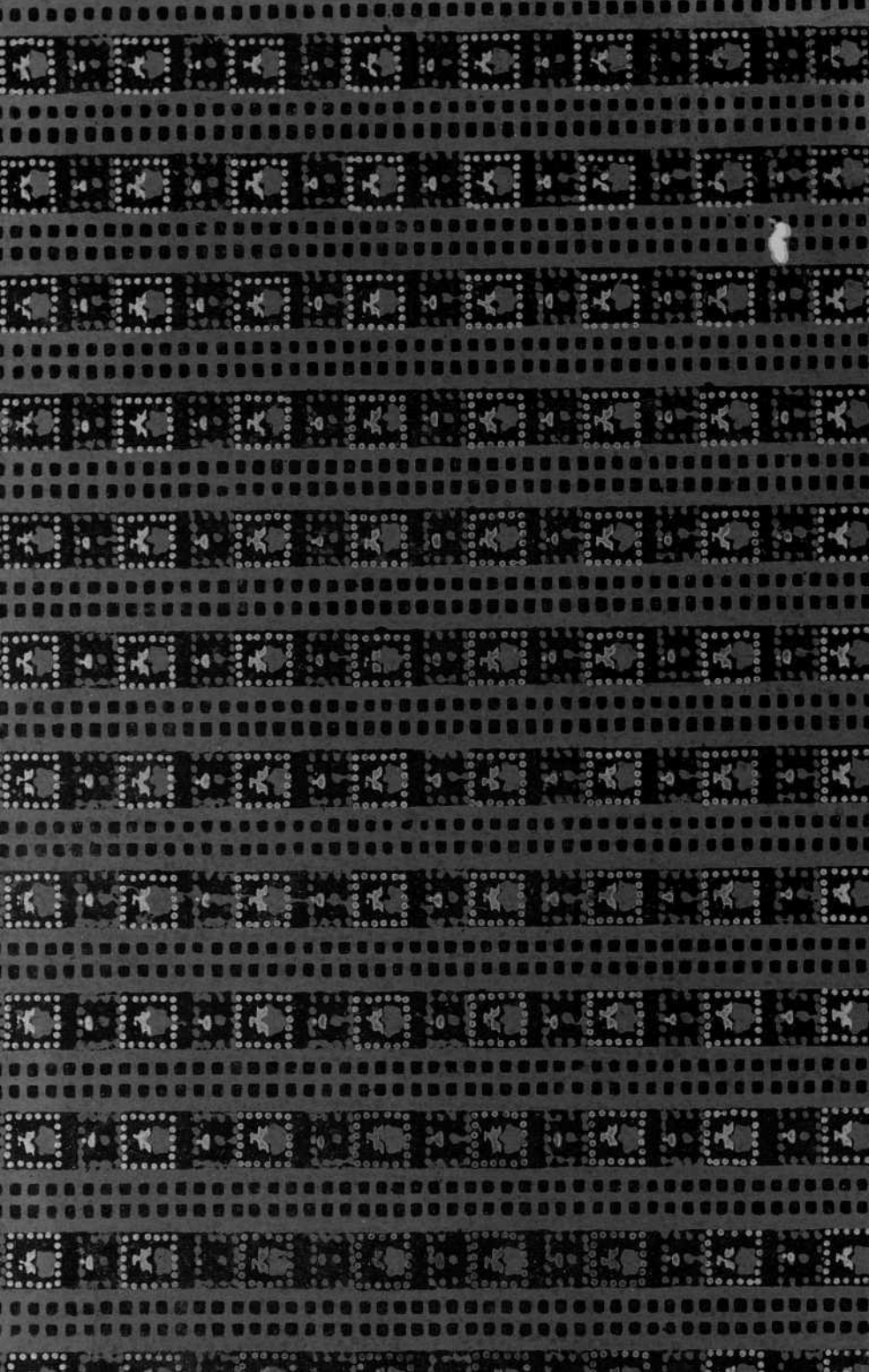
U.

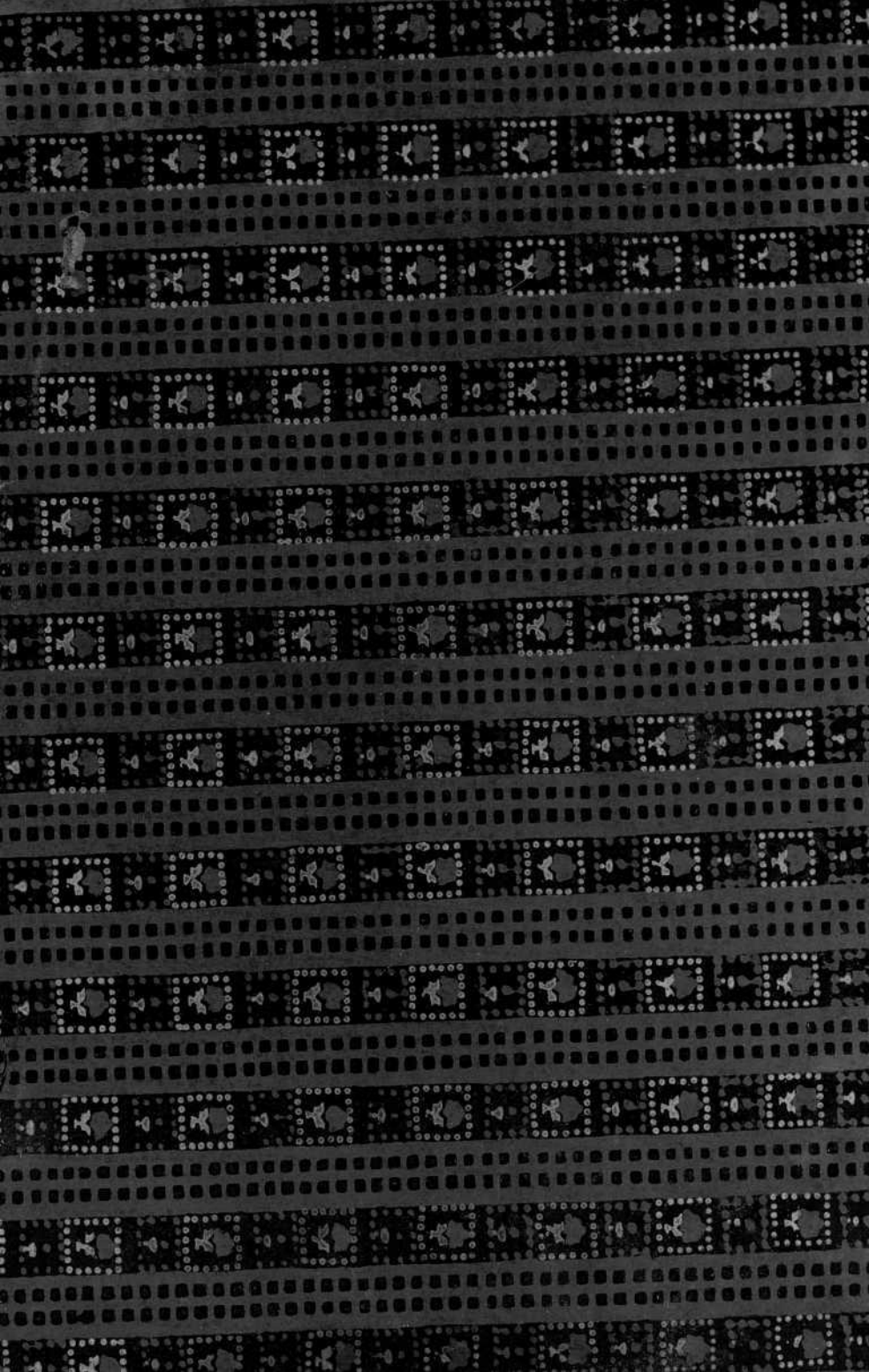
<i>Vallischoles</i> quando orti?	121.
<i>Vallumbrosæ</i> congregationis origo.	117.
<i>Ukewalistæ</i> quid?	249.
<i>Umbilici</i> qui vocentur?	66.
<i>Unigenitus</i> bulla in terris austriac. nunquam recepta.	184. seq.
<i>Unio</i> Græcos inter & Latinos tentata.	108. seq.
<i>Unitarii</i> quid?	255.
<i>Uniti fratres</i> quid?	233.
<i>Universalistæ</i> quid?	241.
<i>Universitatum</i> origo.	54.
<i>Vocalium</i> secta quid?	51.
<i>Voetiani</i>	241.

EPITOME
DE
XAVIERI

2

Signt. Top

Est. 77

Tab. 6

Num. 24

4307